
HIERONYMUS
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

218

HET TAALEIGEN

DES

NIEUWEN TESTAMENTS

DOOR

DR. A. VAN VELDHUIZEN
Pred. te Almelo

KEMINK & ZOON
OVER DEN DOM TE UTRECHT
1906

OPGEDRAGEN AAN

MIJNE HOOGGESCHATTE LEERMEESTERS

PROF. DR. J. M. S. BALJON
hoogleeraar in de faculteit der Theologie te Utrecht

EN

PROF. DR. S. A. NABER
oud-hoogleeraar in de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte te Amsterdam

„Die wahre rechte Theologie ist die Grammatik."
LUTHER.

L. S.

Aanvankelijk had ik mij bij het samenstellen van dit werk iets anders voorgesteld. Mijn eerste plan was, in een zeer kort bestek een taaleigen te geven, geschoeid op de leest van „*Van Leeuwen en Mendes da Costa*, Attische vormleer". Echter bleek bij nader inzien deze, voor het Attisch zoo uitermate geschikte, indeeling voor het N.-Testamentische Grieksch ondoelmatig. In de Hellenistische taal toch liggen de groote verschilpunten met de klassieken het meest op het gebied van de syntaxis, zoodat het mij op slot van rekening ongewenscht voorkwam bij de indeeling alleen van de etymologie uit te gaan. Dientengevolge is weer op de oude wijze een werk ontstaan, uit afzonderlijke etymologie in syntaxis samengesteld. In de eerste afdeeling heb ik echter zooveel mogelijk de volgorde van bovengenoemde Attische vormleer overgenomen, omdat deze zoo algemeen gebruikte spraakkunst bij velen bekend en ook mij door veeljarig gebruik aangenaam geworden is. De volgorde had hier wel meer in overeenstemming met de behandelde stof van het N.-Tisch Grieksch kunnen gekozen worden,

doch het kwam mij beter voor, ter wille van hen, die op het Gymnasium met het Attisch vertrouwd geraakt zijn, in de hun gewone volgorde de voornaamste etymologische afwijkingen van het N. T. aan te duiden.

Bij de syntaxis heb ik de ten onzent gangbare terminologie gevolgd, mij aansluitend bij *Pluygers*, Leerboek der Grieksche taal, *Mehler*, De hoofdregels der Grieksche syntaxis, en de genoemde Attische vormleer. Ook nam ik terloops kennis van andere Nederlandsche grammatika's.

Dat er een dankbaar gebruik gemaakt werd van wat over het N.-Tische Grieksch in het buitenland het licht zag, spreekt wel vanzelve. Echter heb ik naar den eisch van mijn bestek niet bij voorkeur het nieuwste op dit gebied, maar het meer vaststaande, het beproefde vermeld. *Winer-Lünemann*, de maar al te langzaam van de pers komende *Winer-Schmiedel* en *Blass* hebben mij veel materiaal verschaft. Heeft Blass de door Winer verzamelde en bewerkte stof in een kort bestek samengeperst, ik heb getracht, nog meer te bekorten. Het gevolg daarvan is geweest, dat ongeveer alle litteratuur onvermeld moest blijven. Maar dat hindert niet. Zij, die bij uitvoeriger studie daarvan kennis willen nemen, zullen toch wel de genoemde grootere Duitsche grammatika's raadplegen. Wie echter de voornaamste verschijnselen van het N. T. wil leeren kennen, heeft niet al dien omhaal noodig, die maar vermoeit.

Zoodoende werd mijn „Taaleigen" meer een handboek voor het allernoodigste, dat — gesteld het advies van *Prof. Daubanton*

en anderen werd gevolgd — ook op het Gymnasium gebruikt zou kunnen worden als voorbereiding voor het oud-kerkelijke Grieksch in het algemeen.

Om zoo beknopt mogelijk te blijven heb ik, ofschoon somtijds noode, de zeer nauw verwante LXX en de niet-canonieke oud-Christelijke letterkunde geheel ter zijde gelaten. Eindelijk zijn er niet meer plaatsen uit het N. T. geciteerd dan tot voorbeeld hoogst noodig waren. Het was mij om de taalverschijnselen te doen en niet om eenen inventaris van alle plaatsen, waar zij voorkomen. Een al te uitgebreide index locorum wordt zoo licht een pons asinorum! Zal men hier en daar in dit werk mij leeren kennen als een leerling van mijn beide geëerde leermeesters in tweeërlei Grieksch, aan wie ik dit werk opdraag, dit zal mij aangenaam wezen.

Aan Prof. Dr. J. M. S. Baljon heb ik hier nog in het bijzonder dank te betuigen voor menigen wenk en voor de vriendelijke bereidvaardigheid, waarmede hij mij hielp bij het corrigeeren der drukproeven.

Moge het blijken, dat een spraakkunst in onze taal van het idioom des Nieuwen Testaments geen overbodige weelde is.

Almelo, Juli, 1906. A. VAN VELDHUIZEN.

INHOUD

INLEIDING.

---

1. Stricto sensu kan men moeilijk spreken van *Nieuw-Testamentisch Grieksch* als van een afzonderlijk taaleigen. Daarvoor bevat het N. T. te veel nuanceeringen en is het te veel ingeweven in de algemeen gesproken taal van zijne dagen. Het is geschreven in eene soort van het Hellenistisch Grieksch, de κοινὴ of Ἑλληνικὴ διάλεκτος, dat sinds de dagen van Alexander den Grooten voor langeren tijd dan de wapenen van dezen vorst de wereld veroverd heeft. Het is een afgesleten Attisch, Macedonisch getint met Ionische invloeden, dat in verschillende streken en onder velerlei lotgevallen menige wijziging onderging. Velerlei afwisselingen kan men aanwijzen. De Hellenistische litteratuur, die voeling hield met de klassieken, bediende zich van meer beschaafde vormen dan de volksmond, de Hebreeuwsch gekleurde vertaling der zeventig en de zeer onder invloed daarvan staande schrijvers van Palestijnschen of Egyptischen oorsprong. Ten gerieve van het onderzoek der platte volkstaal komen altijd nog gegevens te voorschijn uit oude papyrussen, die men vooral in Egypte wedervindt, en

waaruit men de dagelijksche aanteekeningen van handelaren en de particuliere briefwisseling van ongeletterden kan leeren kennen. In die fragmenten en kladjes leeft de taal van het volk.

Het Nieuwe Testament sluit zich behoudens eenige uitzonderingen [1]) zeer dicht bij de volkstaal aan.

De altijd in aantal nog toenemende vondsten met betrekking op het Hellenistische Grieksch zijn tot dusverre niet in eene algemeene spraakkunst verwerkt. Al is daartoe de tijd nog niet gekomen, uit praktisch oogpunt is het wenschelijk, dat zij, die het N. T. bestudeeren, een handboek hebben, waarin de eigenaardigheden hiervan ter sprake komen.

2. Zooals eèn stroom, die over verschillenden bodem loopt, bestanddeelen daarvan in zich opneemt, zoo deed ook het Grieksch van deze dagen. Dat *Latinismen* er veelvuldig in voorkomen, laat zich begrijpen, wanneer men in aanmerking neemt, dat Rome destijds de wereld beheerschte en de beambten van Rome overal zich deden gelden.

Zulke Latinismen vindt men: 1. in eigennamen; 2. in appellativa, bijv. *-ἀκύλων* (-aquilo) *δηνάριον*, *καῖσαρ*, *κεντυρίων*, *κῆνσος*, *κοδράντης* (quadrans), *κουστωδία*, *κράβᾱτος*, *λεγιών* (*λεγεών*), *λέντιον* (linteum), *μόδιος*, *ξέστης* (sextarius), *πραιτώριον*, *ῥαίδη* (Gall. rhaeda), *σιμικίνθιον* (semicinctium), *σιρικός* (sericum), *σουδάριον*, *σπεκουλάτωρ*, *Φαιλόνης* (paenula); 3. in verba als *Φραγελλοῦν* (flagellare), *περπερεύεσθαι*; 4. in enkele spreekwijzen: *τὸ ἱκανὸν ποιεῖν*,

---

1) Vooral bij Lukas, Paulus en in Hebr.

λαμβάνειν = satisfacere, satis accipere; 5. in later te noemen syntactische gebruiken, bijv. eene constructie van *κελεύειν*, aan iubere ontleend.

3. *Hebraïsmen* kan men nog meer dan Latinismen verwachten bij schrijvers, wier eigenlijk of geestelijk vaderland Palestina was. Niet alleen had door omgeving of bronnen de Arameesche volkstaal grooten invloed op de inkleeding der gedachten, maar vooral ook het gebruik van de sterk Hebraïseerende Grieksche bijbelvertalingen liet in de taal zijn sporen achter. De strijd tusschen Puristen en Hebraïsten, tusschen hen, die in maiorem Dei gloriam het N. T. voor zuiver Grieksch hielden, en hen, die het voor een koeterwaalsch van Hebraïsmen aanzagen, is voorbij. Nochtans kan men, ofschoon bij veel wat Hebraïsme genoemd werd, parallelen uit het vulgaire, ja zelfs uit het klassieke Grieksch zijn teruggevonden, aan veel eigenaardigheden den Hebreeuwsch-Arameeschen stempel duidelijk kennen.

Als Hebraïsmen komen in aanmerking: 1. Hebreeuwsch gedachte woorden in bepaalde beteekenis, bijv. *χεῖλος* (שָׂפָה) = taal, *δικαιοσύνη* (צְדָקָה) = aalmoes; 2. spreekwijzen, bijv. *πρόσωπον λαμβάνειν* (נָשָׂא פָּנִים); 3. verba derivata op *-ίζειν* om den hifil weer te geven *σκανδαλίζειν* (הִכְשִׁיל), *ὀρθρίζειν* (הִשְׁכִּים), *ἐνωτίζεσθαι* (הֶאֱזִין); 4. — wat meer speciaal de grammatica geldt — een vreemd, later te bespreken gebruik van voorzetsels, lidwoord, voornaamwoord, *ἐγένετο* (וַיְהִי), de parallelismus membrorum enz.

Afdeeling I. De Etymologie.

HOOFDSTUK 1. DE KLANKLEER, ENZ.

---

§ 1. De Orthografie.

1. Over het algemeen is hier nog *veel onzeker*. De oudste handschriften brengen ons niet verder terug dan hoogstens tot de vierde eeuw onzer jaartelling, terwijl zij zich bovendien aan allerlei inconsequenties schuldig maken en in spelling telkens onderling verschillen. Zij worden ontsierd door de schrijffouten, in hun tijd algemeen. Ook vindt men in oude oorkonden uit den tijd van het N. T. zelf, in papyrussen en inscripties, noch eenstemmigheid, noch een vast gebruik van algemeen geldige regels. Het ligt voor de hand, te veronderstellen, dat de schrijvers des N. V. zelf op dit punt kinderen huns tijds geweest zijn. Bij veel onzekerheid in dezen is het gewenscht, zich maar te houden aan de gewone Attische wijze van spelling, met deze beperking, dat men acht geve op die bijzonderheden der handschriften, welke zeer waarschijnlijk van den ouden tijd overgebleven kunnen zijn.

2. Daar doorgaans in de oude handschriften met kapi-

tale letters uno tenore wordt voortgeschreven, nagenoeg zonder deelteekens of *afscheiding* van woorden en zinnen onderling, zoo hebben de uitgevers te dezen opzichte naar hunne eigene opvatting te handelen. Waar geen tweeklank gelezen kàn worden, behoeft het deelteeken niet te staan. Bijv. in πρωΐ, Λευίτης is voor misverstand geen gevaar. Een diphthong ωυ heeft men niet bij de Hellenisten, daarom spreekt het van zelf, dat in Μωυσῆς de ω en υ afzonderlijk worden gehoord. Wel is het deelteeken gewenscht, waar misverstand kan plaats hebben, zoo om αϊ van αι, οϊ van οι te onderscheiden. Bijv. Ἑβραϊστί, In Γάϊος, πρόϊμος zou het nog gemist kunnen worden, omdat het accent aantoont, dat αϊ en οϊ hier geen tweeklanken zijn. Bij Hebreeuwsche namen is het moeilijk, te kiezen tusschen αϊ en αι. Het meest rationeel is, het deelteeken geregeld te plaatsen behalve in woorden, waarvan de klank αι in de Latijnsche vertalingen wordt weergegeven door ae. Bijv. Βηθσαϊδά, Καϊνάν, Ἡσαΐας, doch Ἰεσσαί (Iessae), Ἐφραίμ (Ephraem).

Of woorden, die bij elkander behooren, samen verbonden of elk afzonderlijk geschreven moeten worden, is niet door eenen vasten regel uit te maken. Sommige verbonden woorden groeien langzamerhand samen tot één woord, maar niet gemakkelijk is het te beslissen, wanneer die ineensmelting een voldongen feit is geworden. Veel hangt van de opvatting des uitgevers af. Wenschelijk is het tot één te verbinden: ὡσαύτως, ὅστις, οὐδέποτε, οὔπω, οὐθείς, μηθείς, παραχρῆμα, ἵνατί, ἐξαυτῆς, ὑπερλίαν e. a. Zie § 34, 2.

3. *Vermijding van hiaten* is in het N. T. niet meer zoo van belang als voor de Attische ooren. De Hellenisten bekommeren zich weinig daarom. Zelfs in composita wordt niet altijd de elisie toegepast. Bijv. τετρα-άρχης.

De elisio is bij nomina en verba nagenoeg verdwenen. Alleen τοῦτ' ἔστιν vindt men nog, indien het althans niet als één woord τουτέστιν moet beschouwd worden. Ook bij de partikels vermindert de elisie. De ε in δέ wordt bijna alleen voor ἄν uitgestooten, in οὐδέ slechts enkele malen. Ἅμα, ἄρα, ἆρα, γέ, ἔτι, ἵνα, ὥστε hebben nergens in het N. T. de elisie. Bij de voorzetsels wordt zij meer gevonden, meestal in bepaalde gangbare termen of gevolgd door een voornaamwoord. Bijv. ἀπ' ἀρχῆς, ἀπ' ἄρτι, κατ' ἰδίαν, κατ' οἶκον, κατ' ἐμέ. Bij ἀντί alleen ἀνθ' ὧν. Διά ondergaat het meest elisie.

Crasis bestaat nog bij het lidwoord en bij καί. Bijv. κἄν, κἀγώ, κἀμοί, κἀμέ, κἀκεῖ(-θεν), κἀκεῖνος, τοὔνομα en somtijds κατὰ ταὐτά.

4. Met betrekking tot den *spiritus* is veel anders dan in het Attisch. In de dagen van het N. T. gaat de h verdwijnen in de uitspraak evenals later in het Fransch, maar bovendien wordt zij niet geschreven. Vandaar allerlei verwarring, die in de codices eer toe- dan afneemt, en die vooral blijkt bij de elisie en achter de negatie οὐ. Daar wordt somtijds geaspireerd vóór woorden, die oudtijds met digamma aanvingen. Bijv. ἐφ' ἐλπίδι, οὐχ ἰδού, καθ' ἰδίαν. Daarentegen vindt men de aspiratie somtijds ook, waar van wau geen sprake is. Bijv. οὐχ ὀλίγος.

Elders mist men haar noode als in *οὐκ ἕστηκεν* bij sommige getuigen van Joh 8 : 44. Hier kan echter het impf. van het latere w.w. *στήκω* gebruikt zijn. Zie § 28.

De aspiratie in Hebreeuwsche woorden, die met יהו aanvangen, heeft wel iets aantrekkelijks. Haar vindt men bijv. in eenige getuigen Gal. 2 : 14, *οὐχ Ἰουδαϊκῶς*.

In 't algemeen verdient bij gutturalen in de Hebr. woorden overweging het systeem, door sommige uitgevers — in ons land door Prof. Baljon — in praktijk gebracht, om de woorden, die met ע, א beginnen, den spiritus lenis, en die met ה, ח aanvangen, den spiritus asper te geven. Bijv. Εὖα, Ἁλφαῖος doch Ἑβραῖος. Evenzoo bij י, Ἱεριχώ. Men make verschil in den spiritus van Ἰερουσαλήμ en dien van Ἱεροσόλυμα, welk laatste uit eene volks-etymologie ontstaan is, vgl. *ἱερόσυλος* [1]).

5. De *iota subscriptum*, welke oudtijds als adscriptum achter den langen klinker stond, waarbij zij behoorde, werd in het begin onzer jaartelling al lang niet meer uitgesproken. Daarom zal zij door schrijvers uit die periode zeker niet altijd op de juiste plaats zijn aangebracht. Maar in de uitgaven behoort haar gebruik vast doorgevoerd te worden, evenals in het Attisch. Zij dient derhalve voor te komen in woorden als *ἀθῷος*, *(ἀντι)πέρᾳ*, *δημοσίᾳ*, *εἰκῇ*, *ζῷον*, Ἡρῴδης, *θνῄσκειν*, *ἰδίᾳ*, *κρυφῇ*, *λάθρᾳ*, *μητρολῴας*, *μιμνῄσκειν*, *πανταχῇ*, *παντῇ* [2]), *πατρολῴας*, *πατρῷος*, *πεζῇ*,

1) Over de voor de Joden krenkende en onjuiste etymologie van *ἱερός* en *συλᾶν* zie men Hausrath, Ntl. Zeitgeschichte ¹ II, S. 169, 177.

2) *παντῇ* staat eveneens naast *πανταχῇ* als Att. *ἄλλῃ* naast *ἀλλάχῃ* staat.

πρῷρα, Σαμοθρᾴκη, σῴζειν (alleen in praesens-vormen), Τρῳάς, ὑπερῷον, ᾠόν.

Enkele malen wordt echter η vervangen door ει, λειτουργία, κλείς, κλείειν. Over βούλει (= Att.) i. p. v. βούλῃ zie men § 13, 1.

6. *Verwisseling van klinkers.*

a. Ει en ι. De iota tusschen twee klinkers verdween in het Attisch somtijds, na in jod te zijn overgegaan. Daardoor werd ει tot ε, bijv. in δωρεά, πλέον, Ἀρεοπαγίτης. Daarmede komt in het N. T. overeen ἠχρεώθησαν (Rom. 3 : 12). Doch in plaats van het Att. τέλεος heeft het N. T. τέλειος en i. p. v. πλέον, πλέονος enz. doorgaans πλεῖον enz. Daarentegen πλεονεξία, πλεονεκτεῖν.

Naast het voorzetsel εἰς staat het bijwoord ἔσω; ἕνεκα wordt afgewisseld door εἵνεκεν en ἕνεκεν.

b. Itacisme noemt men vooral het verschijnsel uit lateren tijd, dat êta ita werd genoemd en de Η algemeen als Ι uitgesproken. De handschriften wemelen van fouten, daaruit ontstaan.

c. Men verwart Η en Ι voortdurend. In den Nieuw-Testamentischen tijd had dit misbruik nog niet erg om zich gegrepen. Alleen γυμνιτεύειν, σιρικός (sericum) σιμικίνθιον (semicinctium) hebben ι voor η. In ἀνάπειρος, εἶ μήν vindt men, wat hetzelfde is, — zie onder *d* — ει voor η. De namen Χρηστιανός en Χρηστός met η i. p. v. ι zijn uit heidensch misverstand te verklaren. Zij komen maar in één handschrift voor. Voorts Κυρήνιος voor Quirinius, Lk. 2 : 2.

d. Ook Ι en ΕΙ werden beide gelijk, nl. als i, uitgesproken. Dit gebruik was reeds algemeen in Nieuw-Testamen-

tischen tijd. De vreemdste lezingen komen daaruit voort. Eenige beperking werd aan de grillige willekeur gesteld, doordat sommige handschriften *ει* gebruikten om de lange i-klank aan te duiden. De schrijvers des N. T. konden het onderscheid tusschen *ι* en *ει* niet meer leeren in hunnen tijd. De handschriften, die nog onkundiger en verre van eenstemmig zijn, leeren ons niet duidelijk, hoe zij schreven. Er blijft den uitgevers niets anders over dan, zonder zich aan de Hss. te storen, *ει* of *ι* te schrijven, naarmate het Attisch gebruik één van beide eischt. Staat er in een handschrift ΕΙΔΕ, dan kan dit evengoed beteekenen *εἰ δέ* als *ἴδε*. ΕΠΕΙ kan ook *ἐπί* voorstellen. Vooral in Hebreeuwsche eigennamen treft men zeer vaak *ει* voor *ι* aan. In *Σαμάρεια* behoort ondanks het afgeleide *Σαμαρίτης* de *ει* bewaard te blijven om de analogie met *Ἀντιόχεια*, *Ἀλεξάνδρεια*. *Φιλόνικος* moet blijkens den uitgang van *νίκη* en niet van *νεῖκος* afgeleid worden. Naast het substantivum *ἐπαρχία* staat het adiectivum *ἐπάρχειος*. Met *ει* worden de adverbia *παμπληθεί* en *πανοικεί* geschreven.

e. Υ, ΟΙ en Ι. In de middeleeuwen hadden *οι* en *υ* denzelfden klank. Vandaar dat *υ* ter onderscheiding van den gelijkluidenden tweeklank *ὖ ψῖλόν*, enkele y, genoemd werd. Daar door itacisme *υ* als *ι* ging klinken, deelde *οι* hetzelfde lot. De zeer weinige fouten, die hierdoor in de codices van het N. T. ontstaan zijn, komen voor rekening van de afschrijvers. De afwisseling tusschen *Μιτυλήνη* en *Μυτιλήνη*, Hand. 20 : 14, die al oud is, heeft niets met het itacisme uit te staan.

f E en AI. Om dezelfde reden, waarom men van ῠ ψιλόν sprak, wordt de korte e-klank ἒ ψιλόν genoemd, n. l. ter onderscheiding van αἰ, dat in latere tijden gelijkluidend was. De verwisseling van ε en αι begon reeds vroeger dan die van η en ι. De schrijvers van het N. T. konden echter het onderscheid nog weten, zoodat men zich in dezen niet aan de grilligheden der librarii te storen heeft, die πεδίον en παιδίον, κενός en καινός, ἕτερος en ἑταῖρος, de werkwoordsuitgangen -σθε en -σθαι, -τε en -ται enz. verwarren. Men leze met αι: ἀνάγαιον, κεραία, ῥαίδη (L. rhaeda), φαιλόνης (paenula), doch met ε: συκομορέα.

g. Verwisseling van korte klinkers.

A en E worden vooral door dissimilatie verwisseld. Bij τέσσαρες wordt de α wel in ε veranderd, als er een lettergreep met α op volgt. Bijv. τέσσερα, τεσσεράκοντα en samenstellingen. Insgelijks somtijds bij vormen van καθαρίζειν, waar καθαρ. door καθερ. vervangen wordt.

Om andere oorzaken vindt men εἵνεκεν, ἕνεκεν naast ἕνεκα en εἶτεν (Mk. 4 : 28) als variant voor εἶτα. Naast het Dor. werkwoord πιάζειν is er een partic. πεπιεσμένος. 'Αμφιάζειν is een variant van ἀμφιέζειν. Voorts enkele, vooral Semietische, eigennamen. Bijv. Καφαρναούμ (var. Καπερναούμ).

A en O. Πατρολῴας, μητρολῴας i. p. v. -αλοίας van ἀλοιᾶν. Βατταλογεῖν verdient de voorkeur boven βαττολογεῖν [1]), Γολγοθά boven Γολγαθά. Verdere variae lectiones ga ik voorbij.

---

1) Eigenlijk behoort dit werkwoord niet meer hierbij genoemd te worden.

E en I worden vooral in Latijnsche woorden verwisseld. Λεγεών = legio en omgekeerd Ποτίολοι = Puteoli. Λέντιον = linteum heeft eerst ε voor i en dan ι voor e. In het Grieksche ἁλεεῖς is de ε uit dissimilatie te verklaren. Ει en ι werden nl. — zie boven — gelijk uitgesproken.

E en O. Naast ὄλεθρος heeft men afleidingen daarvan, waarin de assimilatie tot ὀλοθρεύειν enz. geleid heeft. Voor Ἀπολλῶς vindt men in de Hand. de variant Ἀπελλῆς.

h. Verwisseling van lange klinkers en tweeklanken. AT en ET. In de Hss. vindt men het Egypto-Grieksche ἐραυνᾶν naast ἐρευνᾶν.

OT en T. Κολλύριον var. κολλούριον.

OT en Ω(O) worden in het Egyptische vulgaire dialect vaak verwisseld. Daaraan zijn in de codd. vele indicativi toe te schrijven op plaatsen, waar men den coniunctivus zou verwachten. Bijv. Mt. 7:6, in somm. gett., μήποτε καταπατήσουσιν καὶ ῥήξωσιν.

Ā en H. Eenige malen vindt men als variant de Dor. ᾱ voor η: ὀδαγεῖν, ῥάσσειν. Προσαχεῖν Hnd. 27:27 B* behoort niet hierbij, want het staat niet voor προσηχεῖν, maar is een schrijffout voor προσάγειν.

I en O. Ὀμείρεσθαι? = ἱμείρεσθαι(?), 1 Thess. 2:8.

---

sinds gebleken is, dat het niet samenhangt met den naam Battus, zooals men eerst meende, maar met het Arameesche בטל, en dus gevormd is door uitstorting van een der twee syllaben λο in βατταλο-λογεῖν.

7. *Samentrekking en uitwerping van klinkers.* De samentrekking komt in de *κοινή* minder dan in het Attisch voor. *Ἐάν, σεαυτοῦ* enz. worden niet gecontraheerd, daarentegen wel *ἐμαυτοῦ*. Naast *νεομηνία* (var. *νουμ.*), *ἀγαθοεργεῖν*: *ἀγαθουργεῖν*, *οἰκουρ(γ)ός*.

Doordat *ει* en *ι* eensluidend werden, vindt men in de Hss. een vreemde samentrekking van *ιει* tot *ει* (= *ι*). *Ταμεῖον, πεῖν, ἐπείκεια* i. p. v. *ταμιεῖον, πιεῖν, ἐπιείκεια*. Daarnaast staat echter *ἐπιεικής*. Het komt mij ongewenscht voor, zulke vormen in het N. T., dat niet van contractie houdt, op te nemen. De librarii dringen die vreemdigheid ook aan klassieke schrijvers op.

Het uitstooten van klinkers komt meer voor. *Θέλω* verliest zijn prothetische *ε*. Ook verdwijnt de *ε* in *νοσσός, νοσσιά, νοσσίον*, de *ο* in *ἀλλοτριεπίσκοπος*, de *ι* in *ἡμίωρον* (voor *-ιον*). In *ἐλεεινός* is zij niet uitgevallen. Sommige librarii schreven *ἐλεινός* voor *ἐλεῖνός* = *ἐλεεινός*.

De apocope in *καμμύειν* voor *καταμύειν* staat afzonderlijk, Matth. 13 : 15, Hand. 28 : 27.

8. *Bijvoeging van klinkers.* Voor *χθές* wordt het Att. niet ongewone *ἐχθές* gebruikt. *Ἄν* wordt meer en meer door *ἐάν* verdrongen. In de composita, van telwoorden afgeleid, hoort men gaarne zelfs een niet oorspronkelijke slot-*α* van het numerale. Bijv. *τετρα-άρχης, τετρα-αρχεῖν, τεσσερακονταέτης, ἑκατονταέτης*, (vgl. sub. 3), doch *ἑκατοντάρχης*.

9. *Assimilatie bij medeklinkers.* Evenmin als de tijd van het N. T. de samentrekking begeert, evenmin de assimilatie. De woorden en woord-elementen houdt men gaarne afzonderlijk

in de uitspraak. Zoo komt het, dat het praefix ἐν- en nog meer συν- in composita vaak onveranderd blijft[1]). 'Εξ- ondergaat meer de gewone behandeling. Daar het ondoenlijk is, uit de zeer uiteenloopende lezingen der Hss. in bijzondere gevallen het oorspronkelijke al- of niet aanwenden van de assimilatie vast te stellen en nog veel minder het onder regels te brengen, verdient het aanbeveling, vooralsnog de assimilatie gewoon als in het Attisch toe te passen.

10. *Al- of niet verdubbelen van medeklinkers.* Een vaste norm vindt men in dezen niet. De ῥ als beginletter wordt bij samenstelling en augment niet steeds meer verdubbeld. Consequentie is ver te zoeken. Naast προσέρηξεν, Lk. 6 : 48, 49, staat Luk. 9 : 42, ἔρρηξεν. Waar men in deze materie geen houvast kan vinden, volge men voorloopig de gewone klassieke orthografie. In allen gevalle moet παρρησία uit assimilatie van παν-ρησία ontstaan, met dubbele ρ geschreven worden.

Midden in een woord moet de ρ van πυρρός en het Semiet. ἀρραβών verdubbeld blijven. Μύρα heeft in de oude Hss. één rho. Somtijds wordt ρρ door ρσ vervangen: ἄρσην, θάρσος en enkele vormen van θαρσεῖν naast θαρρεῖν.

Wat de verdere *liquidae* betreft, lette men op de spelling van βαλλάντιον, geldzak, γέννημα kroost, γένημα, product, ἐνεός, sprakeloos, πλήμμυρα, overstrooming, Φύγελος en van de He-

1) Eenen inventaris van wat de codices bieden, vindt men Tischendorf-Gregory, N. T. Gr. 8a Mai, III p. 73 ss.

breeuwsche woorden Ἅννα, Ἅννας, Ἰωάννα, Ἰωάννης, μαμωνᾶς. Onder de *sibilanten:* μασᾶσθαι, kauwen, de Hebr. Ἐλισαῖος, Ἰεσσαί, Μεσσίας, en het zeer vreemd getransscribeerde ὕσσωπος (אֵזוֹב). Ten aanzien van de *mutae* verdienen opmerking: Ἀδραμυτηνός (oudere Hss.), κράβᾰτος (L. grabātus) en het Semietische Ἰόππη.

De *aspiratae* worden in het Attisch doorgaans niet verdubbeld, doch waar dit zou moeten geschieden, voorafgegaan door de verwante tenues. Bijv. Βάκχος, Ἀτθίς, Σαπφώ enz.

In het N. T. komt echter in plaats van (κχ), τθ, πφ eenvoudig de verdubbelde aspirata voor: (χχ), θθ, φφ. Met name geschiedt dit in Hebreeuwsche woorden. Bijv. Μαθθαῖος, ἐφφαθά.

11. *Verwisseling van medeklinkers.* Λ en ρ in κλίβανος en Βελίαρ. Over ρσ voor ρρ zie sub. 10. Voor ττ mag weer het on-Attische σσ gebruikt worden, ofschoon ττ ook nog voorkomt. Bijv. ἔλαττον naast ἔλασσων, κρείττων naast κρεῖσσον.

Niet alleen wordt ζ gebruikt voor σδ in Ἄζωτος (אַשְׁדּוֹד) maar ook vervangt het als een zachtere sibilans de σ vóór β en μ in ζβέννυμι en Ζμύρνα, althans in somm. Hss.

Aspiratae in plaats van tenues, niet ongewoon in de vulgaire taal, vindt men enkele malen in het N. T. Bijv. σφυρίς, Ἀπφία (var. Ἀφφία), πανδοχεῖον, πανδοχεύς, waarvan de beide laatste etymologisch beter gevormd zijn dan in het Attisch.

Evenals in het Attisch en in dezelfde gevallen wordt, wanneer twee achtereenvolgende lettergrepen met dezelfde aspiratae zouden beginnen, een van beide door de verwante tenuis vervangen. Bijv. ἐτύθη, 1 Kor. 5:7. Ook als twee verschillende

aspiratae spoedig na elkander volgen vindt men in eenige Hebreeuwsche woorden dissimilatie, zoodat men zich dan niet houdt aan het anders gewone weergeven van כ, פ, ת door χ, φ, θ. Bijv. Καφαρναοὺμ, Κηφᾶς, zelfs Καϊάφας, πάσχα.

Τ en ϑ. Behalve dat οὐδέ, μηδέ in de handschriften verward worden met οὔτε, μήτε op eene wijze, die doet vragen, of de verwisseling niet aan de autographa moet toegeschreven worden, vindt men verder, tegen het gebruik in, de ϑ geaspireerd in οὐθείς, μηθείς, ἐξουθενεῖν (en -οῦν).

12. *Beweegbare eind-medeklinkers*, die niet eens in het klassieke Grieksch zich geheel aan de regels onderwerpen, worden hoe langer hoe minder beweegbaar. De plaatsen, waar de ν ἐφελκυστικόν of de ς van οὕτως weggelaten worden in de codices, zijn weinige. Omdat er volstrekt geen eenheid is in de handschriften, is het beste remedie, de ν en ς in het onderhavige geval als vaste eind-medeklinkers te beschouwen. Ἄχρι en μέχρι hebben eenige malen een ς aangenomen vóór een klinker. De ν. ἐφελκυστικόν achter πέρυσι en εἴκοσι valt weg.

13. *Toevoeging van medeklinkers.* Bij vreemde woorden gaat de regel niet op, dat zij slechts kunnen eindigen op de medeklinkers ν, ρ of ς. Bijv. Δαυίδ, Ἐλιακίμ. Bovendien is zelfs somwijlen een andere medeklinker willekeurig aangehecht aan een eigennaam. Bijv. Ἐλισάβετ, Γεννησαρέτ. Bij Ἀκελδαμάχ kan men de χ mogelijk als weergave van de slot-א beschouwen.

In de vormen en samenstellingen van het werkwoord λαμβάνειν waarin de stam ληβ al of niet geassimileerd voorkomt,

wordt vóór de lipletter een *μ* ingelascht: *λήμψομαι*, *ἐλήμφθην*, *προσωπολήμπτης* enz. Hiermede zijn te vergelijken de Att. vormen *ἀνδρός*, *γαμβρός*, *μεσημβρία*, *πίμπλημι*, *πίμπρημι*, terwijl voor het N. T. daaraan toe te voegen is de Semietische naam *Σαμψών*, waarin de p-klank is ingevoegd. *Σφυδρόν*, enkel (Hnd. 3:7) = *σφυρόν*.

14. ***Wegvallen van medeklinkers.*** In tegenstelling met wat sub 13 werd opgemerkt, heeft *ἐμπιπλάω* de *μ* uit het Att. *ἐμπίμπλημι* verloren. Evenals in oudere dialekten heeft het N. T. voor de beide werkwoorden met praesens-reduplicatie, die in het Attisch met *γιγν.* beginnen, de vormen *γίνομαι* en *γινώσκω*. Verder vindt men *ἄρκος* voor *ἄρκτος*, beer, Γολγοθᾶ i. p. v. Γολγολθᾶ en Βεεζεβούλ voor Βεελζεβούλ. De Hebreeuwsche gutturalen worden vaak weggelaten in het Grieksch. Bijv. Ῥαάβ, doch ook Ῥαχάβ. Somtijds worden zij weergegeven: ח: Ἄχαζ, *πάσχα*, Χαρράν; ע: Γόμορρα, Γάζα. Vgl. verder sub 4 en Ἀκελδαμάχ sub 13.

---

§ 2. Accenten en interpunctie.

1. *Accenten* komen eerst in de jongere handschriften voor en deze zijn op dit punt lang niet vertrouwbaar. Het eenige middel, om de accenten juist te plaatsen, is acht te geven op de regels van de oude grammatici. Maar ook dezen zijn niet altijd eenstemmig.

Wanneer de quantiteit van een woord anders is dan in

het Attisch, moet voor het accent daarmede rekening gehouden worden. Substantiva op -μα, direct voorafgegaan door eenen klinker, verkorten dien klinker in het Hellenistisch Grieksch. Vandaar een ander accent. Bijv. πόμα, κρίμα en niet πῶμα, κρῖμα. Zie § 33, 1.

Vóór ξ worden, althans in de eind-lettergreep, ι en υ verkort. Dit veroorzaakt verandering van accent in Φοῖνιξ (dat echter alleen als pl. Φοίνῑκες in het N. T. gevonden wordt), κῆρυξ (gen. κήρῡκος), Φῆλιξ (ofschoon Lat. gen. Felīcis). Het is onzeker, of dit verschijnsel verder zich uitstrekt dan tot eind-syllaben, zoodat moeilijk valt uit te maken, of de inf. aor. van κηρύττειν κηρῦξαι dan wel κηρύξαι moet wezen. Vóór de ψ in eind-syllaben geldt die regel zeker niet, zoodat er ook geen bezwaar is tegen de accenten van κῦψαι (inf. aor. van κύπτω), ῥῖψαν (part. aor. neutr. gen. van ῥίπτω), θλῖψις, verdrukking.

Er zijn woorden, die voor het Attisch een speciaal accent hebben. Dit behouden zij derhalve niet voor het N. T. Bijv. μωρός, dwaas (Att. properispomenon), ἴδε, λάβε (Att. oxytona)[1]. Voorts zijn er woorden, die met verschillend accent verschillende beteekenis hebben. Bijv. Jak. 3 : 6 τροχός, rad, en niet τρόχος, loop. Vooral dient er op gelet, dat adiectiva verbalia op -ος samengesteld uit een nomen en een eenlettergrepigen korten werkwoordsstam in actieve beteekenis paroxytona, in

---

1) In plaats van het Att. εἶτε wordt in het N. T. εἰτόν gebruikt, welks ccent eveneens opmerking verdient (Matth. 18 : 17 e. e.).

passieve proparoxytona zijn [1]). Maar de passieve beteekenis is zeldzaam. Een voorbeeld er van is *πρωτότοκος*, eerstgeborene. Is de voorlaatste lettergreep lang, dan zijn de activa oxytona. Die op *-αρχος*, *-οχος* en *-συλος* zijn proparoxytona. De samengestelde adiectiva verbalia op *-τος* zijn oxytona, als zij van een verbum compositum zijn afgeleid, maar hebben het accent zoover mogelijk naar voren, als zij een praefix krijgen, dat bij het werkwoord gemist werd, dus als zij niet decomposita maar zelf composita zijn. Bijv. *ἀπόδεκτος*, aangenaam, omdat het uit *ἀπό* en *δεκτός* is samengesteld, *ἐκλεκτός* als adi. verb. van *ἐκλέγειν*.

Een aantal eigennamen heeft als zoodanig een ander accent, dan zij hadden als appellativa of adiectiva (participia). Bijv. Βλάστος, Διοτρέφης, Ἐπαίνετος, Ἔραστος, Ἑρμογένης, Κάρπος, Ὀνησίφορος, Πύρρος, Σωσθένης, Τύχικος, Φίλητος.

Dat de uitgever door het aanbrengen van de accenten wellicht zijne eigen opvatting van eene plaats in den tekst legt, is duidelijk. Bijv. bij vele verba liquida wordt hierdoor dikwijls gekozen tusschen praesens en futurum (*μένειν* en *μενεῖν*). En — om nog maar iets te noemen — het vragend en het onbepaalde voornaamwoord, de partikels *ἄρα* en *ἆρα*, het neutrum plural. *ἄλλα* en het voegwoord *ἀλλά* verschillen slechts in accent van elkander.

Over de accenten in Latijnsche eigennamen en He-

---

1) Voorts zie men beneden § 34, 1.

breeuwsche woorden bestaat nog te veel verschil in opvatting dan dat daarover in kort bestek gehandeld zou kunnen worden [1]).

2. De *encliticae* volgen de gewone regels. In de toepassing verschillen echter de uitgevers niet zelden, vooral bij ἐστίν. Bij sommigen ziet men het na een perispomenon zijn accent behouden, dat liever had moeten wegvallen. Bijv. αὐτῶν ἐστίν i. p. v. αὐτῶν ἐστιν (Mk. 2 : 19). In den zin van „bestaan, mogelijk zijn" en „beteekenen" wordt het doorgaans geaccentueerd ἔστιν als niet-enclitisch. Eveneens na εἰ, καί, οὐκ, τοῦτ', ἀλλ' en in het begin van den zin heeft men εἰμί, ἔστιν enz. met acc. Bijv. οὐκ εἰμί, τοῦτ' ἔστιν, ἀλλ' ἔστιν. Na ποῦ en ὅτι wordt de gewone regel gevolgd, derhalve ποῦ ἐστιν, ὅτι ἐστίν. Er word echter ook van afgeweken, zoodat men in de uitgaven wel ποῦ ἐστίν en ποῦ ἔστιν en dgl. vindt.

De enclitische vormen van de pronomina personalia worden niet gebruikt na voorzetsels. Uitzonderingen zijn echter πρός με, ὀπίσω en ἔμπροσθέν μου, somtijds ook ἐνώπιόν μου.

Het onbepaalde voornaamwoord τις kan misschien met nadruk gebruikt het accent behouden; τίς = iemand van beteekenis. Gebruikt men het gewoon enclitisch, dan kan men Gal. 1 : 7[b] accentueeren εἰ μή τινες εἰσίν of εἰ μή τινές εἰσιν. Wanneer nl. twee of meer encliticae op elkander volgen, worden

---

1) Men vergelijke bijv. ten opzichte van de Lat. eigennamen Blass, S. 15 f. met Winer § 6, 8.

zij alle oxytona behalve de laatste, of zij schikken zich naar de algemeene regels.

Wil men Gal. 1 : 7b echter emphatisch opvatten, dan wordt het εἰ μὴ τίνες εἰσίν of wellicht beter εἰ μὴ τινές εἰσιν.

3. *Interpunctie.* Het is onzeker, of de schrijvers van het N. T. eenig gebruik maakten van leesteekens. Enkele oude handschriften hebben een soort van interpunctie, die echter zeer spaarzamelijk wordt aangewend en verre van betrouwbaar is. Het plaatsen van leesteekens is derhalve de taak van de uitgevers buiten de handschriften om. Maar hierin is veel gevaar voor subjectivisme. Wie de teekens invoegt, geeft daardoor al vaak zijne eigene verklaring van den tekst. Welk een gansch andere beteekenis erlangt een zin, als de punt op het einde in een vraagteeken veranderd wordt! Van den tusschenzin kan licht misbruik worden gemaakt. Men zij er op bedacht, dat de parenthese niet altijd, zelfs niet altijd bij denzelfden uitgever, op gelijke wijze wordt aangeduid. Het kan geschieden door haar tusschen twee haakjes, twee streepjes of ook wel tusschen twee hooge punten te zetten.

Een niet te zuinig gebruik van komma's, overal waar zij dienstig kunnen zijn, is gewenscht.

HOOFDSTUK 2. DE NOMINA.

§ 3. De substantiva der eerste declinatie.

De feminina gaan ook hier gelijk in het Attisch uit op -ᾱ, -ᾰ of -η. Maar de verbuiging verschilt bij die op -ρᾰ en -υῖα. Hebben deze in het Attisch den gen. en dat. op ᾱς en -ᾳ, in het N. T. op -ης en -ῃ evenals de substantiva, die op een medeklinker, geen ρ, met α uitgaan. Bijv. μάχαιρα, μαχαίρης, μαχαίρῃ, μάχαιραν. Daarentegen worden de substantiva op -ρᾱ en de verdere op -ια regelmatig verbogen als in het Attisch. Bijv. χώρᾱ, χώρας, χώρᾳ enz., σκιά, σκιᾶς, σκιᾷ enz.

De vrouwennamen hebben evenals in het Attisch in gen. en dat. -ᾶς en -ᾳ, onverschillig, welke letter aan de α voorafging.

Gelijk als βορρᾶς, gen. βορρᾶ worden de mannennamen op -ᾶς verbogen. Bijv. Ἀγρίππας, Voc. -ᾰ, G. -ᾱ, D -ᾳ, Acc. -ᾶν. Die op -ίας echter hebben den genitivus op -ίου. Bijv. Ζαχαρίας, Ζαχαρίου.

§ 4. De substantiva der tweede declinatie.

Ook in het N. T. vindt men een aantal feminina op -ος, die derhalve van den bekenden geslachtsregel afwijken. Eenige daarvan worden ook als masculina gebruikt. Bijv. ἡ (en ὁ) ἀλάβαστρος, albasten flesch; ἡ (en ὁ) βάτος, doornbosch; ἡ (en ὁ) ληνός, persbak; ἡ (en ὁ) λιμός, honger; ἡ στάμνος, vat.

Voorts zijn de volgende masculini generis, hoewel zij Attisch vrouwelijk zijn: ὁ ἄψινθος, alsem; ὁ ὕαλος, glas; ὁ λίθος, edelgesteente. Vrouwelijk zijn: ἄβυσσος, δοκός, ἔρημος, κάμινος, κιβωτός, ψῆφος.

Θεός heeft eenen vocativus θεέ. Naast ἡ θεός komt de vorm ἡ θεά, godin, voor.

De Attische tweede declinatie is nagenoeg verdwenen. Naast de variant ἀνώγεων (ἀνάγαιον, ἀνώγαιον), opperzaal, vindt men nog een spoor van νεώς, tempel in het compositum νεωκόρος, tempelwachter. Λεώς, volk en νεώς, tempel worden weer λαός en ναός.

Ἡ ἅλως, dorschvloer, overgegaan in ἡ ἅλων en Κῶς, Cos, teg. Stanko, zijn bij de derde decl. gekomen. Ἡ ἕως wordt vervangen door ἡ αὐγή.

Ook de contracta hebben gebied verloren. Wat er nog van over is, zijn disiecta membra. Van τὸ ὀστοῦν, been, komen niet-samengetrokken vormen voor: ὀστέα, ὀστέων. Χειμάρρου (Joh. 18 : 1), bergstroom, kan genit. van het latere, niet gecontraheerde χείμαρρος zijn.

§ 5. De substantiva der derde declinatie.

1. *Verhouding van den stam tot den nominativus.* Ἀρτέμων (Hand. 27 : 40), bramzeil, heeft een langen stamklinker. Van den stam ὠδιν komt in plaats van het Att. ὠδίς, smart, de aan den stam gelijkvormige nominativus ὠδίν voor (1 Thess. 5 : 3).

Naast den gewonen nominativus ὄρνις (stam ὀρνιθ), vogel, kip, wordt de vorm ὄρνιξ (stam ὀρνιχ?) gevonden. Benevens het bekende ἐσθής (stam ἐσθητ), kleed, vindt men het vreemd afgeleide ἔσθησις, kleeding. Verwar niet den dat. pl. ἐσθήσεσιν (Hand. 1 : 10) met ἐσθῆσιν!

2. *Vorming van den accusativus sing. en plur.* De barytona op -ις en -υς, wier stam op een t-klank eindigt, hebben nog den acc. sing. op -ιν (-υν), maar niettemin komt naast den acc. χάριν de vorm χάριτα, dank, genade, en in plaats van den acc. κλεῖν κλεῖδα, sleutel, voor.

In de handschriften wordt daarentegen de accusativus op -ν uitgebreid ook tot consonant-stammen, in dier voege, dat somtijds de acc. -α door -αν wordt vervangen. Bijv. ἀστέραν, Δίαν, εἰκόναν, μῆναν, χεῖραν. Het is zeer de vraag, of voor zulke uitspattingen de schrijvers aansprakelijk gesteld mogen worden.

De uitgang van den accusativus plur. is bij zelfstandige naamwoorden, wier stam op een medeklinker uitgaat, -ας. Toch vindt men den acc. plur. κλεῖς naast κλεῖδας, sleutels, en ἔρεις voor ἔριδας, twisten, (ook nom. ἔρεις voor ἔριδες?).

De oude uitgang -(ν)ς bij vocaalstammen heeft voor -ας

plaats gemaakt. Bijv. ἰχθύας i. p. v. ἰχθῦς, visschen, βόας i. p. v. βοῦς, runderen, maar omgekeerd hebben de substantiva op -εύς voor den Attischen acc. pl. op -έας (-ᾶς) den aan den nominativus gelijken uitgang -εῖς (Att. -ῆς) gekregen. Evengoed als οἱ βασιλεῖς, de koningen, komt τοὺς βασιλεῖς voor. Over οἱ of τοὺς ἁλεεῖς, de visschers, zie § 1, 6, g.

3. *Verdere verbuigingen.* Van de ς -stammen hebben de substantiva op -ος (stam -ες): ὄρος, berg, en χεῖλος, lip, den gen. pl. zonder samentrekking: ὀρέων, χειλέων. Volgens den ouden regel heeft ἔτος, jaar, ἐτῶν.

Wat de stammen op -ας aangaat, valt op te merken, dat de verbuiging: genit. -α(σ)ος = -ως en dat. -α(σ)ι = -αι verdwenen is.

Γῆρας, ouderdom, heeft (gen. γήρους niet N. T.) dat. γήρει κρέας, vleesch, behoudt nom. (acc.) pl. κρέᾰ.

Κέρας, horen, en τέρας, wonder, ontleenen hunne naamvallen aan de stammen κερατ, τερατ.

Ἅλας (onz.), dat. ἅλατι, is een bijvorm, die naast τὸ ἅλα, ἡ ἅλς (dat. ἁλί) gebruikt wordt voor het Att. οἱ ἅλες, zout.

Onder de ι-stammen bestaat er naast de feminina op -ις één, dat als onz. den nom. aan den stam gelijk heeft: τὸ σίνᾶπι, gen. σινάπεως = mosterd.

Πῆχυς, el, heeft in het Hellenisme den gen. sing. πήχεος (niet voorkomend in het N. T.) en gen. pl. πηχῶν anders dan in het Attisch (πήχεως, πήχεων).

Ἡ Κῶς, het eiland Stanco, behoort niet meer bij de

tweede, maar bij de derde declinatie en heeft derhalve in plaats van Κῶν den acc. Κῶ (Hand. 21 : 1).

Ook νοῦς, geest, en πλοῦς, vaart, zijn overgegaan van de tweede naar de derde declinatie en worden verbogen als βοῦς. Gen. νοός, dat. νοΐ.

---

§ 6. Metaplasmus, heteroclisis en abundantia.

1. *Overgang tusschen eerste en tweede declinatie.* De composita, van ἄρχειν afgeleid en op -αρχος uitgaande (zie § 2, 1), worden in het N. T. afgewisseld door composita op -άρχης (eerste decl.). Bijv. Ἀσιάρχης, ἐθνάρχης, πατριάρχης, πολιτάρχης, τετραάρχης (zie § 1, 9) naast χιλίαρχος. De Hss. weifelen tusschen ἑκατοντάρχης, στρατοπεδάρχης en -αρχος.

Verder komen voor τὸ δυσεντέριον i. p. v. ἡ δυσεντερία, dysenterie, en ὁ ἦχος i. p. v. ἡ ἠχή, geluid.

2. *Overgang tusschen eerste en derde declinatie.* Naast ὁ ἦχος i. p. v. ἡ ἠχή (zie sub 1) komt ook een genitivus ἤχους als van τὸ ἦχος afkomstig voor. Verder τὸ νῖκος naast ἡ νίκη, overwinning.

3. *Overgang tusschen tweede en derde declinatie.* Deze komt bij meer substantiva op -ος voor dan bijv. in het Attisch bij ὁ en τὸ σκότος, duisternis, waarvan het N. T. den onzijdigen vorm verkiest. Bijv. ὁ en τὸ ἔλεος, medelijden, ὁ en τὸ ζῆλος, naijver, ὁ en τὸ ἦχος (zie sub 2), ὁ en τὸ θάμβος verbazing, ὁ

en τὸ πλοῦτος, rijkdom. Voor νοῦς en πλοῦς zie men boven § 5, 3. Ἡ ἅλων, gen. ἅλωνος dorschvloer i. p. v. ἡ ἅλως zie § 4.

Naast buigingsvormen van τὸ δάκρυον, traan, komt van het oude, dichterlijke δάκρυ voor de dat. pl. δάκρυσιν.

Σάββατον heeft den dat. pl. σάββασιν. Voor κατήγορος, aanklager, heeft één handschrift op éene plaats κατήγωρ (Op. 12 : 10, A).

4. *Afwisseling in de tweede declinatie* tusschen manl. en onzijdig geslacht vindt men reeds in de Attische meervouden τὰ σῖτα van ὁ σῖτος, graan, οἱ στάδιοι, van τὸ στάδιον, stadie, renbaan, οἱ δεσμοί gevangenschappen en τὰ δεσμά, banden, van ὁ δεσμός.

Τὰ σῖτα komt i. p. v. σιτία (Hand. 7 : 12) in den textus receptus voor. Δεσμοί en δεσμά gebruikt het N. T. promiscue. Ook οἱ στάδιοι zoowel als τὰ στάδια wordt gebruikt. Daarenboven komt als variant voor δεῖπνον, maaltijd, δεῖπνος voor. Ζυγός, juk, staat in plaats van ζυγόν, θεμέλιον, fundament naast θεμέλιος (sc. λίθος), ὁ νῶτος, rug, voor τὸ νῶτον.

---

§ 7. Eigennamen, vooral vreemde, uitheemsche appellativa en indeclinabilia.

1. De Hebreeuwsch-Arameesche *eigennamen* blijven dikwijls onverbogen. Dit geldt evenwel meer van de Oud- dan van de Nieuw-Testamentische. Bijv. de patriarch Ἰακώβ, maar

de apostel Ἰάκωβος. Eveneens zijn de namen, die niet vaak gehoord worden, indeclinabilia, doch die meetellen in wereldverkeer en wereldgeschiedenis worden gehelleniseerd. Van de verbogene eigennamen gaan naar de *eerste declinatie* de volgende.

De feminina op -α en -η. Men lette er op, dat Σάπφιρα den gen. Σαπφίρης, Μάρθα daarentegen Μάρθας heeft. Naast het verbogen Μαρία staat het indecl. Μαριάμ.

Voorts de masculina op -ίας, gen. -ίου, -ίας, gen. -ίου, -ης gen. -η en -ου, en -ας, gen. α. Bijv. Ζαχαρίας, Ἰωάννης, Βαρνάβας. Zie § 3.

Ἀβιά is indeclinabile.

Tweede declinatie. Daarbij komen sommige door achtervoeging van den uitgang -ος. Bijv. Ἰάκωβος, Ἄγαβος, Ἄζωτος. Vele stedennamen zijn altijd of doorgaans neutr. plur. Bijv. Σόδομα, Σάρεπτα, Ἱεροσόλυμα (zie § 1, 4). I sing. of II plur. zijn bijv. Λύδδα, Γόμορρα.

Derde declinatie. Uitgangen op -ων (st. ων) Σιδών, Σάρων, Σίμων (Συμεών indecl.), Βαβυλών. Een deel echter op -ων bestaat uit indeclinabilia. Op -ων (st. -ωντ of -ων) Σαλομών.

Uitgang -ς na lange klinkers: Σαλαμίς heeft naast den dat. Σαλαμῖνι var. Σαλαμίνῃ. Μωυσῆς wordt als volgt verbogen: gen. -έως, dat. -εῖ en -ῇ, acc. -έα of -ῆν vgl. den dat. Ἰωάννει voor -ῃ. Μανασσῆς heeft acc. Μανασσῆ (doch ook gen. Ie decl. Μανασσῆ) Ἰωσῆς gen. -ῆτος (var. Ἰωσῆ). Λευίς, -ί, -ί, -ίν. Ἰησοῦς, acc. -οῦν, voc. gen. dat. -οῦ.

Wat de verdere eigennamen aangaat, verdienen de

Grieksche en Romeinsche, door afkorting ontstaan, opmerking. Zie § 35.

Ἀπολλῶς, acc. Ἀπολλῶ (IIIe decl.), Ἀπελλῆς, acc. Ἀπελλῆν. Ζηνᾶς (uit Ζηνόδωρος), Σιλᾶς (= Σιλουανός).

Romeinsche eigennamen van mannen op -ας hebben gen. -α (Ie decl.), die op -ens, -entis gaan in den nom. uit op -ης, gen. -εντος. Bijv. Κλήμης, Κρήσκης, Πούδης [1]). Gewoon worden verbogen bijv. Φῆλιξ (zie § 2, 1), Καῖσαρ e. a.

Σωσθένης heeft acc. Σωσθένην, wat ook voor de klassieken niet vreemd klinkt.

Van dubbele eigennamen, bestaande uit substantief met adiectivum, worden beide bestanddeelen verbogen: Ἱερά Πόλις, Νέα Πολις, Καλοὶ Λιμένες.

Den naam van den Olijfberg moet men niet beschouwen als een subst op -ών, dat een verzamelplaats aanduidt (vgl. οἰνών, wijnkelder, ἀμπελών, wijngaard en den eigennaam Μαραθών [2])), maar als een gen. plur. van ἐλαία, olijfboom, bepalende het appellativum ὄρος. Daaruit volgt, dat dit Ἐλαιῶν perispomenon is, zonder hoofdletter kan geschreven worden en geen nieuwe verbuiging duldt. Hand. 1 : 12 leze men ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶν i. p. v. Ἐλαιῶνος. Vgl. Luk. 19 : 29, 37; 21 : 37.

Met betrekking tot het geslacht der eigennamen verdient vermelding, dat van de stedennamen ook de indeclinabilia

---

1) Daarentegen pl. -enses -ήσιοι: Φιλιππήσιοι.

2) Zie voorts beneden § 33, 2.

vrouwelijk zijn. De onverbuigbare namen van rivieren zijn manlijk. Bijv. ὁ Κεδρών, ὁ Σιλωάμ. De godennaam Βαάλ gebruikt Paulus als femininum Rom. 11 : 4 in navolging van de LXX.

2. *De vreemde appellativa*, voor zooverre zij aan het Latijn ontleend zijn, worden in overeenstemming met den uitgang verbogen (zie de woorden Inl. sub 3). De Hebreeuwsch-Arameesche zijn onverbuigbaar behoudens eenige uitzonderingen als ὁ σατανᾶς, ὁ κορβανᾶς (var.) Onverbuigbaar blijven derhalve ὁ κορβᾶν, τὸ μάννα, τὸ πάσχα, ὁ σατᾶν (var.), σίκερα, σαβαώθ (reeds pl.) en σάτα (סָאתָא), indien het laatste ten minste niet meervoud van σάτον is. (Mtth. 13 : 33; Lk. 13 : 21). Onverbuigbaar zijn ook in Op. 1 : 4 de benamingen ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος.

Opvallend is het geslacht van het gesubstantiveerde ἡ οὐαί, het wee.

---

§ 8. De Adiectiva.

1. *Declinatie.* Van de adiectiva, wier manlijk en onzijdig tot de *tweede declinatie* behooren, hebben de samengestelde op -ος twee uitgangen evenals in het Attisch. Niettemin vindt men de feminina ἀργή, werkeloos, αὐτομάτη, spontaan, παραθαλασσία, langs de zee gelegen. Daarentegen komen ook meer dan in het Attisch feminina voor van niet samengestelde adiectiva, die aan het masculinum gelijk zijn. Bijv. ἔρημος,

woest, ἕτοιμος, bereid, αἰώνιος, eeuwig, βέβαιος, vast, κόσμιος, sierlijk, μάταιος, vruchteloos, ὅμοιος, gelijk, ὅσιος, behoorlijk, οὐράνιος, hemelsch, φρόνιμος, verstandig. Echter vindt men ook weer afwijkingen daarvan.

De stofaanwijzende adiectiva op -έος, -έον, έα trekken niet geregeld samen. Er komen varianten voor als χρυσέα, χρυσέων, χρυσέους, χρυσέας, χαλκέα enz. Zeer vreemd is de lezing χρυσᾶν voor χρυσῆν in sommige getuigen van Op. 1 : 13. De adiectiva op -πλοῦς, -vondig, behouden de samentrekking.

Van de Attische tweede declinatie is ἵλεως overgebleven.

Adiectiva, wier manlijk en onzijdig tot de *derde declinatie* behooren. Die van *drie uitgangen* op -ύς hebben somtijds in den gen. sing. masc. (neutri gen.) den uitgang -έως i. p. v. -έος. Bijv. βαθέως van βαθύς, diep, Lk. 24 : 1. Ook komt 1 Petr. 3 : 4 πραέως voor van πραύς, zacht, hoewel in het Attisch van dien vorm alleen het fem. πραεῖα voorkomt en het masc. door πρᾶος vervangen wordt. Bij ἥμισυς, half, (barytonon) vindt contractie plaats: gen. ἡμίσους, nom. pl. neutr. ἡμίση (var. ἡμίσεια).

De adiectiva van *twee uitgangen* op -ης (stam -ες) hebben naast den acc. masc. en fem. gen. op -η in de handschriften somtijds den uitgang -ην, welke in het Att. wel voorkomt bij barytona. Derhalve is er geen bezwaar tegen dien acc. van ποδήρης, tot de voeten reikend; maar niet goed te keuren zijn de acc. op -ῆν van ἀσφαλής, veilig, ἀσεβής, goddeloos, συγγενής, verwant, ὑγιής, gezond. Deze moeten den acc. op -ῆ hebben.

Van συγγενής vindt men een dat. pl. συγγενεῦσιν als van

een subst. op -εύς. Van hetzelfde adiectivum komt een vrouwelijke vorm συγγενίς voor [1]).

Νῆστις, nuchter, heeft acc. pl. νήστεις i. p. v. νήστιας.

2. *Trappen van vergelijking*. De superlativus is aan het verdwijnen, gelijk ook elders het verschil tusschen tweevoud en meervoud verdwenen is. De comparativus komt er voor in de plaats. De eenige superlativus op -τατος is die van ἀκριβής, nauwkeurig. Verder bestaan nog ἐλάχιστος, ἥδιστος, κράτιστος, μέγιστος, πλεῖστος, τάχιστος, ὕψιστος benevens ἔσχατος, πρῶτος en de adverbia ἔγγιστα en μάλιστα.

De volgende comparativi zijn opmerkelijk [2]):

ταχύς, snel, ταχίων.

μέγας, groot, μειζότερος naast μείζων.

ἀγαθός, goed, βελτίων, κρείττων (κρείσσων).

κακός, slecht, χείρων.

πολύς, veel, πλείων.

ὀλίγος, weinig, ἐλάσσων (deterior) en ἐλαχιστότερος.

μικρός, klein, μικρότερος en ἥσσων.

Met de dubbele comparativi μειζότερος en ἐλαχιστότερος kan διπλότερος, dubbelvoudig, vergeleken worden.

De comparativi op -ων wijken eenigszins van de bekende

---

1) Meer vrouwelijke vormen op -ις zijn Ἑλληνίς, Ἑβραΐς Σαμαρῖτις, πορφυρόπωλις, προφῆτις.

2) Als adverbiale comp. dient nog vermeld te worden ἆσσον, dichter bij (Hand. 27 : 13).

declinatie af. De vormen op -ονα, -ονες, ονας worden minder vervangen door de kortere op -ω, -ους, welke nog het meest in het Evangelie van Johannes en de Handelingen zijn overgebleven. Bijv. πλείονες, πλείονας naast πλείους, μείζονα naast μείζω. De kortere vorm van πλείονες: πλέονος komt niet voor. Πλέον voor πλεῖον nog wel. Zie § 1, 6, a.

Geen bijbehoorend adiectivum in den gradus positivus hebben de volgende, waarbij het verschil tusschen comparativus en superlativus vervloeit.

ἐξ ἔσχατος, uiterst (ook compar. bet.).
πρό πρότερος, πρῶτος eerder, eerst.
ὕστερος later, laatst.
ἔξω ἐξώτερος uitwendiger, uiterst.
ἔσω ἐσώτερος inwendiger, binnenst.
κάτω κατώτερος lager, onderst.

---

§ 9. De numeralia.

1. *Hoofdtelwoorden.* Bij deze zijn de volgende afwijkingen te vermelden. In de samenstellingen van eenheden met δέκα wordt het laatste gaarne vooraan geplaatst. Bijv. variant voor δώδεκα: δεκαδύο, voor τρεῖς καὶ δέκα, τέτταρες καὶ δέκα enz. gewoonlijk δεκατέσσαρες, δεκαπέντε, δεκαοκτώ (var. δέκα καὶ ὀκτώ). Ook de grootere getallen wijken af, doordat de tientallen voor de eenheden komen, met of liefst zonder καί. Bijv. εἴκοσι τρεῖς, τεσσεράκοντα καὶ ἕξ.

De composita van εἷς luiden μηθείς en οὐθείς meer dan μηδείς, οὐδείς (zie § 1, 11).

Daar de dualis verdwenen is, wordt δύο deels als indeclinabile, deels (dativus) als meervoud behandeld. Nom. acc. δύο, gen. δύο, dat. δυσίν.

Τέσσαρες wordt voor τέτταρες gebruikt. Vgl. ook § 1, 5 g over de dissimilatie τέσσερα- voor τέσσαρα-. Opmerkelijk is de acc. τέσσαρες voor τέσσαρας in eenige varianten. Εἴκοσι mist de ν ἐφελκυστικόν. Zie § 1, 12.

2. De *overige* telwoorden. De rangtelwoorden boven dertien, met δέκα samengesteld, hebben de omgekeerde plaatsing van de cardinalia: τεσσαρεσκαιδέκατος, πεντεκαιδέκατος in één woord. Het Attisch leert τέταρτος καὶ δέκατος enz.

Διπλοῦς, hetwelk dient om aan te duiden, dat iets uit twee gelijke deelen bestaat, vormt als adiectivum een comparativus διπλότερος — men zou volgens den regel verwachten διπλούστερος — om aan te duiden, dat iets een tweevoud is van iets anders = διπλάσιος (zie § 8, 2).

§ 10. De pronomina.

1. *Terugwijzende* voornaamwoorden laten geen samentrekking toe. Zie § 1, 7. Alleen is ἐμαυτοῦ uitgezonderd. Wel vindt men niet zelden αὑτοῦ, waar men ἑαυτοῦ zou verwachten. Het meervoud beantwoordt, anders dan in het Attisch, aan

het enkelvoud en is voor alle drie de personen ἑαυτῶν enz. Uitzondering 1 Kor. 5 : 13 ὑμῶν αὐτῶν. Zie echter § 44, 6.

2. *Aanwijzende* voornaamwoorden. Met het oude ὅ (ὅς), τό, ἥ = deze, die, blijven nog altijd eenige spreekwijzen hangen. In onderscheiding van het artikel behoudt dit pronomen ook in den nom. masc. en fem. gen. het accent. Het is dus niet proclitisch. Het gebruik er van wordt in de syntaxis behandeld. Zie § 43, 1.

Van ὅδε zijn maar weinige resten overgebleven. Het wordt doorgaans door οὗτος vervangen in onderscheiding van ἐκεῖνος. De dictische iota wordt achter de pronomina demonstrativa niet meer gebruikt, alleen nog in het adverbium νυνί.

3. *Onbepaald* voornaamwoord. Over het accent handelt § 2, 1. De vormen του, τῳ zijn evenals ἄττα verdwenen. Het indecl. δεῖνα met lidw. = dinges, die-en-die, komt nog voor Matth. 26 : 18.

4. *Betrekkelijke* voornaamwoorden. Ὅς, ἥ, ὅ worden gewoon behandeld. Ὅστις, ἥτις, ὅ τι komen alleen nagenoeg voor in nom. sing. en plur. Van de andere naamvallen zijn alleen de acc. ὅ τι en de gen. ὅτου in ἕως ὅτου overgebleven. In beteekenis naderen ὅς en ὅστις meer tot elkander. Het enclitische -περ wordt zeer zelden achter het relativum geplaatst.

5. De *onderling betrekkelijke* voornaamwoorden beantwoorden aan het Attisch. Evenals ὅδε (sub 2) zijn die op -όσδε aan het verdwijnen. Enkele relativa, met ὁπ- beginnend, ontbreken. Naast ποῖος wordt ποταπός in dezelfde beteekenis ge-

bruikt (het Att. gentile ποδαπός = cuias). Ποῖος vervangt wel eens het interrogativum τίς. Het neutrum singulare van de aanwijzende correlativa eindigt evenals vroeger op -οῦτο(ν).

6. De *bepalende* en *vragende* voornaamwoorden, die op eene *tweeheid* wijzen, zijn tegelijk met den dualis verdwenen, nl. ἑκάτερος, (ὁ-)πότερος.

Het bepalende ἀμφότερος komt nog in den pl. voor ter vervanging van het niet Nieuw-Testamentische ἄμφω. Het beperkende ἕτερος blijft bestaan ten koste van zijn verschil met ἄλλος.

HOOFDSTUK 3. DE VERBA.

§ 11. De genera verbi.

1. *Deponentia passiva* (d. z. deponentia, waarvan de aor. niet in het medium, maar in het passivum gebruikt wordt) zijn in afwijking van het Attisch de volgende, waarvan eenige zelfs een fut. pass. hebben, wat in het Attisch slechts bij zuivere passiva (reflexiva) voorkomt. Sommige hebben bovendien nog een aor. med.

ἀγαλλιῶμαι, zich verheugen, ἠγαλλιάθην (ἠγαλλιασάμην).

γίνομαι, worden, ἐγενήθην (ἐγένομην).

ἐγείρομαι, ontwaken, ἠγέρθην.

ἐμβριμῶμαι, opstuiven, ἐνεβριμήθην (ἐνεβριμησάμην).

θαμβοῦμαι, zich verbazen, ἐθαμβήθην [1]).

θαυμάζομαι, zich verwonderen, ἐθαυμάσθην, θαυμασθήσομαι [1]).

ἀποκρίνομαι, antwoorden, ἀπεκρίθην (ἀπεκρινάμην), ἀποκριθήσομαι.

διακρίνομαι, twijfelen, διεκρίθην.

1) Van deze komt ook een gewoon activum voor. Θαυμάζειν, bewonderen, heeft ook een aor. pass. met passieve beteekenis.

συνυποκρίνομαι, medeveinzen, *συνυπεκρίθην*.

ἀναπαύομαι, uitrusten, (-*έπάην*), *ἀναπαήσομαι* (-*παύσομαι*).

Van deponentia passiva en de reflexiva heeft men verder de volgende futura passivi: *κοιμηθήσομαι*, *μεταμεληθήσομαι*, *φανήσομαι* (med. *φανοῦμαι*), *φοβηθήσομαι*. De andere gelijken op het Attisch.

Als deponentia passiva, die in het N. T. media zijn geworden, komen in aanmerking:

διαλέγομαι, een gesprek houden, *διελεξάμην* (*διελέχθην*); (*ἀπ*)*αρνοῦμαι*, loochenen, *ἀπηρνησάμην*.

2. ***Futurum medii bij het activum.*** Dit komt minder in gebruik. Het wordt bij onderstaande verba door het activum vervangen.

1. Verba van hooren en zien: *ἀκούσω* (somtijds med.).

2. Verba van geluid: *σιωπήσω*, *κλαύσω* (somtijds med.) *γελάσω*, *κράξω* (ook med.).

3. Verba van beweging: *ἀπαντήσω*, *συναντήσω*, *ἁρπάσω*, *διώξω*, *ῥεύσω*.

4. Verder: *ἁμαρτήσω*, *ἐπιορκήσω*, *ζήσω* (ook med.), -*παίξω*, *σπουδάσω*, *ἐπαινέσω*.

Voor het fut. van *χαίρω*, zich verheugen, *χαιρήρω* heeft het N. T. echter med. *χαρήσομαι*.

§ 12. Tempora en modi.

Verschillende futura bij één verbum met ongeveer gelijke beteekenis komen nagenoeg niet meer voor. Σχήσω (naast ἕξω), μεμνήσομαι (naast μνησθήσομαι), ἑστήξω (naast στήσομαι) zijn verdwenen. Φανοῦμαι naast φανήσομαι, κεκράξομαι als variant naast κράξω en -καήσομαι naast καυθήσομαι vindt men nog een enkele maal. Het futurum Atticum is bijna geheel verdwenen. Van de modi is de optativus zeer aan het afnemen. Infin. en partic. futuri verminderen insgelijks, evenals de adiectiva verbalia.

---

§ 13. De persoonsuitgangen.

Daar de dualis niet meer gebruikt wordt, zijn de uitgangen voor dit getal uit de conjugaties verdwenen. Verder vertoonen zich in de persoonsuitgangen enkele afwijkingen, deels meer, deels minder eenstemmig door de handschriften overgeleverd. Gemakshalve geef ik die hieronder naar het paradigma παιδεύω, al komen zij bij andere verba voor.

1. *Indicativus Activi.* Praes. 3e p. pl. παιδεύασιν, alleen in ἥκασιν, waar men wellicht door de perf. beteekenis misleid is. Impf. 1e p. pl. zelden voor ἐπαιδεύομεν: ἐπαιδεύαμεν. Alleen in de variant εἴχαμεν, 2 Joh. 5. De 3e p. pl. voor ἐπαίδευον vaak ἐπαιδεύοσαν, dus -σαν voor -ν. Bijv. εἴχοσαν, Joh. 15 : 22, 24, ἐδολιοῦσαν, Rom. 3 : 13. Dit geldt ook van den aor. II: παρελάβοσαν, 2 Thess. 3 : 6 (var.)

Nog een kortere vorm *-αν* voor *-ον* wordt gevonden *ἐπαίδευαν*. Bijv. *εἶχαν*, *ἔλεγαν* (meermalen).

Aor. en perf. 2e p. sg. *-ες* i. p. v. *-ας* *ἐπαίδευσες* voor *ἐπαίδευσας*, *πεπαίδευκες* voor *πεπαίδευκας*. Deze afwijking wordt echter niet al te zeker geconstateerd. Bijv. *ἄφηκες*, *κεκοπίακες*, Op. 2 : 3, 4.

Perf. 3e p. pl. *-αν* voor *-ασιν*, *πεπαίδευκαν* i. p. v. *πεπαιδεύκᾶσιν*. Hierin zijn de handschriften echter nimmer eenstemmig. Bijv. *τετήρηκαν*, Joh. 17 : 6.

Pl.qu.pf. 3e p. pl. de uitgang *-κεσαν* wordt steeds veranderd in *-κεισαν*, *ἐπεπαιδεύκεσαν* wordt *πεπαιδεύκεισαν*. Bijv. *πεποιήκεισαν*, Mk. 15 : 7.

Med. en passivi. Praes en fut. ind. 2e p. sg. krijgt voor den uitgang *-ει* in de plaats *-ῃ*. *Παιδεύει* wordt *παιδεύῃ*, *παιδευθήσει* wordt *παιδευθήσῃ*, *παιδεύσει* wordt *παιδεύσῃ*. Dit geschiedt geregeld behalve eens in *βούλει* (zie § 1, 5). Over de contracta later (§ 16). De 2e pers. ind. van de futura *φάγομαι* en *πίομαι* gaat op in *-εσαι* uit i. p. v. *-ει*.

2. *Optativus.* Aor. 3e p. sing. act. steeds *-αι* i. p. v. *-ειε(ν)*, *παιδεύσαι* voor *παιδεύσειε(ν)*. Bijv. *κατευθύναι*, 1 Thess. 3 : 11. De 3e p. pl. doorgaans *-αιεν* i. p. v. *-ειαν*, *παιδεύσαιεν* i. p. v. *παιδεύσειαν*. Bijv. *ποιήσαιεν*, Luk. 6 : 11.

3. *Imperativus.* In alle genera en tempora wordt de 3e p. pl. gevormd door achter 3e p. sing. den uitgang *-σαν* te plaatsen. Derhalve eindigt het activum daarvan op *-τωσαν*, het med. op *-σθωσαν*.

§ 14. Augment en reduplicatie.

1. *Augment.* Het *augmentum syllabicum* bij werkwoorden, die met ῥ beginnen, eischt niet meer noodzakelijk de verdubbeling van die letter [1]. In het plusquamperfectum wordt het augmentum syllabicum doorgaans weggelaten. Enkele passiva behouden het. Bijv. ἐβέβλητο, Luk. 16:20, συνετέθειντο, Joh. 9 : 22.

Het augm. syll. bij de werkwoorden, die met een o-klank aanvangen, waaraan oudtijds de digamma voorafging, wordt niet meer geregeld in acht genomen. Als varianten vindt men nog ἐξέωσεν van ἐξωθέω, Hand. 7 : 45, = appellere, en ἑώρων van ὁράω, Joh. 6 : 2. Overigens missen ὠθέω, stooten, ὠνέομαι, koopen, en ὁράω, zien, het augmentum syllabicum. Bij ἀνοίγω, openen, is het gebleven, maar een vaster bestanddeel geworden, zoodat men het ook in de andere modi dan de ind. en in het fut. vindt. Hetzelfde verschijnsel doet zich bij κατάγνυμι, breken, voor.

Θέλω heeft ἠ-, βούλομαι ἐ- tot augment, δύναμαι en μέλλω beide.

Den overgang tot het *augmentum temporale* vormen de verba, die oudtijds met Ϝε-, σε- of σϜε- aanvingen en het augmentum syll. hadden. Uit ἐϜε-, ἐσε-, ἐσϜε- ontstond door samentrekking εἰ. Evenals in het Attisch geldt dit ook van ἐργάζομαι,

1) Men zie echter § 1, 10.

werken, dat in de hist. tijden εἰ- behoort te ontvangen in plaats van ἡ-.

Het augm. temp. ontbreekt in het pl. qu. pf. van ἐλήλυθα, zoodat dit ἐληλύθειν enz. wordt. Doch εἱστήκειν behoudt het. Ook wordt het somtijds weggelaten in composita van ἵημι in den aor. pass., waarbij dan -είθην door -έθην wordt vervangen.

Terwijl reeds Attisch enkele werkwoorden, met ει- en οι- beginnend, het augment weglaten, geschiedt dit thans doorgaans met ἐποικοδομέω, op iets bouwen; de andere composita en het simplex οἰκοδομέω behouden echter het augment ᾠ-. Daar ῳ als ō en οι eenigszins als ū werd uitgesproken door de latere Grieken, ging langzamerhand de verwantschap tusschen οἰ en ᾠ verloren. Οἰκέω wonen heeft nog ᾤκ. Een enkel voorbeeld van αἰ- zonder augment vindt men in ἐπαισχύνθη, 2 Tim. 1 : 16.

Εὐ- blijft dikwijls onveranderd, doch heeft somtijds in de historische tijden ηὐ-.

Verder komen nog eenige composita zonder augment voor als διερμήνευσεν, Luk. 24 : 27, en bij eenige getuigen διεγείρετο, Joh. 6 : 18, ἀνορθώθη, Luk. 13 : 13. Mogelijk moeten de laatste als schrijffouten beschouwd worden. Ὄφελον kon men hierbij rekenen, indien het niet een partikel = utinam, geworden was. Zie § 49, 2.

2. *Reduplicatie.* De ῥ laat reduplicatie toe bij ῥεράντισμαι van ῥαντίζω, besprengen, en in enkele getuigen bij περιρέραμμαι van -ῥαίνω (Op. 19 : 13 v. l. voor βεβαμμένος: περιρεραμμένος) en ῥέριμμαι (zie § 28. Mt. 9 : 36 wordt ook ἐριμμένος en ἐρριμμένος

geiezen) van ῥίπτω, slingeren. Μεμνήστευμαι vindt men in den textus receptus en enkele getuigen eenige malen voor ἐμνήστευμαι. Naast het regelmatige ἑόρακα bieden de Hss. vaak ἑώρακα. Εἱλκωμένος (vgl. het Att. εἵλκυσμαι van ἕλκω) van ἑλκόω, wonden, heeft als variant het regelmatige ἡλκωμένος.

3. *Augment en reduplicatie bij samengestelde werkwoorden en decomposita.* Wanneer het simplex met een klinker begon en niet meer gebruikt wordt, komt het augment vóór de praepositie. Zoo was het in het Attisch reeds met καθεύδω, slapen, καθίζω, neerzetten, (uitz. aor. καθῖσα), ἀμφιέννυμι, bekleeden (N. T. ἀμφιάζω). In het N. T. bovendien ἀφίω (ἀφίημι), weg laten gaan, ἀνοίγω, openen, (deels, deels dubbel augment: ἤνοιξα = ἀνέῳξα = ἠνέῳξα). Ἀνέχομαι, uithouden, heeft niet meer dubbel augment, maar het gaat als een gewoon compositum: ἀνειχόμην enz. Καμμύω, de oogen sluiten, heeft ἐκαμμ. Verba, met twee praeposities samengesteld, hebben wel eens dubbel augment, bijv. ἀποκαθίστημι, ἀντικαθίστημι, somtijds ἀπεκατεστ. ἀντεκατεστ.

Decomposita worden, als het praefix een praepositie is, als composita beschouwd, maar van προφητεύω komen de hist. tijden meer met ἐπρο- dan met προε- voor.

Opmerkelijk is, dat διακονέω, dienen, zelfs als een compositum wordt behandeld, wat het toch blijkens de lange α niet is. Eens vat een handschrift zelfs περισσεύω, overvloedig zijn, als compositum op, Hand. 16 : 5.

De samengestelde werkwoorden met εὖ als praefix, kunnen, als een korte klinker volgt, hiervan het augment temp.

maken. Bijv. εὐαγγελίζομαι, evangeliseeren, εὐαρεστέω, aangenaam zijn, augm.: εὐηγγ. εὐηρ.

---

§ 15. Verba met stammen op ι, υ of een tweeklank.

Het Attische -δύω, dompelen, heeft in het praes. en impf. hier den bijvorm -διδύσκω.

Het praesens en impf. van καίω, doen branden, en κλαίω, weenen, neemt in onderscheiding van het Attisch eene ι aan. Deze is uit υ ontstaan ter vervanging van de in het Attisch uitgevallen digamma. Καίω heeft aor. (en fut.) pass. -ἐκάην (-καήσομαι) naast ἐκαύθην (καυθήσομαι). Vergelijk ἀναπαύω, doen ophouden, dat fut. med. ἀναπαύσομαι = fut. pass. ἀναπαήσομαι heeft.

Het futurum van κλαίω is actief, κλαύσω, dat van ῥέω, stroomen, is ῥεύσω i. p. v. het Att. ῥυήσομαι, zie § 11, 2.

Χέω, (uit)storten, heeft in het praesens den bijvorm χύν(ν)ω, terwijl het fut χεῶ (χεέω) is in plaats van χέω (Att.).

Bij het praesens (impf.) van de werkwoorden op -έ(ϝ)ω wordt tweemalen in varianten de samentrekking van εϝε tot ει nagelaten nl. in ἐκχέετε voor ἐκχεῖτε, Op 16 : 1 en in ἐδέετο voor ἐδεῖτο, Luk. 8 : 38. In het perf. med. (pass.) heeft λούω, baden, eene σ aangenomen evenals ἀκούω enz. Naast λέλουσμαι wordt echter ook λέλουμαι gevonden. Κλείω (Att. doorgaans κλῄω), sluiten, dat al vroeger in den aor. pass. eene σ had, krijgt die nu ook in het perfectum medii (passivi), dat derhalve κέκλεισμαι luidt.

§ 16. Verba met stammen op ᾰ, η en ω.

Deze komen in vervoeging van praesens en imperfectum met het Attisch overeen [1]. Echter worden de afwijkingen, in § 13 genoemd, insgelijks bij de samentrekking toegepast. Bijv. ἐθορυβοῦσαν voor ἐθορύβουν, var. Hand. 17 : 5. Verder wordt de uitgang van den 2e p. praes. ind. med. (pass.) van de -ᾰ stammen veranderd in -ᾶσαι. Bijv. ὀδυνᾶσαι voor ὀδυνᾷ.

De infinitivus praes. van de -ω stammen gaat uit op -οῖν i. p. v. -οῦν. Bijv. ἀποδεκατοῖν, vertienen, doch daarnaast regelmatig πληροῦν, vervullen.

Dat enkele coniunctivi aan den indicativus gelijk zijn, bijv. ζηλοῦτε voor ζηλῶτε, φυσιοῦσθε voor φυσιῶσθε kan een bijzondere oorzaak hebben. Vgl. § 1, 6, h.

Er komen verwisselingen voor tusschen de stammen op ᾰ en η. Bijv. praesensvormen van ἐρωτάω, vragen, vervoegd als van ἐρωτέω, en wederkeerig vormen van ἐλεέω, medelijden hebben, vervoegd als van ἐλεάω.

Wat de stammen van ζῆν, leven, χρῆν, ten gebruike geven, διψῆν, dorsten, πεινῆν, hongeren, in de praesensvormen betreft, valt te vermelden, dat ζῆν aan het Att. beantwoordt, en, voorzooverre het in het N. T. gevonden wordt, ook χρῆν. Maar πεινᾶν en διψᾶν behouden de ᾰ in de tegenwoordigen

1) Doorgaans worden in deze grammatica de verba contracta onsamengetrokken opgegeven om den stam te laten zien. Natuurlijk komen zij in het N. T. gecontraheerd voor als in het Attisch.

tijden. Wat de verdere tempora betreft heeft διψῶ regelmatig διψήσω enz., maar πεινῶ heeft πεινάσω enz. (korte α?).

Evenals het Attische ἀρόω (N. T. ἀροτριάω), ploegen, korte stamklinker heeft in alle tempora, geldt dit in het N. T. van φορέω, dragen, φορέσω enz. (niet φορήσω).

Het werkwoord -ποθέω, een gemis gevoelen, dat Att. vaak een korten stamklinker heeft in alle tempora, wordt in het N. T. regelmatig (-ποθήσω enz.) geconjugeerd.

Van den stam FPH (zie het werkwoord λέγω, § 23) komt naast den aor. pass. ἐρρήθην ook ἐρρέθην voor, hetwelk echter tot den indicativus beperkt blijft.

Verder komen bij de verba met stammen op ᾱ, η, ω nog ter sprake:

βαρέω, nieuwere bijvorm voor βαρύνω, bezwaren, dat regelmatig is.

βλαστάω (bijvorm het Att. βλαστάνω), ontspruiten, aor. ἐβλάστησα en niet meer aor. II ἔβλαστον.

γαμέω, trouwen, ἐγάμησα, ἐγαμήθην naast de bekende Att. tempora ἔγημα, ἐγημάμην.

γρηγορέω, waken, nieuwe praesensvorm voor het Att. perf. ἐγρήγορα.

ἡσσόομαι = overwonnen worden. Zuiver passivum van νικάω overwinnen en gelijk aan het Att. ἡττάομαι.

θεωρέω, beschouwen, alleen praes. en impf.

-κυέω, zwanger zijn, aor. ἐκύησα. (Att. vaak κύω). Ook Jak. 1:15? Vgl. Jak. 1:18.

(λακέω) barsten, aor. ἐλάκησα, Hand. 1 : 18.

(ξυρέω) scheren, ξυρήσομαι, ἐξυρησάμην, ἐξύρημαι. Bijvorm ξύρω, ἐξυράμην (aor.).

πιπλάω, vullen, beantwoordt in de andere tempora aan het Att. -πίμπλημι.

ὠνέομαι, koopen, ὠνησάμην (= Att. ἐπριάμην).

Onder de verba, die in praesens en imperfectum niet tot de contracta behooren, maar wier stam toch op η eindigt, verdient vermelding αὔξ(άν)ω, vermeerderen, fut. αὐξήσω; αὐξάνω wordt somtijds intransitief gebruikt = Att. αὐξάνομαι. Het imperfectum ἐδέετο wordt in een v. l. niet gecontraheerd, de stam is δεϝη. Att. spelt men ἐδεῖτο. Zie hierover § 15.

---

§ 17. Verba met stammen op een muta.

1. Onder de verba met *dentaalstam* op -ζω telt mede σαλπίζω, trompetten, σαλπίσω, ἐσάλπισα i. p. v. ἐσάλπι(γ)ξα enz.

Στηρίζω, stutten, weifelt tusschen de dentaal- en gutturaal-vervoeging: στηρίσω, ἐστήρισα, doch ook στηρίξω, ἐστήριξα enz.

Het futurum Atticum van de verba op -ίζω, nl. -ιῶ, wijkt voor het fut. -ίσω. Bijv. σαλπίσω, στηρίσω, βαπτίσω. Het blijft echter nog doorgaans bestaan uithoofde van dissimilatie, als de volgende lettergreep met σ begint. Bijv. ἐλπιοῦσιν. Ook buiten dit geval is het somtijds gebleven.

In het praesens wordt met δ-stam ἀμφιάζω (ἀμφιέζω) gebruikt naast ἀμφιέννυμι, bekleeden.

Het θ-stammige ἀλήθω vervangt in het praesens het Attische ἀλέω, malen, evenals het praesens νήθειν het oudere νῆν, spinnen, vervangt; καθαρίζω, reinigen, komt naast het oudere καθαίρω. De verbinding νδ is verdwenen ook uit het praesens van het oude κυλίνδω, wentelen, dat nu regelmatig κυλίω, κυλίσω, ἐκύλισα wordt, maar het perf. med. (pass.) blijft κεκύλισμαι.

Πιάζω (vgl. het Att. πιέζω), grijpen, is regelmatig. Van het oudere πιέζω, drukken, komt nog het perf. πεπίεσμαι voor, Luk. 6 : 38.

Σῴζω, redden, dat overigens met het Attisch overeenkomt, heeft perf. med. (pass.) naast σέσωμαι: σέσωσμαι.

2. Tot de *gutteraal-stammen* behooren nog een paar werkwoorden op -ζω meer dan in het Attisch, nl. νυστάζω, knikkebollen, παίζω, spelen, κράζω, roepen.

Ἁρπάζω, rooven, dat als δ-stam behandeld wordt, heeft naast het Att. ἡρπάσθην den aor. pass. II ἡρπάγην.

Ἕλκω, sleepen, leidt ook het fut. (Att. ἕλξω) evenals reeds Att. den aor. af van den denkbeeldigen praesensvorm ἑλκύζω. Fut ἑλκύσω, aor. εἵλκυσα.

Κράζω, roepen, (κέκρᾶγα), κράξω (κεκράξομαι), ἐκέκρᾶξα haalt het nieuwe praesens en het oude perfectum met praesensbeteekenis dooreen.

(Ἀν)οίγω, openen, (niet meer -οἴγνυμι), ἤνοιξα = ἀνέῳξα, ἀνέῳγα = ἀνέῳγμαι, ἠνοίγην = ἀνεῴχθην.

Τίκτω, baren, heeft een aor. pass. ἐτέχθην naast het Att. daarvoor gebruikte ἐγενόμην.

Ὑπάγω, heengaan, komt alleen in praesens voor. Over den aor. pass. II van τάσσω en ψύχω zie men § 20, 3.

3. Onder de *labiaal-stammen* vallen op te merken: κρύβω (Att. κρύπτω), verbergen, aor. pass. II ἐκρύβην; νίπτω (Att. ἀπονίζω), wasschen.

Bij σκοπέω, uitzien, make men onderscheid tusschen de composita ἐπισκοπέω, acht nemen, en ἐπισκέπτομαι, bezoeken.

---

§ 18. Verba met stammen op een liquida

Niet altijd wordt er aan gedacht, dat hier, evenals bij de verba muta in overeenstemming met het Attisch de 3e p. pl. ind. van het perf. med. (pass.) door omschrijving met het participium gevormd wordt. Dit dient onthouden te worden, opdat men bijv. Joh. 1 : 24 de woorden καὶ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων, d. i. zij waren afgezonden, niet bederve door te vertalen: de afgezondenen waren uit de Farizeërs. Zie § 48, 8.

Hebben in het Attisch κερδαίνω, winnen, en eenige andere werkwoorden op -αίνω met voorafgaanden medeklinker in den aor. ᾱ in plaats van -η (ἐκέρδᾱνα), hier breidt zich dit gebruik verder uit en omvat alle verba op -αίνω en -αίρω (aor. -ᾱνα en -ᾱρα). Bijv. ἐσήμᾱνα, ἔφᾱνα (Att. -ηνα), διακαθᾶραι, Luk. 3 : 17.

Het perfectum medii (pass.) heeft bij de ν-stammen den uitgang -μμαι inplaats van -σμαι.

Dit gold al in het Attisch αἰσχύνω, beschamen, ξηραίνω,

doen verdorren, en παροξύνω aanbitsen [1]). Het N. T. heeft verder nog μιαίνω, bezoedelen, pf. med. μεμίαμμαι, terwijl eens de variant περιρεραμμένος (Op. 19 : 13) van περριραίνω voorkomt naast de lezing βεβαμμένος van βάπτω.

Wat verder den aor. pass. van ἀγγέλλω, melden, en κλίνω, doen leunen, aangaat zie men § 20, 3.

Voor γαμέω zie men § 16.

Γίνομαι (Att. γίγνομαι), worden, heeft naast den aor. II ἐγενόμην in dezelfde beteekenis den aor. pass. ἐγενήθην.

Ἅλλομαι heeft naast den gewonen aor. ἡλάμην ook een aor. II ἡλόμην.

Ἐγείρω opwekken. Imperat. ἔγειρε (sc. σεαυτον), sta op! εγείρομαι ontwaken ἐγήγερμαι; ἐγρήγορα wordt vervangen door het praesens γρηγορέω; aor. pass. ἠγέρθην voor het Att. ἠγρόμην.

-θάλλω, ontluiken; zie over aor. II § 20.

Κερδαίνω, winnen, κερδανῶ (κερδήσω?), ἐκέρδανα (ἐκέρδησα? [2])). fut. pass. κερδηθήσομαι.

Ἀποκτείνω (bijvorm -κτέν(ν)ω) heeft ook een aor. pass. ἀπεκτάνθην, waarvoor in het Att. de aor. van ἀποθνήσκω, sterven, gebruikt wordt.

---

1) Dit komt in het N. T niet voor, maar wel een derivatum παροξυσμός, verbittering.

2) Het hangt van de opvatting van den tekst in 1 Kor. 9 : 21, vgl. vss. 19, 20, af, of men κερδάνω coni. aor. dan wel κερδανῶ ind. fut leest. V. l. κερδήσω coni aor. of ind. fut.

Οἰκτίρω, beklagen, heeft fut. οἰκτιρήσω.

Φαίνω, toonen; zie boven over den aor. ἔφηνα; φαίνομαι, fut. φανήσομαι (ééns φανοῦμαι).

Χύν(ν)ω is een bijvorm van χέω, zie § 15.

---

§ 19. Verba met stammen op -ς.

De futura Attica van τελέω, voltooien, en καλέω, roepen, hebben plaats gemaakt voor de futurum-vormen τελέσω en καλέσω. Γελάω, zie § 11, 2.

De overige werkwoorden zijn, voor zooverre zij voorkomen, aan het Attisch gelijk. Ἀλέω, malen, wordt vervangen door den muta-stam ἀλήθω (zie § 17, 1), waarvan alleen het praesens voorkomt. Ἐπαινέω, prijzen, heeft fut. act. i. p. v. med. Zie § 11, 2.

Van ἱλάσκομαι (D. med.), gunstig stemmen, komt een aor. pass. voor ἱλάσθην = genadig zijn.

Φθάνω, voorkómen, ijlen, heeft naast het praesens alleen den aor. en het perf. ἔφθασα en ἔφθακα.

---

§ 20. Tempora secunda.

1. *Perfectum II.* Ἐγρήγορα wordt vervangen door het nieuw daarvan gevormde praesens γρηγορέω, wakker zijn (zie § 16.)

2. *Aoristus II, Act. en med.* De aoristus secundus is

aan het verdwijnen. Hij ontbreekt geheel bij *τρέπω*, wenden, *-κτέννω*, dooden, *ἐγείρομαι*, ontwaken, *βλαστάνω*, ontspruiten (zie § 16), *κράζω*, roepen, (eens echter, Lk. 23 : 18, *ἀνέκραγον*.)

Verder ondervindt hij mededinging van den aor. I bij *ἁμαρτάνω* (*ἡμάρτησα*), falen; *ἄγω* (*ἦξα*), voeren; *λείπω* (*ἔλειψα*) verlaten; stam ΟΠ, *ὁράω* (*ὠψάμην* var.), zien; *εὑρίσκω* (*εὕρησα*), vinden.

Een nieuweren aor. II vindt men in *ἀνέθαλον* van *ἀναθάλλω*, ontluiken, en in *ἡλόμην* van *ἅλλομαι* (§ 18). Voor het accent van de imperativi *ἴδε*, *λάβε* zie men § 2, 1.

Waar de aoristus I den tweeden niet verdringt, heeft hij somtijds toch invloed op de vervoeging van den laatsten, zoodat een aoristus mixtus ontstaat, herinnerend aan de conjugatie van de Attische aoristi *εἶπον* en *ἤνεγκον*. Zoo vindt men vele uitgangen van den aor. I, waaraan echter de *σ* ontbreekt, in *εἶπα* (naast *εἶπον*), *ἤνεγκα* (*ἤνεγκον*), *εἷλα*, *εἱλάμην* (*εἷλον*, *-όμην*), *εὗρα*, *εὑράμην* (*εὗρον*, *-όμην*), *ἔπεσα* (*ἔπεσον*), *ἦλθα* (*ἦλθον*). Echter zijn nog lang niet alle oude uitgangen verdrongen. De imperativus van *εἶπα* is *εἶπόν* en *εἰπέ* (accent! Zie § 2, 1, noot) Enkele uitgangen slechts van den aor. I worden gevonden bij *ἔβαλον*, *εἶδον*, *ἀπέθανον*, *ἔλαβον*, *ἔπιον*.

3. *Aoristus II passivi*. Deze heeft zich uitgebreid. Alleen maar *ἐκλίνην* heeft plaats moeten maken voor *ἐκλίθην*.

Nieuw zijn de vormen: [*ἠγγέλην*, *ἠνοίγην* (*ἀνοίγω*), *ἡρπάγην* (*ἁρπάζω*), *ἐκάην* (*καίω*), *ἐκρύβην* (*κρύβω*), *-ἐτάγην* (*τάσσω*) en [*-ἐψύγην*] (*ψύχω*), fut. p. *ψυγήσομαι*. Daarnaast komen nog de aor. I voor: *ἠνοίχθην*, *ἡρπάσθην*, *-ἐτάχθην*.

Evenals in het oude Grieksch heeft πλήσσω, slaan (πλήγνυμι) den aor. pass. ἐπλήγην in letterlijken, -ἐπλάγην in figuurlijken zin. Wat den aor. pass. van vocaalstammen aangaat, zie men § 26.

---

§ 21. Nieuwe praesens-vormen [1]).

Hiervan wordt reeds een groot deel elders genoemd. Toch vinden hier nog eens de voornaamste eene plaats. Zij leveren den werkwoords-stam voor alle tijden, die voorkomen, tenzij elders andere hoofdtijden vermeld worden. Voor dit laatste zie men de alfabetische lijst, § 28.

Αγαλλιάομαι, zich verheugen; αἱρετίζω, verkiezen; ἀλήθω, malen; ἀμφιάζω (ἀμφιέζω), bekleeden; ἀναλόω, uitgeven; ἀποκτέ(ν)νω, dooden; ἀροτριάω, ploegen; βαρέω, bezwaren; βλαστάω, ontspruiten; γαμίζω, doen huwen; γίνομαι, worden; γινώσκω, leeren kennen; γρηγορέω, wakker zijn; ἐνδιδύσκω, aantrekken; ἐνωτίζομαι, ter oore nemen; ἔσθω, eten; ἡσσόομαι, overwonnen worden; θέλω, willen; καθαρίζω, reinigen; καίω, verbranden; κλαίω, weenen; καμμύω, de oogen sluiten; κράζω, roepen; κρύβω, verbergen; κυέω, zwanger zijn; κυλίω, wentelen; λυτρόω, bevrijden; νίπτω, afwasschen; ξυρέω, scheren; ὀλοθρεύω, dooden; ὀμνύω, zweren; ὀπτάνομαι, verschijnen; ὀρθρίζω, vroeg opstaan; πειράζω,

---

1) Deels in zooverre nieuw, dat zij on-Attisch zijn. Zie ook § 33, 5.

beproeven; πιάζω, grijpen; πιπράσκω, verkoopen; πιπλάω, vullen; ῥαντίζω, besprengen; ῥύομαι, redden; σκανδαλίζω, ergeren; σκοπέω, zien; (ἱ)στάνω, stellen; στήκω, staan; -φώσκω, aanlichten; χύν(ν)ω, uitstorten; ὠ- ρύομαι, brullen.

---

§ 22. Verba, die in het Attisch een vervormden stam voor het praesens hebben.

Deze hebben deels wel, deels niet denzelfden praesensvorm in het N. T. De tempora, die verschillen van het Attisch, worden hieronder vermeld.

ἁμαρτάνω, falen, ἁμαρτήσω, ἡμάρτησα.

βλαστάω (Att. βλαστάνω), ontluiken, ἐβλάστησα.

λαμβάνω, nemen, λήμψομαι, ἐλήμφθην.

τυγχάνω, treffen, τέτευχα.

Voorts zie men voor αὐξ(άν)ω § 16, voor γινώσκω § 26, voor ἱλάσκομαι § 19, voor φθάνω § 19.

Ἀναλίσκω, uitgeven, heeft een bijvorm ἀναλόω, εὑρίσκω, vinden, ook aor. I εὕρησα, zie § 20, 2.

---

§ 23. Verba, wier tijden van meer dan één stam zijn afgeleid.

Ζάω, leven, heeft, anders dan Att., fut ζήσω en ζήσομαι, aor. ἔζησα en daarnaast van den stam ΒΙΩ den aor. ἐβίωσα i. p. v. het Att. ἐβίων.

καθίζω, act. neerzetten, intr. zich zetten, heeft fut. καθίσω (Att. καθιῶ), aor. ἐκάθισα (Att. καθῖσα). Med. καθέζομαι, zich zetten, impf. (= Att. aor. II) ἐκαθεζόμην, fut. καθίσομαι (v. l. καθήσομαι door itacisme?). Aor. pass. ἐκαθέσθην. Perf. pass. κάθημαι, zitten, evenals Att. Opmerkelijk zijn 2e p. s. κάθῃ, imperat κάθου pl. quampf. ἐκαθήμην. Partic. als Att. καθήμενος (accent!).

-αἱρέω, nemen, fut. -ελῶ (Att. αἱρήσω). Hiervan wordt het passivum, ἁλίσκομαι, niet gebruikt

αἱρέομαι, D. med. kiezen; is aan het Attisch gelijk. Bijvorm αἱρετίζω.

ἔρχομαι, komen; het Attisch heeft doorgaans alleen ind. praes. Thans worden alle vormen van praes en impf. afgeleid van ἐρχ. De tempora worden verder, evenals vroeger, van ΕΛ(Τ)Θ gevormd.

ἐσθίω, bijvorm ἔσθω, eten, heeft fut φάγομαι (2e p. s. φάγεσαι i. p. v. φάγει = Att. ἔδει).

-λέγω, tellen, bijeenvoegen, gewoon (doch ἐκλέλεγμαι).

λέγω, zeggen, vertellen, eveneens. Alleen heeft aor. pass. naast ἐρρήθην den bijvorm ἐρρέθην.

λέγω, spreken, het woord voeren, komt alleen nog maar in den praesens-stam voor.

Het compositum διαλέγομαι, een gesprek voeren, is niet meer enkel D. pass., daar naast διελέχθην een aor. med. διελεξάμην gevonden wordt. Zie § 11, 1.

ὁράω, zien, wordt in praesens en impf. doorgaans vervangen door βλέπω, θεωρέω, en in het passivum door ὀπτάνομαι.

Naast het gewone εἶδον staat een aor. med. van den stam ΟΠ, ὠψάμην (var. Lk. 13 : 28). Het pf. ἑώρακα vindt men meer met o-mega dan met o-mikron.

Benevens πωλέω, venten en ἀποδίδομαι [1]), verkoopen (D. med.) wordt het praesens πιπράσκω gebruikt. Voor zooverre zij voorkomen, gelijken de tempora op het Att. Τύπτω, een slag geven, heeft nog altijd de verdere tempora aan ΠΑΤᾸΓ en ΠΛΑΓ ontleend.

ὠνέομαι, koopen, aor. ὠνησάμην (vgl. over augment § 14, 1) i. p. v. ἐπριάμην.

§ 24. Perfecta secunda zonder praesens.

Van οἶδα, weten, wordt de indicativus als bij de gewone perfecta vervoegd. Toch komen nog naast οἴδατε ἴστε en naast οἴδασιν ἴσασιν voor. Plusquampf. ᾔδειν, ᾔδεις enz. De modi verder als in het Att. Fut. εἰδήσω i. p. v. εἴσομαι.

Het pf. κέκρᾱγα, roepen, komt maar eens voor. Het wordt verdrongen door het praesens van zijn stam κράζω, roepen (zie § 17, 2).

§ 25. De verba op -μι.

1. De verba, die uitgaan op -υμι worden al meer en meer naar achteren gedrongen door bijvormen op -ύω. In het

1) Zie § 25, 1.

passivum blijft echter de conjugatie -υμαι enz. nog van kracht. Voor *praesens* en *imperfectum* vindt men van hetzelfde werkwoord vormen van de conjugatie op -ω en op -μι. Bijv. ἀπολλύει, ἀπόλλυε, ἀπολλύων naast het pass. ἀπόλλυται, ἀπολλύμεθα.

Bijvormen op -ύω komen voor als: ἀπολλύω, verderven, δεικνύω, aantoonen, ζωννύω, gorden, ὀμνύω, zweren, στρωννύω, spreiden. Ἀμφιέννυμι heeft tot bijvorm ἀμφιάζω (ἀμφιέζω zie § 17, 1). Over ἀνοίγω voor ἀνοίγνυμι zie men § 17, 2.

Ook bij de vocaalstammen op -ημι (α en ε) en -ωμι vindt men overgangen naar de conjugatie op -ω.

Ἵστημι, stellen, wordt afgewisseld door ἱστάνω (en ἱστάω?), somtijds door het vulgaire στάνω.

ἐμπίμπλημι, vullen, wordt vervangen door ἐμπιπλάω, welks tijden echter nog altijd gevormd worden van den stam ΠΛΗΘ [1]).

In het passivum zijn die overgangen uitzonderingen. Vormen van δύνομαι, kunnen, en κρέμομαι, hangen (zonder α dus) vindt men slechts in varianten. Alleen de 2e p. s. δύνῃ voor δύνασαι is aannemelijk.

Τίθημι, leggen, heeft praes. ind. gewoon. Alleen wijkt af 3e p. pl. impf. ἐτίθουν i. p. v. ἐτίθεσαν.

-ἵημι, laten gaan, komt alleen in composita voor: ἀν-, παρ-, καθ-. De vulgaire composita met ἀφ- en συν- als praefix hebben een bijvorm op -ίω.

---

1) ἐμπίμπρημι, onsteken, blijft onveranderd. Daarom leze men Hand. 28 : 6 ἐμπίμπρασθαι en niet als verbum contractum ἐμπιμπρᾶσθαι.

De 2e p. s. ἀφεῖς is ontstaan uit ἀφίεις (zie § 1, 7); over het impf. ἤφιεν zie men § 14, 3. Het passivum heeft 3e p. pl. praes. -ίενται naast -ίονται.

Συνίω, verstaan, wordt zelfs veel vaker gebruikt dan συνίημι, welk laatste bij uitzondering slechts voorkomt.

Δίδωμι, geven, heeft van de conjugatie op -ω de variant διδῶ, Op. 3: 9. Impf. 3e p. pl. ἐδίδουν overtreft in gebruik ἐδίδοσαν. Hier komt in het passivum de conjugatie op -ω naar voren in 't vreemde -εδίδετο i. p. v. -εδίδοτο. Zelfs komt de aor. ἀπέδετο voor[1]).

2. *Tempora*. De aoristus heeft het meervoud meer overeenkomstig met den singularis dan vroeger.

ἐθήκαμεν, -ατε, -αν; ἐδώκαμεν, -ατε, -αν. Bij uitzondering nog ἔδοσαν.

Ἔδωκα heeft 3e p. s. coni. naast δῷ: δοῖ en δώῃ; optat δῴη = Att. δοίη.

Ἔστην heeft bij composita den imperat. -στηθι en -στᾶ, doch verder -στήτω enz.

Ἱστάνω, trans. stellen, heeft de tempora als ἵστημι, doch pf. trans. is -ἕστακα. Het intransitieve werkwoord heeft aor. en fut. pass. met gelijke beteekenis als het medium:

στήσομαι = σταθήσομαι, ἔστην = ἐστάθην. Van de composita hebben die met de praefixa αν-, ἀνθ-, ἀφ-, δι-, ἐξαν-, ἐξ-,

---

1) Dit wangebruik moet zeker verklaard worden, doordat men den aor. ἐπιδόμην voor een imperfectum van de -ω-conjugatie aanzag. Ook ἐκαθεζόμην dat Attisch aor. was, is nu een imperf. Zie § 23.

ἐφ- intransitief aor. en fut. -ἔστην, -στήσομαι, doch die met ἀποκαθ- en καθ- in passieve beteekenis -ἐστάθην, -σταθήσομαι. Perf. intrans. is als Att. ἕστηκα, het partic. daarvan naast ἑστώς ἑστηκώς, fem. ἑστῶσα, neutr. ἑστός (? Mt. 24 : 15, var. ἑστώς) en ἑστηκός. Indic. plur. ἑστήκαμεν enz. onverkort. Men verwarre ἕστηκεν niet met het impf. van στήκω, ἔστηκεν. Zie § 1, 4.

Τίθημι heeft pf. τέθεικα (Att. τέθηκα), med. (pass.) τέθειμαι naast κεῖμαι.

-ἵημι, aor. -ἧκα. Deze aor. heeft in het meervoud van den indicativus den langeren vorm -ἥκαμεν enz. Perf. med. (pass.) Dor. (Ion.) -ἕωμαι. Aor. pass. -ἕθην i. p. v. εἵθην. Zie § 14, 1. Het bovengenoemde perfectum komt meermalen in den vorm ἀφέωνται voor, o. a. Luk. 5 : 20, 23.

---

§ 26. De aoristus secundus van vocaal-stammen.

Eenige aoristi, die hierbij behoorden, zijn aoristi primi geworden. Ἐβίων bijv. is veranderd in ἐβίωσα naast ἔζησα. Zie § 23.

Ἔδυν wordt somtijds vervangen door den actieven vorm ἔδυσα.

Het Attische ἔφυν wordt vervangen door den aor. ἐφύην, die aan het Attische ἐρρύην van ῥέω herinnert. Daarom lette men op het accent van den coniunctivus ἐκφυῇ Mt. 24 : 32. Ἐκφύῃ is actief, ἐκφυῇ daarentegen intransitief (passief).

Verder valt op te merken, dat de 3e pers. sg. van den optativus ἔγνων is γνῷ (en γνοῖ), en dat bij de composita van -βαίνω in den imperat. van -ἔβην -βᾶ naast -βηθι staat en ook in de verdere personen -βάτω, -βᾶτε naast -βήτω, -βητε.

---

§ 27. Afwijkende verba op -μι.

Εἰμί, zijn. Imperf. heeft 1e p. s. med. ἤμην = Att. ἦ en pl. ἤμεθα naast ἦμεν. Deze mediale vormen vergelijke men met ἔσομαι. De 2e p. sing. impf. ἦσθα wordt doorgaans verwisseld met ἦς. Imperat. praes. naast ἔστω ἤτω, voor ἔστων ἔστωσαν (zie § 13, 3). Ἔνι, oorspronkelijk = ἔνεστι krijgt de beteekenis van ἐστίν = er is.

Εἶμι, gaan, wordt doorgaans door ἔρχομαι verdrongen. Bij de meest Attizeerende schrijvers komen nog enkele resten er van voor, somtijds blijkbaar met de beteekenis van den aoristus.

§ 28. Alfabetische lijst der verba, waarbij iets viel op te merken[1].

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS
1	ἀγαλλιάομαι (-ῶμαι)	zich verheugen		ἠγαλλιασάμην ἠγαλλιάθην
2	-ἀγγέλλω	melden	-ἀγγελῶ	-ἤγγειλα -ἠγγέλην
3	(-ἄγνυμι)	breken	-εάξω	-ἔαξα -ἐάγην
4	ἄγω	leiden	ἄξω ἀχθήσομαι	ἤγαγον, ἦξ ἤχθην
5	αἰνέω (-νῶ) ἐπαινέω (-νῶ)	loven prijzen	 ἐπαινέσω	 ἐπήνεσα
6	-αἱρέω (-ρῶ)	nemen med. kiezen	-ἑλῶ αἱρήσομαι -αἱρεθήσομαι	-εἷλον, -εἷλ εἱλόμην, εἱλ -ᾑρέθην
7	ἀκούω	hooren	ἀκούσω, ἀκούσομαι	ἠκούσθην
8	ἀλήθω	malen		

---

1) De tempora vermeld ik, voor zooverre ik ze in het N. T. vond, ook al zijn zij reg
De gespatieerd gedrukte wijken af van het Attisch.

AANMERKINGEN.

1 Att. ἀγάλλομαι. Het N. T. werkwoord komt somtijds als D. med., somtijds als D. p. voor. Zie § 11, 1. Luk. 1 : 47 codd. act.

2 Zie § 20, 3.

3 Alleen het compositum κατάγνυμι komt voor. Het augment wordt ook in den coni. en 't fut. behouden. Zie § 14, 1. Praesens en imperfectum komen niet voor.

4 Aor. zie § 20, 2.

5 Hiervan vindt men alleen het praesens. Doorgaans participium. Over fut. zie § 19 en 11, 2. Παραινέω, vermanen, troosten alleen praesens en imperfectum.

6 Van het simplex is alleen het medium gebruikelijk, = kiezen. Bijvorm αἱρετίζω. Eens, Op. 22 : 19 t. rec. ἀφαιρήσω. Composita ἀφ-, δι-, περι-. Over het werkwoord § 23, den aoristus § 20, 2. Het passivum geldt de composita en beteekent dus „genomen worden", Att. ἁλίσκομαι.

7 Zie over het fut. § 11, 2.

8 Vervangt het Att. ἀλέω; het heeft alleen praesens, § 17.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
9	ἅλλομαι	springen		ἡλάμην, ἡλόμ
10	ἁμαρτάνω	falen	ἁμαρτήσω	ἥμαρτον, ἡμά τησα
11	ἀμφιάζω	bekleeden		
12	ἀνᾱλίσκω	verteren	(ἀναλώσω v. l.)	ἀνήλωσα ἀνηλώθην
13	-ἀντάω (-τῶ)	ontmoeten	-ἀντήσω	-ἤντησα
14	ἀπειλέω (-λῶ)	dreigen		ἠπειλησάμην
15	(ἁρμόττομαι)	verloven		ἡρμοσάμην
16	ἀρνέομαι (-νοῦμαι)	(ver)loochenen	ἀρνήσομαι	ἠρνησάμην
17	ἁρπάζω	rooven	ἁρπάσω ἁρπαγήσομαι	ἥρπασα ἡρπάγην, ἡρπά σθην
18	αὔξω	vermeerderen	αὐξήσω	(ηὔξησα v. l.) ηὐξήθην
19	(-ἀχρειόω) (-ῶ)	onbruikbaar maken		ἠχρεώθην
20	-βαίνω	gaan	-βήσομαι	-ἔβην
21	βαρέω (-ρῶ)	bezwaren		-ἐβάρησα ἐβαρήθην
22	βασκαίνω	betooveren		ἐβάσκᾱνα
23	ΒΙΩ	leven		ἐβίωσα
24	βλαστάω (-τῶ)	uitspruiten		ἐβλάστησα

PERFECTUM. | AANMERKINGEN.

9 Zie over den aor. § 18. Composita ἀν-, ἐξ-, ἐφ-.
10 Fut. zie § 11, 2, aor. § 20, 2. Het verbum zelf § 22.

11 Bijvorm ἀμφιέζω, ἀμφιέννυμι, waarvan het pf. med. (pass.) gevormd is. Zie § 1, 6g, § 17, § 25, 1.

φίεσμαι

12 Bijvorm ἀναλόω, waarvan de tempora zijn afgeleid. Zie § 22.
13 Geen simplex. Composita ἀπ-, συν-. Fut. zie § 11, 2.
14 Act. en tevens dep. med. (Hand. 4 : 17, 21). Het augment blijkt niet uit het N. T., doch bij Flav. Ios. impf. ἠπείλουν (Ant. V, 2, 8).
15 Het activum is ongebruikelijk, insgelijks het praesens, waarvoor sommigen den vorm ἁρμόζομαι willen.
16 Dep. med. zie § 11, 1. Comp. ἀπ-.
17 Zie § 17, 2. Fut. § 1ı, 2. Aor. § 20, 3.

18 Bijvorm αὐξάνω. Naast de gewone trans. bet. heeft het act. ook intr. bet. = Att. αὐξάνομαι. Zie § 16.
19 Alleen Rom. 3 : 12 ἠχρεώθησαν. Zie § 1, 6 α

βηκα

20 Geen simplex. Comp. παρα- en ὑπερ-. Imperat. aor. -βᾶ (naast -βηθι), -βάτω enz. (voor βήτω enz.). § 26.
21 Composita ἐπι-, κατα-. Het vervangt het Att. βαρύνω, zie § 16. Mk. 14 : 40 nog καταβαρύνω.

βάρημαι v. l.)

22 Zie § 18.
23 Zie verder ζάω, § 23 en 26. Ἐβίωσα vervangt Att. ἐβίων.
24 Zie § 22. Bijvorm βλαστάνω, zie § 16.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
25	βλέπω	kijken	βλέψω	ἔβλεψα
26	βούλομαι	willen		ἐβουλήθην
27	γαμέω (-μῶ)	trouwen		ἔγημα, ἐγάμη ἐγαμήθην
28	γαμίζω	doen huwen		
29	γελάω (-λῶ)	lachen	γελάσω	
30	γίνομαι	worden	γενήσομαι	ἐγενόμην, ἐγε μην ἐγενήθην
31	γῑνώσκω	kennen	γνώσομαι γνωσθήσομαι	ἔγνων ἐγνώσθην
32	γρηγορέω (-ρῶ)	wakker zijn		ἐγρηγόρησα
33	δείκνυμι	wijzen	δείξω	ἔδειξα ἐδείχθην
34	δέομαι	noodig heb- ben		ἐδεήθην
35	διᾱκονέω (-νῶ)	(be)dienen	διᾱκονήσω	διηκόνησα διηκονήθην
36	δίδωμι	geven	δώσω δοθήσομαι	ἔδωκα, ἔδωσ ἐδόθην
37	διψάω (-ψῶ)	dorst hebben	διψήσω	ἐδίψησα
38	διώκω	vervolgen	διώξω διωχθήσομαι	ἐδίωξα

Perfectum.

εγάμηκα

γονα

γένημαι

γνωκα

γνωσμαι

ωκα

ομαι

ίωγμαι

Aanmerkingen.

25 Vervangt in de praesensvormen ὁράω. Eenige composita zijn deponentia.

26 Deponens pass. Augment ἐ-, zie § 14, 1. Βούλει zie § 1, 5.

27 Zie § 16. Het act. wordt voor mannen en vrouwen gebruikt. Het pass. alleen voor vrouwen, vgl. het Att. medium.

28 Het passivum staat gelijk met pass. γαμέομαι. Γαμίσκω beteekent: ten huwelijk geven.

29 Fut. act. zie § 11, 2. Impf. somtijds κατεγελοῦν, zie § 16.

30 Aor. med. en pass. hebben één beteekenis. Zie § 11, 1 en 18. Van de praesens-redupl. dé rest γιν-. Zie § 1, 14. Perfecta gelijk in bet.

31 Rest van praesens-redupl. (γιγν.) is γῖν-. Coni. aor. 3e p. sing. γνοῖ en γνῷ, zie § 26.

32 Vervangt het perfectum van ἐγείρομαι, wakker worden, Att. ἐγρήγορα. Zie § 16.

33 Bijvorm δεικνύω, zie § 25, 1.

34 Dep. pass. Impf. ἐδέετο, zie § 15.

35 Augment als van compositum met praef. δι-, in plaats van het Att. ἐδιακόνησα. Zie § 14, 3.

36 Bijvorm διδῶ en δίδω, zie § 25, 1. Coni. aor. 3e p. s. δῷ, δοῖ, δώῃ. Opt. δῴη. Ind. pl. aor. langere vormen ἐδώκαμεν enz. Zie § 25, 2.

37 Inf. enz. niet διψῆν, maar διψᾶν enz. Zie § 16.

38 Fut. § 11, 2.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS
39	δύναμαι	kunnen	δυνήσομαι	ἠδυνήθην, ἠδ νάσθην
40	-δύω	dompelen	-δύσω	-ἔδυσα, -ἐδύ ἔδῡν (intr.)
41	ἐγείρω	oprichten, wekken	ἐγερῶ ἐγερθήσομαι	ἤγειρα ἠγέρθην
42	(F)ΕΙΔ	inzien	εἰδήσω	
43	εἰμί	zijn	ἔσομαι	
44	ἐλεέω (-εῶ)	medelijden hebben	 ἐλεηθήσομαι	 ἠλεήθην
45	ἑλκόω (-κῶ)	toetakelen		
46	ἕλκω	sleepen	ἑλκύσω	εἵλκῠσα
47	ἐπιορκέω (-κῶ)	meineed doen	ἐπιορκήσω	
48	ἐρευνάω (-νῶ)	onderzoeken		ἠραύνησα
49	ἐργάζομαι	werken		εἰργασάμην
50	ἔρχομαι	komen	ἐλεύσομαι	ἦλθον, ἦλθα
51	ἐσθίω	eten	φάγομαι	ἔφαγον (ἐβρώθην, v.

Perfectum.		Aanmerkingen.
	39	Bijvorm δύνομαι, waarvan δύνῃ i. p. v. δύνασαι, zie § 25, 1. Augment ἠ- en ἐ-, zie § 14, 1.
	40	Wordt ook intr. gebruikt = δύνω = Att. -δύομαι. Aor. act. en aor. II intr. hebben dan ééne beteekenis. Zie § 26. Trans. ἐκδύω, ἐνδύω, ἐνδιδύσκω. Ἐνδιδύσκομαι = zich aan doen, § 15.
ἐγήγερμαι	41	Voor pf. intr. wordt γρηγορέω gebruikt. Imperat. pr. ἔγειρε (sc. σεαυτόν), sta op, zie § 18. Act. = wekken, pass. = wakker worden, zie § 11, 1. Voor augment zie § 14, 1, διεγείρετο.
οἶδα	42	Οἶδα = ik weet. Zie over vervoeging § 24.
	43	Zie verder γίνομαι (sub 30.) Voor modi en conjugatie zie § 27.
ἠλέημαι	44	Wordt somtijds in het praesens vervoegd alsof het luidde ἐλεάω, zie § 16.
εἵλκωμαι	45	Voor het pf. pass. komt een v. l. ἥλκωμαι voor, zie § 14, 2.
	46	Augmentum εἰ- als Att., zie § 17, 2.
	47	Fut. act., zie § 11, 2.
	48	Zie voor ἐρευνάω § 1, 6 b.
εἴργασμαι	49	Augment en redupl. beide εἰ-, wegens den stam FEPΓ. Sommigen geven de voorkeur aan augm. ἠ-, zie § 14, 1.
ἐλήλυθα	50	Att. alleen ind. praes., nu volledig praes. en impf. van ἐρχ. Εἶμι alleen in comp. Zie § 27. Aor. zie § 20, 2. Perf. = ἥκω, ik ben er. Zie over pl. q. pf. § 14, 1. Over 't w. w. § 23.
βέβρωκα	51	Bijvorm ἔσθω, zie § 23. Voor het praes. wordt naar de volkstaal ook τρώγω gebruikt. Fut. ind. 2e p. s. φάγεσαι, zie § 13, 1.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
52	εὑρίσκω	vinden	εὑρήσω	εὗρον, εὗρα, εὑρησα εὑρέθην
53	ἔχω	hebben	ἕξω	-ἔσχον
54	ζάω (ζῶ)	leven	ζήσω, ζήσομαι	ἔζησα, ἐβίωσ:
55	ζώννυμι	gorden	ζώσω	ἔζωσα
56	ἥκω	gekomen zijn	ἥξω	ἧξα
57	ἡσσόομαι (-σοῦμαι)	overwonnen worden		ἡσσώθην
58	-θάλλω	ontluiken		-ἔθαλον
59	θαμβέω (-βῶ)	zich verbazen		ἐθαμβήθην
60	θαυμάζω	zich verwonderen	θαυμάσομαι θαυμασθήσομαι	ἐθαύμασα ἐθαυμάσθην
61	θεάομαι (θεῶμαι)	beschouwen		ἐθεασάμην. ἐθεάθην
62	θέλω	willen		ἠθέλησα
63	θεωρέω (-ρῶ)	beschouwen	θεωρήσω	ἐθεώρησα
64	ἱλάσκομαι	gunstig stemmen		ἱλάσθην

PERFECTUM.		AANMERKINGEN.
εὕρηκα	52	Meestal zonder augm. temp. zie § 14. Aor. zie § 20, 2.
ἔσχηκα	53	Impf. 3e p. pl. εἶχον, εἶχαν, εἴχοσαν, zie § 13, 1. Comp. ἀνέχομαι, uithouden, ἀνέξομαι, ἀνεσχόμην.
	54	Ζῆν enz. als Att. Fut. ζήσω, zie § 11, 2. Zie voorts § 16 en 23. ΒΙΩ zie sub 26.
	55	Bijvorm ζωννύω.
-έζωσμαι		
	56	Wordt somtijds gebruikt in de beteekenis van komen. Bij de pf.-beteekenis ook een pf.-uitgang 3e p. pl. ἥκασιν, § 13, 1.
	57	Daarnaast komen ook vormen van het Att. ἡττάομαι voor. Zie § 16.
	58	Alleen het comp. ἀναθάλλω komt voor en wel in causatieven zin = verlevendigen. Zie § 18 en 20, 2.
	59	Act. en Dep. pass. hebben dezelfde beteekenis. Zie § 11, 1.
	60	Het wordt gebruikt als activum en als dep. pass. Zie § 11, 1 met nt. 1, bl. 36.
τεθέαμαι	61	Dep. med. Zie voorts θεωρέω sub 63.
	62	Vervangt ἐθέλω, zie § 1, 7. Het augment blijft echter ἠ-, zie § 14, 1.
	63	Het Attisch heeft alleen praes. en impf., de overige vormen werden aan θεάομαι, sub 61, ontleend. Zie § 16.
	64	Att. dep. med. (Hebr. 2 : 17). N. T. het pass. = gunstig gestemd worden (Luk. 18 : 13). Aor. genadig zijn. Zie § 19.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
65	-ἵημι	laten gaan	-ἥσω	-ἧκα -ἕθην, -εἵθην
66	ἵστημι	stellen	στήσω στήσομαι = σταθήσομαι	ἔστησα ἔστην = ἐστάθην
67	καθαρίζω	reinigen	καθαριῶ	ἐκαθάρισα ἐκαθαρίσθην
68	καθίζω καθέζομαι	doen zitten gaan zitten	καθῐ́σω καθίσομαι (καθήσομαι)	ἐκάθῐσα ἐκαθέσθην
69	καίω	doen branden	καύσω -καήσομαι, καυθήσομαι	ἔκαυσα -ἐκάην, ἐκαύθην
70	καλέω (-λῶ)	roepen	καλέσω κληθήσομαι	ἐκάλεσα ἐκλήθην
71	καμμύω	de oogen sluiten		ἐκάμμυσα
72	κεράννυμι	mengen		ἐκέρᾰσα
73	κερδαίνω	winnen	κερδήσω (κερδανῶ?) κερδηθήσομαι	ἐκέρδησα, ἐκέρδᾱνα

Perfectum.		Aanmerkingen.
-ἕωμαι	65	Bijvorm -ἴω. Ἀφίω, zie § 14, 3. Komt alleen in samenst. voor, zie § 25. Over aor. pass. zie § 14, 1.
ἕστᾰκα ἕστηκα	66	Bijvormen (ἱ)στάνω en v. l. ἱστάω, zie § 25. Imper. aor. ἀνάστᾱ en ἀνάστηθι. Naast ἑστώς partic. ἑστηκώς. De composita met ἀν-, ἀντ-, ἀφ-, δι-, ἐξ-, ἐξαν-, ἐφ- hebben aor. en fut. med. (intrans.) op -ην, -ήσομαι; die met ἀποκαθ-, καθ-, μεθ- op -θην, -θήσομαι. Het pf. act. ἕστᾰκα Hand. 8 : 11. Στήκω = pf. intr. Joh. 8 : 44 οὐκ ἕστηκεν? Zie § 1, 4. Zie over pl. qu. pf. § 14, 1, over de composita § 14, 3.
	67	Vervangt het Att. καθαίρω (aor. ἐκάθᾰρα N. T.) Over de dissimilatie zie men § 1, 6 g. Zie voorts § 17.
κεκάθῐκα κάθημαι	68	Het act. wordt ook intrans. gebruikt = gaan zitten. Καθέζομαι is somtijds gelijk aan κάθημαι, zitten. Ἐκαθεζόμην is impf. en niet, als Att. aor. II. Bij κάθημαι 2e p. s. ind. κάθῃ, pl. coni. κάθησθε (v. l.). Imperat. κάθου. Zie § 23. Over καθίσομαι (καθήσομαι) zie itacisme, § 1, 6c.
κέκαυμαι	69	Att. κάω. Fut. pass. zie § 12. Praes. enz. zie § 15. Aor. pass. § 20, 3.
κέκληκα κέκλημαι	70	Zie § 19.
	71	Het vervangt καταμύω, zie § 1, 7. Augment zie § 14, 3.
κεκέρασμαι	72	Att. pf. pass. κέκρᾱμαι.
	73	1 Kor. 9 : 21 kan κερδάνω coni. aor. ook κερδανῶ ind. fut. gelezen worden. V. l. κερδήσω coni. aor. of ind. fut. zie § 18.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
74	κηρύσσω	verkondigen	κηρύξω κηρυχθήσομαι	ἐκήρυξα ἐκηρύχθην
75	κλαίω	weenen	κλαύσω	ἔκλαυσα
76	κλείω	sluiten		ἔκλεισα ἐκλείσθην
77	κλίνω	buigen	 κλιθήσομαι	ἔκλῖνα ἐκλίθην
78	κράζω	roepen	κράξω, κεκρά- ξομαι	ἐκέκρᾱξα, ἀνέ- κρᾰγον (v. l. ἔκρᾱξα)
79	κρεμάννυμι	ophangen		ἐκρέμασα ἐκρεμάσθην
80	κρίνω	oordeelen	κρινῶ κριθήσομαι	ἔκρῖνα ἐκρίθην
81	-κρύβω	verbergen		ἔκρυψα ἐκρύβην
82	-κτείνω	dooden	ἀποκτενῶ	ἀπέκτεινα ἀπεκτάνθην
83	-κυέω (κυῶ)	baren		ἀπεκύησα
84	κυλίω	wentelen	κυλίσω	ἐκύλισα

PERFECTUM.		AANMERKINGEN.
	74	Regelmatig. Onzeker is alleen de quantiteit van de *υ* vóór *ξ*, zoodat voor den inf. aor. *κηρυξαι* het accent niet vaststaat. Zie § 2, 1.
	75	Att. *κλάω*. Fut. zie § 11, 2. Praes enz. zie § 15.
κέκλεισμαι	76	Att. meestal *κλῄω*, zie § 1, 5. Zie voorts § 15.
κέκλικα	77	Zie § 20, 3.
κέκρᾱγα	78	Het praesens staat in beteekenis met het pf. gelijk. Fut. zie § 11, 2; 12. Zie voorts § 17, 2. Perf. § 24.
κρέμᾰμαι	79	Het praesens *κρέμᾰμαι*, dat als pf. gebruikt wordt, heeft in varianten soms den 3 p. s. impf. *ἐκρέμετο*. Zie § 25, 1.
κέκρίκα κέκρῐμαι	80	Het simplex is aan het Attisch gelijk. Het comp. *ὑποκρίνομαι*, veinzen, is dep. pass., insgelijks *ἀποκρίνομαι*, antwoorden (Att. dep. med.), dat zelfs fut. pass. *ἀποκριθήσομαι* heeft. Toch komt ook de aor. med. *ἀπεκρινάμην* voor. Zie § 11, 1. *Διακρίνομαι*, twijfelen is deponens pass.
κέκρυμμαι	81	Att. *κρύπτω*, zie § 17, 3. Sommigen meenen, dat *περιέκρυβεν* Lk. 1 : 24 aor. is. In dit geval kon men een praesens *-κρύπτω* als Att. aannemen. Aor. zie § 20, 3.
	82	Alleen het comp. *ἀποκτείνω*, bijvorm *-κτέ(ν)νω*, zie § 18. Voor den aor. pass. wordt Att. doorgaans *ἀπέθανον* van *ἀποθνῄσκω* gebruikt.
	83	Zie § 16. Comp. *ἀπο-*. Jak. 1 : 15 kan men ook den bijvorm *ἀποκύω* aannemen. Dan vergelijke men den aor. Jk. 1 : 18 met *-έδυησα*, sub 40.
κεκύλισμαι	84	Att. *κυλίνδω*, later *κυλινδέω*. Zie § 17.

	Praesens.	Beteekenis.	Futurum.	Aoristus.
85	(λᾰκέω) (-κῶ)	barsten		ἔλακησα
86	λαμβάνω	nemen	λήμψομαι	ἔλαβον, ἔλαβα ἐλήμφθην
87	-λέγω	verzamelen	-λέξω	-ἔλεξα
	λέγω	het woord voeren		
	λέγω	zeggen	ἐρῶ	εἶπον, εἶπα ἐρρήθην, ἐρρέθην
88	λείπω	verlaten	λείψω	ἔλιπον, ἔλειψα ἐλείφθην
89	λούω	baden		ἔλουσα
90	μέλει	het gaat ter harte		
91	μέλλω	van plan zijn	μελλήσω	
92	μιαίνω	bezoedelen		ἐμιάνθην
93	νήθω	spinnen		
94	νίπτω	wasschen		ἔνιψα
95	νυστάζω	knikkebollen		ἐνύσταξα
96	(ξυρέω) (-ρῶ)	scheren	ξυρήσω	ἐξύρησα

PERFECTUM.

εἴληφα

εἴλημμαι

-λέλεγμαι

εἴρηκα

εἴρημαι

-λέλειμμαι

λέλουμαι, λέλουσμαι

μεμίαμμαι

AANMERKINGEN.

85 Alleen Hand. 1 : 18 (aor.). Niet te verwarren met λάσκω, klinken, aor. II ἔλακον. Zie § 16.

86 Vergelijk over de ingevoegde μ § 1, 13. Imperat. aor. λάβε, zie § 2, 1. Zie verder § 22.

87 Comp. συλ-, ἐκ-. Att. pf. med. (pass.) -είλεγμαι. Zie § 23. Alleen praesens en impf. Vgl. εἰπὼν λέγει, εἶπεν λέγων. Het comp. διαλέγομαι, een gesprek voeren (dep. pass.) heeft naast διελέχθην den aor. διελεξάμην, zie § 11, 1. Imperat. aor. εἰπέ en εἰπόν (accent!). Zie § 20, 2. Aor. pass. zie § 16. De composita hebben niet -ἀγορεύω voor -λέγω.

88 Bijvorm λιμπάνω. Aor. § 20, 2.

89 Zie § 15. Med. zich (het lichaam) baden, = Attisch.

90 Hiervan komen alleen praes. en impf. voor. Verder de composita ἐπιμελ(ε)ομαι, ἐπιμελήσομαι, zorg dragen; μεταμέλομαι, μεταμεληθήσομαι (zie § 11, 1), μετεμελήθην, berouw hebben. Att. doorgaans impers. μεταμέλει.

91 Heeft augment ἠ- en ἐ-. Zie § 14, 1. Fut. = praes.: zullen.

92 Zie § 18. Att. pf. med. (pass.) μεμίασμαι.

93 Ouder Grieksch νῆν, zie § 17. Vgl. ἀλήθω.

94 Att. -νίζω. Zie § 17, 3.

95 Zie § 17, 2.

96 Gewoon verb. contr. Zie § 16. Geen bijvorm ξυράω,

	Praesens.	Beteekenis.	Futurum.	Aoristus.
97	(ἀν)οίγω	openen	(ἀν)οίξω	(ἀν)έῳξα, (ἤν)οιξα
			(ἀν)οιγήσομαι	(ἀν)εῴχθην, (ἠν)οίγην, (ἠν)οίχθην
98	οἰκοδομέω (-μῶ)	bouwen	οἰκοδομήσω	ᾠκοδόμησα
			οἰκοδομηθήσομαι	ᾠκοδομήθην
99	οἰκτίρω	beklagen	οἰκτιρήσω	
100	(ἀπ)όλλυμι	verderven	(ἀπ)ολέσω, (ἀπ)ολῶ	(ἀπ)ώλεσα
			(ἀπ)ολοῦμαι	(ἀπ)ωλόμην
101	ὀμνύω	zweren		ὤμοσα
102	ὁράω (-ρῶ)	zien	ὄψομαι	εἶδον, εἶδα, ὠψάμην
			ὀφθήσομαι	ὤφθην
103	ὀφείλω	moeten		[ὄφελον]
104	παίζω	spelen	-παίξω	-ἔπαιξα
			-παιχθήσομαι	-ἐπαίχθην
105	παύω	doen ophouden	-παύσω	ἔπαυσα
			-παήσομαι, παύσομαι	
106	πείθω	overreden		ἔπεισα
			πεισθήσομαι	ἐπείσθην

PERFECTUM.	AANMERKINGEN.
ἐξύρημαι	wel ξύρω, aor. ἔξυρα, gewoon verb. liqu. Van laatstgen. bijvorm zijn de aoristi 1 Kor. 11 : 6 ξυράσθω, ξύρασθαι, en dus niet ξυρᾶσθαι als van ξυρᾶν.
(ἀν)έῳγα (ἀν)έῳγμαι	97 Het simplex οἴγω komt niet voor. Att. ἀνοίγνυμι. In de codd. worden dubbele augmentvormen dooreengehaald. Bijv. ἠνέῳξα. Over augment in hoofdtijden en modi zie § 14, 1 en 14, 3. Zie verder § 17, 2. Aor. pass. § 20, 3.
	98 Behoudt augment ῳ-, doch ἐποικοδομέω niet, zie § 14, 1.
	99 Zie § 18.
	100 Simplex ongebruikelijk. Bijvorm ἀπολλύω, doch niet in het med. (pass.), § 25, 1. Zie voor ὀλοθρεύω § 1, 6g.
(ἀπ)όλωλα	
	101 Att. ὄμνυμι, hetwelk in het N. T. zeldzaam is. Zie § 25, 1.
ἑόρακα, ἑώρακα	102 Praes. en impf. zeldzaam, daarvoor meest βλέπω, θεωρέω. Over augment zie § 14, 1, over redupl. § 14, 2. Algemeen § 23. Van den stam ΟΠ praes. ὀπτάνομαι = apparet, aor. p. ὤφθην. Imp. aor. ἴδε, zie § 2, 1.
	103 De aoristus II zonder augment is eigenlijk geen werkwoordsvorm meer, maar wenschpartikel, = utinam. Zie § 49, 2.
	104 Zie § 17, 2. Fut. act. zie § 11, 2. Vooral comp. ἐμπαίζω, voor den mal houden.
	105 Zie § 15. Over ἀναπαύομαι zie § 11, 1.
πέπαυμαι	
πέποιθα	106 Pf. II πέποιθα (= Att.), ik vertrouw.
πέπεισμαι	

	Praesens.	Beteekenis.	Futurum.	Aoristus.
107	πεινάω (-νῶ)	honger hebben	πεινάσω	ἐπείνᾰσα
108	πειράζω	op de proef stellen		ἐπείρᾰσα ἐπειράσθην
109	πιάζω	grijpen		ἐπίασα ἐπιάσθην
110	πίνω	drinken	πίομαι	ἔπῐον
111	-πιπλάω (-λῶ)	vullen	πλήσω πλησθήσομαι	ἔπλησα ἐπλήσθην
112	πιπράσκω	verkoopen		ἐπώλησα, ἀπεδόμην ἐπράθην
113	πίπτω	vallen	πεσοῦμαι	ἔπεσον, ἔπεσα
114	-ποθέω (-θῶ)	verlangen		-ἐπόθησα
115	ῥαντίζω	besprengen	ῥαντίσω	ἐρράντισα
116	ῥέω	vloeien	ῥεύσω	
117	(ῥήσσω v. l.)	breken	ῥήξω	ἔρρηξα
118	ῥίπτω	slingeren		ἔρριψα
119	ῥύομαι	redden	ῥύσομαι	ἐρρυσάμην ἐρρύσθην
120	σαλπίζω	de bazuin blazen	σαλπίσω	ἐσάλπισα

PERFECTUM.	AANMERKINGEN.
	107 Over vervoeging van praes. en impf., *πεινᾷς* enz. Zie § 16. Waarschijnlijk is de *α* in fut. en aor. kort.
πεπείρασμαι	108 Vervangt het Att. *πειράω*. Ook is het act. gelijk aan het Att. *πειράομαι* (D. pass.), de proef nemen.
	109 Att. *πιέζω* heeft de bet. drukken, waarvan Luk. 6 : 38 het pf. pas. *πεπίεσμαι* voorkomt. Zie § 1, 6g en § 17.
πέπωκα	110 Fut. ind. 2e p. s. *πίεσαι*, zie § 13, 1. Imper. aor. *πίε*, Att. *πῖθι*. Over den inf. *πεῖν* zie men § 1, 7.
πέπλησμαι	111 Voor het Att. *ἐμπίμπλημι*, zie § 1, 14, § 16, § 25. De tempora zijn evenals Att. gevormd van het dichterlijke praesens *πλήθω*.
πέπρᾱκα *πέπρᾱμαι*	112 Bijvormen *πωλέω*, venten; *ἀποδίδομαι*, verkoopen. Over *ἀπέδετο* voor *ἀπέδοτο* zie men § 25, 1 met nt. bl. 57.
πέπτωκα	113 Aor. zie § 20, 2.
	114 Alleen 1 Petr. 2 : 2 het comp. *ἐπιποθέω*, zie § 16.
	115 Bijvorm voor het Att. *ῥαίνω*. Over redupl. zie § 14, 2.
ῥεράντισμαι	
	116 Over fut. zie § 11, 2. Zie voorts § 15.
	117 Bijvorm *ῥήγνυμι*. Ῥάττω, Mk. 9 : 18 v. l., neerslaan = *ἀράσσω*, *προσρήσσω*, Lk. 6 : 48, = *προσβάλλω*. Zie § 1, 6b.
	118 Bijvorm *ῥιπτέω*. Over redupl. zie § 14, 2.
ῥέριμμαι, *ἔρριμμαι*	
	119 Alleen bij latere Grieksche schrijvers.
	120 Zie § 17.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
121	σημαίνω	een teeken geven		ἐσήμανα
122	σιωπάω (-πῶ)	zwijgen	σιωπήσω	
123	σκοπέω (-πῶ)	overwegen		
124	σπουδάζω	zich beijveren	σπουδάσω	ἐσπούδασα
125	στήκω	staan		
126	στηρίζω	bevestigen	στηρίξω, στηρίσω	ἐστήριξα, ἐστή- ρισα ἐστηρίχθην
127	στρωννύω	spreiden		ἔστρωσα ἐστρώθην
128	σῴζω	redden	σώσω σωθήσομαι	ἔσωσα ἐσώθην
129	τάσσω	ordenen		ἔταξα ἐτάγην, ἐτάχθην
130	τελέω (-λῶ)	voleinden	τελέσω τελεσθήσομαι	ἐτέλεσα ἐτελέσθην
131	τίθημι	leggen	θήσω	ἔθηκα ἐτέθην
132	τίκτω	baren	τέξομαι	ἔτεκον ἐτέχθην
133	τυγχάνω	treffen		ἔτυχον
134	τύπτω	een slag geven	πατάξω	ἐπάταξα, ἔπαισα ἐπλήγην
135	ὑπάγω	(heen) gaan		

Perfectum.	Aanmerkingen.
	121 Zie § 18.
	122 Fut. act. zie § 11, 2.
	123 De composita hebben den bijvorm -σκέπτομαι. Ἐπισκέπτομαι, bezoeken, doch ἐπισκοπεῖν, opzichter zijn. Zie § 17, 3.
	124 Fut. act. zie § 11, 2.
	125 Zie § 1, 4 en ἵστημι sub 66. Οὐκ ἕστηκεν, Joh. 8 : 44.
	126 Zie § 17.
ἐστήριγμαι	
	127 Voor het Att. στρώννυμι, στόρνυμι.
ἔστρωμαι	
σέσωκα	128 Over de iota subscr. zie § 1, 5. Zie voorts § 17.
σέσωμαι, σέσωσμαι	
τέταχα	129 Aor. pass. zie § 20, 3.
τέταγμαι	
τετέλεκα	130 Zie § 19. Bijvorm τελειόω, regelmatig.
τετέλεσμαι	
τέθεικα	131 Zie § 25. Derde p. pl. impf. ἐτίθουν.
τέθειμαι, κεῖμαι	
	132 Zie § 17, 2.
τέτευχα	133 Zie § 22.
	134 De denkbeeldige praesensstam πατάσσω is niet in gebruik, evenmin πλήσσω. Zie § 23. Aor. p. overdr. -ἐπλάγην, zie § 20, 3.
	135 Alleen praesens. De tempora regelmatig van het dep. pass. πορεύομαι.

	PRAESENS.	BETEEKENIS.	FUTURUM.	AORISTUS.
136	*φαίνω*	toonen	*φανῶ*	*ἔφηνα*
			φανήσομαι, φανοῦμαι	*ἐφάνην*
137	*φέρω*	dragen	*οἴσω*	*ἤνεγκον, ἤνεγκα*
				ἠνέχθην
138	*φθάνω*	*bereiken* (voorkomen)		*ἔφθᾰσα*
139	*φοβέομαι (-βοῦμαι)*	vreezen	*φοβηθήσομαι*	*ἐφοβήθην*
140	*φορέω (-ρῶ)*	dragen	*φορέσω*	*ἐφόρεσα*
141	*φύω*	doen groeien		
				ἐφύην
142	*-φώσκω*	aanlichten	*-φαύσω*	
143	*χαίρω*	zich verheugen	*χαρήσομαι*	*ἐχάρην*
144	*-χύ(ν)νω*	uitstorten	*-χεῶ*	*-ἔχεα*
				-ἐχύθην
145	*-ψύχω*	afkoelen		
			ψυγήσομαι	
146	*-ὠθέω (-θῶ)*	stooten		*-ἔωσα, ὦσα*
147	*ὠνέομαι (-νοῦμαι)*	koopen		*ὠνησάμην*

PERFECTUM. AANMERKINGEN.

136 Zie § 18. Fut. med. zie § 11, 1 en 12.

137 Aor. zie § 20, 2.

ἔφθακα

138 De beteekenis vóórkomen alleen, 1 Th. 4 : 15, elders προφθάνω. Zie § 19.

139 Fut. pass. Zie § 11, 1.

140 Zie § 16.

141 Φύω is slechts eens, Hebr. 12 : 15, intrans. = groeien. Zie over ἐκφυῇ, wat beteekenis en accent betreft, § 26.

142 N. T. alleen de composita δια-, ἐπι-, ὑπο-.

143 Fut. zie § 11, 2.

144 Bijvorm het Att. χέω. Over al of niet verdubbelde ν zie § 1, 10. Fut. zie § 15.

κέχυμαι

145 Zie § 20, 3.

146 Augment zie § 14, 1. Comp. ἐξ-.

147 Augment zie § 14, 1. Att. aor. ἐπριάμην. Zie § 16 en 23. Dezelfde beteekenis heeft het regelmatige ἀγοράζειν.

HOOFDSTUK 4. DE PARTIKELS.

---

§ 29. De Adverbia.

1. Het adverbium bij ἀγαθός is doorgaans καλῶς (= Att. εὖ), comp. κρεῖσσον. Ταχύς heeft ταχύ en ταχέως. Van participia zijn gevormd ἀσμένως ὑπερβαλλόντως, φειδομένως en ὄντως.

De superlativus maakt plaats voor den comparativus. Zie § 8, 2. Er zijn enkele comparativi (superl.), die evenals de positivus op -ως uitgaan. Bijv. περισσοτέρως, σπουδαιοτέρως, πρώτως (Att. -ον).

Hebben in het Attisch enkele plaatsbepalende adverbia vergelijkingstrappen op -ω, dit geldt hier niet meer van ἀνώτερον, nog wel van κατωτέρω, πορρωτέρω. Hierbij is nog te voegen περαιτέρω, v. l. Hand. 19 : 39. Ἔγγυς, nabij, heeft comp. ἐγγύτερον en ἆσσον, Hnd. 27 : 13. Διπλότερον, tweemaal meer, zie § 9, 2.

2. *Correlativa.* Het onderscheid tusschen de adverbia, die betrekking hebben op de vragen „waar?" en „waarheen?" is verdwenen. Ποῦ, waar, waarheen, vervangt ποῖ. Που (encl.), ergens, soms, οὗ (rel.), waar, waarheen. Ἐνθάδε, hier, hierheen, = ὧδε (nooit: zóó). Ἐκεῖ, ginds, gindsheen (soms nog ἐκεῖσε).

Πανταχοῦ en ἀλλαχοῦ duiden ook al een richting aan: overal heen en naar elders.

Op -θεν eindigen πόθεν, van waar? (relat. ὅθεν), ἔνθεν, van hier; ἐντεῦθεν, van daar; ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, van hier en van daar (Att. ἔνθεν καὶ ἔνθεν); ἐκεῖθεν, van ginds; παντ(αχ)όθεν, van alle kanten; ἀλλαχόθεν (Att. ἄλλοθεν) van elders. Voorts ἔσωθεν (Att. ἔνδοθεν), van binnen; ἔξωθεν (Att. θύραθεν), van buiten; κυκλόθεν, van rondom; ἔμπροσθεν, van voren; ὄπισθεν, van achteren; ἄνωθεν, van boven, van voren af aan; οὐρανόθεν, uit den hemel; μακρόθεν (Att. πόρρωθεν), van verre; en met een praepositie ἐκ παιδιόθεν, van kindsbeen af.

Van de temporale correlativa is alleen volledig het stel: πότε, τότε, ὅτε, ὁπότε, ποτέ. Πάντοτε vervangt vaak ἀεί. Ἡνίκα is van zijne categorie alleen overgebleven.

---

§ 30. De Praeposities.

De voorzetsels worden, wat hunne casus en hun gebruik betreft, in de Syntaxis behandeld. Daar behoort ook thuis de verwisseling van ἐν en εἰς, van ὑπό en ἀπό.

Etymologisch komen zij vrij wel met het Attisch overeen. De eigenlijke praeposities zijn:

met één naamval: ἀνά, εἰς, ἀντί, ἀπό, ἐξ, πρό, ἐν, σύν;
met twee naamvallen: διά, κατά, μετά, περί, ὑπέρ, ὑπό;
met drie naamvallen: ἐπί, παρά, πρός.

Bij vergelijking met het Attisch blijkt derhalve:

1e dat ὡς en het al vroeger minder gebruikelijke ἀμφί ontbreken; 2e dat περί en ὑπό niet meer drie, doch twee casus hebben. Zij verloren den dativus.

Wat de oneigenlijke praeposities betreft, valt op te merken, dat sommige daarvan eenigszins gewijzigd zijn in vorm of beteekenis en eenige nieuwe er bij zijn gekomen, terwijl van de oudere een deel niet wordt teruggevonden in het N. T. Men vindt de volgende, die evenals Att. den genitivus hebben. De nieuwe vormen zijn gespatieerd gedrukt.

ἔσω, naar binnen, (zie § 1, 6, a)
ἔξω, naar buiten,
ἐντός, binnen,
ἐκτός, buiten

ἔμπροσθεν ἐ ν ώ π ι ο ν κ α τ ε ν ώ π ι ο ν	vóór
ὄπισθεν ὀπίσω	achter

ἔγγυς, nabij,
πλησίον, nevens,

ἐνάντιον, κ α τ ε ν ά ν τ ι ο ν ἔ ν α ν τ ι, κ α τ έ ν α ν τ ι ἀ π έ ν α ν τ ι ἀ ν τ ι κ ρ ύ	tegenover,

μεταξύ, tusschen,

πέραν, aan de overzijde,

μέχρι,
ἄχρι, } tot aan,
ἕως,

πλήν, behalve,

ἄνευ,
ἄτερ, } zonder,

χωρίς, afgescheiden,

ἐπάνω, op,

ὑπεράνω, boven,

ὑποκάτω, onder,

ἕνεκεν (zie § 1, 6 a), wegens,

χάριν, ter wille. Zie verder § 42, 1 a.

Den dativus regeert als Att. ἅμα, tegelijk met.

---

§ 31. De Conjuncties.

Een deel van de conjuncties gelijk van de partikels van vraag, antwoord en ontkenning is verdwenen. Geheel ontbreken in het N. T. de volgende partikels: ἄταρ, ἅτε, αὖ, γοῦν, δῆθεν, δῆτα, εἶθε, μά, μήτοι, μῶν, νυν, ὁπόταν, οὐκοῦν, οὔτι, οὔτοι, τέως.

De nog voorkomende voegwoorden vindt men hieronder. Zie hierbij § 54.

1. *Coördineerende.*

a. Copulatieve:

καί, en, ook,
τε, en,
... δὲ καί, / καί .... δέ, } en ook,
καί .... γε, ja, en wat meer is.

οὐδέ, μηδέ, en niet, ook niet,
οὔτε ... οὔτε, / μήτε ... μήτε, } noch ... noch,

b. Disjunctieve:

ἤ, of,
ἢ καί, of ook,
ἤ (ἤτοι) .... ἤ, of ... of,

εἴτε ... εἴτε / (ἐάντε ... ἐάντε) } hetzij .... hetzij.

c. Adversatieve:

ἀλλά, / πλήν, / δέ, } maar, echter,
ὅμως, / (ὅμως) μέντοι, } echter, evenwel.
μέν .... δέ, wel is waar .... echter.

μέντοι, echter,
καίτοι(γε), en toch,
μενοῦν(γε), (neen) maar veeleer,
οὐ(μόνον) ... ἀλλὰ(καί), niet slechts, ... maar ook.

d. Consecutieve of conclusieve:

οὖν, dus,
μὲν οὖν, dan,
δή, dan nu,
οὐκοῦν, derhalve.

ἄρα(γε), ἄρα οὖν, derhalve,
τοίνυν, daarom, dan nu,
διό, ὅθεν, weshalve,
τοιγαροῦν, dan ook.

e. Causale.

γάρ, want,	καὶ γάρ, want ook, (niet: immers, Att.)

2. *Subordineerende.*

a. Comparatieve:

ὡς [1]), hoe, als,	ὡς ἄν, ὡσ(περ)εἰ, } evenals of, als 't ware.
ὥσπερ, καθώς, καθά(περ), καθό, } evenals,	ὡς (ὥσπερ)... οὕτως, gelijk ... zoo.

b. Conditioneele (hypothetische).

εἴ, ἐάν, } indien,	εἰ μή, ἐὰν μή, } indien niet,
εἴπερ, εἴγε, ἐάνπερ, } zoo althans [2]),	εἰ δὲ μή(γε), anders, καὶ εἰ, κἄν, καὶ ἐάν, en wanneer.

c. Concessieve:

κἄν, ook indien, zelfs al.	καίπερ, hoewel,
εἰ καί, ἐὰν καί, } al ... ook,	καίτοι(γε), hoewel.

d. Finale:

ἵνα, ὅπως, } opdat,	μή(μήπως, μήποτε) ἵνα μή, } opdat niet.

---

1) ὡς heeft veel meer beteekenissen. Zie de woordenboeken.

2) De oud-Hollandsche uitdrukking in onze Staten-vertaling: „zoo anders" leidt tot misverstand.

e. Consecutieve:

ὥστε, ἵνα, } zoodat.

f. Temporale: [1])

ὡς, ὅτε, ὁπότε, ἡνίκα, } op den tijd dat,

ἀφ' οὗ, ἐπειδή, nadat nu,
πρίν, πρὶν ἤ, voordat,
ἕως, terwijl,
ἕως ὅτου, ἄχρις οὗ, ἐν ᾧ, zoolang als terwijl,
ἕως οὗ, ἄχρι, μέχρι, μέχρι οὗ, totdat.

g. Causale:

ὅτι [2]), daar, omdat,
διότι, daarom omdat,
ἐπεί, daar,
ἐπειδή, daar toch,
ἐπειδήπερ, daar toch eens.

ὅπου, omdat, waar,
ἐφ' ᾧ, omreden dat,
καθότι, (καθ)ώς } omdat, voorzoover.

---

1) Daarvan komen ook onderscheidene vormen voor, waaraan -αν toegevoegd is. Opmerking verdient onder deze ἐπάν = ὅταν. Ἐπεί komt *alleen Luk. 7 : 1* in *temporale* beteekenis voor als variant voor ἐπειδή. Anders is het altijd causaal.

2) ὅτι, evenals ὡς en πῶς komt ook voor gelijk Attisch na verba dicendi = dat.

§ 32. De Partikels van vraag, antwoord, ontkenning en versterking, benevens de tusschenwerpsels.

Van de vraagpartikels zijn in gebruik:

ἆρα(γε),	= Lat -ne,	οὐκοῦν,	= nonne ergo,
οὐ(κ), οὐχί,	= nonne,	μή, μήτι,	= num.

Ook komt het εἰ van de indirecte een enkele maal in de directe vraag voor. Πότερον .... ἤ vindt men alleen in de indirecte dubbele vraag [1]).

Als bevestigende antwoorden komen νή c. acc. en ναί in aanmerking, als ontkennende οὐ, οὐχί. Bijzonderheden hierover evenals aangaande de negaties οὐ en μή komen in de syntaxis ter sprake. Zie § 56, 2.

Alleen moet hier nog van de intensieve partikels worden melding gemaakt.

γε, althans, ten minste, wordt een aanhangsel van andere partikels. Bijv. ἆρά γε, ἄρα γε, καίτοιγε, μενοῦνγε, enz.

περ, juist, verbindt zich met relativa en conjuncties tot één woord. Bijv. εἴπερ, ἐπείπερ, ἐπειδήπερ, διόπερ, καίπερ, ἤπερ.

τοι, waarlijk, dient ter versterking in τοίνυν, τοιγαροῦν, καίτοι, ἤτοι, μέντοι.

δή, nu, ziedaar; ἤδη, reeds, δήπου, immers.

εἶ μήν (Att. ἦ μήν), voorwaar. Zie § 1, 6, c.

Enkele tusschenwerpsels vindt men in het N. T. Bijv. ὦ bij den vocativus, ἰδού en ἴδε, ziedaar, ἄγε kom aan, εὖγε, bravo! οὐαί, wee.

---

1) Overigens is πότερον als wijzende op tweeheid verdwenen. Zie § 9, 6.

HOOFDSTUK 5. DE VORMING DER WOORDEN.

---

§ 33. De simplicia.

De woordvorming heeft plaats op dezelfde wijze als vroeger. Het eenige, wat op te merken valt, is, dat er volgens het oude systeem nieuwe woorden worden afgeleid. De afgeleide woorden verdeelt men, evenals vroeger, in simplicia en composita.

1. *Substantiva verbalia.* De nomina actoris hebben eenige nieuwe er bij gekregen op -*της* (niet meer op -*τωρ*, -*τήρ*), vooral van verba op -*ζω* afgeleid: *βιαστής*, *βαπτιστής*, *γογγυστής*, Ἑλληνιστής, *εὐαγγελιστής*, *μεριστής*. Van andere verba komen: *διώκτης*, *δότης* (vroeger op -*τήρ*), *λυτρωτής*, *προσκυνητής*.

Substantiva op -*σις* [1]) duiden de handeling aan, daarmede gelijk staat de uitgang -*σία* [2]): *βίωσις*, *ἐπιπόθησις*, *θέλησις*, *κατάνυξις*, *πεποίθησις*, *πρόσκλῖσις*, *πρόσχῦσις*. Eigenaardige beteekenis heeft *ἄφιξις*, vertrek, Hand. 20 : 29, van *ἀφικνεῖσθαι*, aankomen. Ins-

---

1) Vreemd is het verbale substantivum *ἔσθησις* kleeding, zie § 5, 1.

2) Die op -*σία* zijn doorgaans composita; zie § 34, 1.

gelijks de uitgang -*μός*, vooral van verba op -*άζω* en -*ίζω* afgeleid: *ἁγιασμός*, *βαπτισμός*, *ἐνταφιασμός*, *ὀνειδισμός*, *παροργισμός*, *πειρασμός*, *ῥαντισμός*, *σαββατισμός*, *σωφρονισμός*. Verder komt die vorming niet meer voor, behalve in *ἀπελεγμός* (*ἀπελέγχω*) en *ἁρπαγμός*. Verder op -*εία* van verba op -*εύω*: *ἀρεσκεία*, *ἐριθεία*, *ἱερατεία*, *μεθοδεία*.

Het resultaat der handeling wordt uitgedrukt door den uitgang -*μα*. Eenige subst. op -*μα* hebben echter gewijzigde beteekenis. *Ἀγνόημα*, *αἰτίωμα* (Att. *αἰτίαμα*), *ἀνταπόδομα*, *ἄντλημα* (schepemmer), *ἀπαύγασμα*, *ἀποσκίασμα*, *βάπτισμα*, *ἐξέραμα*, *ἥττημα*, *θέλημα*, *ἱεράτευμα*, *κατάλυμα* (herberg), *κατόρθωμα*, *πρόσκομμα*. Eigenaardig is voor het Hellenistische Grieksch, dat deze substantiva, wat de quantiteit van den klinker, onmiddelijk aan den uitgang voorafgaande, betreft, gaan naar analogie van die op -*σις* en -*της* (en adj. op -*τος*). Bijv. *δόμα*, *ἀνταπόδομα*, *ἀνάθεμα* (Att. -*θημα*), *πόμα* (Att. *πῶμα*, deksel), *κλίμα* (Att. *κλῖμα*), *κρίμα* (Att. *κρῖμα*), *κατάλυμα*. Zelfs komen voor de varianten *διάστεμα* (doch *κατάστημα*, beide a-stam) en *ὀφείλεμα* [1]).

Op -*τήριον* (instrument of plaats) gaan uit *ἱλαστήριον* en *ἀκροατήριον*.

Afzonderlijk dient vermeld te worden *πεισμονή* van *πείθω* afgeleid.

---

1) Echter blijft *ὑπόδημα*, sandaal, al heeft *δέω*, binden, de afleidingen *δέσις*, *δετός*, de lange e behouden. In het Attisch hebben, gelijk bekend is, alleen *ὄνομα*, *στόμα* en *ἔρῠμα* een korten stamklinker voor den uitgang -*μα*.

2. *Substantiva denominativa. a. Van substantiva.*

Feminina worden gevormd op -ισσα. Zoo heeft men, van Συροφοῖνιξ f. Συροφοινίκισσα Mk. 7 : 26. De variant van den t. rec. Συροφοίνισσα beantwoordt meer aan het Att. Φοῖνιξ, Φοίνισσα; Θρᾷξ, Θρᾷσσα. Βασίλισσα = βασίλεια (Att.).

Van eigennamen worden subst. op -ιανός afgeleid vooral om aanhangers en partijgangers aan te duiden: Ἡρῳδιανοί, Χριστιανοί. De subst. op -ών duiden een verblijf- of bewaarplaats aan. Onder deze is alleen nieuw ἀφεδρών, daar ἐλαιών niet juist is, en als gen. plur. ἐλαιῶν moet geaccentueerd worden. (Zie § 7, 1).

De uitgang -εῖον ter aanduiding van aan een godheid gewijde plaatsen vindt men in εἰδωλεῖον. Deminutiva zijn in het N. T. niet vele aan te wijzen, het meest komen zij in de latere tijden nog voor in namen van dieren en lichaamsdeelen. Het N. T. heeft als nieuwere vormen: op -ιον ψιχίον, ὠτίον; op -ίδιον κλινίδιον, βιβλαρίδιον; op -άριον παιδάριον, ὠτάριον, κλινάριον (v. l.) ὀψάριον, κυνάριον, ὀνάριον, γυναικάριον. Op -άσιον gaat κοράσιον uit (dissimilatie, omdat κοράριον niet klinkt).

b. Van adiectiva. Deze, alle abstracta, drukken een hoedanigheid uit. Op -ότης: ἁγιότης, ἁγνότης, ἀδηλότης, ἀφελότης, γυμνότης, ματαιότης, μεγαλειότης. Van substantiva zijn echter ἀδελφότης, θεότης, κυριότης afgeleid.

Op -οσύνη: ἐλεημοσύνη (concr. aalmoes). Als daaraan een korte lettergreep (óók positione kort) vooraf gaat, wordt de uitgang -ωσύνη: ἀγαθωσύνη, ἁγιωσύνη, μεγαλωσύνη. Op -ίᾱ: ἐλαφρία, παραφρονία.

3. ***Adiectiva verbalia.*** Uitgang *-ος* achter den stam heeft *πειθός* (? 1 Kor. 2 : 4), indien men daar niet voor *πειθοῖς σ.* den dat. van *πειθώ*, *πειθοῖ σ.* moet lezen. De uitgang *-ωλός* (vgl. Att. *φειδωλός* en het subst. *εἴδωλον*) *ἁμαρτωλός*. De eigenlijke adi. verbalia gaan uit op *-τός*. Een groot deel behooren als composita niet hier bij de simplicia. Deels herinnert de uitgang aan de Lat. adi. verb. op -bilis, deels aan de part. pf. op -tus. *Παθητός*, aan lijden blootgesteld, heeft act. bet. evenals het oude *θνητός*. *Γραπτός*, schriftelijk, *σιτιστός*, gemest = part. pf. pass.

4. ***Adiectiva denominativa.*** Op *-ῖνός* de tijdbepalende *καθημερινός*, *ὀρθρινός*, *πρωινός*; eveneens (van adi.) *ταχινός*. Let op accent!

De uitgang *-ινος* (proparoxytonon) duidt aan, waaruit iets bestaat. Vandaar dat *σάρκινος*, vleeschen, onderscheiden moet worden van *σαρκικός*, vleeschelijk.

De uitgang *-ικός* (na *ι* *-ιακός*) duidt aan hetgeen aan het stamwoord eigen is. *Σαρκικός*, *κυριακός*. *Κεραμικός* echter staat in beteekenis gelijk met *κεραμεοῦς* (Op 2 : 27). *Πιστικός* (Mk. 14 : 3, Joh. 12 : 3) zal moeten beteekenen: echt, maar draagt niet den stempel van echtheid. Prof. Naber[1]) gist dan ook daarvoor *σπειστικός*; het zou van het adi. verb. *σπειστός* (van *σπένδω*, plengen) afgeleid zijn en vloeibaar beteekenen, anderen willen *πιεστικός*. Twee adiectiva baren moeite. *Περιούσιος* en *ἐπιούσιος*.

---

1) Mnemosyne, 1902, p. 1 ss.

Het eerste is Tit. 2:14 gebruikt als vertaling van עַם־סְגֻלָּה, eigendomsvolk, waarvoor het ook in de LXX voorkomt. Het doet denken aan een volk, dat *περίεστιν*, overgelegd, opgespaard is en moet òf van *περιών* òf van het subst. verb. *περιουσία*, overvloed, afgeleid zijn. Wellicht ontstond naar analogie daarvan *ἐπιούσιος*, (Mt. 6:11, Luk. 11:3) waarin *ἐπι-* zonder elisie vreemd is. Moet het als een compositum van *ἐπι* + *οὐσία* worden beschouwd, dan beteekent het: genoegzaam. Anderen brengen het echter als simplex in verband met *ἡ ἐπιοῦσα ἡμέρα*, den dag van morgen. In het laatste geval is de vorm beter te verklaren, in het eerste de zin.

5. De afgeleide *verba* zijn meestal denominativa. Die op *-όω*, doorgaans transit., vervangen deels verba op *-εύω*: *ἀποδεκατόω*, deels op *-ίζω*: *ἀνακαινόω*, *ἀφυπνόω*, *κεφαλ(α)ιόω* (vroeger *ἀποκεφαλίζω*). Verder vindt men *δολιόω*, *θεμελιόω*, *κραταιόω*, *σθενόω*, *(ἐν)δυναμόω*, *νεκρόω*, *σαρόω* (voor *σαίρω*), *χαριτόω*. — Op *-έω* behalve de composita nog: *δυνατέω*, *ἐξουθενέω*. — Op *-ίζω* (na *ι* *-ιάζω*), meest met trans. bet.: *ἁγιάζω*, *αἰχμαλωτίζω*, *ἀναθεματίζω*, *ἀνεμίζω*, *δογματίζω*, *δειγματίζω*, *ἐνταφιάζω*, *θεατρίζω*, *θυσιάζω* (voor *θύω*), *ἱματίζω*, *ἰουδαΐζω*, *κρυσταλλίζω*, *μυκτηρίζω*, *νηπιάζω*, *ὀρθρίζω*, *σοφίζω*, *πελεκίζω*, *σινιάζω*, *(δια)σκορπίζω*, *σμυρνίζω*, *σπλαγχνίζομαι*, *συμμορφίζω*, *φυλακίζω*.

Op *-άζω* met intrans. beteekenis van adiectiva op *-ος*: *ἡσυχάζω*, *πυρράζω*, *στυγνάζω*. Op *-εύω*: *αἰχμαλωτεύω*, *παγιδεύω*, *(ἐξ)ολεθρεύω* zijn transit. Wat men is, duiden aan: *γυμνιτεύω* [1]),

1) Zie § 1, 6, c.

μεσιτεύω, ἱερατεύω, hoe men zich gedraagt de deponentia: ἐγκρατεύομαι, εἰρωνεύομαι, περπερεύομαι [1]), παραβολεύομαι.

Op -ύνω, hetwelk beteekent: maken tot dat wat de stam uitdrukt, eindigt σκληρύνω (voor σκληρόω). Wat de nieuwe praesensvormen betreft, zie men voorts § 21.

---

§ 34. De composita.

1. *Eigenlijke samenstelling.* Evenals in het Attisch bevat van de groote meerderheid het eerste deel een nominalen stam.

Somtijds behoudt bij samengestelde substantiva het tweede deel zijn oorspronkelijken uitgang als substantivum: εὐρακύλων (hybridisch woord [2]), zie Inl., 2), οἰκοδεσπότης, σαρδόνυξ, χρυσόλιθος, ψευδάδελφος en andere, met ψευδ(ο)- samengesteld.

Betrekkelijk groot is het aantal adiectiva (met name composita possessiva) uit een adi. (of dgl.) met een subst. (adi.) samengesteld: ἀκρογωνιαῖος, δευτερόπρωτος (beteekenis onduidelijk), δίψυχος, ἑτερόγλωσσος, σκληροτράχηλος, χρυσόπρασος.

Zeer talrijk zijn de adiectiva (subst.) op -ος, samengesteld uit een nomen met een verbalen stam (composita constructa); ἀγαθοποιός, ἀνθρωπάρεσκος, ἀνθρωποκτόνος, δεξιολάβος, εἰρηνοποιός, πρω-

---

1) Zie Inl., 2.

2) Samengesteld uit εὖρος, oostenwind, en het Lat. aquilo, noordenwind (Hand. 27 : 14). Vroeger las men daar het raadselachtige εὐροκλύδων.

τότοκος. Die met actieve beteekenis zijn paroxytona of oxytona, de passieve proparoxytona [1]); dit geldt van de eenlettergrepige verbaalstammen. Vaker wordt het passivum uitgedrukt door den vorm van het adi. verb. op -τος in het tweede deel: εἰδωλόθυτος, λιθόστρωτος, πατροπαράδοτος, ποταμοφόρητος, σητόβρωτος; het activum door den uitgang -της van het nomen agentis: καρδιογνώστης, προσωπολήμπτης, χρεοφειλέτης.

Van διδάσκω worden de composita met -διδάσκαλος (νομοδιδάσκαλος, καλοδιδάσκαλος), van φυλάσσω met -φύλαξ (δεσμοφύλαξ) gevormd. Sommige, vooral van verba op -άω en -έω, gaan uit op -ης of -ας (1e decl. fem. -ις, 3e decl.): ἀρσενοκοίτης, comp. met -άρχης (naast -αρχος zie § 2, 1; 6, 1), εἰδωλολάτρης, μητρολῴας [2]), πατρολῴας [2]), πορφυρόπωλις, φρεναπάτης. Andere zijn adiectiva op -ής (st. -ες, 3e decl.): γονυπετής, εἰλικρινής, νουνεχής, τηλαυγής.

Op -σία met voorafgaanden korten klinker eindigen composita (vgl. subst. verb. op -σις) met act. beteekenis: αἱματεκχυσία, δικαιοκρισία, ὁρκωμοσία, ὁροθεσία, υἱοθεσία.

Den verbalen stam in het eerste gedeelte van de samenstelling vindt men nog bij de composita van ἀρχι- : ἀρχάγγελος, ἀρχιερεύς, ἀρχιποίμην, ἀρχισυνάγωγος, ἀρχιτελώνης, ἀρχιτρίκλινος, van ἐθελο-, en van φιλο- : φιλάγαθος, φίλαυτος, φιλόθεος, φιλόνικος (zie § 1, 6, d).

2. *Losse samenvoeging* heeft plaats, wanneer het eerste

---

1) Zie voorts boven § 2, 1.

2) Zie § 1, 6, g.

deel een praepositie, een adverbium of een casusvorm is, zooals in Διόσκουροι, νεωκόρος (zie § 4).

Hiertoe behooren allereerst de verba composita, eenige met praepositie samengestelde substantiva (συμπρεσβύτερος, συγκληρόνομος) en adiectiva (ἔννομος, ἐπίγειος, ἐπιθανάτιος).

Voorts samengestelde adverbia (oneigenlijke voorzetsels): ἔκπαλαι, (ὑπερ-) ἐκπερισσοῦ (-ῶς), ἐπάνω, κατενώπιον, κατέναντι, ὑπεράνω, ὑπερέκεινα, ὑπερλίαν, ὑπερπερισσῶς, ὑποκάτω [1]).

Nomina, met πάλιν : παλιγγενεσία, met εὐ-: εὐάρεστος, εὐμετάδοτος, εὐπάρεδρος, εὐπερίστατος, met δυς- : δυσβάστακτος, δυσερμήνευτος, δυσνόητος, ἡμι-, ἀ(ν)- privans: ἀνέλεος, ἀνόμος; vooral met adi. verb. op -τος: ἀμετανόητος, ἀνεξερεύνητος, ἀνεξιχνίαστος. Ook eenige telwoorden (zie § 9, 1) behooren hierbij.

3. *Decomposita*. Van bestaande of denkbeeldige adiectiva composita op -ος worden subst. neutra op -ον gevormd: ἀνάγαιον, γλωσσόκομον, δωδεκάφυλον, εἰδωλόθυτον, ἡδύοσμον, ἡμιώριον, μεσονύκτιον, νυχθήμερον, προσάββατον, προσφάγιον, ὑπολήνιον, ὑποπόδιον, verder subst. fem. op -ος : καλλιέλαιος, ἀγριέλαιος, op -α : ἀκροβυστία (waarsch. van πόσθη) en het abstractum σκληροκαρδία. Substantiva op -ία : ἀγαθοποιία, ἀλεκτοροφωνία, ἀποκαραδοκία, πληροφορία. (Van een subst. op -ης : εἰδωλολατρία).

Verba op -έω van nomina composita op -ος (bestaande of denkbeeldige) en van εἰδωλολάτρης: ἀγαθοεργέω [2]) (ἀγαθουργέω)

---

1) Zie § 1, 2.

2) Zie § 1, 7.

ἀγαθοποιέω, *ἐγκακέω*, *ἑτεροδιδασκαλέω*, *ἑτεροζυγέω*, *εὐδοκέω*, *κακοποιέω*, *καλοποιέω*, *λατομέω*, *λιθοβολέω*, *λογομαχέω*, *μοσχοποιέω*, *ὀρθοποδέω*, *πληροφορέω* [1]), *τροποφορέω*.

Vóór composita, met praeposities samengesteld, kunnen nieuwe praeposities gevoegd worden. Natuurlijk zijn de bijgevoegde van secundaire beteekenis. *Διαπαρατριβή* beteekent voortdurende verbittering, terwijl *παρατριβή* (niet N. T.) verbittering is.

---

§ 35. Eigennamen van personen.

Hierbij komen alleen in aanmerking de afgekorte eigennamen, zooals die in liefkoozenden zin reeds in het oude Grieksch werden vervormd. Daar hadden zij onderscheidene uitgangen, maar in het N. T. is, onverschillig of in de volledige naam de a-klank voorkwam, de uitgang *-ας*.

Uit parallelen, vooral met het Alexandrijnsche Grieksch, blijkt, van welke namen die hypocoristica afkortingen zijn. Somtijds komen in het N. T. de langere en de kortere naam voor. Of zij in dit geval denzelfden persoon of verschillende menschen aanduiden, behoeft in de grammatica niet te worden uitgemaakt. De onderstaande hypocoristica komen voor in het N. T., waarbij de overeenstemmende volledige namen zijn op-

---

1) Dat dit w. w. niet direct van *φορέω* is afgeleid (§ 28, 140), blijkt uit de Tempora: *ἐπληροφόρησα* enz., niet *-φόρεσα*.

gegeven. Indien deze laatste in het N. T. voorkomen, worden zij gespatieerd: Ἀμπλίας (v. l. voor Ἀμπλίατος), Ἀντίπας (Ἀντίπατρος), Ἀρτεμᾶς (Ἀρτεμίδωρος), Δημᾶς (Δημήτριος?) Ἐπαφρᾶς (Ἐπαφρόδιτος), Ἑρμᾶς (Ἑρμόδωρος), Ζηνᾶς (Ζηνόδωρος), Λουκᾶς (Λούκιος) Νυμφᾶς (Νυμφόδωρος) Ὀλυμπᾶς (Ὀλυμπιόδωρος), Παρμενᾶς (Παρμένων of Παρμενίδης?) Πατρόβας (Πατρόβιος), Σιλᾶς (Σιλουανός), Στεφανᾶς (Στεφανοφόρος of Στεφανοκλῆς?).

Op -ης gaan uit Ἀπελλῆς (Ἀπολλώνιος), Ἑρμῆς (zie Ἑρμᾶς). Op -ως Ἀπολλώς [1]) (-ᾶς?, zie Ἀπελλῆς). Ἀνδρέας is oud-Grieksch.

1) Zie § 1, 6, g.

Afdeeling II. De Syntaxis.

HOOFDSTUK 1. DE NOMINA.

---

§ 36. Subject en praedicaat.

1. De *syntaxis* leert, hoe de woorden tot zinnen worden samengevoegd en geordend (*συντάττονται*). Het is een gebied, waarop het N. T. meer van het oude Grieksch afwijkt dan in de etymologie.

De voornaamste bestanddeelen van den zin zijn het subject en het praedicaat, welke hier vooral in onderling verband, congruentia, ter sprake komen. Het praedicaat kan uiteenvallen in het hulpwerkwoord, copula, en het praedicaatsnomen.

2. Het *subject ontbreekt* evenals in het oude Grieksch bij de impersonalia. De onpersoonlijke werkwoorden van weersgesteldheid zijn niet talrijk. Somtijds komen zij persoonlijk voor. Bijv. *βρέχει* (sc. *ὁ θεός*), Matth. 5 : 45. — Aan de Attische weglating van het subject, waar het niet twijfelachtig is en er bij gedacht kan worden als bij *ἐσάλπιγξεν* (sc. *ὁ σαλπιγκτής*) herinnert *σαλπίσει*, 1 Kor. 15 : 52.

Verder heeft men de gewone impersonalia *ἔξεστιν*, *πρέπει* enz., waarbij opmerking verdient de periphrase *ἐξόν* (*ἐστιν*) en dgl. Zie § 48, 8. Zeer geliefd is ook het aan het O. T. herinnerende *ἐγένετο*, het, er geschiedde. Eigenaardig zijn *τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει*, het is heden al drie dagen, Lk. 24 : 21; *ἀπέχει*, het is genoeg, Mk. 14 : 41.

Bij het inleiden van citaten doet vaak *φησίν* of *λέγει* in praesens of perfectum dienst, waarbij men dan als subject *ὁ θεός* heeft te denken. In 2 Kor. 10 : 10 moet bij *φησίν* aan een ander subject gedacht worden, indien men niet met sommige codices het meervoud *φασίν* leest.

Eene handeling kan onpersoonlijk worden aangeduid door den 3 p. sing. passivi. Geldt dit in het Attisch vooral van verba dicendi, in het N. T. gaat dit gebruik veel verder. De beste vertaling in het Nederlandsch is door „men" met een actief werkwoord. Bijv. *μετρηθήσεται*, Mtth. 7 : 2. Ook komt met ons „men" overeen, gelijk in het oude Grieksch, de 3 p. pl. zonder subject. Bijv. *συλλέγουσιν*, Mtth. 7 : 16. Men kan hierbij in de gedachten aanvullen *οἱ ἄνθρωποι*, vgl. Lk. 6 : 31. Zie ook § 44, 8.

3. Evenals in het klassieke Grieksch en steeds in het Hebreeuwsch wordt somtijds de *copula weggelaten*. Bijna altijd moet er dan *ἐστίν* bij gedacht worden. Bijv. *τί ἡμῖν καὶ σοί* (sc. *ἐστιν*), wat hebben wij met elkaar te maken? Mtth. 8 : 29, Mk. 1 : 24, Lk. 4 : 34, vgl. Mk. 5 : 7, Lk. 8 : 28, Joh. 2 : 4. Al beantwoordt dit aan het Hebreeuwsche מַה־לִּי וָלָךְ, daarom is

het nog geen Hebraïsme. Zie voorts de ellips van ἐστίν in ἐξόν sub 2. Over de ellips zie men § 58, 2a. Ook kan het meervoud εἰσίν blijkens het verband zijn weggelaten, bijv. in de zaligsprekingen, Mtth. 5 : 3—10. Wanneer er uitlating van de copula in den 1 of 2 p. plaats heeft, vindt men liefst een pronomen personale als onderwerp in den zin gelijk in het Hebreeuwsch, behoudens enkele uitzonderingen: 2 Kor. 11 : 6, Phil. 3 : 15, Op. 15 : 4. Ἐστίν en ἦν worden vooral weggelaten, als iemands naam genoemd wordt. Bijv. in de uitdrukking ᾧ (ἧ, οὗ) (τὸ) ὄνομα enz. Insgelijks kan ἐστίν en γίνεται (ook παρ(α)-) met zijn impf. wegblijven achter ἰδού, הִנֵּה, dat aan de taal een levendige, Hebreeuwsche kleur verleent. Bijv. καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, Mtth. 3 : 17.

Eenige moeilijkheid geeft in sommige gevallen de vraag, of men den indicativus dan wel den optativus of den imperativus van het hulpwerkwoord er bij moet denken, zooals bij ἵλεώς σοι (sc. ὁ θεὸς εἴη), Mtth. 16 : 22, en χάρις τῷ θεῷ (sc. ἔστω), 2 Kor. 8 : 16, 9 : 15, het geval is. In dergelijke kwesties moet de exegese beslissen op grond van den samenhang.

4. De *congruentie* ten opzichte van het *genus* wordt in het Grieksch wel eens verbroken, doordat het praedicaats-adiectivum als een subst. neutri gen. beschouwd wordt. Deze constructio ad synesin, te vergelijken met het Latijnsche „triste lupus stabulis", vindt men in het N. T. bij oneigenlijke adiectiva, nl. pronomina en dgl. met name τί of οὐδέν. Bijv. ἕν ἐστιν καὶ τὸ αὐτὸ (nl. de vrouw zonder sluier) τῇ ἐξυρημένῃ, 1 Kor. 11 : 5.

Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς, Mtth. 6 : 34, wordt, evenals het ἱκανόν in 2 Kor. 2 : 6, beter verklaard door ἀρκετόν en ἱκανόν te beschouwen als aequivalenten van het Latijnsche „satis" (adv.), vgl. Lk. 22 : 38.

De *assimilatie* van het genus, waar wij het sing. neutr. van een pronomen dem., rel. (en interr.) bezigen, is gewoon in het Grieksch gelijk in het Latijn. Bijv. αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐντολή, *dit* is, Mtth. 22 : 38. Toch zijn er uitzonderingen, bijv. τοῦτο χάρις, 1 Petr. 2 : 19 v., waar τοῦτο op het dulden ziet. Bij eene uitlegging of vertaling van eene uitdrukking door middel van een betrekkelijken zin gebruikt men doorgaans het neutrum sing. Bijv. Βαρνάβας, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον υἱὸς παρακλήσεως, Hnd. 4 : 36; λεπτὰ δύο, ὅ ἐστιν κοδράντης, Mk. 12 : 42. Vgl. de gestolde uitdrukking τοῦτ' ἔστιν. Alleen in de Openbaring vindt men in dit geval nog assimilatie, nl. Op. 4 : 5, 5 : 6, 8.

5. De congruentie ten opzichte van den *numerus* wordt verstoord door den ouden regel, dat bij een onderwerp in het neutrum plur. het werkwoord in den singularis staat. Wanneer het onderwerp echter levende wezens aanduidde, gebruikte men het werkwoord in den pluralis. Aan deze regels houdt zich het N. T., ofschoon niet zonder afwijkingen aan beide zijden. Over het algemeen hebben de neutra met een niet-persoonlijke beteekenis en die, welke abstract zijn, benevens de pronomina het werkwoord in het enkelvoud.

6. De eigenlijke *constructio ad sensum* (κατὰ σύνεσιν) der ouden vindt men in het N. T. terug, zoowel wat genus als

wat numerus betreft. In zake den numerus komt zij het meest voor, wanneer collectiva in het enkelvoud, als *ὄχλος*, *στρατιά* en dgl., het onderwerp uitmaken en het werkwoord met het oog op de omvatte menigte van levende wezens in plurali volgt. Bijv. *ὁ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν*, Mtth. 21 : 8. Wat het geslacht betreft, bijv. *τὰ ἔθνη .... ἐσκοτωμένοι*, Ef. 4 : 17, 18.

7. Zijn er twee of meer *subjecten verbonden*, dan komt meest het gemeenschappelijke praedicaat in het enkelvoud, wanneer *ἤ* de subjecten verbindt. Men zie echter Jak. 2 : 15. Staat er in plaats van deze disjunctieve een copulatieve conjunctie tusschen, dan kan men twee wegen gaan. Of het gemeenschappelijke praedicaat staat achteraan in het meervoud, waarbij de eerste persoon den voorrang boven den tweeden, en deze boven den derden heeft. Bijv. *ὁ πατήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε*, Lk. 2 : 48. Of het staat vooraan (of tusschen de twee subjecten in) en richt zich dan gaarne, in het enkelvoud gebruikt, naar het eerste subject. Bijv. *καὶ ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες*. Lk. 2 : 33. Wanneer de beteekenis er van meer subjecten vereischt, komt toch nog het verbum in het meervoud, *ἐγένοντο φίλοι ὅ τε Ἡρῴδης καὶ ὁ Πιλᾶτος*, Lk. 23 : 12. Dat bij tweeërlei geslacht der subjecten het masculinum in het praedicaat de voorkeur boven het femininum geniet, bleek al uit het bovengenoemde voorbeeld, Lk. 2 : 48 (*ὀδυνώμενοι*).

§ 37. Numerus en genus der nomina.

1. De *singularis* van masculina, voorafgegaan door het lidwoord komt in *collectieve* beteekenis voor. Hij dient beter om een eigenschap van eene geheele categorie aan te duiden dan het meervoud. Bijv. τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; = der Joden, Rom. 3 : 1.

Voorts wordt het enkelvoud gebruikt in *distributieven* zin van zaken, die bij verscheidene personen, bij elk in het bijzonder, voorkomen. Dit gebruik, beantwoordend aan onze taal, wijkt af van de gewoonte der klassieken, die liever het meervoud gebruiken, wat dan ook nog dikwerf in het N. T. geschiedt. Καρδία, πρόσωπον en dgl. vindt men doorgaans in het enkelvoud. Bijv. περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν, Ef. 6 : 14.

2. De *dualis* is verdwenen, ook daar, waar hij opperbest dienst kon doen als in Op. 12 : 14, καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ. Hier toch zou het bedoelde getal $3^1/_2$ duidelijker uitkomen, indien men om het tweetal καιροί aan te geven, den dualis had.

3. De *pluralis* van de *soort* komt voor, wanneer wel is waar één persoon bedoeld wordt, maar die toch eene gansche categorie vertegenwoordigt. Bijv. Ἕλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερόν, Hand. 21 : 28, waar toch maar aan één persoon, Trophimus, gedacht wordt.

Den overgang tot de *pluralia tantum* vormen sommige substantiva, wier meervoud gebruikt wordt om de veelheid

hunner onderdeelen aan te duiden. Bij enkele schuilt er Hebreeuwsche invloed achter. Αἰῶνες (עוֹלָמִים), eeuwigheid, wereld; οὐρανοί (שָׁמַיִם), hemel; ἅγια, heiligdom; ἀνατολαί, het Oosten; δυσμαί, het Westen; μέρη, streek, vaak weggelaten bij adiectiva als: δεξιά, ἀριστερά, εὐώνυμα. De enkelvouden komen doorgaans ook voor. Οὐρανός beteekent meer den physischen hemel, ἀνατολή opgang, Mtth. 2 : 2, 9.

Gelijk bij de klassieken vindt men in het meervoud sommige namen van *steden* en namen van *feesten* als τὰ γενέσια, verjaardag; τὰ ἐγκαίνια, vernieuwingsfeest; τὰ ἄζυμα, feest der ongezuurde brooden; γάμοι, huwelijksfeest. Wellicht is daaruit de pluralis σάββατα voor sabbat te verklaren, of anders is het een misverstand van den Arameeschen status emphaticus שַׁבְּתָא.

Abstracta staan, evenals in het Attisch, vaak in den pluralis om verschillende soorten of het herhaaldelijk voorkomen van iets, of het verkeeren van verschillende personen in één toestand aan te duiden. Dikwijls kan men vertalen door: gevallen van. Bijv. αἰσχῦναι, schandalen; θάνατοι, doodsgevaren; οἰκτιρμοί, (רַחֲמִים), uitingen van ontferming; πορνεῖαι, gevallen van ontucht.

4. Wat het *genus* betreft, verdient het verschijnsel opmerking, dat personen, wanneer het in abstracten zin aankomt op een eigenschap van hen, door een adiectivum of participium neutri generis kunnen worden aangeduid, hetzij in enkel- of meervoud. Bijv. τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, Hebr. 7 : 7; τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, 1 Kor. 1 : 27,

vgl. vs. 26, 28; πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ θεοῦ, 1 Joh. 5:4. Bij een superlativus komt de gen. neutr. πάντων (= ons „aller-") voor een femininum voor. Bijv. ἐντολὴ πρώτη πάντων, allereerste, Mk. 12:28.

---

§ 38. De nominativus en de vocativus.

1. Wanneer iemands eigenaam als *bijstelling* genoemd wordt, dan heeft hij als zoodanig den naamval van het woord, waarbij hij gevoegd is. Bijv. εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Ἰούστου [1]), Hand. 18:7. Als praedicaatsnomen staat echter de naam na werkwoorden van „zijn" en dgl. in den nominativus. Het oud-Latijnsche „nomen mihi est Tullio" of het laat-Latijnsche „nomen mihi est Tulli," vindt in het Grieksch geen navolging. Bijv. ἦν ὄνομα τῷ δούλῳ Μάλχος, Joh. 18:10; Ἰωάννης ἐστὶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Lk. 1:63. Geeft men iemand een naam, dan staat deze als bijstelling van het object in den accusativus: ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρον, Mk. 3:16. In den passieven vorm wordt het object subject en de naam komt in den nominativus. Zóó komt het mij voor, dat Op. 9:11 ὄνομα ἔχει Ἀπολλύων te verklaren is. Let men op Ἀπολλύων als bijstelling van ὄνομα, dan verwacht men den accusativus Ἀπολλύοντα, maar vat men de geheele uitdrukking ὄνομα ἔχειν (zie § 47, 2) als een passivum

---

1) Vgl. wat ik schreef Theol. Stud., 1902, bl. 422 v. In de Openb. staat de appositie wel verkeerd in den nominativus.

van *καλεῖν* (= *καλεῖσθαι*, *ἀκούειν*, *χρηματίζειν*) op, dan is de nominativus verklaard.

Vreemd is de nominativus in Joh. 13 : 13, *ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος*. Maar deze kan opgevat worden als in onze taal tusschen aanhalingsteekens staande. Hij vervangt den vocativus. Zie sub 4. In Luk. 19 : 29, 21 : 37 heeft men bij *τὸ ὄρος τὸ καλούμενον* (acc.) *ἐλαιῶν* niet met den nominativus *Ἐλαιών*, Olijvenplaats, Olijfberg, te doen, maar met den genitivus *ἐλαιῶν*. Zie § 7, 1, vgl. Luk. 19 : 37.

2. Zeer vreemd is een ***nominativus bij tijdsbepalingen***, waarvoor wij een anderen naamval zouden verwachten. Bijv. *ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λόγους τούτους, ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ, καὶ παραλαβὼν κτέ*, Lk. 9 : 28. Insgelijks Mtth. 15 : 32 (uitzondering cod ℵ) vgl. Mk. 8 : 2 var. Op twee plaatsen, Lk. 13 : 16, Hnd. 5 : 7, wordt bij de neutra *ἔτη* en *διάστημα* om de analogie een nominativus aangenomen. Vgl. *πόσος χρόνος ἐστὶν ὡς*, Mk. 9 : 21, het Attische adverbium *ὁσημέραι*, dagelijks, en het Latijnsche nudiustertius (= nunc dies tertius).

3. De ***dubbele nominativus*** bij *εἶναι* en *γίνεσθαι* verliest aan terrein tegenover de Hebraïstische constructie met *εἰς*, waardoor vooral in citaten de praedicatieve nominativus vervangen wordt. *Γίνομαι εἴς τι* = *γίνομαί τι*. Eveneens *λογίζεσθαι εἰς*, beschouwd worden als, gerekend worden voor. Echter kan ook de constructie met *εἰς* bij *γίνεσθαι* beteekenen: komen in een toestand, verdeeld worden in. Bijv. *ἐγένετο ἡ πόλις εἰς τρία μέρη*, Openb. 16 : 19.

4. Bij den *vocativus* is de interiectio ὦ aan het verminderen. Toch komt zij nog voor, zelfs waar de vocativus zonder emphase gebruikt wordt, echter het meest bij een plechtige aanspraak. Laat men ὦ weg, dan wordt wel eens een adiectivum bij den vocativus gebruikt: κράτιστε Θεόφιλε, Lk. 1 : 3, vgl. Hand. 1 : 1. In den pluralis wordt er evenals bij de ouden gaarne ἄνδρες bij gezet: ἄνδρες Γαλιλαῖοι, Hand. 1 : 11. Dit ἄνδρες wordt in onze taal niet overgebracht.

Het gebruik van den nominativus in plaats van den vocativus, welke beide naamvallen trouwens alleen in het manlijk enkelvoud van sommige woorden verschillen, vindt men vooral bij adiectiva, waarbij het substantivum ontbreekt of althans niet als vocativus kenbaar is. Bijv. ἄφρων, gij dwaas, Lk. 12 : 20, 1 Kor. 15 : 36; ὦ γενεὰ ἄπιστος, Matth. 17 : 17. — Ook heeft men Joh. 12 : 15 in plaats van den vocativus den nominativus θυγάτηρ.

In bovenstaande gevallen ontbreekt het lidwoord. Komt dit er bij, dan wordt van zelf de nominativus gebezigd. Bijv. ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου, Joh. 20 : 28. Ook bij neutra en pluralia blijkt uit het lidwoord, dat de nominativus en niet de vocativus bedoeld is. Bijv. τὸ μικρὸν ποίμνιον, Luk. 12 : 32. Dezen nominativus met een lidwoord vindt men vooral bij participia, daar zij afkeerig zijn van den vocativus. Bijv. ἔγειρε ὁ καθεύδων, Ef. 5 : 14. Somtijds staan vocativus zonder en nominativus met lidwoord gecoördineerd. Bijv. οὐρανοὶ (voc.) καὶ οἱ (nom.) ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες, Op. 12 : 12.

Een attributief adiectivum bij een kenbaren vocativus komt doorgaans in denzelfden naamval, maar eene appositie vaker in den nominativus te staan.

---

§ 39. De accusativus.

1. De accusativus duidt het *grammatisch object* aan bij transitieve werkwoorden. Daartoe moet men echter weten, welke verba in het N. T. overgankelijk zijn. Zij, die goed en kwaad doen (hetzij met woorden of daden) beteekenen, blijven wel in hoofdzaak transitief, maar καλῶς (εὖ), κακῶς (πολλὰ κακὰ) ποιεῖν heeft naast den accusativus ook den dativus. De onderstaande hebben den accusativus, dien niet eens alle in het Attisch hebben. Βλάπτειν, benadeelen; βλασφημεῖν (ook εἰς), lasteren; ἐπηρεάζειν, smaden; εὐλογεῖν, καλῶς λέγειν, prijzen (λέγειν alleen = bedoelen); κακῶς λέγειν, κακολογεῖν, lasteren; καταρᾶσθαι, vervloeken; λοιδορεῖν, schelden; λυμαίνεσθαι, uitvaren tegen; μέμφεσθαι, smaden, verwijten; ὑβρίζειν, brutaliseeren; ὠφελεῖν, baten.

Bij de verba van verborgen zijn, ontbreken, ontvluchten, wegloopen, zijn te vermelden de transitiva: λανθάνειν (Hand. 26 : 26), ontgaan; ὑστερεῖν, ἐπιλείπειν, ontbreken; φεύγειν, vermijden (opp. διώκειν, najagen), ontvlieden (opp. μένειν en comp., afwachten), ook φεύγειν ἀπό.

Bij de verba van zich schamen, bevreesd zijn, zich wachten, zich verdedigen, zich wreken, lette men op γονυπετεῖν

(ook ἔμπροσθεν), knielen voor; ἐντρέπεσθαι, ontzien; ἐπαισχύνεσθαι (het simplex met ἀπό), zich schamen voor, over; θαυμάζειν (vaak intrans.), bewonderen; προσκυνεῖν (ook dat.), aanbidden; φοβεῖσθαι (ook ἀπό), vreezen; φυλάσσεσθαι (ook ἀπό en φυλάσσειν ἑαυτὸν ἀπό, vgl. βλέπειν ἀπό, προσέχειν ἀπό), zich wachten voor.

Verder komen in aanmerking de als transitief gebruikte verba affectuum: ἀπορεῖσθαι (ook ἐν, περί, vooral bij de composita), verlegen zijn met, over; ἐλεεῖν, medelijden hebben met; εὐδοκεῖν (ook ἐν), welgevallen hebben in; καυχᾶσθαι (meestal intrans.), roemen; κλαίειν (meestal intrans. met ἐπί), beweenen; κόπτεσθαι (ook met ἐπί), rouw bedrijven over, eig.: zich op de borst slaan; οἰκτίρειν, medelijden hebben met; πενθεῖν (ook met ἐπί c. dat.), treuren over.

Door samenstelling met praeposities worden vele verba transitief, wier simplex het niet was. Διαβαίνειν (ook met διά), oversteken; διέρχεσθαι, doorgaan; διαπορεύεσθαι, doortrekken; διαπλεῖν, doorvaren; καταβραβεύειν, als kamprechter iemand afwijzen; καταγωνίζεσθαι, ten onder brengen; καταρᾶσθαι (zie boven), vervloeken; κατασοφίζεσθαι, overbluffen; παρέρχεσθαι, voorbijgaan; περιάγειν (ἄγειν dan in intrans. zin genomen = gaan, zie § 47, 1), rondtrekken door; περιστῆναι, omringen; περιτρέχειν, rondloopen over; προάγειν (ἄγειν intr.), προέρχεσθαι, voorgaan; ὑπερέχειν (ἔχειν intr., zie § 47, 1), overtreffen.

Eindelijk zijn nog transitief of komen als zoodanig voor de verba: διψᾶν (Att. gen.), dorsten naar; ζηλοῦν, jaloersch zijn; ἐμπορεύεσθαι, (ook intr. handelen), besjacheren; εὐαγγελίζεσθαι

(ook met den dat. pers.), met een heilmaar verblijden; εὐσεβεῖν, zijn plichten nakomen jegens; θριαμβεύειν, over iemand zegevieren (ook: doen zegevieren); ἱερουργεῖν, bedienen als gewijd persoon; μαθητεύειν (oorspr. leerling zijn, intr.) tot leerling maken; ὀμνύναι (doorgaans met κατά c. gen., ἐν en εἰς), zweren bij, Jak. 5 : 12; ὀρύττειν (gewoonlijk graven), opgraven, γῆν Mtth. 25 : 18; ὁρκίζειν (ook met κατά c. gen.), laten zweren bij; παραινεῖν, aanraden; πεινᾶν, hongeren naar; τρίζειν, knarsen met; χρῆσθαι (doorgaans c. dat. als Att.), gebruiken, 1 Kor. 7 : 31; χωρεῖν, bevatten.

2. Evenals in het Attisch hebben de werkwoorden, die beteekenen: maken tot, hebben of krijgen tot, noemen, doen kennen als, belijden als, houden voor enz. naast het object een *praedicaats-accusativus*. In het passivum wordt de accusativus tot een nominativus, zie § 38, 1. Bijv. ἀπεκατεστάθη (werd weer) ὑγιής, Mtth. 12 : 13. Hierbij komen in aanmerking de verba: ἀφιέναι, laten; ἔχειν, hebben tot, beschouwen als; ἡγεῖσθαι, houden voor; καθιστάναι, aanstellen tot; ἀποκαθιστάναι, herstellen als, weer maken; καλεῖν, noemen; λαμβάνειν, ontvangen tot; λέγειν, noemen; ὁμολογεῖν, belijden als; ποιεῖν, maken tot; ποιεῖσθαι, houden voor; συνιστάνειν, betoonen; τιθέναι, stellen tot. Echter wordt in het N. T. bij ἔχειν en ἡγεῖσθαι evenals bij λογίζεσθαι wel ὡς gebruikt. Bijv. ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον, zij hielden hem voor, Mtth. 14 : 5. Bovendien wordt de praedicaats accusativus somtijds op Hebraïseerende wijze door εἰς c. acc. vervangen. Vgl. λογίζεσθαι εἰς (§ 38, 3). Bijv. τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, Hand. 13 : 47.

3. De *dubbele objectsaccusativus* (een van den persoon en een van de zaak) is blijven bestaan, maar het gebruik er van heeft zich een weinig verschoven. Nog behielden deze constructie de werkwoorden van eischen en vragen, αἰτεῖν (ook τι παρά of ἀπό τινος, αἰτεῖσθαι alleen παρά τινος) en ἐρωτᾶν; van onderwijzen, διδάσκειν; van herinneren, ἀναμιμνήσκειν, ὑπομιμνήσκειν (het laatste ook τινά περί τινος); van aan- en uitkleeden, ἐνδιδύσκειν, περιβάλλειν (doch περιβάλλεσθαι ἐν, ἠμφιεσμένος ἐν, περιτιθέναι c. dat. pers.), ἐκδιδύσκειν.

Voorts hebben den dubbelen accusativus eenige verba: van zalven, χρίειν (eens met dat. rei evenals ἀλείφειν); van beladen, φορτίζειν; van drenken, ποτίζειν; van bezweren, ὁρκίζειν (somtijds met κατά, zie sub 1). Iemand iets doen of met iemand iets aanvangen wordt uitgedrukt door ποιεῖν τινά τι, waarvan het passivum γίνεσθαι is. Bijv. τί ὁ Πέτρος ἐγένετο, wat er met P. gebeurd, van hem geworden was, Hand. 12 : 18. Daarentegen ποιεῖν τινί (εἴς τινα, ἔν τινι) τι = voor iemand iets doen, hem iets aandoen. Pass. bijv. οὕτως γένηται ἐν ἐμοί, dat dit voor mij gedaan zou worden, 1 Kor. 9 : 15. Evenzoo ἐργάζεσθαι ἔν τινι of εἴς τινα. Drie verba hebben den tweeden accusativus, dien zij in het Attisch hadden, verloren, nl. κρύπτειν τι ἀπό τινος, iets voor iemand verbergen; ἀφαιρεῖσθαί τι ἀπό τινος, wegnemen; ἀποστερεῖν τινά τινος, berooven.

4. Vele, zoowel intransitieve als transitieve werkwoorden kunnen een naar stam of beteekenis verwant substantivum met een attribuut in den accusativus bij zich nemen. Door het

attribuut (adiectivum, genitivus, relativum) wordt het begrip van het verbum nader bepaald of beperkt. Deze accusativus is die van *inhoud* (inwendig object). Het verschijnsel komt op hetzelfde neer als een gewoon verbum door een adverbium bepaald. Bijv. *καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν* (adi.) Lk. 2 : 9; *τὸν φόβον αὐτῶν* (gen. obi.) *μὴ φοβηθῆτε*, 1 Petr. 3 : 14; *τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι* (relat.), den doop ontvangen, waarmede ik gedoopt word, Mk. 10 : 38. Somtijds wordt het substantivum weggelaten: *δαρήσεται πολλάς, ὀλίγας* (sc. *πληγάς*), zal met vele, weinige slagen geslagen worden, veel, weinig slaag krijgen, Lk. 12 : 47, 48. Meestal wordt dan het attribuut afzonderlijk in het neutrum als accusativus gebruikt. Bijv. *τρίτον τοῦτο ἔρχομαι*, dit is de derde maal, dat ik kom (zie § 44, 5), 2 Kor. 13 : 1; *ὃ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ*, Gal. 2 : 20; *τί ὑστερῶ*; waarin schiet ik te kort? Mtth. 19 : 20. Verder *πολὺ κλαίειν, ἰσχύειν, πολλὰ κλαίειν, ἀλαλάζειν, παρακαλεῖν* enz.

Het substantivum kan zonder attribuut staan, als het een concrete beteekenis heeft en het resultaat der handeling aangeeft. Bijv. *διαθήκην διατίθεσθαι*, een testament maken, *ἁμαρτάνειν ἁμαρτίαν*, een zonde begaan enz.

5. In het *passivum* hebben de verba met dubbelen objects-accusativus den persoon als subject, terwijl de zaak in den accusativus staat. Bijv. *τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε*, 2 Thess. 2 : 15; *ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν*, 1 Kor. 12 : 13. Evenzoo *πείθεσθαι* c. acc., van iets overtuigd worden; *ζημιοῦσθαι* c. acc., iets er bij inboeten.

De accusativus van inhoud blijft, zooals boven, sub 4, bleek, bestaan, wanneer het werkwoord passief wordt. Bijv. *δαρήσεται πολλάς*. Doch hij blijft niet, wanneer de accusativus het concrete resultaat van de handeling is. Bijv. *τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ*, Gal. 1 : 11.

De accusativus van het praedicaatsnomen gaat in het passivum over in eenen nominativus. Zie sub 2.

Daar vele werkwoorden, bij welker activum de persoon, die de handeling ondergaat in den (genitivus of) dativus staat, niettemin een persoonlijk passivum hebben, kan dit passivum voorkomen met den accusativus der zaak. Bijv. *πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον* (acc.), mij is het evangelie toebetrouwd, Gal. 2 : 7; *τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι* (perf. pass. van *περιτιθέναι τινί τι*), men heeft mij dezen keten aangedaan, Hand. 28 : 20.

Verder gaat de accusativus, als hij bij passiva het verwijderd object, het deel van het subject, waarop het werkwoord betrekking heeft, aanduidt. Zoo leidt *διαφθείρειν τινὶ τὸν νοῦν* tot *διεφθαρμένοι τὸν νοῦν*, 1 Tim. 6 : 5 vgl. 2 Tim. 3 : 8; *δεῖν αὐτοῦ πόδας* (Mtth. 22 : 13) tot *δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας*, Joh. 11 : 44. Insgelijks *πεπληρωμένοι καρπὸν δικαιοσύνης*, Phil. 1 : 11 vgl. Kol. 1 : 9; *τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα*, 2 Kor. 3 : 18; *ῥεραντισμένοι τὰς καρδίας, λελουσμένοι τὸ σῶμα*, Hebr. 10 : 22 v. Voorts *κατηχούμενος τὸν λόγον*, Gal. 6 : 6, vgl. Hnd. 18 : 25, 21 : 24.

6. De laatstgenoemde voorbeelden vormden reeds den overgang tot den accusativus van *betrekking* (acc. Graecus of partis). Deze dient tot omschrijving of beperking van het

begrip van een nomen of verbum en kan worden vertaald door wendingen als: ten opzichte van, wat betreft. Deze accusativus heeft in het N. T. aan gebied verloren. Men vindt nog τοὔνομα, met name; τὸν ἀριθμόν, in getale; τὰ πρὸς τὸν θεόν, Hebr. 2 : 17. Er is maar ééne schrede tusschen dezen en den adverbialen accusativus, die in allerlei tijdsbepalingen voorkomt als: τὰ πολλά, dikwijls; τὸ πρωί, τὸ νῦν ἔχον enz. Τὸ πλεῖστον (hoogstens) τρεῖς, 1 Kor. 14 : 27; τὴν ἀρχήν, absoluut, in 't algemeen, in beginsel, (Att. met ontkenning = omnino), Joh. 8 : 25. Veel komt deze accusativus voor van het lidwoord vóór praeposities: τὸ ἐξ ὑμῶν, τὸ πρὸς τὸν θεόν, τὸ κατὰ σάρκα, τὸ καθ' ἡμέραν enz. De accusativus modi in ὃν τρόπον, τὸν ὅμοιον τρόπον, op gelijke wijze (als), behoort mede hierbij.

7. De accusativus van *uitgestrektheid* geeft antwoord op de vragen: „hoe ver?" „hoe langen tijd?" Echter vindt men op de vraag „hoe ver?" ook een Latiniseerend antwoord als ἦν Βηθανία ἐγγὺς τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἀπὸ σταδίων δεκάπεντε, a quindecim stadiis, Joh. 11 : 18; evenzoo Joh. 21 : 8, Op. 14 : 20.

De accusativus temporis geeft een enkelen keer antwoord op de vraag „wanneer?" Zie sub 6. Bijv. ἐχθὲς ὥραν ἑβδόμην, Joh. 4 : 52. Bij συμφωνεῖν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, Matt. 20 : 2, heeft de accusativus distributieven zin = per dag.

Ons „sedert" wordt uitgedrukt door ranggetallen: τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες ἄσιτοι διατελεῖτε μηδὲν προσλαβόμενοι, sinds (nu reeds) dertien dagen, Hnd. 27 : 33. Τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει ἀφ' οὗ, het is nu al sinds eergisteren, dat, Lk. 24 : 21. Over de vertaling der getallen zie men § 46, 2.

§ 40. De Genitivus.

1. De genitivus *afhangende van substantiva* is de meest voorkomende, die weer in eenige soorten verdeeld wordt.

a. De genitivus *possessivus* (possessoris, auctoris, originis, causae, subiectivus) wordt zoowel attributief als praedicatief (z. g. afhangend van *εἶναι* en *γίνεσθαι*) gebruikt. Ἐστίν met den genitivus kan ook beteekenen: het is de zaak van, eigen aan. Bijv. *οὐχ ὑμῶν ἐστιν γνῶναι*, Hand. 1 : 7. Ὑιός c. gen. duidt niet alleen de afstamming van iemand aan, maar ook, herinnerend aan het Hebreeuwsch en eenige minder sterke Grieksche voorbeelden, dat iemand tot een zekeren kring of categorie behoort. Bijv. *υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος*, bruiloftsgasten, Mtth. 9 : 15. Evenals in het oude Grieksch wordt *ὑιός* wel vóór eenen genitivus uitgelaten. Echter strekt in het N. T. deze ellips zich ook uit tot *μήτηρ*, *γυνή* en *ἀδελφός*. . Bijv. *τῆς τοῦ Οὐρίου*, Matth. 1 : 6.

Daarentegen vindt men *ᾅδης* na een voorzetsel gewoon verbogen en niet in den genitivus afhangend van het weggelaten *οἰκία* of *δόμος* gelijk in het Attisch. Bijv. *εἰς ᾅδην*, Hand. 2 : 27, 31.

Een genitivus hangt wel eens af van het manlijk meervoud van het lidwoord om ondergeschikte personen aan te duiden: *οἱ Χλόης*, 1 Kor. 1 : 11; *οἱ τοῦ Χριστοῦ*, 1 Kor. 15 : 23. Het onzijdig enkel- of meervoud duidt in dit geval het belang, de omstandigheden van iemand of iets aan: *τὸ τῆς συκῆς*, het lot van den vijgeboom, Mtth. 21 : 21. Zie § 43, 8.

b. De genitivus *qualitatis*, die overeenkomend met den

Latijnschen gen. of abl. qual. gaarne een adiectivum naast het substantivum heeft, mist dit in het N. T. doorgaans evenzeer als de genitivus *generis*, *quantitatis* en *materiae*, welke drie dus nu geheel in vorm er mede overeenkomen. Hiermede staat gelijk de genitivus van bestemming.

Het gebruik dezer genitivi neemt toe onder invloed van het Hebreeuwsch, dat arm is aan adiectiva. Zoo vindt men dikwijls bij een substantivum den genitivus ἀδικίας = adi. ἄδικος. Een ouderwetsche grammaticaal-juiste genitivus qualitatis is nog κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν, Jak. 2 : 4. Doorgaans echter als ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς, Jak. 1 : 25. Gen. mat. ἄνθρακες πυρός, Rom. 12 : 20; gen. quant. ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων πηχῶν, Openb. 21 : 17. De genitivus qualitatis komt ook praedicatief voor. Bijv. οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ θεὸς ἀλλὰ εἰρήνης, 1 Kor. 14 : 33.

Adiectiva worden verschillend door den genitivus omschreven. Τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, Rom. 6 : 6, heeft den genitivus in plaats van het adiectivum ἁμαρτωλός. Daarentegen heeft ἐν καινότητι ζωῆς, Rom. 6 : 4, het bepaalde woord in den genitivus = ἐν καινῇ ζωῇ. Voorts bijv. σκεῦος ἐκλογῆς = σκ. ἐκλεκτόν, Hand. 9 : 15. Wat den genitivus van bestemming betreft, bijv. ἀνάστασις ζωῆς, ten leven, Joh. 5 : 29; ἡ διασπορὰ τῶν (onder de) Ἑλλήνων, Joh. 7:35; μετοικεσία Βαβυλῶνος, naar Babel, Matth. 1:11. Bij den genitivus materiae sluit zich de genitivus *appositivus* of *epexegeticus* aan, die echter niet veel voorkomt. Bijv. πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόρρας, 2 Petr. 2 : 6, vgl. het Fransche „la ville de Rome."

c. De genitivus *obiectivus* staat tegenover den genitivus subiectivus in engeren zin. Bepaalt de laatstgenoemde een substantivum verbale om het subject aan te wijzen, de genitivus obiectivus geeft het object van de werking te kennen. Somtijds moet uit het verband blijken, welke van de twee bedoeld is. Zoo kan ἀγάπη τοῦ θεοῦ zijn: liefde tot God (gen. obi.), maar ook: liefde, die God koestert (gen. subi.). De genitivus obiectivus strekt zich zelfs verder uit dan tot het directe object van het in het substantivum verbale schuilende werkwoord, bijv. in ἡ παραβολὴ τοῦ σπείραντος, de gelijkenis betreffende den man, die ging zaaien, Mtth. 13 : 18; προσευχὴ τοῦ (tot) θεοῦ, Lk. 6 : 12, πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ, Rom. 3 : 22.

d. De genitivus *partitivus* staat ter aanwijzing van het geheel gaarne achter een zelfstandig geplaatst adiectivum, pronomen of telwoord. Hij wordt echter overvleugeld in het N. T. door het gebruik van ἐξ, ἀπό en ἐν. Ook de oude genitivus partitivus in uitdrukkingen als πίνειν οἴνου, wijn drinken, en dergelijke wordt vervangen door ἐξ en ἀπό. Alleen vindt men nog προσλαβέσθαι τροφῆς, Hand. 27 : 36, en διδόναι τοῦ μάννα, Op. 2 : 17.

Eigenaardig is bij den genitivus partitivus de weglating van het regeerende nomen, wanneer het onbepaald is. Bijv. συνῆλθον δὲ καὶ (sommige) τῶν μαθητῶν, Hnd. 21 : 16. Evenals in het oude Grieksch wordt een onzijdig adiectivum niet in den genit. partitivus, maar als appositie geplaatst. Bijv. τί ἀγαθόν; Mtth. 19 : 16; τι ἀγαθόν, Joh. 1 : 47. Het genus van een, den genitivus part. regeerend adiectivum richt zich naar het geslacht

van den genit. alleen in τὰ ἡμίσεια τῶν ὑπαρχόντων, Lk. 19 : 8. Dit kwam vroeger veel meer voor. Na adverbia van plaats en tijd is in het N. T. de genitivus partitivus ongebruikelijk. Ὀψὲ σαββάτων, Mttb. 28 : 1 beteekent dan ook niet *laat op* den Sabbat, maar (vgl. Mk. 16 : 1) *na* den Sabbat. Ὀψέ is naar later gebruik als een praepositie te beschouwen. Zie § 42, 1 a.

Bij den partitivus behoort ook de *chorografische* genitivus, die aanduidt in welk land een plek voorkomt. Ging in het Attisch deze genitivus doorgaans aan het bepaalde nomen proprium vooraf, in het N. T. is het anders. Bijv. ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας, Hnd. 13 : 13 (Att. τῆς Παμφ. εἰς Πέργ.)

e. De *verbinding van meer genitivi* komt in het N. T. telkens voor. De exegese heeft in deze materie menigen knoop te ontwarren, en uit te maken, welke soorten van genitivi opgehoopt zijn en of er onderlinge afhankelijkheid bestaat. Als voorbeeld van overvloedig gebruik kan gelden: τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, Op. 19 : 15.

Algemeen geldige regels zijn moeilijk te geven. De regeerende genitivus gaat gaarne aan den afhankelijken vooraf. De genitivus possessivus komt bij voorkeur achteraan, hoewel hij in het Attisch liefst tusschen lidwoord en nomen stond. Somtijds kan men een genitivus vervangen door een adiectivum op dezelfde wijze als in het Hebreeuwsch, in welke taal „de berg mijner heiligheid" wil zeggen „mijn heilige berg." Zie sub b. Bijv. δώσω αὐτῷ ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς, uit de bron van het *levend* water, Op. 21 : 6. Ook leidt wel eens bij

de vertaling in het Nederlandsch een samengesteld woord den overvloedigen stroom af. Bijv. *τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης*, mijn verbondsbloed, Mtth. 26 : 28.

2. De genitivus *afhankelijk van relatieve adiectiva en verba.*

a. Deze wordt gebruikt tot aanvulling van relatieve *adiectiva* als [1]): ervaren, vol, deelachtig; schuldig, bezorgd, gedachtig of het omgekeerde daarvan, maar toch minder gebezigd dan vroeger. Men vindt met den genitivus: *ἀπείραστος*, niet verzocht door; *ἄνομος*, vrij van de wet van; *ἔννομος*, onder de wet ten opzichte van (beide 1 Kor. 9:21); *μεστός*, *πλήρης*, vol; *κοινωνός*, *συγκοινωνός*, deelachtig aan (c. dat. deelgenoot met, van); *μέτοχος*, deelachtig, *ἔνοχος* (ook *εἰς*), schuldig. Insgelijks *σύμμορφος* (ook met dativus) gelijkvormig; *ὅμοιος* (var. dat.), gelijk. *Ἀθῷος*, onschuldig, heeft *ἀπό*. Van de adiectiva op *-ικός*, waarvan het verbale begrip nader door een object kan bepaald worden, vindt men alleen *κριτικός* c. gen., bevoegd tot oordeelen. Verder heeft het N. T. den genitivus bij vele adiectiva verbalia op *-τός* en partic. perf. pass., om den handelenden persoon aan te duiden. Deze genitivus ontstaat door het zelfstandig gebruik van het adiectivum. Zie den gen. subiectivus, sub 1 *a* en *c.* Zoo heeft men cum genitivo: *ἀγαπητός*, *γεννητός*, *διδακτός*, *ἐκλεκτός*, *εὐλογημένος*, *κλητός*. Bijv. *ἀγαπητοὶ θεοῦ*, door God beminden,

---

1) Zie van Leeuwen en Mendes da Costa, Att. vormleer, § 254, 255. Met deze grammatica wordt bij de leer der casus voortdurend rekening gehouden

Rom. 1 : 7. Echter kan daarbij ook een gewone possessivus komen. Bijv. κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, geroepenen (nl. door God, θεοῦ), die het eigendom zijn van Jezus Christus (gen. poss.), Rom. 1 : 6.

De relatieve adverbia dienen bij de oneigenlijke praeposities ter sprake te komen. Zie § 42, 1 *a*.

b. De *verba*, die met de eerstgenoemde eigenlijke relatieve adverbia overeenkomen, hebben insgelijks den genitivus. Dat waren in het Attisch de verba van: herinneren, zorgen, begeeren en streven; vervuld zijn en vullen, deel-hebben en -geven; aanraken, genieten, genoegen verschaffen; aanklagen, van schuld overtuigen en straffen, en die welke het tegengestelde daarvan beteekenen.

Hieronder komen bij het N. T. ter sprake met den genitivus: μιμνήσκεσθαι, μνημονεύειν (soms acc.), zich herinneren (doch μνημονεύειν περί, vermelden); ὑπομιμνήσκειν (ook acc. en περί) herinneren (doch ἀναμιμνήσκειν heeft den acc.); ἐπιλανθάνεσθαι, (ook acc.), ἐκλανθάνεσθαι, vergeten. Μέλει μοι (ook περί), het gaat mij ter harte; ἐπιμελεῖσθαι, προνοεῖσθαι, μεριμνᾶν (ook τά τινος, τὰ περί τινος, ὑπέρ), zorgen; ἀμελεῖν, veronachtzamen. Ἐπιθυμεῖν (ook acc.), ὁμείρεσθαι(?), 1 Thess. 2 : 8, ὀρέγεσθαι, begeeren (ἐπιποθεῖν behoudt den acc.).

Γέμειν (eens c. acc.), vol zijn; περισσεύειν, overvloed hebben; γεμίζειν, (ἐμ)πιπλᾶν, πληροῦν (ook ἐξ), vullen; βάπτειν, dompelen in (alleen Lk. 16 : 24); χορτάζειν (ook ἀπό, ἐξ), κορεννύναι, verzadigen.

Μεταλαμβάνειν, ἀντιλαμβάνεσθαι, deelachtig worden; μετέχειν

(ook ἐξ of ἔχειν μέρος ἐν), deelhebben, κοινωνεῖν (ook dat., ἐν, εἰς), deelgenoot zijn. Μεταδιδόναι, mededeelen, regeert den acc. der zaak i. p. v. den genit. Τυγχάνειν, ἐπιτυγχάνειν (ook acc.) verkrijgen. Daarentegen worden λαγχάνειν, door het lot verkrijgen, met inf. en ἐφικνεῖσθαι, bereiken, met praepositie gebruikt.

Ἅπτεσθαι, θιγγάνειν, aanraken; καθάπτειν, zich vasthechten; ἐπιλαμβάνεσθαι, vastgrijpen; ἔχεσθαι, samenhangen met; ἀνέχεσθαι, verdragen; ἀντέχεσθαι, aanhangen; ἀντέχεσθαι, ἀντιλαμβάνεσθαι, ondersteunen. Doch κρατεῖν (Att. overweldigen), πιάζειν, λαμβάνειν, grijpen, met den acc. Bij al deze werkwoorden staat echter het lichaamsdeel, waarbij men iemand aangrijpt, evenals Attisch, in den genitivus.

Ὀνίνασθαι, genoegen hebben; γεύεσθαι (ook acc.) smaken.

Ἐγκαλεῖν (ook περί), aanklagen wegens (Att. τινί τι); κατηγορεῖν (ook κατά), aanklagen. Κρίνειν echter περί τινος, vonnissen. Ook wordt bij de verba van aanklacht de dativus van straf gebruikt. Zie § 41, 1 *a* over κατακρίνειν θανάτῳ.

3. De genitivus als *plaatsvervanger van den ablativus*. De archaïstische overblijfsels van den ablativus vindt men nog in de adverbia op -θεν. Deze diende om het punt van uitgang aan te duiden. De genitivus staat dientengevolge:

a. Bij de *adiectiva van verwijdering:* καθαρός, rein; ξένος, vreemd. Ἄσπιλος, onbevlekt, heeft ἀπό achter zich evenals ἀθῷος, onschuldig (zie boven sub 2 *a*).

b. Bij *verba van verwijdering* (bevrijden, sparen) staat de genitivus achter: φείδεσθαι, sparen; ἀπαλλοτριοῦν, vervreemden;

ἀπέχεσθαι (ook ἀπό), zich onthouden van (doch ἀπέχειν, verwijderd zijn, doorgaans ἀπό); ἀποστερεῖν, berooven; ἀστοχεῖν (ook met περί c. acc.), afdwalen; βραδύνειν, vertragen; δεῖσθαι (ook πρός c. acc.), bidden van; προσδεῖσθαι, noodig hebben; κωλύειν, terughouden van (ook κωλύειν τι ἀπό τινος, onthouden); λείπεσθαι (ook ἐν), ὑστερεῖν (ook pass. ὑστερεῖσθαι met ἐν), gebrek hebben; χρῄζειν, behoeven. De verwijdering wordt door ἀπό of ἐξ uitgedrukt bij de verba: ἐλευθεροῦν, bevrijden; καθαρίζειν, reinigen; λούειν, wasschen; λύειν, los maken; λυτροῦν, vrij maken; μεθιστάναι, schorsen; ῥύεσθαι, σῴζειν, redden; χωρίζειν, afzonderen.

c. Bij den *comparativus* van adiectiva en adverbia wordt gelijk vroeger ἤ vóór een substantivum in den nom. of acc. dikwijls vervangen door den genitivus van dit substantivum. Bijv. ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων; Job. 21 : 15. Noodig is dit echter niet. Ook wordt de comparativus wel gevolgd door παρά en ὑπέρ c. acc. Bijv. φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός, Lk. 16 : 8. De genitivus behoeft ἤ niet te vervangen achter πλείων of ἐλάσσων, waarop het overtroffen subject of object eenvoudig in zijn eigen naamval volgt evenals vroeger. Bijv. παραστήσει μοι ἄρτι πλείω δώδεκα λεγιῶνας, Mtth. 26 : 53. Eigenaardig is echter, dat ἐπάνω, zonder eenige wijziging in den volgenden casus, πλέον vervangen kan. Bijv. ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς, 1 Kor. 15 : 6.

De genitivus wordt zeer vrij gebruikt in de zg. comparatio compendiaria, waar de gen. comparationis en de gen. poss. ineengeschoven worden. Bijv. ἐγὼ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω (sc. ἤ of τῆς μαρτυρίας) τοῦ Ἰωάννου, Joh. 5 : 36. Zie § 58, 2 *e*.

Een adiectivum met comparatieve beteekenis als περισσός, overtreffend, wordt als een comparativus behandeld.

Daar de afzonderlijke superlativus verdwijnt en door den comparativus verdrongen wordt, kan de genitivus hierachter wel eens als de genitivus na een superlativus opgevat worden. Bijv. ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων, 1 Kor. 15 : 19. Den superlativus c. gen. heeft men nog in ἐντολὴ πρώτη πάντων, Mk. 12 : 28. Over πάντων i. p. v. πασῶν zie men § 37, 4.

d. Ook volgt de genitivus op *comparatieve verba*, als: verschillen, overtreffen, heerschen, achterstaan, onderdoen. Daarvan komen in het N. T. voor: διαφέρειν, verschillen van, overtreffen; ὑπερβάλλειν (ook absol.), ὑπερέχειν (ook c. acc.), overtreffen; ἄρχειν, κυριεύειν, κατακυριεύειν, κατεξουσιάζειν, καταδυναστεύειν, ἡγεμονεύειν, τετραρχεῖν, ἀνθυπατεύειν, heerschen (in verschillenden zin); βασιλεύειν, koning zijn (ééns cum gen., anders steeds ἐπί); ὑστερεῖν, achterstaan bij. Λείπεσθαι staat in dien zin absoluut, ἡττᾶσθαι met den dativus. Zie § 41, 1 *c*.

e. De genitivus *pretii* staat bij *adiectiva van waarde* als ἄξιος, waard, en ἀνάξιος, onwaardig. Insgelijks bij de *verba* van koopen, verkoopen en schatten: ὠνεῖσθαι, koopen; πωλεῖν, verkoopen; ἀξιοῦν, καταξιοῦν, waard achten; συμφωνεῖν (ook ἐξ), het eens worden. Bij ἀγοράζειν, koopen; κτᾶσθαι, zich verschaffen, staat ook ἐξ. Ἀλλάσσειν, omruilen tegen, wordt door ἐν gevolgd; μεταλλάσσειν door εἰς en ἐν. Rom. 1 : 23, 25, 26; zie ook Openb. 6 : 6.

Evenals bij de praeposities (zie § 42) komt de genitivus

voor achter *verba composita*, samengesteld met ἐξ en κατά in overdrachtelijke beteekenis: ἐκπίπτειν, verbeuren; καταγελᾶν, uitlachen; καταγινώσκειν, veroordeelen; κατακαυχᾶσθαι, zich beroemen tegenover; καταλαλεῖν, kwaad spreken van; καταμαρτυρεῖν, getuigen tegen; καταναρκᾶν, lastig vallen; καταστρηνιᾶν, overmoedig worden tegen; καταφρονεῖν, verachten. Wordt de praepositie in letterlijken zin gebruikt, dan is herhaling er van gewenscht.

g. Attisch hadden de *verba van beginnen en ophouden*, ἄρχειν en παύειν den genitivus. Ἄρχειν komt echter in het N. T. zóó niet voor, noch ook ἄρχεσθαι (over ἄρχειν, regeeren, zie sub *d*). Παύειν, van iets afbrengen, heeft gen. en ἀπό; ἀναπαύεσθαι, uitrusten van, ἐξ; καταπαύειν, doen ophouden, is absoluut, wat de zaak betreft (zie echter § 51, 1 over Hand. 14 : 18); rusten (met ἀπό).

h. De *verba van waarneming* hebben in het Attisch den persoon, van wien men iets verneemt, in den genitivus, wat men verneemt, in den accusativus. Dit geldt nog van de verba ἀκούειν, hooren; ἐπακούειν, verhooren; ἐπακροᾶσθαι, luisteren naar. De persoon, aangaande wien men iets verneemt, staat, evenals de zaak in den acc. Bijv. αὐτὸν ἠκούσατε, Ef. 4 : 21. De genitivus van den persoon kan echter ook vervangen worden door παρά (als Att.), en ἀπὸ (διά, ἐκ) τοῦ στόματός τινος (Hebr.). Het hooren van een geluid wordt zoowel met den acc. als met den gen. weergegeven, ἀκούειν φωνήν en φωνῆς. Πυνθάνεσθαι, vernemen, heeft, evenals ἀκριβοῦν, uitvorschen, παρά vóór den persoon. Naar analogie van het Attische ὄζειν τινός (als passivum van

ὀσφραίνεσθαι, ruiken), rieken naar, is de genitivus geplaatst achter ἐμπνεῖν, ademen, Hand. 9 : 1.

i. Van den genitivus bij de *verba affectuum* van benijden, bewonderen enz. zijn geen voorbeelden uit het N. T. bij te brengen.

4. De genitivus als *tijdsbepaling* wordt vooreerst gebruikt:

a. Om een *tijdsruimte* aan te duiden, gedurende een deel waarvan iets geschiedt: χειμῶνος, des winters; ἡμέρας, overdag; νυκτός, des nachts (τῆς νυκτός van een bepaalden nacht, Lk. 2 : 8, zie § 43, 2); ἡμέρας μέσης, op den middag; μέσης νυκτός (μεσονυκτίου), midden in den nacht; ἀλεκτοροφωνίας, bij het banengekraai; ὄρθρου βαθέως, in den vroegen morgen; τοῦ λοιποῦ, voortaan (τὸ λοιπόν zie § 39, 6).

b. Met een lidwoord verbonden dient deze genitivus voor *distributieve* tijdsbepalingen: δὶς τοῦ σαββάτου, tweemaal 's weeks; ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, eens per jaar.

c. Naast de tijdsbepaling geeft de genitivus enkele malen een *plaatsbepaling* aan, en dat niet eens op grammatikaal-juiste wijze, daar deze genitivus niet dient om de ruimte, maar den gebruikten weg aan te duiden, waarvoor men den dativus zou verwachten. Bijv. ποίας, Lk. 5 : 19; ἐκείνης (sc. ὁδοῦ), Lk. 19 : 4, = langs.

---

§ 41. De dativus.

1. De *eigenlijke dativus* is te onderscheiden van den dativus instrumentalis en den locativus, welke beide laatste meer met den Latijnschen ablativus overeenstemmen.

a. De dativus *commodi* en *incommodi* duidt aan, wie bij het een of ander hetzij in zijn voordeel of nadeel betrokken is. Hij laat velerlei schakeeringen in de hoofdbeteekenis toe.

Μαρτυρεῖν τινι kan bijv. beteekenen „getuigen ten gunste" (Lk. 4:22) en „ten nadeele" (Mtth. 23:31). Ζῆν τινι, zijn leven iemand wijden is wel te onderscheiden van ζῆν πνεύματι, Gal. 5:25 (dat instr.). Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν, 2 Kor. 5:13; καλόν σοί ἐστιν, Mtth. 18:8; εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, Mtth. 11:29. Ook vindt men den dat. commodi achter οὐαί, wee. Vreemd is: κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, ter dood, Mk. 10:33. Een Hebraïsme is de dativus θεῷ bij een adiectivum, die „voor God" beteekent en gelijk staat met het adverbium „zeer." Bijv. ἀστεῖος τῷ θεῷ, zeer aanvallig, Hnd. 7:20.

Tot den dat. comm. behoort ook de zg. dativus *ethicus*, welke misschien nog schuilt in ἔρχομαί σοι, Op. 2:5, 16. Doch daar deze datief meest van het pron. pers. 1e p. voorkomt, kan op deze plaats de derde naamval ook aan het Hebreeuwsche לְךָ geweten worden, vgl. Mtth. 21:5. Waarschijnlijker vindt men den dat. ethicus in πόθεν μοι τοῦτο, Lk. 1:43.

b. De dativus *possessivus* staat bij εἶναι, ὑπάρχειν en γίνεσθαι, hetwelk dan door hebben en krijgen vertaald kan worden.

Bijv. οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι, zij hadden geen plaats, Lk. 2:7. Valt bij den genitivus poss. de nadruk op den bezitter, de dativus geldt vooral de bezitting, welke oorspronkelijk gaarne een telwoord bij zich had. Zoo nog N. T.: εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες, Hnd. 21 : 23; δύο χρεοφειλέται ἦσαν δανιστῇ τινι, Lk. 7 : 41. Hij dient ook om den tijd, sedert welken iets gebeurd is, aan te duiden. Bijv. οὐ πλείους εἰσίν μοι ἡμέραι δώδεκα ἀφ᾽ ἧς, Hand. 24 : 11. Geen dativus, doch het in vorm daarmede overeenkomend pron. poss. heeft men in γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί, Joh. 15 : 8. Wel hangt nauw met den dat. poss. samen μονογενὴς υἱὸς τῇ μητρί, Lk. 7 : 12, vgl. Lk. 9 : 38, μονογενής μοι ἐστίν.

Tot aanwijzing van eene onderlinge verstandhouding gebruikt men twee door καί verbonden dativi. Bijv. τί ἐμοὶ καὶ σοί; wat hebben wij met elkander te maken? Zie § 36, 3.

c. De dativus van den *handelenden persoon* ter vervanging van ὑπό c. gen. heeft aan beteekenis verloren, vooral ook door het gebruik van het adi. verbale op -τός en van het partic. perf. pass. met den genitivus van den handelenden persoon. Zie § 40, 2 *a*. Bij de adiectiva verbalia wordt hij gemist. Bij het perf. pass. vindt men hem nog in πεπραγμένον αὐτῷ, Lk. 23 : 15; ᾧ τις ἥττηται, 2 Petr. 2 : 19.

Anders moeten verklaard worden de dativi bij de passiva, die beteekenen: verschijnen, een schouwspel verschaffen aan iemand, als φαίνεσθαι, φανεροῦσθαι, ὀπτάνεσθαι, θεαθῆναι; bekend worden aan, γνωσθῆναι, εὑρεθῆναι; uitgehuwelijkt worden aan, γαμεῖσθαι; verloofd worden met, μνηστεύεσθαι. Deze verba komen

dan ook niet zoo zeer uitsluitend in pf. en pl. qu. pf. voor als wel in allerlei tijden.

d. Hun dativus is meer die van het *belanghebbend* of *medewerkend object*, welke evenals in het Attisch vooral voorkomt na werkwoorden, die een door middel van daad of woord aan iemand gedane mededeeling uitdrukken. Hieronder kan men rekenen de verba van: samenzijn, naderen, dienen, vertrouwen, toegeven enz.

Eenige afwijkingen van het Attisch dienen vermeld te worden. Zoo heeft men benevens de constructies met den dativus: παραδιδόναι εἰς, overleveren; goed en kwaad doen, zie § 39, 1; προσκυνεῖν, acc. en ἐνώπιον c. gen. aanbidden; ἀρέσκειν ἐνώπιον, behagen; πεποιθέναι ἐν, ἐπί c. acc. of dat., εἰς, vertrouwen; πιστεύειν ἐν, ἐπί c. acc. of dat., εἰς, gelooven. De verba van zeggen hebben ook πρός c. acc. Als zoodanig hebben den dativus ἀπολογεῖσθαι, zich verantwoorden voor; ἀποτάσσεσθαι, vaarwel zeggen; καυχᾶσθαι, roemen tegen; ὁμολογεῖν en compp. in verschillende beteekenissen; ψεύδεσθαι, liegen tegen. De daarbij behoorende adiectiva hebben insgelijks den dativus.

e. De dativus van *gemeenschap* bij de adiectiva en verba van overeenstemming, vriendschap en vijandschap is nauw met de vorige verwant, daar hij een inwendige, een vriendelijke of vijandige toenadering te kennen geeft. Hij wordt ook wel comitativus of sociativus genoemd. Eenige afwijkingen van het klassiek gebruik komen naast den dativus voor. Zoo heeft men ἀκολουθεῖν ὀπίσω, volgen (ook, als in 't Attisch, μετά τινος,

hetwelk echter Lk. 9 : 49 beteekent: te gelijk, te zamen met); κρίνεσθαι μετά, procedeeren; πολεμεῖν μετά, oorlog voeren; διακρίνεσθαι πρός, twisten; μειγνύναι ἐν en μετά, vermengen; ook φίλος μετά, bevriend met.

Hiertoe behooren ook de dativi achter veel verba en adiectiva met σύν samengesteld. Eigenaardig is de beteekenis van ἑτεροζυγεῖν c. dat., aan een ongelijk juk trekken met, een ongelijk span vormen met, 2 Kor. 6 : 14. Adiectiva c. dat. zijn bijv. ἴσος, gelijk; ὁ αὐτός (ἓν καὶ τὸ αὐτό), dezelfde; ὁμοιοπαθής, van gelijke aandoeningen. Den gen. zoowel als den dat. regeeren: ὅμοιος, gelijk; φίλος, bevriend; ἐχθρός, vijandig; κοινωνός, deelgenoot, en andere, naarmate zij meer als substantiva of als adiectiva beschouwd worden.

2 *a*. De dativus als plaatsvervanger van den *instrumentalis* duidt het instrument aan, met behulp waarvan de werking verricht wordt. Werd al vroeger de dativus wel eens voorafgegaan door de praepositie ἐν, dit geschiedt nog vaker in het N. T. onder invloed van het Hebreeuwsche instrumentale בְּ. Zoo kan meten met een maat door μετρεῖν c. dat. met of zonder ἐν worden uitgedrukt, en beteekent (ἐν) μαχαίρῃ: met het zwaard. Evenals in het Attisch wordt χρῆσθαι, gebruiken, omgaan met, door den dat. instr. gevolgd. Zie echter § 39, 1. Deze naamval komt ook voor bij eenige verba van volheid: πληροῦν, μεθύσκεσθαι, ὑπερπερισσεύεσθαι, welke doorgaans den genitivus regeeren. Zie § 40, 2 *b*.

b. Nuanceeringen van den dativus instrumenti zijn de

dativi *causae*, *modi* en *mensurae*. De eerste duidt aan den grond of de oorzaak, waardoor iets geschiedt. Bijv. τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, Rom. 11 : 20; τῷ ἔθει τῷ Μωυσέως, Hand. 15 : 1. Het onderdeel ten opzichte waarvan of de eigenschap krachtens welke iets gebeurt. Bijv. περιτομῇ ὀκταήμερος, Phil. 3 : 5. Zoo vooral van lichaamsdeelen (zie ook den acc. Graecus, § 39, 6), verder σχήματι, in voorkomen; φύσει, van nature; τῷ γένει, van afkomst; ὀνόματι, met name. Hij staat ook bij verba affectuum, maar kan dikwijls door praeposities vervangen worden.

De dativus *modi* geeft te kennen de wijze waarop, de omstandigheden waaronder iets plaats heeft. Bijv. μεγάλῃ τῇ φωνῇ, met luider stemme, Hand. 26 : 24; χάριτι, met dank, 1 Kor. 10 : 30; ὅρκῳ, onder eede; ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔλαβον, Mk. 14 : 65; παντὶ τρόπῳ, op allerlei wijze. Ook deze dativus kan door praeposities als μετά, ἐν (Att. σύν) vervangen worden. De weg, waarlangs men gaat, staat — benevens in den acc. en somtijds, § 40, 4 *c*, in den genitivus — ook in dezen dativus. Vooral ὁδῷ, doch verder ook ἔθεσιν, πνεύματι en dgl. Eenigszins herinnert aan den acc. van inhoud (zie § 39, 4) de dativus modi van substantiva verbalia in het N. T. om den Hebreeuwschen infinitivus absolutus weer te geven. Hierdoor wordt de kracht van het werkwoord veel sterker. Bijv. ἀπειλῇ ἀπειλεῖσθαι, ernstig bedreigen; θανάτῳ τελευτᾶν, zekerlijk sterven; λέγειν λόγῳ, slechts spreken.

De dativus *mensurae* staat bij comparativi en woorden met comparatieve beteekenis ter aanwijzing van het verschil.

Bijv. *τοσούτῳ κρείττων γενόμενος*, Hebr. 1 : 4. Hiervoor wordt ook de acc. partis (zie § 39, 6) gebruikt.

3. De dativus van *plaats en tijd*. De oude locativus werd

a. Vervangen door den dativus van *plaats*, maar ook deze is vrij wel verdwenen. Alleen in verbinding met praeposities van rust en achter verba composita (vooral met *ἐν-*, *ἐπί-*, *παρά-*, *περι-* en *πρός-*) in overdrachtelijke beteekenis bleef zijn gebruik voortbestaan.

b. De dativus *temporis* duidt evenals in het Attisch het tijdstip aan, waarop iets gebeurt. Bijv. *ὥρᾳ*, *φυλακῇ*, *ἡμέρᾳ* met bepaalde tijdsaanwijzingen, als *τῇ ἑξῆς* (sc. *ἡμέρᾳ*), *τετάρτῃ φυλακῇ τῆς νυκτός*, Mtth. 14 : 25. Vaak komt hij van feestdagen voor, bijv. *γενεσίοις γενομένοις*, Mtth. 14 : 6; *σάββασιν*, (*τῷ*) *σαββάτῳ*, op den rustdag; *τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα*, Lk. 2 : 41. Verder van *γενεά* door een adiectivum bepaald; *καιροῖς ἰδίοις*, *καιρῷ ἰδίῳ*, te zijner tijd. In nagenoeg al de genoemde gevallen kan de dativus door *ἐν* worden voorafgegaan, hetwelk echter een ruimere beteekenis heeft en ook den gen. temporis, zie § 40, 4 *a*, kan vervangen.

Eigenaardig is de uitdrukking *ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ* (= *καθ' ἑκάστην ἡμέραν*, יוֹם יוֹם), 2 Kor. 4 : 16, telken dage.

c. Een *tijdsduur* geeft de dativus aan tegen het klassiek gebruik in, maar dan alleen bij transitieve werkwoorden ter vervanging van den acc. temporis, zie § 39, 7. Bijv. *τεσσεράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν οἰκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος*, Joh. 2 : 20; *διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγίαις ἐξεστακέναι αὐτούς*, Hand. 8 : 11; *κατεκληρονόμησεν ὡς ἔτεσιν τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα*, Hand. 13 : 19 v.

§ 42. De praeposities.

Het gebruik der praeposities is eerder toe- dan afgenomen in het N. T., ook omdat men niet meer zoo meester was van de naamvallen als in het oude Griekscb. Alleen de praeposities ὡς en ἀμφί (buiten de composita) zijn verdwenen.

Oorspronkelijk waren de praeposities adverbia van plaats, maar werden verder voor de aanduiding van tijds- en andere betrekkingen gebruikt. In het algemeen geldt nog de oude regel, dat achter de praeposities de genitivus de terminus a quo (ablativus), de dativus de terminus in quo (locativus), de accusativus de terminus ad quem is. Men heeft praeposities met één, twee en drie naamvallen.

1. Met *eenen naamval* komen voor praeposities, die den genitivus, den dativus of den accusativus regeeren.

a. De *genitivus* wordt vooreerst gebruikt achter de oneigenlijke praeposities, d. w. z. die niet voor verba composita gebruikt kunnen worden. Hun getal heeft zich in het N. T. uitgebreid. De afstand tusschen hen en de adverbia is zeer gering. Men zie § 30, waar tevens het verschil met het Attisch blijkt. Vele er van zijn z. g. relatieve adverbia, zie § 40, 2 *a*. Somtijds komen deze vóór adverbia en hebben dan natuurlijk geen casus. Bijv. ἕως ἄνω, ἔσω enz., ἐπάνω οὗ (adverb., niet genit.), boven de plaats waar, Mtth. 2 : 9. Verder dienen tot omschrijving van praeposities de op de wijze van den Hebreeuwschen status constructus gebruikte substantiva μέσον

(תּוֹךְ), πρόσωπον (פְּנֵי), στόμα (פִּי), χείρ (יַד), gevolgd door den genitivus. Bijv. ἐν μέσῳ, ἀπὸ προσώπου, διὰ στόματος, ἐν χειρί τινος enz. De beide laatste dienen om iemands bemiddeling aan te duiden. Zoo worden ook gebruikt de acc. ὁδόν (דֶּרֶךְ), versus (vgl. χάριν), Mtth. 4 : 15, en de dativus κύκλῳ, rondom, beide met den genitivus achter zich. Als praepositie moet eindelijk naar later gebruik beschouwd worden het adverbium ὀψέ in ὀψὲ σαββάτων, na (niet: laat op), Mtth. 28 : 1. Vgl. Philostr. Vita Appoll. IV, 18; VI, 10 (Plut. Num. 1?).

De *eigenlijke* praeposities met den genitivus zijn:

Ἀντί *(in ruil) voor, in plaats van.* Ἀνθ' ὧν, omdat; χάριν ἀντὶ χάριτος, weldaad op weldaad, Joh. 1 : 16.

Ἀπό, *van . . . af,* heeft veroveringen gemaakt op het gebied van ἐξ. Bijv. ἦν ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ κτέ., Joh. 1 : 45. Ἀπό verdringt ὑπό in de beteekenis „wegens” of „uit” (Lat. prae). Bijv. ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξεν τὸν πυλῶνα, Hand. 12 : 14. Ook als aanwijzer van den handelenden persoon bij passieve werkwoorden, hoewel in dezen veel op rekening van librarii gesteld kan worden. Voorts heeft het met παρά gemeen uitdrukkingen als μανθάνειν ἀπό, leeren van.

Het vervangt, evenals ἐξ, den genit. partit., die Attisch gebruikt wordt bij verba als eten, drinken, geven, nemen van iets. Bijv. ἵνα λάβῃ ἀπὸ τῶν καρπῶν, Mk. 12 : 2. Zie § 40, 1 d. Den gen. materiae vervangt het: ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου, Mtth. 3 : 4. Het beteekent ook „na.” Bijv. ἐδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, Hebr. 11 : 34. De genitivus van verwijdering (§ 40, 3, a. b.)

wordt afgewisseld door ἀπό in onderscheidene uitdrukkingen als προσέχειν (τὸν νοῦν, ἑαυτῷ), ὁρᾶν, βλέπειν, φυλάσσειν (-εσθαι) ἀπό τινος, zich in acht nemen voor; het Hebreeuwsche מִפְּנֵי heeft hierop invloed.

Ἀπό geeft op Latijnsche wijze antwoord op de vraag „hoever?" in uitdrukkingen als ὡς ἀπὸ σταδίων δεκάπεντε. Zie § 39, 7. Daaraan herinnert de tijdsbepaling: οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ ἐτῶν δώδεκα, sinds, Luk. 8:43; ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, Rom. 15:23. Zonder naamval komt ἀπό zeer ongrammaticaal voor in ἀπὸ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, Op. 1:4 (vgl. 5, 8). Dat het voor bijwoorden, die indeclinabilia zijn, geen casus vereischt, spreekt van zelf. Bijv. ἀπ' ἄρτι, van nu afaan; ἀπὸ τότε, van toen af; ἀπὸ πρωΐ, van den morgen af. Toch komt daar soms de oude ablativus voor: ἀπὸ ἄνωθεν, van boven; ἀπὸ μακρόθεν, van verre. Men lette op de uitdrukkingen ἀπὸ βρέφους, van kindsbeen af; ἀπὸ μέρους, gedeeltelijk; ἀπὸ θεοῦ, van Godswege, divinitus, 2 Petr. 1:21; οἱ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, de leden der gemeente, Hnd. 12:1. Οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, Hebr. 13:24, kan attractie zijn. Zie § 53.

Ἐξ, *uit*, wordt in het N. T. zeer druk, vooral in de Johanneïsche geschriften, gebruikt. Het kan vervangen den gen. poss. Bijv. οἱ ἐκ περιτομῆς, Rom. 4:12; οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας, die behooren tot, Phil. 4:22. Den gen. subi. Bijv. τὸ ἐξ ὑμῶν ζῆλος (var.), 2 Kor. 9:2. Den gen. part. (gelijk ἀπό). Bijv. φαγεῖν ἐκ τῶν ἄρτων, Joh. 6:26. Den gen. van vol-zijn. Bijv. γεμίζειν ἐξ, Op. 8:5. Den gen. pretii, bijv. συμφωνεῖν ἐκ δηναρίου, Mtth. 20:2.

Het wordt gebruikt voor ὑπό, wegens (zie boven, ἀπό). Bijv. ἐκ τοῦ πόνου, Op. 16 : 10. Voor ἀπό in uitdrukkingen als ἐξ ἐτῶν ὀκτώ, sinds, Hnd. 9 : 33.

Met attractie komt het voor o. a. in ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, de dingen (die in zijn huis zijn) uit zijn huis wegnemen, Matth. 24 : 17; ὁ πατὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ, Lk. 11 : 13. Zie § 53.

Eigenaardig zijn de uitdrukkingen αἴρειν ἐκ τοῦ μέσου, e medio tollere; ἐκ δευτέρου; ἐκ τρίτου, ten derden male, Mtth. 26 : 42; het unicum νικᾶν ἐξ, Op. 15 : 2; ἐξαυτῆς (sc. ὥρας), van stonde aan; ἐξ ἰσότητος (Att. ἐξ ἴσης sc. μοίρας), gelijkmatig.

Πρό, *vóór*, wordt in het N. T. veel meer van tijd dan van plaats gebruikt. Aan de bovengenoemde eigenaardige tijdsbepalingen met ἀπό en ἐξ herinnert: πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα, zes dagen vóór, Joh. 12 : 1, vgl. het Lat. A. D... Kal. Eigenaardige uitdrukkingen zijn: πρὸ πάντων, vooral en het Hebraïstische πρὸ προσώπου τινός, voor iemand uit.

b. Den *dativus* regeeren benevens het als oneigenlijke praepositie gebruikte adverbium ἅμα, te gelijk met (ook ἅμα σύν c. dat.) de onderstaande voorzetsels, die in het Attisch denzelfden naamval hebben.

Ἐν, *in*, *te*, *op*, van plaats en tijd, wordt in het N. T. nog al eens vervangen door εἰς c. acc., terwijl de omgekeerde verwisseling veel minder voorkomt. De verwarring van εἰς en ἐν hangt samen met de verflauwing der grenzen tusschen de woorden van rust en beweging. Zie § 29.

Ἐν duidt temporaal niet alleen de tijdsruimte aan, binnen

welke iets geschiedt (zie gen. temp. § 40, 4*a*), maar ook het tijdstip, waarop iets plaats vindt. Zie dat. temp. § 41, 3*b*.

Vooral onder invloed van het Hebreeuwsche בְּ wordt *ἐν* gebruikt in plaats van den dativus instrumentalis (zie § 41, 2*a*), maar het gaat verder dan deze. Niet alleen het instrument, maar ook de bemiddelaar wordt er door aangeduid. Bijv. *μέλλει κρίνειν ἐν ἀνδρί*, Hnd. 17 : 31; *ἐν Ἡλίᾳ λέγει ἡ γραφή*, Rom. 11 : 2. Verder vervangt het den dativus modi (zie § 41, 2*b*). Bijv. *μέλλει κρίνειν ἐν δικαιοσύνῃ*, Hnd. 17 : 31. Het dient ook om de begeleidende macht aan te duiden. Bijv. *ἰδοὺ ἦλθεν κύριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ*, Jud. 14. Den dativus causae (zie § 41, 2*b*) vervangt het. Bijv. *ἐν τούτῳ*, daarom; *ἐν ᾧ*, dewijl (soms = daarom en = Att. terwijl).

Met den eigenlijken dativus staat *ἐν* gelijk in sommige uitdrukkingen als *ποιεῖν, γίνεσθαι, τελεῖν, ἐνδεικνύναι, καλύπτειν, φανεροῦν, ἀποκαλύπτειν ἔν τινι*. Verder bijv. *ἐν ἐμοὶ βάρβαρος*, 1 Kor. 14 : 11.

Eindelijk komt *ἐν* voor in de uitdrukkingen: *μανθάνειν, γινώσκειν ἐν*, aan (= Att.); *ὁμολογεῖν ἐν*, voor iemand uitkomen; *ὀμνύναι ἔν τινι = τινά, κατά τινος*.

Σύν, ***te zamen met***, wordt niet zoo zuiver meer van *μετά* c. gen., met, onderscheiden als in het Attisch. Bij den eenen schrijver komt het meer voor dan bij den anderen. De Paulinische schriften en die van Lukas maken veel, de Johanneïsche weinig gebruik er van [1]).

1) Eigenaardig wordt *σύν* gebezigd, waar men eerder een dativus in-

c. Den *accusativus* alleen regeeren: ἀνά (oorspr.: langs. naar boven) en εἰς (naar, in).

Ἀνά komt weinig voor. Ἀνὰ μέσον = ἐν μέσῳ, beide cum gen. (zie sub *a*), te midden van; ἀνὰ μέρος (Att. ἐν μέρει), beurtelings. Vooral is het nog in gebruik met distributieve beteekenis bij getallen = bij ... tegelijk. Bijv. κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα, Lk. 9 : 14[1]).

Vreemd staat de nominativus achter ἀνά, omdat het in een adverbiale uitdrukking versteend is: ἀνὰ εἷς ἕκαστος, een voor een, elk afzonderlijk, Op. 21 : 21. Het distributieve ἀνά wordt evenals vroeger door κατά c. acc. afgewisseld. Ook is er nog een ander distributief gebruik bij getallen. Bijv. ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον, ieder een denarius, Mtth. 20 : 9.

Εἰς geeft hier tot weinige opmerkingen aanleiding. Zie over de verwarring met ἐν boven sub *b*, over εἰς ter omschrijving van het praedicaat § 38, 3. Het staat somtijds in beteekenis dicht bij den dativus commodi en dien van strekking. Bijv. εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα (δικαίωσιν ζωῆς), Rom. 5 : 18.

---

commodi zou verwachten in τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, Hand. 8 : 20 Men zou zich, ook bij de eenstemmigheid der codices, haast afvragen, of de klankverwantschap van Υ en ΟΙ, ΟΥ en Υ, zie § 1, 6, geen parten gespeeld heeft in de allitteratie ΣΟΥΣΥ͞ΣΟΙ.

1) Wanneer in het begin van dit vers sommige Codd. nog eens ἀνά en wel c. nom. lezen ὡσεὶ [ἀνὰ] ἄνδρες, is dit een fout per dittographiam. Men schreef den aanvang van ΑΝΔΡΕΣ 'nl. ΑΝΔ dubbel en een ander zag het voor ΑΝΑ aan.

In uitdrukkingen als εἰς τέλος, tot op het laatst toe; εἰς τὸ πάλιν, wederom; εἰς κενόν, incassum, tevergeefs.

2. Met *twee naamvallen* worden praeposities geconstrueerd, die den accusativus of den genitivus vereischen. Daartoe behooren voor het N. T. ook περί en ὑπό, die een naamval verloren.

Διά, *door .... heen*, heeft den *genitivus* om de doorloopen ruimte en overdrachtelijk om het middel of werktuig aan te duiden. Het geeft ook den bemiddelaar te kennen en is als zoodanig van ὑπό onderscheiden. Bijv. τὸ ῥηθὲν ὑπὸ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, Mtth. 1 : 22. Toch zijn er gevallen, waarin διά den handelenden persoon aanwijst. Bijv. ὁ θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε, 1 Kor. 1 : 9.

Het instrumentale διά c. gen. wordt gebezigd in het Hebraïsme διὰ χειρός (χειρῶν) τινος, door bemiddeling van, en in de adverbiale uitdrukking διὰ λόγου, mondeling. Het kan de omstandigheden aanduiden, waaronder men verkeert. Bijv. διὰ δακρύων, onder tranen, 2 Kor. 2 : 4. In smeekingen beantwoordt διά c. gen. aan het Att. πρός c. gen. = bij. Vgl. het Lat. per = διά c. gen. Bijv. παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, Rom. 12 : 1.

Uit het begrip van ruimte vloeit dat van tijd voort reeds in het oude Grieksch. Dan beteekent διά gedurende, maar in dien zin, dat de gebeurtenis, die men op het oog heeft, den geheelen tijd door geduurd heeft. Bijv. δι' ὅλης νυκτός, Lk. 5 : 5; διὰ παντός, voortdurend. Verder beteekent het al lang:

„na verloop van." Aan het Attische διὰ χρόνου, na verloop van tijd, herinnert δι' ἡμερῶν, Mk. 2 : 1, met dezelfde beteekenis. Evenzoo δι' ἐτῶν πλειόνων, na verscheidene jaren. Niet klassiek is het gebruik van διά c. gen. voor de tijdsruimte, binnen welke iets geschiedt. Bijv. διὰ τριῶν ἡμερῶν, in den loop van drie dagen, Mtth. 26 : 61, Mk. 14 : 58. Διὰ (τῆς) νυκτός, in den loop van den nacht (Att. den geheelen nacht door); διὰ τῆς ἡμέρας, over dag (Att. den geheelen dag); διὰ βραχέων, δι' ὀλίγων, kortelijk.

Met den *accusativus* beteekent διά evenals vroeger: door toedoen van, wegens. Bovendien heeft het de beteekenis van ἕνεκα, ter wille van. Het διὰ μέσον van Lk. 17 : 11 is een onaannemelijke variant, vgl. Lk. 4 : 30.

Κατά, *langs... naar beneden*, met den *genitivus* behoudt zijne oorspronkelijke beteekenis in: κατὰ τοῦ κρημνοῦ, Mtth. 8 : 32 en parall.; κατὰ κεφαλῆς ἔχων, 1 Kor. 11 : 4; κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς, Mk. 14 : 3 (var.). Vandaar: door of over eene uitgestrektheid. Bijv. καθ' ὅλης τῆς περιχώρου, Lk. 4 : 14. In dit geval staat er steeds het adi. ὅλος, geheel, achter.

Overdrachtelijk beteekent κατά c. gen. bij verba van spreken: ten nadeele van, maar dit gebruik neemt in het N. T. breeder afmeting aan, zoodat κατά ook bij andere verba beteekent: tegen (Att. ἐπί c. acc.). Bijv. ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστιν, Mtth. 12 : 30; ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, Mtth. 5 : 23. Μαρτυρεῖν κατά = aangaande, 1 Kor. 15 : 15. Eindelijk gebruikt het N. T. ook achter ὀμνύναι en ἐξορκίζειν κατά c. gen. om den persoon aan te duiden, bij wien gezworen wordt.

De *accusativus* wordt achter κατά veel meer gebruikt. Κατά c. acc. geeft, zoowel van plaats als van tijd gebezigd, eene uitgestrektheid te kennen en beteekent derhalve: over, in de omgeving van, gedurende. Bijv. κατ' οἶκον, aan huis; κατὰ τὴν ὁδόν, langs den weg; κατὰ τὰς κώμας, de dorpen langs; κατὰ τὴν οἰκουμένην, de wereld door; κατὰ τὸ μεσονύκτιον, omstreeks middernacht; κατ' ὄναρ in den droom. Daaruit volgt op Hellenistische manier de omschrijving van den genitivus door κατά. Bijv. οἱ καθ' ὑμᾶς ποιηταί, uwe dichters (Att. de dichters van uw tijd), Hand. 17 : 28; τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον = ἡ ἐμὴ προθυμία, Rom. 1 : 15.

Overdrachtelijk beteekent het: overeenkomstig, volgens. Bijv. κατὰ φύσιν, natuurlijk; κατὰ νόμον, volgens de wet. In de opschriften der evangeliën heeft het dezelfde beteekenis. Bij γινώσκειν duidt het den maatstaf of het richtsnoer aan. Bijv. κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; Lk. 1 : 18. Het geeft een richting aan, iets, dat voortvloeit uit de aanduiding van richtsnoer. Bijv. in uitdrukkingen als κατὰ σκόπον, κατὰ μεσημβρίαν, κατὰ θεόν. Evenals ἀνά wordt het bij getallen gebruikt, waaraan het distributieve beteekenis geeft: bij.... tegelijk. Bijv: κατὰ ἑκατὸν καὶ κατὰ πεντήκοντα, Mk. 6 : 40; καθ' ἕνα (ook versteend tot καθ' εἷς), een voor een; κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, met zijn tweeën of hoogstens met zijn drieën, 1 Kor. 14 : 27. Zoo ook κατ' ἰδίαν, κατὰ μόνας (sc. μοίρας) en bij πᾶς en ἕκαστος. Κατὰ μέρος, stuk voor stuk.

Μετά, *met*, c. *genitivo* wordt gebruikt tot aanduiding van den persoon of de zaak, waardoor men begeleid of om-

geven wordt. Het heeft zijn onderscheid met σύν deels in het N. T. verloren. De dativus van gemeenschap kan dan ook door μετά vervangen worden (zie § 41, 1 *e*.). Doorgaans wint μετά het van σύν. Ποιεῖν τι μετά τινος kan zijn: aan iemand doen, Lk. 10 : 37, en: met of door iemand doen, Hand. 14 : 27, 15 : 4. Vaak geeft μετά c. gen. de begeleidende omstandigheid te kennen. Bijv. οὐ μετὰ βίας, Hand. 5 : 26; μετὰ παρατηρήσεως, Lk. 17 : 20.

Cum *accusativo* beteekent het: achter, na. In de eerstgenoemde plaatselijke beteekenis alleen: μετὰ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, Hebr. 9 : 3. Verder komt het uitsluitend voor als tijdsbepaling. Bijv. μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας, Lk. 15 : 13. Een eigenaardig Latinisme vindt men in οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας, Hand. 1 : 5. Zie bij πρό, sub 1*a*.

Ὑπέρ c. *gen*. heeft in het N. T. zijne oorspronkelijke plaatselijke beteekenis: over, boven, verloren en beteekent alleen in overdrachtelijken zin: ten behoeve van. Περί heeft zich ingedrongen op dit gebied van ὑπέρ en vervangt het dikwijls. Omgekeerd wordt somtijds ὑπέρ voor περί gebezigd om het voorwerp in te leiden, waarvan iets gezegd wordt (= het Lat. de). De tegenstelling van εἶναι κατά (tegen) τινος, is εἶναι ὑπέρ τινος voor iemand zijn, Rom. 8 : 31.

Met den *accusativus* beteekent het: voorbij, boven, meer dan, in comparatieven zin. Vandaar, dat het ook achter comparativi en bij comparatieve uitdrukkingen gebruikt wordt. Zie § 40, 3*c*. Bijv. οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλὰ ὑπὲρ δοῦλον, Philem. 16; τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, Hebr. 4 : 12.

Eindelijk wordt ὑπέρ in adverbialen zin gebruikt. Bijv. ὑπὲρ ἐγώ, ik nog meer, 2 Kor. 11 : 23. Het komt zoo voor in verbindingen als ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ, ὑπὲρ ἐκπερισσῶς.

Περί, *rondom*, wordt c. *genitivo* in overdrachtelijken zin gebezigd, ten einde datgene aan te duiden, waarom zich het gesprek beweegt of waarover men zorg koestert. Bijv. ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν περὶ παντὸς (elke mogelijke) πράγματος, Mtth. 18 : 19. Verder leidt het in het object, waarom het gaat, waarvoor men zich interesseert. Bijv. λαγχάνειν περί τινος, om iets loten, Joh. 19 : 24. Vgl. het Att. περιδίδοσθαι περί τινος, om iets wedden. Zoodoende komt het over de grens van ὑπέρ c. gen. heen. Bijv. τὸ περὶ (ten behoeve van) πολλῶν ἐκχυννόμενον, Mtth. 26 : 28.

Bij verba affectum kan het ἐπί vervangen. Nog minder klassiek is ποιεῖν περί τινος, met iemand doen, Lk. 2 : 27 en περὶ πάντων, in alle opzichten, 3 Joh. 2, indien daar ten minste περὶ πάντων εὔχεσθαι niet overeenkomt met het Attische περὶ παντὸς ποιεῖσθαι, het hoogst schatten.

De oorspronkelijke beteekenis schemert nog door in de uitdrukking τὰ περί τινος, iemands aangelegenheden.

Met den *accusativus* beteekent περί om, omheen (Att. voor lichaamsdeelen dativus). Bijv. περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, Mk. 9 : 42. Bij tijdsbepalingen beteekent het: omstreeks. Bijv. περὶ μεσημβρίαν, Hand. 22 : 6. Voorts is het: met betrekking tot. Bijv. περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, 1 Tim. 1 : 19. Περὶ πάντα, in alle opzichten; τὰ περί τινα, iemands aangelegenheden. Men denke aan de oude zegswijze οἱ περί τινα, iemands gevolg,

iemand met de zijnen. Zoo zijn *οἱ περὶ αὐτόν*, Mk. 4 : 10, Lk. 22 : 49, Jezus' discipelen; *οἱ περὶ Παῦλον*, Hand. 13 : 13, Paulus c. s.; *αἱ περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν*, Joh. 11 : 19 (var.), Maria en Martha met haar (vrouwelijke) omgeving. Anders Mk. 2 : 25.

Ὑπό, *onder*, had met den *genitivus* allereerst de beteekenis: onder ... vandaan. In het N. T. is echter alleen de overdrachtelijke beteekenis gebleven, die den handelenden persoon (of zaak) aanduidt bij passieve en als passiva gebruikte werkwoorden: door. Het ondervindt in deze beteekenis mededinging van *ἀπό* en *διά* (zie aldaar). Als aequivalent van het Latijnsche prae (uit, tengevolge van, vooral in ontkennende zinnen) wordt het verdrongen door *ἀπό* en *ἐξ*.

Met den *accusativus* beteekent *ὑπό*: onder, zoowel antwoordende op de vraag „waar?" als „waarheen?" Bijv. *ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν* (Att. dat.), Joh. 1 : 49 [1]). In een tijdsbepaling beteekent het: tegen, alleen *ὑπὸ τὸν ὄρθρον*, tegen den morgen, Hand. 5 : 21.

3. ***Drie naamvallen*** hebben de voorzetsels, welke door den accusativus, den genitivus of den dativus gevolgd kunnen worden, nl. *ἐπί*, *παρά* en *πρός*.

Ἐπί, *op*. De *accusativus* wordt achter *ἐπί* meer gebruikt dan vroeger. Hij kan behalve op de vraag „waarheen?" ook

1) Dit is de eenige plaats, waar *ὑπό* c. acc. in de Johanneïsche geschriften voorkomt.

antwoord geven op de vraag „waar?" (Att. genit. en dat.). Bijv. πνεῦμα ἦν ἅγιον ἐπ' αὐτόν, Luk. 2 : 25; ἐπὶ τὸ αὐτό, tezamen. Verder heeft men ook in overdrachtelijken zin den acc. achter ἐπί in plaats van andere naamvallen. Bijv. bij eenige verba affectuum (κλαίειν, σπλαγχνίζεσθαι), bij ἐλπίζειν, πιστεύειν en dgl., echter afgewisseld door andere constructies. Voorts hebben wij den accusativus in de gewone, op het Attisch gelijkende gevallen: bij verba van richting, = op, naar. Bijv. ἀνέβη ἐπὶ τὸ δῶμα, Hnd. 10 : 9. Ter aanduiding van de ruimte, = over. Bijv. σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, Matth. 27 : 45. Van tijd, als antwoord op de vraag „voor hoe lang?" = voor. Bijv. ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, Lk. 4 : 25. Gedurende, bijv. ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, Hand. 16 : 18; ἐφ' ὅσον, zoolang als; ἐπὶ πολύ, geruimen tijd; ἐπὶ χρόνον, een tijd lang, Lk. 18 : 4. Met een adverbiaal telwoord wordt ἐπί verbonden in ἐπὶ τρίς, tot driemalen toe, Hand. 11 : 10.

Minder gewoon is de beteekenis „tegen" (Att. εἰς of πρός), ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, Hand. 3 : 1.

Cum *genitivo* beteekent het allereerst bij verba van rust: op, bovenop (somtijds ook bij verba van beweging, = Att. acc.), maar ook: bij, aan.

Als tijdsbepaling wil het zeggen: ten tijde van, onder (de regeering van). Bijv. ἐπὶ Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως, Mk. 2 : 26. Ook: bij, in. Bijv. ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, Ef. 1 : 16; ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, Hebr. 1 : 2.

Het heeft in het N. T. de beteekenis: voor, ten overstaan van. Bijv. ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, 1 Tim. 6 : 13. Het duidt de

macht of het gezag over iets aan. Bijv. ὁ ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος, Hand. 12 : 20. Ἐπ' ἀληθείας = in waarheid.

Cum *dativo* in plaatselijken zin: bij, op. Bijv. ἐπὶ θύραις, voor de deur, Mtth. 24 : 33. De grenzen tusschen ἐπί c. dat. en c. acc. of gen. verflauwen. Door ἐπί c. dat. wordt vooral de beweegreden of de grond te kennen gegeven, bij verba affectuum de oorzaak, = over. Ἐφ' ᾧ, omdat, bijv. Rom. 5 : 12; πεποιθέναι (en dgl.) ἐπί, op; καλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματί τινος (Att. ἀπό τινος), naar iemand, Lk. 1 : 59; ἐπὶ δυσὶν μάρτυσιν, Hebr. 10 : 28; ἐπὶ (ἐν) τῷ ὀνόματί τινος, op grond van iemands naam; ἐπ' ἐλπίδι, op hope. Het doel wordt er door aangegeven. Bijv. ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, Ef. 2 : 10. In tijdelijken zin beteekent het: onmiddelijk na, waarmede nauw de beteekenis van eene toevoeging samenhangt. Bijv. κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, Hebr. 8 : 1. Ook kan het, tijdelijk gebruikt, „bij" of „onder" beteekenen. Bijv. ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ, Hebr. 9 : 15. Ἐπ' αὐτοφώρῳ (= Att.), op heeterdaad, Joh. 8 : 4.

Παρά, *naast.* Met den *accusativus* heeft het de beteekenissen: naast, bij, langs. Van personen wordt het door πρός c. acc. vervangen of omschreven: παρὰ τοὺς πόδας τινός. Overdrachtelijk wil het zeggen in het Attisch: vergeleken bij. Daaruit vloeit in het N. T. de beteekenis voort: in onderscheiding van, anders meer dan. Bijv. παρὰ φύσιν, tegen de natuur in; παρὰ δύναμιν, boven vermogen (opp. κατά c. acc.). Evenzoo bij comparativi, comparatieve begrippen en ἄλλος. Daaruit ontwikkelt zich de beteekenis: in plaats van. Bijv. ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ

τὸν κτίσαντα, Rom. 1 : 25. *Κρίνειν ἡμέραν παρ' ἡμέραν*, den eenen dag boven den anderen stellen, Rom. 14 : 5.

Eindelijk duidt het op klassieke wijze aan datgene, krachtens hetwelk iets al of niet het een of ander is. Bijv. *τεσσαράκοντα παρὰ μίαν*, negenendertig, 2 Kor. 11 : 24; *οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος*, daarom houdt het niet op van het lichaam te zijn, 1 Kor. 12 : 15.

Met den *genitivus* is *παρά*, evenals vroeger slechts van personen gebruikt: van den kant van, uit naam van. Het komt voor achter vele verba, die ontvangen, vernemen enz. beteekenen. Eigenaardig zijn de uitdrukkingen: *τὰ παρ' ἑαυτῆς πάντα*, al het hare, Mk. 5 : 26; *οἱ παρ' αὐτοῦ*, zijne nabestaanden, Mk. 3 : 21.

Met den *dativus:* bij. Behalve *παρὰ τῷ σταυρῷ*, Joh. 19 : 25, wordt het steeds van personen gebruikt. Het duidt vooral eene omgeving, een kring, een huis aan, waarin iemand verkeert. Bijv. *παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρὶ εἰσῆλθεν καταλῦσαι*, Lk. 19 : 7. Overdrachtelijk wordt het gebezigd, waar sprake is van hetgeen tot den kring van iemands bevoegdheid behoort. Bijv. *παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστιν, παρὰ δὲ τῷ θεῷ πάντα δυνατά*, Mtth. 19 : 26. Ook wil het zeggen: in iemands oog, naar iemands oordeel. Bijv. *Φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς*, Rom. 12 : 16.

Πρός, *bij*, wordt met den *accusativus* vertaald door: tot, naar. Doorgaans geldt het personen na werkwoorden, die een richting te kennen geven, doch ook wel na verba van rust. In het laatste geval beteekent het: bij. Bijv. *καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς*

τὸν θεόν, Joh. 1 : 1. Het kan παρά c. acc. vervangen. Het komt ook voor van zaken, zoowel in den zin van rust als van beweging. Overdrachtelijk dient πρός tot tijdsbepaling en wel vooreerst, Attisch, met de beteekenis: tegen. Bijv. πρὸς ἑσπέραν, Lk. 24 : 29. Verder, in afwijking van het Attisch, als antwoord op de vraag „voor hoe lang?" Bijv. πρὸς καιρὸν ὥρας, voor 'n uur; πρὸς ὥραν, καιρόν, een tijdlang (Att. πρὸς καιρόν = naar omstandigheden); πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, πρὸς τὸ παρόν, voor 't oogenblik (Att. πρὸς τὰ παρόντα, onder de bestaande omstandigheden). Eindelijk beteekent het evenals vroeger: met betrekking tot, in vergelijking van. Bijv. τί πρὸς ἡμᾶς; wat kan ons dat schelen? Mtth. 27 : 4. Daaruit vloeien voort de beteekenissen: tot, voor, volgens. Als uitdrukkingen zijn op te merken: στόμα πρὸς στόμα, mondeling; πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, in het gezicht; τὰ πρὸς τὴν χρείαν, de nooddruft; τὰ πρὸς εἰρήνην, wat tot vrede dient, de onderhandelingen; τὰ (adv. acc.) πρὸς τὸν θεόν, tegenover God; πρὸς φθόνον (Att. eigenlijk: zijn toevlucht nemend tot nijd), naijverig, Jak. 4 : 5.

Met den *genitivus* beteekent πρός ingevolge van de beteekenis „van de kant van": eigen aan, in het belang van; τοῦτο πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει, Hand. 27 : 34.

De *dativus* geeft er de beteekenis van rust aan, = bij, aan.

§ 43. Het artikel.

1. Als *pronomen* wordt het lidwoord nog steeds gebruikt in eenige uitdrukkingen, waarin de oude beteekenis van aanwijzend voornaamwoord blijft doorschemeren. Dan is het niet enclitisch en wisselen de vormen ὅ, ἥ, τό af met de oudere ὅς, ἥ, ὅ, verbogen als het daarop gelijkende pronomen relativum. Ὃς μὲν... ὃς δέ..., de een... de ander, mv. sommigen.. anderen. Bijv. οὓς μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ κτέ. Hnd. 27 : 44. Wanneer bepaalde vroeger aangeduide personen tegenover elkander gesteld worden, bijv. οἵ μεν... ὁ δέ..., zij... hij echter, Hebr. 7 : 20 v.

Het telwoord εἷς gaat hier en daar het onbepaalde enkelvoud verdringen, terwijl evenals vroeger ὁ (ὅς) δέ vervangen kan worden door ἄλλος δέ of καὶ ἕτερος. De partitieve nominativus neutri generis ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ κτέ, in Mtth. 13 : 23 kan men vertalen door: deels... deels.

Dikwijls staat ὁ δέ, ὁ μὲν οὖν enz., hij enz. echter, nu, in verschillend geslacht en getal, maar altijd in den nominativus ter voortzetting van het verhaal. Gaarne volgt hierop een participium. Bijv. ὁ δὲ θέλων δικαιῶσαι ἑαυτὸν εἶπεν, Lk. 10 : 29. Dit ὅ wordt maar zelden door ὅς vervangen, bijv. ὃς δέ (var. ὁ δέ), Mk. 15 : 23. Het verdere pronominale gebruik van het lidwoord heeft opgehouden.

2. Het lidwoord is doorgaans *anaphorisch*, d. w. z. het heeft betrekking op iets, dat al genoemd is of als bekend ver-

ondersteld wordt. Voert men iets nieuws, iets onbekends in, dan treedt dit zonder artikel op. Daaruit volgt bijv. dat als van een besproken onderwerp iets gezegd wordt, het eventueele praedicaatsnomen doorgaans zonder lidwoord voorkomt. Het artikel beantwoordt in dezen aan ons lidwoord van bepaaldheid.

3. Bij appellativa dient het lidwoord om òf een geheele *soort* òf een enkel *voorwerp* aan te duiden. In het eerste geval wordt een geheele categorie er door samengevat, tegenover eene andere gesteld, terwijl het individueele lidwoord uit een geheele soort een enkel exemplaar tegenover alle andere in het licht laat treden.

4. Het artikel wordt nu en dan *weggelaten*, evenals in het Attisch, wanneer het nomen toch reeds voldoende bepaald is. Het lidwoord van de soort kan beter gemist worden dan het individueele, vooral wanneer het genus maar in één voorwerp voorkomt, als bij ἥλιος, σελήνη, γῆ, οὐρανός, κόσμος; ook bij de verdere groote deelen van het heelal: θάλασσα, ἄστρα en hemelstreken. Als eenig in hun soort gelden mede de woorden θεός, κύριος. Insgelijks ontbreekt somtijds het artikel bij de generische pluralia ἄνθρωποι, νεκροί, ἔθνη. Deze weglating heeft vooral plaats na praeposities en in bepaalde uitdrukkingen. In adverbiale spreekwijzen worden de substantiva, die plaats en tijd aanduiden, vaak zonder lidwoord gebezigd. Bijv. ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις, ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Ἡμέρα verlangt echter in bepaalde tijdsaanduidingen het lidwoord. Bijv. τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, Joh. 6 : 39 (var.).

De woorden *θάνατος*, *πνεῦμα*, *ἐκκλησία*, *νόμος*, *σάρξ* kunnen somtijds het lidwoord ontberen. Reeds oudtijds konden de namen van lichaamsdeelen en van verwantschapsbetrekkingen in bepaalde verbindingen er buiten. Bijv. *ἐπὶ πρόσωπον*, Lk. 5 : 12; *σὺν γυναιξὶν καὶ τέκνοις*, Hand. 21 ; 5. Insgelijks de abstracta, vooral de namen van deugden en ondeugden.

Eischt het Attisch, dat substantiva, die van een bepaalden genitivus afhangen, het lidwoord hebben, van dien regel wijkt het N. T. af onder invloed van het Hebreeuwsch. In die taal toch staat het lidwoord niet bij een nomen in den status constructus of met een suffix. Bij voorkeur wordt echter ook hier het lidwoord weggelaten achter praeposities. Bijv. *διὰ χειρός τινος* (zie § 42, 2); *ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν*, Mtth. 21 : 42; *ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ*, Lk. 1 : 15. Heeft in het Attisch een substantivum, dat door een genitivus zonder lidwoord wordt bepaald, ook zelf geen lidwoord, omgekeerd heeft dit er toe geleid, dat, in afwijking van het Hebreeuwsch, in bovengenoemd geval het artikel bij den genitivus wordt weggelaten. Zonder praeposities heeft men bijv. *γῆ Ἰσραήλ*, *βασιλεὺς Αἰγύπτου*, Hnd. 7 : 10; *μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ*, Lk. 1 : 72.

5. *Eigennamen*, met name onbekende en nog niet eerder genoemde, hebben evenmin als vroeger het lidwoord. Waar het staat, heeft het meestal anaphorische beteekenis en toont het aan, dat die naam reeds vroeger genoemd of van algemeene bekendheid is. Het woord *Χριστός*, gezalfde, is feitelijk een appellativum en heeft daardoor veel vaker het lidwoord dan

men bij een eigennaam verwachten zou. Ook wordt anaphorisch het lidwoord niet geregeld bij eigennamen gebruikt. Bij indeclinabilia staat het wel eens enkel om den naamval van het nomen proprium te doen uitkomen, bijv. in de geslachtslijst van Matth. 1. De chorografische genitivus eischt het lidwoord. Zie § 40, 1 *d*. Vele namen van landen en landstreken, die eigenlijk adiectiva bij het weggelaten *γῆ* en *χώρα* zijn, insgelijks. Bijv. *ἡ Μυσία*. Volksnamen hebben als het geheele volk bedoeld wordt en als meer op het karakteristieke van de natie gelet wordt, zelden een lidwoord. Bijv. *Ἕλλησίν τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί*, Rom. 1 : 14.

6. *Eigenaardige plaatsing* van het lidwoord vindt men hetzij in overeenstemming met of in afwijking van het Attisch. Attributieve bepalingen, die achter hun, door een lidwoord vergezeld substantivum staan, hebben in het Grieksch insgelijks het lidwoord. Bijv. *αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί*, Lk. 7 : 47. Valt bij het schema *ὁ ἀγαθὸς ἀνήρ* de nadruk op het substantivum, bij *ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός* heeft het adiectivum den nadruk. Dikwijls volgt, gelijk vroeger, op een substantivum zonder lidwoord toch een attribuut met het artikel tot nauwkeuriger bepaling van het vooraf in het algemeen aangeduide begrip. Bijv. *γυναῖκες αἱ συνακολουθοῦσαι*, Luk. 23 : 49. Onder attribuut worden ook allerlei bepalingen verstaan, omschreven door adverbia, praeposities en genitivi. Bijv. *τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς*, Mtth. 5 : 45. In het N. T. wordt echter bij een volgenden genitivus het lidwoord maar zelden herhaald. Vóór den genitivus parti-

tivus is ook in het Attisch de herhaling uitgesloten. Bij de door middel van praeposities achterna komende bepalingen ontbreekt wel eens het lidwoord. Bijv. διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, Rom. 6 : 4.

Heeft een substantivum een aantal attributen tegelijk, dan kunnen die moeilijk alle tezamen tusschen het lidwoord en het zelfstandige naamwoord opgehoopt worden. Daarom worden zij deels op de gewone plaats, deels, gewoonlijk zonder lidwoord, achter het substantivum gesteld. Bijv. τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, Gal. 1 : 13. Wanneer men echter den nadruk wil leggen op de bepaling, of misverstand voorkomen, wordt het lidwoord wel herhaald. Bijv. ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἐξελήλυθεν, 1 Thess. 1 : 8. Uit het lidwoord blijkt in dit voorbeeld, dat de bepaling bij het nomen en niet bij het verbum behoort. Na een genitivus wordt het lidwoord bij een volgend adiectivum behouden. Bijv. τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα, Ef. 6 : 16.

Bij πᾶς blijft het artikel dezelfde schakeeringen aanduiden als in het Attisch. Het gemakkelijkst blijkt dit uit een concreet voorbeeld:

Enkelvoud: πᾶσα πόλις, elke, iedere stad,
πᾶσα ἡ πόλις, Mtth. 8 : 34, de geheele stad;
Meervoud: πᾶσαι πόλεις, alle (mogelijke) steden,
πᾶσαι αἱ πόλεις, alle (bepaalde, genoemde) steden.

Staat ὅλος, geheel, ook bij onbepaalde begrippen (bijv.

ὅλον ἄνθρωπον, een geheelen mensch, Joh. 7 : 23), *πᾶς* heeft in het enkelvoud de beteekenis „geheel" alleen bij een substantivum, dat bepaald is. In *πᾶσα Ἱεροσόλυμα*, Mtth. 2 : 3, kan het lidwoord ontbreken, omdat de stad door den eigennaam voldoende bepaald is.

Πᾶς zonder lidwoord heeft in het enkelvoud ook de beteekenis: louter, enkel, alle mogelijke. Bijv. *πᾶσα δικαιοσύνη*, de volle gerechtigheid, Mtth. 3 : 15; *πᾶσαν χαράν*, louter vreugde, Jak. 1 : 2; *πᾶσα δόσις ἀγαθή*, enkel goede gave, Jak. 1 : 17. De weglating van het artikel in uitdrukkingen als *πᾶς Ἰσραήλ*, Rom. 11 : 26, is een Hebraïsme. Hoewel *πᾶσα σάρξ*, כָּל־ בָּשָׂר, alle vleesch, ook goed Grieksch is, moet de negatie *οὐ* ... *πᾶσα σάρξ*, לֹא ... כָּל־ב״, geen vleesch, als een Hebraïsme beschouwd worden. Voor Grieksche ooren zou het beteekenen: niet alle vleesch. Zie § 44, 8 en § 55, 3.

Komt het lidwoord vóór *πᾶς* te staan, dan stelt het tegenover de deelen het geheel en beteekent: totaal, in zijn geheel. Bijv. *ἦσαν δὲ οἱ πάντες* (totaal) *ἄνδρες ὡσεὶ δώδεκα*, Hnd. 19 : 7.

Πᾶς zonder lidwoord vóór een participium kan wel eens vertaald worden door: telkens wanneer iemand. Bijv. *ἀφίομεν παντὶ ὀφείλοντι*, Lk. 11 : 4; *παντὸς ἀκούοντος*, Mtth. 13 : 19.

Somtijds staat *πᾶς* achter het bepaalde substantivum. Bijv. *τὴν κρίσιν πᾶσαν*, Joh. 5 : 22.

Wanneer eenige substantiva door *καί* verbonden worden, dan kan het lidwoord gemeenschappelijk zijn en zich tot het eerste woord beperken of ook herhaald worden bij het volgende.

Het eerste geschiedt, wanneer men de woorden onder één begrip samenvat, het laatste, wanneer men verschillende personen wil onderscheiden. Bijv. ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμών, Hnd. 26 : 30.

Wanneer een lidwoord bij een telwoord staat, dan wijst het aan, dat het getal, waarbij het gevoegd is, in bepaalde betrekking staat tot een ander, reeds genoemd getal. Het kan dan vaak door „er" (= er van) vertaald worden. Bijv. οὐχὶ οἱ (hier anaphorisch) δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα (er negen) ποῦ; Lk. 17 : 17. Wat het voornaamwoord betreft, blijft de oude regel gelden, dat een substantivum, dat met een persoonlijk, aanwijzend of bepalend voornaamwoord wordt verbonden, het lidwoord heeft. Bijv. ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, mij zondaar, Lk. 18 : 13; ὑμεῖς οἱ πνευματικοί, gij geestelijken, Gal. 6 : 1; ὑμᾶς τοὺς δώδεκα, u met z'n twaalven, Joh. 6 : 70. Dit geldt ook dan, wanneer het weggelaten persoonlijke voornaamwoord van den 1 en 2 p. als subject uit het werkwoord blijkt. Bijv. οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν, wij die in de tent verkeeren, 2 Kor. 5 : 4.

Hiermede zijn wij tot de appositie gekomen. Een bijstelling bij een eigennaam heeft het lidwoord, als zij dient om een bekend persoon van een naamgenoot te onderscheiden. In dit geval mist de eigennaam zelf het lidwoord. Bijv. Φίλιππος ὁ εὐαγγελιστής, Hand. 21 : 8. Daarentegen Μνάσωνί τινι Κυπρίῳ, Hand. 21 : 16.

De uitdrukkingen ὁ (ἐπι)καλούμενος, ὁ καί (die ook genaamd, toegenaamd wordt) met een bijnaam er achter en ὁ τοῦ ... (υἱός) behouden het lidwoord, ook al gelden zij een onbekend persoon.

Achter *θεός* zonder lidwoord kan in plechtige uitdrukkingen insgelijks een bijstelling zonder lidwoord volgen. Bijv. *ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν*, Rom. 1 : 7. Men vindt ook Ἰησοῦς Χριστὸς *κύριος*.

Bij rivierennamen houdt men zich in het N. T. niet strikt aan de volgorde van het Attische schema. Wel beantwoordt daaraan *ὁ Ἰορδάνης ποταμός*, Mk. 1 : 5, maar *ὁ χείμαρρος ὁ Κεδρών*, Joh. 18 : 1, wijkt er van af.

7. Het *praedicaat* is betrekkelijk arm aan lidwoorden. Dit geldt in het bijzonder voor het praedicaats-nomen (zie boven sub 2), omdat daarmede van het bekende subject iets nieuws gezegd wordt, of omdat het bij eene soort gerekend wordt, waarvan het een niet nader bepaald deel uitmaakt. Toch zijn er uitzonderingen in menigte, wanneer men in het praedicaat wel degelijk van iets bepaalds spreekt. Bijv. *σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ*, d. i. van ons beiden, Joh. 3 : 10; *σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος*, de ellendige bij uitnemendheid, juist ellendig, Openb. 3 : 17; *ψεύστης ἐστὶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ*, Joh. 8 : 44; *εἷς ἐστιν ὁ ἀγαθός*, Mtth. 19 : 17. Vooral komt in het praedicaat het generaliseerend lidwoord voor bij een zelfstandig participium. Zie § 52, 1. Bijv. *τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς*; 1 Petr. 3 : 13; *(ἐκεῖνά) ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον*, Mk. 7 : 15. Toch wordt ook wel eens het lidwoord weggelaten, bijv. door sommige getuigen van Rom. 3 : 11, *οὐκ ἔστιν συνίων*, m. i. ten onrechte.

Uit het niet plaatsen van het lidwoord bij een met het substantivum verbonden adiectivum (of als zoodanig gebruikt

woord) kan men vaak opmaken, dat het praedicatief gebruikt wordt. Zoo is er verschil tusschen het attributieve *ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος* of *ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀγαθός* (de goede mensch) en het praedicatieve *ὁ ἄνθρωπος ἀγαθός* (sc. *ἐστιν*), de man is goed. Vooral komt een dergelijke praedicaats-accusativus van het adiectivum voor bij *ἔχειν*. Bijv. *πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν*, hebt gij een (zoo te vertalen!) verstokt hart (eig. hebt gij uw hart als verstokt)? Is uw hart verstokt? Mk. 8 : 17. Vgl. het Fransche: il a les yeux noirs. *Ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω*, ik heb een meerder getuigenis, Joh. 5 : 36. Er is derhalve verschil tusschen *τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν χεῖρα*, met een dorre hand, Lk. 6 : 8, en *τῷ τὴν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντι*, met de dorre hand, Mk. 3 : 3; in het eerste voorbeeld is weer *ξηράν* praedicatief, in het laatste attributief. Op dezelfde wijze praedicatief, bijv. *ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ*, met het hoofd ongedekt, 1 Kor. 11 : 5; *εἶπεν μεγάλῃ τῇ φωνῇ*, met een luide stem, Hand. 14 : 10 (var.). Het daaraan beantwoordende partitieve gebruik van woorden als *μέσος*, waardoor *ἡ πόλις μέση*, het midden der stad beteekent in onderscheiding van *ἡ μέση πόλις*, de middelste stad, is aan het verdwijnen. Het komt o. a. nog voor in *τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον*, Lk. 23 : 45, maar wijkt voor de neutra *τὸ μέσον*, het midden; *τὸ ἄκρον*, het uiteinde, c. genitivo.

Praedicatief moet ook, indien men met de meeste codices het lidwoord weglaat, *σωτήριος* opgevat worden in Tit. 2 : 11, *ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις*, de genade Gods is verschenen, heilzaam voor alle menschen. Immers wordt

volgens het boven, sub 6, gezegde het lidwoord bij een attributief adiectivum behouden na een genitivus.

8. Door het lidwoord kan elk adiectivum, verbum, adverbium, ja elke uitdrukking *gesubstantiveerd* worden. De adiectiva komen zoo voor met het lidwoord van de individu, de soort en de anaphora in het algemeen. Men vindt ze in enkel- en meervoud van manlijk en onzijdig geslacht. Als fem. sing. komen enkele adiectiva zelfstandig voor, waarbij dan een vrouwelijk substantivum is weggelaten. Zie § 45, 2. De masculina duiden personen, de neutra zaken aan.

Paulus gebruikt gaarne het neutr. sing. van een adiectivum met iets concreter beteekenis dan een abstract substantivum, zooals het ook placht te geschieden bij eenige zijner tijdgenooten, die zich van het Latijn bedienden. Doorgaans volgt dan een genitivus. Bijv. *τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ*, 1 Kor. 1 : 25; *τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν*, Phil. 4 : 5. Misschien kan *δοκίμιος* = *δόκιμος* zijn. In dit geval heeft men hetzelfde 1 Petr. 1 : 7, *τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως*, vgl. Jak. 1 : 3.

Overigens is meestal, ook in het oude Grieksch, het neutr. sing. abstract, de plur. concreet.

Het gesubstantiveerde adiectivum kan het lidwoord ontberen, waar het substantivum het insgelijks zou missen, en vooral in praepositioneele uitdrukkingen door een genitivus gevolgd. Bijv. *ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν*, Hebr. 1 : 1. Men lette op het onderscheid tusschen *πολλοί*, velen, en *οἱ πολλοί*, de menigte, Mtth. 24 : 12 = *ὁ πολὺς (πλεῖστος) ὄχλος*, de meerderheid.

Bij een participium generaliseert het lidwoord dikwerf, somtijds met onnoodige bijvoeging van *πᾶς*. Zie § 52, 1. Bijv. *ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν*, iemand om hem te oordeelen, Joh. 12 : 48; *ὁ τυχών*, de eerste de beste, Hand. 19 : 11, 28 : 2, = *ὁ ἐρχόμενος*, 2 Kor. 11 : 4. Over den infinitivus met het lidwoord handelt § 51, 1. Hij heeft als substantivum indeclinabile beslist het lidwoord noodig en staat gelijk in beteekenis met het Latijnsche gerundium, dat echter verbogen wordt.

Adverbia en daarmede op eene lijn staande praepositioneele uitdrukkingen hebben gesubstantiveerd doorgaans het lidwoord noodig als indeclinabilia. Bijv. *οἱ ἐκεῖθεν*, Lk. 16 : 26; *οἱ ἐν Ῥώμῃ*, Rom. 1 : 15; *τὰ ἐν τῇ ὁδῷ*, het avontuur, Lk. 24 : 35. Daarmede staan genitivi gelijk. Bijv. *τὰ τοῦ νόμου*, Rom. 2 : 14. Zie § 40, 1 *a*. Deze substantiveering vindt men vooral in den accusativus van betrekking. Zie. § 39, 6.

Eindelijk worden geheele indirecte-vraagzinnen gesubstantiveerd, hetwelk vooral bij Lukas geschiedt. Bijv. *τὸ τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτό*, Lk. 1 : 62. Insgelijks geciteerde woorden en geheele zinnen, welke wij dan in onze taal tusschen aanhalingsteekens zouden zetten. Bijv. *τί ἐστιν τοῦτο ὃ λέγει τὸ Μικρόν;* wat bedoelt hij met dat „kleine"? Joh. 16 : 18; *εἶπεν· τὸ Οὐ φονεύσεις κτέ.* Mtth. 19 : 18; *εἶπεν αὐτῷ· τὸ Εἰ δύνῃ*[1]), *πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι*, wat dat „indien gij kunt" aangaat, enz. Mk. 9 : 23.

---

1) Zóó moet m. i. de interpunctie zijn.

§ 44. Het pronomen.

1. De *persoonlijke* voornaamwoorden worden gelijk in het oudere Grieksch in den nominativus weggelaten, wanneer zij niet met nadruk gebezigd worden. Eenige malen echter blijven zij, hetzij onder invloed van het Hebreeuwsch, hetzij onder de pen van librarii ook zonder nadruk bestaan. Men vergete echter niet, dat zij ook in eenige Attische formules zonder kracht bleven als *ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι*. Met nadruk moeten zij worden gebezigd, vooral ook om een tegenstelling aan te duiden. Bijv. *ὅπου εἰμὶ ἐγὼ ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν*, Joh. 7 : 34. Vaak kunnen zij vertaald worden door: iemand als ik, enz. Somtijds zouden wij in onze taal er „zelf" bij willen voegen om den nadruk beter te doen uitkomen. Bijv. *σὺ ὄψῃ*, daar moet gij zelf voor zorgen, dat zijn uw zaken, Mtth. 27 : 4, vgl. vs. 24, Hand. 18 : 15; *κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι*, 1 Kor. 10 : 15; *σὺ εἶπας*, gij zijt het, die het gezegd heeft, = ja, Mtth. 26 : 25, 64, vgl. 27 : 11, Mk. 15 : 2.

'Εγώ staat elliptisch in tegenstelling met het vorige *οὐ θέλω*, met de beteekenis: ik wèl, Mtth. 21 : 30. Ook kan het een eigennaam tot bijstelling hebben. Bijv. *ἐγὼ Παῦλος λέγω*, Gal. 5 : 2. In den genitivus wordt het dan vervangen door het bezittelijk voornaamwoord: *ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου*, 1 Kor. 16 : 21, Kol. 4 : 18, 2 Thess. 3 : 17.

De derde persoon is in de casus obliqui steeds *αὐτός*. Voor den nominativus gebruikten de Attici gaarne *ἐκεῖνος* = hij.

Bijv. Joh. 10 : 6. Daarvoor treedt in het N. T. ook *αὐτός* in de plaats. Bijv. *αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης*, en hij, Johannes, Mtth. 3 : 4.

De klassieken zijn afkeerig van voortdurende herhaling der casus van de persoonlijke voornaamwoorden, wanneer de zin zonder uitdrukkelijke vermelding van het pronomen duidelijk genoeg is. Bijv. *ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν*, zonder *αὐτόν*, Mtth. 13 : 31, vergelijk vs. 33. Het N. T. echter laat zich vaak medevoeren door het Hebreeuwsche gebruik, dat zeer kwistig is met de pronomina suffixa. Bijv. *ἐκτεθέντος δὲ αὐτοῦ, ἀνείλατο αὐτὸν καὶ ἀνεθρέψατο αὐτόν*, Hand. 7 : 21. Zelfs wordt wel het pronomen reflexivum vervangen door een gewoon pronomen personale. Maar naast de afwijking van het klassiek gebruik vindt men evengoed een nauwe aansluiting daaraan.

Van de casus obliqui van den derden persoon *αὐτός* vindt men dikwerf eene constructio ad synesin, zoodat bijv. wanneer een plaats genoemd is, het volgende *αὐτοί* op de bewoners daarvan betrekking heeft. Bijv. *κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς*, hun, d. i. den menschen, 2 Kor. 5 : 19. Vergelijk voor een uitdrukking als *τοῦ παιδίου ... αὐτῇ*, Mk. 5 : 41, § 36, 6.

2. Het *terugwijzend* voornaamwoord heeft aan beteekenis verloren, doordat dikwijls het pronomen personale daarvoor in de plaats komt, met name wanneer het zonder nadruk zou staan. Bijv. *μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυρούς*, Mtth. 6 : 19. Insgelijks als het afhankelijk van praeposities en substantiva is.

Zeer druk wordt het terugwijzend voornaamwoord ge-

bruikt in 2 Kor. 10 : 12, οὐ γὰρ τολμῶμεν συγκρῖναι ἑαυτούς τισιν τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων· ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς οὐ συνιᾶσιν, want wij durven ons zelf niet vergelijken met sommigen van hen die zichzelf prijzen; maar daar zij zelf (versterkt door αὐτοί als Att.) zich naar zichzelf afmeten en zich met zichzelf vergelijken, zijn zij onverstandig.

3. Het *wederkeerige* voornaamwoord ἀλλήλων enz., elkander, blijft voortbestaan, maar heeft naast zich ἄλλος ἄλλον (vgl. het Lat. alius alium), waaruit trouwens ἀλληλος ontstaan is, en εἷς τὸν ἕνα (vgl. het Hebr.). Bijv. ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες, Hand. 2 : 12. Ook komt, evenals reeds vroeger bij wijlen, voor dit reciprocum het reflexieve ἑαυτῶν enz. voor. Bijv. πρὸ πάντων τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγάπην ἐκτενῆ ἔχοντες, de onderlinge, niet de eigenliefde, 1 Petr. 4 : 8.

4. Het *bezittelijke* voornaamwoord wordt in het Attisch vooral gebruikt, als het met nadruk staat en de bezitter niet het onderwerp van den zin is. Het heeft, met het lidwoord staande, attributieve plaatsing. Bijv. τῇ ἐμῇ χειρί, eigenhandig, Gal. 6 : 11, Filem. : 19; εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, Joh. 14 : 27. Wordt het lidwoord weggelaten, dan wijzigt zich de beteekenis, zoodat men vertalen moet: een ... van mij, enz. Dit geschiedt vooral in praedicatieven zin, met name bij Johannes. Bijv. καὶ γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί, leerlingen van mij, Joh. 15 : 8; καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ἀνήρ, is geen man van u, Joh. 4 : 18. Ook niet-praedicatief, bijv. μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην, eene eigene, Phil. 3 : 9. Het pronomen possessivum van den derden per-

soon wordt vervangen in het N. T. door de genitivi *αὐτοῦ* of *αὐτῶν* (Att. *ἐκείνου*, *ἐκείνων*). Ook worden de andere personen wel eens door den genitivus van het pronomen personale vervangen.

Is de bezitter niet het onderwerp van den zin en valt er geen nadruk op, dan wordt het bezittelijk voornaamwoord vervangen door den genitivus van het persoonlijk voornaamwoord, die in het Attisch zonder lidwoord achter het substantivum staat. Bijv. *τὸ καύχημα ὑμῶν*, Phil. 1 : 26. In het N. T. echter staat hij even goed vóór het lidwoord. Bijv. *ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι*, Mtth. 26 : 43. Pleonastisch: *θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει*, Joh. 2 : 23. Heeft het substantivum een attribuut bij zich, dan komt de genitivus hier achter. Bijv. *ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος*, 2 Kor. 4 : 16. Praedicatief en in den vocativus wordt het lidwoord weggelaten. Bijv. *αὐτός μου ἀδελφός ἐστιν*, Mtth. 12 : 50; *ἀδελφοί μου ἀγαπητοί*, Jak. passim.

Is de bezitter onderwerp van den zin, dan wordt, als er geen nadruk op valt, het bezittelijk voornaamwoord door het lidwoord vervangen. Bijv. *ἐκτείνας τὴν χεῖρα*, Mtth. 8 : 3. Als er wel nadruk op valt, dan bezigt men in het Attisch den genitivus der pronomina reflexiva, die dan tusschen het lidwoord en het substantivum komt te staan. Bijv. *μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον*, 1 Kor. 10 : 33. Aan deze plaatsing houdt zich het N. T. niet. Bijv. *τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν*, Hebr. 10 : 25. Voorts houde men hier in gedachten het sub 2 opgemerkte, waarbij nog gevoegd kan worden, dat ook het pronomen possessivum het reflexivum kan vervangen. Bijv. *τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ*

δοκὸν σὺ κατανοεῖς, Mtth. 7 : 3. Als de genitivus van het pron. pers. het reflexivum vervangt, heeft hij eene vrijere plaatsing. Bijv. ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν, Mtth. 7 : 26, waar evenwel de nadruk minder sterk is. Dezelfde kracht als de genitivus van het pronomen reflexivum heeft het adiectivum ἴδιος, eigen. Bijv. εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, Joh. 1 : 11.

5. De *aanwijzende* voornaamwoorden zijn voor het N. T. οὗτος en ἐκεῖνος, terwijl ook αὐτός enkele malen als zoodanig gebruikt wordt.

Ὅδε is aan het verdwijnen. Het wordt zelden gebruikt en heeft dan niet meer noodzakelijk de oude beteekenis van het laatst genoemde of het later te vermeldene, dat het dichtst bij den spreker is (Lat. hic). Deze beteekenis wordt grootendeels overgenomen door οὗτος, zoodat dit naast de Attische beteekenis „die" (daar bij u), ook die van „deze" (hier bij mij) krijgt. Verder wordt het, gelijk vroeger, gebruikt als bepalingaankondigend voornaamwoord (antecedent) vóór (achter) het relativum of bij zinnen, met ὅτι en ἵνα aanvangend. Bijv. ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτος ἠγέρθη, Mk. 6 : 16. Adverbiaal wordt de acc. gebruikt bijv. in τοῦτο αὐτό, juist daarom, 2 Kor. 2 : 3, en τοῦτο μέν... τοῦτο δέ, deels... deels, Hebr. 10 : 33. Zie § 39, 6. Evenals Attisch heeft καὶ τοῦτο, en (dat) wel, dezelfde beteekenis als het Lat. „idque." Uit de oude notie van οὗτος vloeit voort het gebruik er van in verachtelijken zin, zooals het Lat. „iste" gebezigd wordt. Bijv. Ἠλίαν φωνεῖ οὗτος, Mtt. 27 : 47.

Ἐκεῖνος, gene, die (daar ginds, Lat. ille) duidt gaarne

een bekenden afwezigen persoon aan. Evenals het Lat. „ille" kan ἐκεῖνος ook beteekenen: die beroemde. Zóó, maar dan in ironischen zin wordt het gebruikt: σὺ μαθητὴς εἶ ἐκείνου, Joh. 9 : 28. Het verschil tusschen ἐκεῖνος en οὗτος in een verhaal komt vooral hierop neer, dat οὗτος den persoon aanduidt, over wien men het heeft, en ἐκεῖνος op zijwegen voert of van een onderwerp afstapt. Ook als antecedenten verschillen zij over het algemeen daardoor, dat οὗτος voet bij stuk houdt en ἐκεῖνος iets anders of een tegenstelling aanduidt.

Attributief gebruikt heeft het aanwijzend voornaamwoord dezelfde plaatsing als in het oude Grieksch, nl. vóór het lidwoord of achter het substantivum. Evengoed kan men zeggen, οὗτος ὁ λόγος, Mk. 7 : 29 als ὁ λόγος οὗτος, Lk. 4 : 36. Bij praedicatief gebruik wordt het lidwoord weggelaten. Bijv. οὗτος μὴν ἕκτος ἐστίν, dit is de zesde maand, Lk. 1 : 36; τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας, hierin hebt gij waarheid gesproken, Joh. 4 : 18; τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, dit is het tweede teeken, dat Jezus deed, Joh. 4 : 54. Zie over de assimilatie § 36, 4.

6. Het *bepalend* voornaamwoord αὐτός beantwoordt zeer aan het klassiek gebruik. Het komt voor: 1e zelfstandig, 2e als appositie en 3e met het lidwoord, = dezelfde. Zelfstandig vervangt het den derden persoon van het persoonlijk voornaamwoord, doch niet alleen zonder nadruk in de casus obliqui, maar ook in den nominativus. Zie sub 1. Als appositie beteekent het: zelf, alleen, vanzelf, onmiddelijk, vlak, juist. Vgl. het Lat. „ipse." Het staat vóór het lidwoord of achter

het substantivum. Bijv. αὐτὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, Joh. 16 : 27; αὐτὸ τὸ πνεῦμα, Rom. 8 : 16, 26. Dikwijls staat het als appositie bij het al of niet weggelaten pers. voornaamwoord, dat onderwerp is van den zin. In den derden persoon wordt in dit geval maar één αὐτός gebruikt. Bijv. αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, Joh. 4 : 42; αὐτὸς καί.., hij zelf en.., passim. Καὶ αὐτός beteekent: ook zelf, insgelijks, Lk. 1 : 36 en passim. Hand. 27 : 36 beteekent καὶ αὐτοί: vel ipsi, vanzelf. Over αὐτός met een ranggetal zie men § 46, 2.

Voor αὐτὸς οὗτος (ἐκεῖνος), deze... zelf, deze eigenste, juist deze, heeft Lukas bij eenige tijdsbepalingen alleen αὐτός. Bijv. αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, Lk. 24 : 33. Ook eens: ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ, Lk. 10 : 7.

Attributief met het lidwoord verbonden, beteekent ὁ αὐτός dezelfde. Met nadruk kan αὐτός ook achter het substantivum staan met herhaling van het lidwoord. Bijv. ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ, juist in diezelfde streek, Lk. 2 : 8.

Ἀμφότερος, beide, alle twee, heeft het lidwoord als het bij een substantivum staat: ἀμφότερα τὰ πλοῖα, Lk. 5 : 7. Ook komt het een paar malen zelfstandig met het lidwoord van de soort voor. Bijv. in Ef. 2 : 14 v., waar οἱ δύο uterque en οἱ ἀμφότεροι utrique beteekent.

Ἕκαστος, ieder, elk, kan als een collectief begrip met het meervoud van een werkwoord verbonden worden. Het wordt versterkt in het enkelvoud door εἷς. Voor het foutieve ἀνὰ εἷς ἕκαστος, Op. 21 : 21, zie men § 46, 1.

Had ἕκαστος in het Attisch het lidwoord, dit werd in sinds het eind van de vierde eeuw voor Christus, dus ook in het N. T. weggelaten. Bijv. ἕκαστον γὰρ δένδρον, Lk. 6 : 44.

7. Het *vragende* voornaamwoord τίς; τί; wie? wat? is zelfstandig. Bijvoegelijk wordt het minder gebruikt (= welke? welk?). Bijv. τίς μετοχή, 2 Kor. 6 : 14. Het meest komt het zoo nog voor met een adiectivum neutri generis, bijv. τί κακόν; of vóór het lidwoord, maar dan met de eigenaardige Grieksche assimilatie. Zie § 36, 4. Bijv. τίς ἡ αἰτία; (quae est causa?), Hand. 10 : 21. Natuurlijk vervalt de assimilatie, als naar eene definitie of het wezen van eene zaak wordt gevraagd. Bijv. τί ἐστιν ἀλήθεια, Joh. 18 : 38. Verder wordt doorgaans, maar alleen voor zaken, niet voor personen, ποῖος er voor in de plaats gesteld. Tautologisch vindt men wel eens τίς en ποῖος naast elkander. Bijv. τίνα ἢ ποῖον καιρόν, 1 Petr. 1 : 11.

Het enkelvoud τί kan praedicaat zijn bij het neutrum plur. ταῦτα, evenals vroeger, terwijl ook nog altijd aan een aanwijzend voornaamwoord een vragend als praedicaat kan toegevoegd worden, hetwelk wij door omschrijving moeten vertalen. Bijv. τί ταῦτα ποιεῖτε, (wat is dat, wat gij daar doet? Wat doet gij daar?) Hand. 14 : 15. De Grieksche taal laat ook twee vragende voornaamwoorden naast elkander toe, waar wij wederom van omschrijving gebruik moeten maken. Bijv. τίς τί ἄρῃ, wie wat, en wàt hij dan krijgen zou = wat ieder krijgen zou, Mk. 15 : 24. Τί met γίνεσθαι (εἶναι) verbonden, spreekt de vraag uit, wat er (met iemand) gebeurt. Bijv. τί ἄρα τὸ παιδίον ἔσται, (wat zal er

van het kind worden?) Lk. 1 : 66. Elleptisch: οὗτος δὲ τί; (wat zal er met dezen gebeuren?) Joh. 21 : 21.

Verder verdienen de volgende elliptische uitdrukkingen de aandacht: ἱνατί, eig. ἵνα τί (sc. γένηται), waarom, = διὰ τί of adverb. acc. τί. Τί (sc. ἐστιν) ὅτι, hoe is het, dat (zonder ellips: τί γέγονεν ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτόν, Joh. 14 : 22). Τί πρὸς ἡμᾶς (sc. ἐστιν); (wat gaat het ons aan?) Mtth. 27 : 4; τί οὖν; wat dan? τί γάρ; hoe toch?

Adverbiaal beteekent τί waarom, maar ook, als het Hebreeuwsch מָה, hoe. Bijv. τί στενή, (variant) Mtth. 7 : 14.

Voor indirecte vragen wordt in het Attisch naast τίς ook het onbepaalde ὅστις gebruikt. In het N. T. gebeurt dit niet meer. Wel komt in directe vragen ὅ τι voor op eene wijze, dat men het moeilijk anders dan vragend verklaren kan. Zoo schijnt het, hoewel op opvallend vreemde manier, „hoe" of „waarom" te beteekenen op vier plaatsen, die bijna geen andere vertaling toelaten, nl. Mk. 2 : 16, 9 : 11, 28, Joh. 8 : 25. Dat het relatieve ὅς vragend gebruikt zal zijn in Mtth. 26 : 50 (ἑταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει) is niet aan te nemen. Wellicht heeft men hier eene aposiopese te veronderstellen: vriend, waartoe gij hier zijt (nl. doe dat, of: weet ik).

8. Het *onbepaalde* voornaamwoord kan adjectivisch ook vóór zijn substantivum staan in afwijking van het Attisch. Zelfs aan het begin van den zin vindt men τινὲς (μέν)... τινὲς δέ. Evenals het bepalend lidwoord uit het aanwijzend voornaamwoord is ontstaan, zoo vloeit uit het indefinitum de beteekenis

van ons Hollandsch lidwoord van onbepaaldheid voort, maar dan verzacht: „'n." Zoo vooral bij getallen. Bijv. δύο τινὰς τῶν μαθητῶν, 'n tweetal, Lk. 7 : 19. Insgelijks εἷς τις, een zekere. Bij abstracta beteekent het: een soort van. Bijv. ἀπαρχήν τινα, Jak. 1 : 18. Het wordt somtijds door εἷς vervangen. Zie § 46, 1.

Naast een verzachtende heeft τις ook een versterkende beteekenis evenals vroeger. Dit is het geval bij qualitatieve en quantitatieve adiectiva: φοβερά τις ἐκδοχὴ κρίσεως (terribilis quaedam), Hebr 10: 27, βραχύ τι, Hebr. 2 : 7, 9. Het staat ongeveer met den elatieven superlativus gelijk = zeer.

Zelfstandig gebruikt als praedicaatsnomen beteekent τις: heel wat, iemand van belang. Bijv. λέγων εἶναί τινα ἑαυτόν, Hand. 5 : 36. Zie § 2, 2.

Somtijds wordt het onbepaalde voornaamwoord weggelaten, nl. vóór eenen genitivus partitivus of dergelijke uitdrukking. Zie § 40, 1 *d*. Bijv. μέλλει βάλλειν ὁ διάβολος ἐξ ὑμῶν (sc. τινας) εἰς φυλακήν, Op. 2 : 10. Eigenaardig is ook de weglating in καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον καθήμενος (sc. τις), Op. 4 : 2. Zie § 52, 1.

Τις kan evenals vroeger door „men" vertaald worden. Bijv. ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ, Joh. 6 : 50. Zie over andere uitdrukkingen voor „men" § 36, 2.

Niemand is οὐδείς, nooit meer wordt οὔτις gevonden. In beteekenis staat gelijk de Hebraïstische uitdrukking οὐ (μή) ... πᾶς, waarin de ontkenning op het werkwoord betrekking heeft. Vgl. כֹּל ... לֹא. Bijv. οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινόν, nooit heb ik iets onreins gegeten, Hand. 10 : 14. Dezelfde beteekenis heeft πᾶς .. οὐ

(לא . . . כל). Bijv. *πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω*, Ef. 4 : 29. Heeft men niet met een Hebraïsme te doen, dan is de beteekenis gewoon: *οὐ πᾶς* = niet ieder, *πᾶς . . . οὐ* = ieder . . . niet. Zie ook § 43, 6 en 55, 3.

Evenals in 't Attisch wordt *οὐδείς* versterkt door geschreven te worden zonder elisie *οὐδὲ εἷς*, zelfs niet één, geheel geen. Het N. T. gebruikt met dezelfde beteekenis *εἷς . . . οὐ*. Bijv. *ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται*, niet een, Mtth. 10 : 29.

9. Het *betrekkelijke* voornaamwoord ondergaat nog telkens dezelfde attractio als vroeger; d. w. z. het kan den naamval van zijn antecedent aannemen, wanneer dit in den genitivus of dativus staat en het relativum eigenlijk in den accusativus behoorde te staan. Bijv. *τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ θεός*, Hand. 3 : 25. Dit geldt voor het N. T. ook den accusativus van inhoud. Zie § 39, 4. Somtijds zelfs den dativus. Bijv. *ἄχρι τῆς ἡμέρας ἧς* (voor ᾗ) *ἀνελήμφθη*, Hand. 1 : 22. Ook kan de praèpositie van het antecedent, die voor het relativum herhaald zou moeten worden, daar wegblijven. Bijv. *ἐν παντὶ χρόνῳ, ᾧ* (voor *ἐν ᾧ*), Hand. 1 : 21. Dit geldt van de praeposities ook met andere naamvallen.

Is het antecedent een aanwijzend voornaamwoord, dan wordt dit bij attractie weggelaten volgens oud gebruik. Bijv. *περὶ ὧν (τούτων, οὓς) δέδωκάς μοι*, Joh. 17 : 9. Daaruit ontwikkelden zich uitdrukkingen, die als conjuncties dienst doen, bijv. *ἀνθ' ὧν = ἀντὶ τούτων ὅτι, ἐν ᾧ = ἐν τούτῳ ὅτι, ἐφ' ᾧ = ἐπὶ τούτῳ ὅτι, καθό, καθότι = κατὰ τοῦτο ὅτι, διότι = διὰ τοῦτο ὅτι.*

Wanneer het antecedent in den nominativus of accusativus zou komen te staan, wordt wel eens het antecedent in den bijzin geplaatst met den naamval van het relativum. Dit noemt men de attractio inversa, die doorgaans gepaard gaat met eene constructio inversa. Bijv. *λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη κτέ.*, Mtth. 21 : 42; *τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, . . . ἐστίν*, 1 Kor. 10 : 16.

Als twee relativa op hetzelfde antecedent betrekking moesten hebben, komt het tweede, door een persoonlijk voornaamwoord vervangen, in een zelfstandigen tusschenzin te staan. Bijv. *ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν*, uit wien alles is en tot wien wij zijn, 1 Kor. 8 : 6. Vgl. Joh. 13 : 26. Dit algemeene Grieksche gebruik houde men ook in het oog bij het overeenkomend geval in Hand. 8 : 26, *ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἰ. εἰς Γ.· αὕτη ἐστὶν ἔρημος*, op den weg, die..., en die woest is.

Omgekeerd wordt in het N. T. meermalen evenals in het Latijn een nieuwe zin begonnen met een relativum, waar wij het verhaal met een aanwijzend voornaamwoord zouden voortzetten. Dit geschiedt vooral in de Handelingen. Bijv. *Ἐν οἷς (= ἐν τούτοις) πορευόμενος*, daarmede bezig, Hand. 26 : 12.

Wanneer een pronomen relativum als onderwerp op een eersten of tweeden persoon terugslaat, dan moet het daarbij behoorend werkwoord in denzelfden persoon staan. Bijv. *οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε*, Jak. 4 : 14.

Werd vroeger van het bepaalde *ὅς* het onbepaalde *ὅστις*, al wie, wie ook, dat oorspronkelijk zonder antecedent in het

algemeen gebruikt werd, onderscheiden, in het N. T. wordt het tweetal vaak dooreengehaald. Het onderscheid wordt niet algemeen meer gevoeld. Voor het correcte οὐδεὶς ὅστις vindt men οὐδεὶς ὅς, bijv. Mk. 9 : 39; voor πᾶς ὅστις komt voor πᾶς ὅς en πᾶς ὃς ἄν, bijv. Lk. 14 : 33, 1 Kor. 6 : 18 (meervoud, naast Att. πάντες ὅσοι, πάντες οἵ). Volgens oud gebruik volgt ὅστις op een substantivum ter omschrijving of karakteriseering. Het komt zeer overeen met het Latijnsche „quippe qui" = die dan ook, daar deze, als die. Bijv. οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε, Jak. 4 : 14. Leerzaam voor de afwisseling van ὅς en ὅστις is Rom. 16 : 4—7, 12, waar Paulus het onderscheid goed in het oog houdt.

Een eigenaardig pleonastisch gebruik van het pronomen in relatieve zinnen vindt zijne oorzaak in het Hebreeuwsche indeclinabile אֲשֶׁר, dat na zich een pronomen personale vereischt, aan een ander woord gehecht. Hiervan vindt men vele voorbeelden in het N. T. als ὄχλος πολύς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἐδύνατο, Op. 7 : 9.

Het relativum ὅστις wordt op Alexandrijnsche wijze wel eens door het vragende τίς vervangen. Hier heeft men derhalve het omgekeerde geval van sub 7. De beteekenissen vloeien ineen. Men denke aan het Latijnsche „non habeo quid" en „quod dicam." Bijv. τί ἐμὲ ὑπονοεῖτε εἶναι, οὐκ εἰμὶ ἐγώ, Hand. 13 : 25; ἑτοίμασον τί δειπνήσω, Luk. 17 : 8.

10. Het *beperkende* voornaamwoord ἕτερος, dat oorspronkelijk op twee individuen of groepen wijst gelijk ἄλλος op meerdere, is een van de weinige overblijfsels uit het oude

Grieksch, die nog aan den dualis en wat daarmede samenhangt herinneren. Het komt dan ook niet bij alle schrijvers voor en lang niet altijd wordt het onderscheid tusschen ἕτερος en ἄλλος genoeg in het oog gehouden. Vooral bij opsommingen wisselen zij met elkander af. Bijvoorb. οἳ μὲν... ἄλλοι δὲ... ἕτεροι δέ, Mtth. 16 : 14. Correct gebruikt beteekent ἕτερος de andere van twee (Lat. alter) dingen of rubrieken, ook al is een daarvan weer in onderdeelen gesplitst. Het heeft dezelfde eigenaardige Grieksche wending als ἄλλος. Bijv. ἤγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι, niet: twee andere boeven, maar: twee anderen, nl. boeven, Lk. 23 : 32. Ἕτερος heeft voorts nog een bijbeteekenis van: vreemd, van een andere soort, heterogeen. Bijv. μετατίθεσθε εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, Gal. 1 : 6.

Omgekeerd wordt ook ἄλλος voor ἕτερος van twee gebruikt, zelfs ὁ ἄλλος voor ὁ ἕτερος. Bijv. ὅστις σε ῥαπίζει εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, Mtth. 5 : 39.

Somtijds kan men ἄλλος adverbiaal vertalen door: nog eens, bovendien. Bijv. ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν ἐκέρδησεν ἄλλα πέντε τάλαντα, Mtth. 25 : 16. Over ἄλλος... ἄλλον zie men sub 3. Ἄλλος... ἄλλος geheel onbepaald, bijv. ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων, de een zaait, de ander maait, Joh. 4 : 37, is evengoed klassiek als ἄλλος ἄλλο (alius aliud), de een dit, de ander wat anders (dat). Bijv. ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι ἔκραζον, Hand. 19 : 32.

Tegenover het zooeven genoemde gebruik van ἕτερος (ἄλλος, schema: ὁ Κῦρος καὶ οἱ ἄλλοι [namelijk de] στρατιῶται) staat

de weglating er van, waar het in onze taal niet gemist kan worden. Bijv. Πέτρος καὶ οἱ (andere) ἀπόστολοι, Hand. 5 : 29.

11. De *onderling-betrekkelijke* voornaamwoorden staan onder dezelfde invloeden als de pronomina interrogativa (sub 7), demonstrativa (sub 5) en relativa (sub 9), en veel van wat hiervan in hunne onderlinge verhouding gezegd is, geldt van de correlativa evenzeer en insgelijks van de correlatieve bijwoorden. Bijv. wat het relativum aangaat, de pleonastische spreekwijze οἵα οὐ γέγονεν τοιαύτη, Mk. 13 : 19, en de attractie: συνάγων ὅθεν (ἐκεῖθεν οὗ) οὐ διεσκόρπισας, Mtth. 25 : 24. Verder de verwisseling van het relativum met het interrogativum. Zoo wordt in de indirecte vraag gaarne het vragend in plaats van het onbepaald betrekkelijk voornaamwoord gebruikt en in uitroepen οἷος, ὅσος, ἥλικος (klassiek) naast πόσος, πήλικος.

Daar ποῖος een deel der taak van het vragende τίς overneemt, wordt het oude gentile ποταπός (vroeger ποδαπός) met de beteekenis „hoedanig" gebruikt.

De demonstrativa hebben in het Attisch, als zij met een substantivum verbonden worden, geen lidwoord. Het N. T. houdt zich daaraan echter niet. Bijv. τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, 2 Kor. 12 : 3. Zonder substantivum kan het het lidwoord hebben. In het meervoud beteekent het dan doorgaans: de zoodanigen, in het enkelvoud, mits niet collectief: de genoemde, de bewuste. Zoodoende wijst het niet volgens zijn beteekenis een eigenschap aan, doch komt het meer met het aanwijzend voornaamwoord overeen. Vergelijk het gebruik van ποῖος voor τίς.

Ὅσον ὅσον beteekent: zooveel als het is, ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, een oogenblik nog maar, Hebr. 10 : 37. Aan het oude οἷος = van dien aard dat en οἷόν τέ ἐστιν, het is mogelijk, met den inf. herinnert: οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, doch het is niet zóó gesteld, dat, Rom. 9 : 6.

---

§ 45. Het adiectivum.

1. *In plaats van* ons Nederlandsche *bijwoord* wordt in sommige gevallen door de Grieken het adiectivum gebezigd bij subject of object. Dit geschiedt vooral:

1°. Bij participiale adiectiva als προσθείς, verder; χαίρων, blijde; σπεύσας, haastig. Zie § 52, 2.

2°. Bij adverbiale adiectiva, die plaats, rangorde, maat, getal tijd en dgl. bepalen als πρῶτος, μέσος, ὀρθρινός, αἰφνίδιος, δευτεραῖος, πεμπταῖος, πρηνής, αὐτόματος, αὐτόχειρ. Bovendien in het N. T. ὀρθός (Hand. 14 : 10), ἀληθής (Joh. 4 : 18). Μόνος, slechts, alleen, wisselt af met het adverbium μόνον. Opmerkelijk is het adiectivum in περιτομῇ ὀκταήμερος, besneden ten achtsten dage, eig. achtdaagsch in besnijdenis, Fil. 3 : 5.

3°. Bij adiectiva, die een gemoedsstemming uitdrukken als ἑκών en ἄκων.

Deze adiectiva hebben, zoo gebruikt, praedicatieve plaatsing. Bijv. μόνος ὁ ἀρχιερεύς, de hoogepriester alleen, Hebr. 9 : 7.

Bij attributieve plaatsing daarentegen blijft het adiectivum ook in de vertaling bijv. naamwoord. Bijv. *ὁ μόνος θεός*, de eenige God, Joh. 5 : 44.

2. Adiectiva kunnen de beteekenis van een *substantivum* aannemen. Zie § 43, 8. Niet alleen masculina en neutra, maar ook feminina komen zoo voor, waarbij men een vrouwelijk substantivum moet denken. Vooral komt de ellips voor van *γῆ, χώρα* bij: *ἡ ξηρά, ἡ περίχωρος, ἡ ὀρεινή, ἡ ἔρημος*, wellicht bij *ἡ ἐναντία* en *ἡ ὑπὸ τὸν οὐρανόν* (Lk. 17 : 24); van *ὁδός* bij: *ἐκείνη, ποία, ἡ εὐθεῖα*; van *ἡμέρα* bij: *ἡ ἐπιοῦσα, ἡ ἐχομένη, ἡ ἑτέρα, ἡ ἑξῆς, ἡ (ἐπ)αύριον, ἡ τρίτη* (Lk. 13 : 32), *ἡ ἑβδόμη, ἡ μία, ἡ σήμερον*; van *ὥρα* bij: *πρωΐα, ἡ ὀψία, ἡ τετράμηνος* vgl. *ἐξαυτῆς* (sc. *τῆς ὥρας*). Verder van enkele afzonderlijke woorden bijv. *ἡ Ἑλληνική* (sc. *γλῶσσα*), *ἡ πνέουσα* (sc. *αὔρα*), *ἡ προβατική* (sc. *πύλη*), *ἡ δεξιά* (sc. *χείρ*), *δαρῆναι πολλάς, ὀλίγας* (sc. *πληγάς*). Eindelijk in eenige adverbiale uitdrukkingen, waarin men moeilijk het uitgelaten femininum kan gissen, als: *κατ' ἰδίαν, κατὰ μόνας*, alleen, afzonderlijk; *ἰδίᾳ*, in het bijzonder (privatim), *δημοσίᾳ*, in het openbaar (publice); *ἀπὸ μιᾶς*, eenstemmig.

Dezelfde ellips komt voor bij eenige masculina en neutra als *ἕτερος* (sc. *τόπος*, Hebr. 5 : 6), *ὁ πνέων* (sc. *ἄνεμος*), *ὁ πρόϊμος, ὁ ὄψιμος* (sc. *ὑετός*); *τὸ τρίτον* enz. (sc. *μέρος*, on- Att.); *τὸ διοπετές* (sc. *ἄγαλμα*), *ψυχρόν* (sc. *ὕδωρ*, vgl. Lat. frigida sc. aqua); *λευκά* (sc. *ἱμάτια*).

Het tegenovergestelde heeft plaats, wanneer Lukas in navolging van ouderen bij substantiva, die personen aanduiden

ἀνήρ zet. Bijv. *ἀνὴρ προφήτης* (Lk. 24 : 19), *ἀνὴρ φονεύς* (Hnd. 3 : 14). Dit geschiedt vooral in vocativi. Zie § 38, 4.

3. Wat de *trappen van vergelijking* aangaat bleek al § 8, 2 dat er veel veranderd is. Het verschil tusschen de gradūs, met name tusschen den comparativus en superlativus verdwijnt.

De gradus positivus, die in de Hebreeuwsche taal tevens de andere trappen aanduidt, doet dit ook in het N. T. somtijds. Aan de klassieke taal beantwoordt eenigszins de uitdrukking *τὰ ἅγια τῶν ἁγίων*, het allerheiligste, Hebr. 9 : 3. Boven werden reeds de omschrijvingen van den comparativus door middel van *ὑπέρ* en *παρά* (§ 42, 2 en 3) genoemd. Het adiectivum kan voor die praeposities in den comparativus, maar evengoed in den positivus staan, althans bij *παρά*. Bijv. *ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας*, Lk. 13 : 2. Insgelijks wordt wel de stellende met de beteekenis van den vergelijkenden gebruikt vóór het comparatieve *ἤ*. Bijv. *καλόν ἐστίν σε κυλλὸν εἰσελθεῖν . . . ἢ . . . ἀπελθεῖν*, Mk. 9 : 43. Zoo komen ook werkwoorden zonder comparatieve kracht voor, gevolgd door *ἤ* met weglating van *μᾶλλον*. Bijv. *θέλω ἤ*, 1 Kor. 14 : 19. Het laatste verschijnsel doet zich ook wel in het oudere Grieksch voor. Blijkbaar heeft de positivus superlatieve beteekenis in de uitdrukking *ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ*; Mtth. 22 : 36. De uitdrukking *οἱ πολλοί*, de menigte, de groote hoop (zie § 43, 8), in tegenstelling met de minderheid heeft uit den aard der zaak een comparatief of superlatief begrip in zich en is dus synoniem met *οἱ πλείονες* (bijv. 1 Kor. 15 : 6), *ὁ πλεῖστος ὄχλος* (Mtth. 21 : 8) evenals *ὁ πολὺς ὄχλος* (Mk. 12 : 37).

De comparativus is gebleven en van den superlativus zijn slechts enkele sporen over. De eerste vervult tevens de taak van den laatsten. De keuze moet men doen bij het vertalen krachtens het verband. De beteekenissen kunnen ineen vloeien. Bijv. ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων, 1 Kor. 15 : 19, blijft dezelfde beteekenis behouden, zoowel wanneer men vertaalt: ellendiger dan alle menschen (gen. comp.) als: de ellendigsten van alle menschen (gen. part.). De superlativus wordt bedoeld in τίς ἄρα μείζων ἐστίν — ὁ μείζων, Mtth. 18 : 1, 4. Rom. 9 : 12 moet ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, de oudste zal den jongsten dienen, door den superlativus vertaald worden volgens den regel, dat, als twee dingen met elkander vergeleken worden, de oude talen den comparativus en wij den superlativus gebruiken.

Daar in het oude Grieksch al de superlativus de dubbele beteekenis had van absolutus en van elativus (= zeer) en de comparativus die van „nog al" kon hebben (bijv. νεώτερος, nieuw, nog al nieuw), heeft de N.-T.ische comparativus een zeer omvangrijke taak op zich genomen en bezit hij velerlei beteekenissen. Bijv. λέγειν τι ἢ ἀκούειν τι καινότερον, iets nieuws, Hnd. 17 : 21. Overwegende dat in het oude Grieksch de hoogst mogelijke graad wordt uitgedrukt o. a. door ὡς cum superlativo, kan men de beteekenis vaststellen van ὡς δεισιδαιμονεστέρους, Hand. 17 : 22.

De eigenlijke comparativus wordt nader bepaald door den accusativus partis (§ 39, 6) en den dativus mensurae (§ 41, 2 *b*) evenals vroeger. Hij wordt versterkt op pleonastische wijze door opeenhooping van comparativi of comparatieve uitdruk-

kingen. Bijv. *μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον*, Mk. 7 : 36; *ἐὰν μὴ περισσεύσῃ πλεῖον*, Mtth. 5 : 20. Worden twee eigenschappen van hetzelfde voorwerp vergeleken, dan heeft omschrijving met *μᾶλλον ἤ* plaats. Bijv. *φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι*, 2 Tim. 3 : 4.

---

§ 46. Het numerale.

1. Van de *hoofdtelwoorden* trekt *εἷς* de aandacht. Het vervangt, om den eersten dag der week aan te duiden, het ordinale *πρῶτος*. Eigenaardig is het, dat voor de andere dagen een gewoon rangtelwoord gebruikt wordt, hoewel in het Hebreeuwsch altijd cardinalia in dit geval dienst doen. Eene uitzondering is *πρώτῃ σαββάτου*, Mk. 16 : 9, doch anders steeds als *τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων*, Mk. 16 : 2.

Verder dringt zich *εἷς* in op het gebied van het pronomen indefinitum *τις* en komt op één lijn met ons lidwoord van onbepaaldheid: een. Hiermede stemt èn het Hebreeuwsch èn het nieuwe Grieksch overeen. Bijv. *μία παιδίσκη*, 'n dienstbode, Mtth. 26 : 69 [1]). Eindelijk dient *εἷς* om het eerste lid van de tweeledige uitdrukking *ὃ μὲν... ὃ δέ*, de een... de ander te vervangen, somtijds ook het tweede lid daarbij. Bijv. *εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων*, Mtth. 20 : 21. Aan het Semietisch

---

1) Deze beteekenis is echter exceptioneel. Doorgaans is *εἷς* telwoord. Bijv. *ἓν παιδίον τοιοῦτο*, één zoo'n kindeken, Mtth. 18 : 5.

taaleigen herinnert εἷς τὸν ἕνα voor ἀλλήλους, vgl. het Fransche „l'un l'autre." Bijv. παρακαλεῖτε ἀλλήλους καὶ οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα, 1 Thess. 5 : 11.

In distributieven zin wordt εἷς in de uitdrukkingen met ἀνά en κατά vaak abusievelijk onverbogen gelaten. Zoo heeft men κατὰ (καθ') εἷς en ἀνὰ εἷς, één voor een, in het bijzonder. Bijv. ἐξήρχοντο εἷς καθ' εἷς, Joh. 8 : 9. Zie § 42, 1 *c* en 2. Distributieve beteekenis heeft ook een verdubbeld telwoord. Bijv. ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο, twee aan twee, Mk. 6 : 7. Dit (Hebr.?) gebruik breidt zich ook uit tot substantiva als συμπόσια συμπόσια, bij partijen; πρασιαὶ πρασιαί, bij groepen, Mk. 6 : 39, 40.

Het adverbiale ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, Mtth. 18 : 22, is minder juist voor ἑβδομηκοντάκις ἑπτάκις, maar de bedoeling blijkt duidelijk genoeg.

Bij tijdsmaten hebben de verschillende talen hun eigenaardige afwijkingen door in sommige gevallen den eersten en den laatsten dag mede te tellen, zoodat men er een te veel krijgt. Dit verschijnsel heeft men in het Latijn, vooral bij aanduiding van datums, in ons „acht dagen" en het Fransche „quinze jours." Ook in het N. T. is het niet vreemd.

2. Maar duidelijk aan te wijzen is het vooral bij de *ranggetallen*, bijv. τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει ἀφ' οὗ, het is nu al sinds eergisteren, dat, Lk. 24 : 21; τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν, nu al dertien dagen, Hand. 27 : 33; ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας, vooreergisteren, drie dagen geleden, Hnd. 10 : 30; τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι, na twee dagen, Mtth. 16 : 21.

Zoo heeft men in het Attisch *τρίτην ἡμέραν*, sinds eergisteren; *τέταρτον ἔτος τοῦτο*, nu reeds drie jaar lang, vgl. het Lat. „nudiustertius." Wat zoo voor de ordinalia duidelijk is, moet ook gelden van het cardinale in *μετὰ τρεῖς ἡμέρας*, *op* den derden dag, na *twee* dagen, Mtth. 27 : 63, blijkens het volgende *ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας* (vs. 64). Het zou, ofschoon dit niet noodig is, kunnen gelden bijv. *ἡμέρας δεκαπέντε*, veertien (of vijftien?) dagen, Gal. 1 : 18.

Verder valt te herinneren aan het gebruik van het rangtelwoord in het oude Grieksch in verband met *αὐτός*, zoodat bijv. *αὐτὸς τρίτος* beteekent: hij zelf met twee anderen. Daaraan doen nog eenigszins denken uitdrukkingen als *αὐτὸς πρωτεύων*, Kol. 1 : 18, en *αὐτὸς μόνος*, Mk. 6 : 47, Lk. 4 : 8, Joh. 6 : 15. Maar waar men die wijze van uitdrukken juist zou verwachten, is *αὐτός* weggelaten, nl. 2 Petr. 2 : 5, *ὄγδοον Νῶε ἐφύλαξεν*, Noach met zeven anderen.

Het ordinale wordt in het neutrum gelijk vroeger adverbiaal gebruikt: *πρῶτον*, *δεύτερον*, *τρίτον* enz., voor de eerste, tweede, derde maal. Dezelfde beteekenis heeft *ἐκ δευτέρου*, *ἐκ τρίτου* enz. Voor de uitdrukking *τρίτον τοῦτο ἔρχομαι*, dit is de derde maal dat ik kom, 2 Kor. 13 : 1, zie men § 39, 4.

HOOFDSTUK 2. DE VERBA.

---

§ 47. De genera verbi.

1. Het *activum* duidt aan dat het onderwerp de handeling verricht. In het Grieksch ondervindt het mededinging van het medium in bepaalde gevallen. De transitieve werkwoorden werden § 39, besproken. Verder hebben verba transitiva dikwijls (ook als media) causatieve beteekenis, nl. wanneer het subiect de handeling door een ander laat verrichten. Bijv. Ἡρῴδης ἀποστείλας ἀνεῖλεν πάντας τοὺς παῖδας, liet ombrengen, Mtth. 2 : 16. Het activum van transitieve werkwoorden kan ook gebruikt worden met intransitieve beteekenis: 1e Door bijvoeging van een adverbium bij sommige verba. In het N. T. geldt dit misschien eens van πράττειν: εὖ πράττειν, welslagen, voorspoedig zijn, Hnd. 15 : 29, maar nog ten volle van ἔχειν c. adv. = εἶναι c. adi. praed., evenals in het Attisch. Bijv. ἑτοίμως (Hnd. 21 : 13, 1 Petr. 4 : 5), κακῶς (Mtth. 4 : 24) οὕτως (Hnd. 7 : 1, 12 : 15), πῶς (Hnd. 15 : 36), ἐσχάτως (Mk. 5 : 23), κομψότερον (Joh. 4 : 52) ἔχειν, bereid enz. zijn. De composita van ἔχειν hebben geen adverbium bij zich op deze wijze. Ἀπέχειν,

verwijderd zijn; ἐπέχειν, zich ophouden; ὑπερέχειν, uitsteken. 2e. Door de uitlating van een gemakkelijk bij te denken object (ἑαυτόν of iets anders). Bijv.[1]) ἄγειν, trekken, gaan (Att. ἄγε, N. T. ἄγωμεν); ἐπανάγειν, terugkeeren; παράγειν, voorbijgaan; περιάγειν, rondtrekken; προάγειν, voorgaan, voortgaan; ὑπάγειν, oprukken, gaan; αὐξάνειν, wassen; αἴρειν (sc. τὴν ναῦν), afvaren; μεταίρειν, zich op weg begeven; βάλλειν, ἐπιβάλλειν, zich werpen; ἐγείρειν (zie § 28), ontwaken; ἐλαύνειν (sc. τὸ πλοῖον), varen; ἐνέχειν (sc. χόλον), kwalijk nemen; ἐπέχειν, προσέχειν (sc. τὸν νοῦν), opletten; καθίζειν (zie § 28), zitten; ἀνακάμπτειν, terugkeeren; κλίνειν, dalen; ἐκκλίνειν, afdwalen; προκόπτειν, vorderen; καταλύειν (oorspr. τὰ ὑποζύγια), zijn intrek nemen; ὁρμᾶν, stormen; καταπαύειν, uitrusten; ἀπορρίπτειν, zich werpen; στρέφειν, zich keeren; ἀναστρέφειν, omkeeren; ἀποστρέφειν, zich afwenden; ἐπιστρέφειν, zich bekeeren; ὑποστρέφειν, terugkeeren; τελευτᾶν (sc. τὸν βίον), sterven; ἀνατέλλειν, opgaan.

2. Het *passivum* komt evengoed voor van deponentia media als van actieve werkwoorden met transitieve beteekenis, gelijk als in het oude Grieksch. Hebben de beide genera, medium en passivum vele vormen gelijk, bij den aoristus en het futurum passivi kan men het onderscheid des te beter bemerken.

Het passivum kan op onderscheidene wijzen omschreven

---

1) Het meerendeel van deze heeft daarnaast ook een gewoon transitief gebruik.

worden. Vooreerst door εἶναι ἐν met een subst. verbale = perf. pass. Op deze manier duidden de Attici gaarne het passivum van een dep. pass. aan. In het N. T. ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι, op dezelfde wijze gevonnist, Lk. 23 : 40. Vervolgens door een aantal actieve of mediale werkwoorden, die als passivum dienst doen voor bepaalde transitiva, vaak naast het eigenlijke passivum. Hiervan heeft het N. T. nog: Bij ἀποκτείνειν ἀποθνήσκειν, sterven; bij ἐκβάλλειν, uitwerpen, verbannen, ἐκπίπτειν; bij ἀναβιβάζειν, ophalen (Mtth. 13 : 48), ἀναβαίνειν (Mtth. 17 : 27); bij -ιέναι en composita, zenden, doen gaan, ἰέναι, gaan; bij καλεῖν, noemen, χρηματίζειν (Att. ἀκούειν); bij καταβιβάζειν (Lk. 10 : 15), nederstooten, καταβαίνειν (Mtth. 11 : 23); bij ποιεῖν, maken, γίνεσθαι; bij εὖ, κακῶς enz. ποιεῖν, goed, enz. doen, πάσχειν; bij ποιεῖσθαι, met een subst. verbale tot object, een handeling verrichten, γίνεσθαι met het subst. verb. tot subject; bij προβιβάζειν, verder brengen, προβαίνειν; bij τίκτειν, voortbrengen, γίνεσθαι (γεννᾶσθαι), geboren worden.

Van de zeer vele spreekwijzen uit het werkwoord διδόναι met een object gevormd, wordt als passivum hetzelfde object met λαμβάνειν (perf. ἔχειν) gebruikt. Bijv. ἐντολὴν διδόναι, bevel geven, λαμβάνειν, ontvangen, ἔχειν gekregen hebben; ἀφορμὴν, gelegenheid, διδόναι, λαμβάνειν; δόξαν διδόναι, λαμβάνειν; τόπον διδόναι, λαμβάνειν; τέλος of ἀρχὴν λαμβάνειν, ἔχειν. Voor διδόναι kan ook het activum παρέχειν of ἐπιτιθέναι, voor het passivum εὑρίσκειν gebruikt worden. Bijv. κόπους παρέχειν (Att. πράγματα παρέχειν, pass. πράγματα ἔχειν), Mtth. 26 : 10; πόνον ἔχειν, νομὴν εὑρίσκειν,

Joh. 10 : 9 (ἔχειν, 2 Tim. 2 : 17). Voorbeelden: ἵνα λάβωμεν ἔλεος καὶ χάριν εὕρωμεν, Hebr. 4 : 16; ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν ..., ἵνα ἔχητε, 2 Kor. 5 : 12.

Het Grieksch gebruikt gaarne het passivum, waar ons taalgevoel het activum eischt in uitdrukkingen als: ziekte, vrees, pijn enz. hebben. Volgens den Griek hebben, eigenlijk juister, die toestanden ons in hunne macht. Zoo wordt gezegd συνέχεσθαι φόβῳ (Lk. 8 : 37), πυρετῷ (Lk. 4 : 38), νόσοις, βασάνοις (Mtth. 4 : 24), δυσεντερίῳ (Hnd. 28 : 8). Natuurlijk kan dit passivum ook in een activum omgezet worden, maar dan wordt object wat in onze taal subject was en omgekeerd. Bijv. πνεῦμα, ἔκστασις, φόβος λαμβάνει τινά· θάμβος περιέχει τινά· τρόμος καὶ ἔκστασις ἔχει τινά· ἀγάπη συνέχει τινά· πυρετὸς ἀφίησίν τινα. Toch vindt men andersom ook ἔλαβεν θάρσος, Hnd. 28 : 15.

In het Grieksch hebben de werkwoorden bij welker activum de persoon, die de handeling ondergaat, in den genitivus of dativus staat, niettemin een persoonlijk passivum. Bijv. Ἡρῴδης ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη (pass. van ἐμπαίζειν τινί) Mtth. 2 : 16; μαρτυρεῖσθαι (pass. van μαρτυρεῖν τινι), een naam, een getuigenis hebben, doch daarnaast Δημητρίῳ μεμαρτύρηται, 3 Joh. : 12. Over den acc. der zaak in zinnen als ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, Rom. 3 : 2, zie men § 39, 5.

Het passivum kan de beteekenis hebben van „zich laten" maar dan niet in reflexieven zin (door eigen toedoen, Att.), doch in den echt passieven zin: toelaten, laten begaan, verdragen. Bijv. δογματίζεσθαι, zich inzettingen laten opleggen,

laten ringelooren; περιτέμνεσθαι, zich aan de besnijdenis onderwerpen; ἀδικεῖσθαι, onrecht verdragen, 1 Kor. 6 : 7.

De passiva van de werkwoorden ὁρᾶν, θεᾶσθαι (dep. med.), φαίνειν, γινώσκειν, εὑρίσκειν kunnen eene intransitieve zelfstandige beteekenis krijgen, welke o. a. hieruit blijkt, dat er in plaats van ὑπό c. gen. de dativus bij gebruikt wordt. De beteekenis is dan, deels ook in het Attisch, van ὁρᾶσθαι verschijnen; θεᾶσθαι, een schouwspel bieden; φαίνεσθαι, schijnen; γινώσκεσθαι, bekend worden; εὑρίσκεσθαι, bevonden worden, blijken. Zie § 41, 1 *c*.

Het deponens passivum πειρᾶσθαι, de proef nemen (Att.) wordt evenals het Att. activum, op de proef stellen, vervangen door het éène activum πειράζειν.

3. Het *medium* duidt in het Attisch aan, dat het onderwerp belang heeft bij de werking. Men onderscheidt eenige schakeeringen. Het intensieve of dynamische medium doet blijken, dat in meerdere mate de werkzaamheid van het subject wordt geeischt dan het activum uitdrukken kan. Bijv. παρέχεσθαι, verschaffen (uit eigen middelen) [1]); εὑρίσκεσθαι, vinden (door onderzoek) [2]). Ποιεῖσθαι c. acc. subst. verb. = een handeling verrichten, terwijl ποιεῖν = aanleiding geven tot. Bijv. μνείαν ποιεῖσθαι, gedenken; πορείαν ποιεῖσθαι, gaan. Voor ποιεῖσθαι gebruikt het N. T. ook τίθεσθαι. Bijv. βουλὴν τίθεσθαι, Hnd. 27 : 12. Zoowel

---

1) Hier verliest echter het N. T. het onderscheid tusschen παρέχειν en παρέχεσθαι uit het oog. Act. en med. worden, naar het schijnt, promiscue gebruikt.

2) Alleen Hebr. 9 : 12.

voor de constructie met ποιεῖσθαι als τίθεσθαι is de passieve vorm de nominativus van het substantivum verbale met γίνεται, pf. ἐστίν. Zie sub. 2.

Het subjectieve medium wil zeggen dat het onderwerp de handeling voor zichzelf verricht. Bijv. αἱρεῖσθαι, kiezen (nemen voor zich), N. T. ook ἐκλέγεσθαι; ἄρχεσθαι, beginnen (voor zich zelf, zijn eigen werk; act. = ik ben de eerste van anderen, geef het voorbeeld). Het Grieksche medium heeft ook de beteekenis van: iets laten doen voor zich. Bijv. δανίζεσθαι, zich te leen laten geven, borgen (act. geld voorschieten); κρίνεσθαι, zich laten recht verschaffen, procedeeren (act. recht spreken); λυτροῦσθαι, loskoopen (act. vrijlaten tegen geld); μισθοῦσθαι, zich in huur laten geven, huren (act. verhuren).

Vaak wordt in het Grieksch het medium gebruikt, waar wij aan het passivum de voorkeur zouden geven. Dit komt, omdat het eigenlijke object (doorgaans een lichaamsdeel) verzwegen is. Bijv. νίπτεσθαι, zich (de handen, voeten, het gezicht, laten) wasschen; κείρεσθαι, ξύρασθαι, zich (het hoofd laten) scheren; βαπτίζεσθαι, zich (het lichaam) laten doopen; ἀπολούεσθαι, zich (laten) afwasschen; ἀποκόπτεσθαι, zich (laten) ontmannen; κόπτεσθαι, zich (de borst) slaan; περιζώννυσθαι, ἀναζώννυσθαι, zich (de lendenen) omgorden. Deze mediale uitdrukkingen zijn wel te onderscheiden van de passieve, die toelaten beteekenen (zie sub 2). Somtijds kunnen de media door het activum met het pron. refl. worden vervangen. Bijv. (δια)ζωννύειν ἑαυτόν. Ἐκτινάσσεσθαι kan zijn: (het stof) van zich afschudden, maar ook: (zijn kleederen)

uitschudden. Van συγκαλεῖν, bijeenroepen, beteekent het medium: bij zich aan huis verzamelen. Van αἰτεῖν, vragen wordt het medium als handelsterm gebruikt, het activum drukt het verzoeken om een gunst uit, terwijl voor het bidden tot God beide genera gebezigd worden.

Vaak vinden wij in het N. T. het medium, waar wij het activum zouden verwachten volgens een Attische norm. Bijv. ἀμύνεσθαι, helpen, Hnd. 7 : 24; ἀπαγορεύεσθαι [1]), afdanken, 2 Kor. 4 : 2; ἀπειλεῖσθαι, dreigen; ἀπεκδύεσθαι, ontwapenen, Kol. 2 : 15; ἀπορεῖσθαι, verlegen zijn; ἁρμόττεσθαι, verloven, 2 Kor. 11 : 2; ἐκδίδοσθαι, verpachten; καταλαμβάνεσθαι, inzien (act. grijpen, vatten); παρατηρεῖσθαι, beloeren (ook act.); πληροῦσθαι, vullen; προβλέπεσθαι, voorzien; περιβλέπεσθαι, om zich heen zien; τίθεσθαι, stellen, aanstellen. Ὑστερεῖσθαι, gebrek hebben, derven, is, blijkens 2 Kor. 11 : 8 geen medium, maar een passivum.

Omgekeerd wordt het medium tegen het Attisch gebruik in door het activum vervangen bij de verba: εὑρίσκειν, vinden door onderzoek (zie echter bl. 189 nt. 2); εὐαγγελίζειν, goede tijding brengen (naast het medium); καθάπτειν, vastgrijpen, Hnd. 28 : 3; λύειν, zijn... losmaken; ποιεῖν c. subst. verb., = ποιεῖσθαι (zie boven), bijv. ὁδὸν ποιεῖν = πορείαν ποιεῖσθαι; διαρρήσσειν, zijn... scheuren, Mtth. 26 : 65; ἀποσπᾶν, zijn... trekken, Mtth. 26 : 51 (naast σπᾶσθαι μάχαιραν).

---

1) In den aor. ἀπείπασθαι Voor het N. T. kan men geen praesens -αγορεύειν voor-λέγειν aanwijzen. Zie § 28, 87.

§ 48. De tempora verbi.

1. De *indeeling* der tempora in het Grieksch komt hierop neer, dat men vooreerst spreekt van hoofdtijden (praesens, futurum, perfectum, futurum exactum) en historische tijden (imperfectum, aoristus, plusquamperfectum). Voorts kan men zich de handeling denken als: 1e geschiedende, 2e voltooid. In beide gevallen onderscheidt men heden, verleden en toekomst, welke bij geschiedende handeling worden aangeduid door praesens, imperfectum en futurum, bij voltooide handeling door perfectum, plusquamperfectum en futurum exactum [1]). De aoristus staat afzonderlijk, daar hij de handeling aanduidt zonder daarbij aan haar voortduren (praesens) of aan haar gevolgen (perfectum) te denken. De indicativus van den aoristus plaatst die handeling in het verleden en is dus een historische tijd. Alle coniunctivi en imperativi worden als hoofdtijden, alle optativi als historische tijden beschouwd.

2. Het *praesens* geeft de handeling als geschiedende in het heden te kennen. Dit heden kan als een enkel tijdstip, maar ook als een lange tijdsduur worden opgevat. Wil men de onderscheiding van die twee doen uitkomen, dan maakt men gebruik van de coniugatio periphrastica, zie sub 8, en andere omschrijvingen, zie § 52, 2.

---

1) Dit laatste vindt men niet in het N. T. Een dieper gaande behandeling vindt men bij Sormanni, De leer der tempora en modi in het Grieksch, Gron. 1892.

Het praesens de conatu legt er den nadruk op, dat de handeling nog niet voltooid is, m. a. w. dat men iets wil doen. Bijv. *τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει*, tracht te brengen, Rom. 2 : 4. Hiermede komt nauw overeen het praesens, dat een futurum vervangt, vooral in profetieën en wanneer het zoo goed is alsof de toekomstige handeling al begint verwezenlijkt te worden. Zoo heet de Messias *ὁ ἐρχόμενος*, die komen zal. Derhalve geldt dit evenzeer van het participium als van den indicativus, wat trouwens ook blijkt bijv. uit *εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν* (dat zou oversteken) *εἰς Φοινίκην*, Hnd. 21 : 2. Voorts bijv. *μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι*, Mtth. 27 : 63.

Daartegenover staat het praesens historicum, dat dient om de feiten van een verhaal, waarvoor anders de aoristus gebezigd wordt, als op het oogenblik geschiedende levendig voor te stellen.

Het praesens heeft in sommige gevallen dezelfde beteekenis als het perfectum van een ander werkwoord. Zoo staat *ἔχειν* dikwijls gelijk met het perfectum van *λαμβάνειν* en *εὑρίσκειν*, zie § 47, 2. Bijv. *ἐν γαστρὶ (κοιλίᾳ) συλλαμβάνειν*, zwanger worden, pf. *ἐν γαστρὶ ἔχειν*; *ἀπολαμβάνειν*, pf. *ἀπέχειν*, Mtth. 6 : 2; *ἀνάπαυσιν εὑρίσκειν*, pf. *ἀνάπαυσιν ἔχειν*, Openb. 4 : 8, vgl. Mtth. 11 : 29. Verder *ἥκειν*, *-εἶναι*, er zijn, gekomen zijn; somtijds *ἀκούειν*, hooren, gehoord hebben; *νικᾶν* overwinnaar zijn; *ἀδικεῖν* een overtreder zijn, overtreden hebben. Bijv. *ὑπερνικῶμεν*, wij zijn meer dan overwinnaars, Rom. 8 : 37.

Om relatief den tijd aan te duiden, wordt het praesens

gebruikt in de oratio recta achter ὅτι, wanneer men bedoelt, dat wat door ὅτι wordt ingeleid terzelfder tijd plaats had als de handeling van het werkwoord, waarop ὅτι terugslaat. Onze taal gebruikt in dit geval gaarne het imperfectum na een verleden tijd. Bijv. εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν, recht door zee gingen, niet: gaan, Gal. 2:14. Deze oratio recta, die in het Attisch slechts somtijds de oratio obliqua vervangt, doet het in het N. T. doorgaans. Zie § 50, 5.

3. Het *imperfectum* dient in onderscheiding van den aoristus en in overeenstemming met het praesens om de onvoltooide handeling te kennen te geven. Het wordt gebruikt voor handelingen, die herhaaldelijk geschiedden en duidt vroegere gewoonten aan. Bijv. ἀπέλυεν, had de gewoonte los te laten, Mk. 15:6. Wat langer duurde of wat zonder het verhaal verder te voeren de omstandigheden omschrijft, de manier van doen te kennen geeft, wordt doorgaans in het imperfectum medegedeeld. Somtijds worden twee door καί en dgl. verbonden werkwoorden zoo afgewisseld, dat het eerste in het impf., het tweede in den aoristus staat, omdat het de handeling afsluit.

Verba van vragen, verzoeken en dergelijke staan gaarne in het impf. Er is iets aarzelends, wachtends in. Daarentegen heeft het N. T. de werkwoorden van een absoluut bevel, dat kortaf gegeven wordt, gaarne in den aoristus. Ἔλεγεν wordt, waar men εἶπεν verwacht zou hebben, gebruikt bij mededeelingen, waarvan de duur of de gevolgen zich over een langer tijdsverloop uitstrekken of waarvan de wording of ontwikkeling geschetst wordt.

Daar het participium praesens ook voor het impf. moet dienst doen, kan het somtijds als zoodanig vertaald worden. Bijv. ὁ κλέπτων, die (vroeger) placht te stelen, Ef. 4 : 28.

In overeenstemming met het boven (sub 2) over het praesens gezegde valt nog te noemen het imperfectum de conatu. Bijv. ἐκάλουν αὐτὸ Ζαχαρίαν, wilden noemen, Lk. 1 : 59. Naast het praesens in plaats van het futurum (= μέλλειν) staat een imperfectum, dat met het impf. van μέλλειν (= zou) overeenkomt. Bijv. ἦν τὸ πάσχα μετὰ δύο ἡμέρας, Mk. 14 : 1; σάββατον ἐπέφωσκεν, Lk. 23 : 54. Insgelijks met participium. Bijv. ἐκεῖσε τὸ πλοῖον ἦν (zou) ἀποφορτιζόμενον, Hnd. 21 : 3.

Eindelijk in de oratio recta achter ὅτι dient het imperfectum in de relatieve tijdsbepaling als ons plusquamperfectum, gelijk wij het praesens daar door het imperfectum vertalen. Bijv. διελέγετο παρατιθέμενος ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν, had moeten lijden, Hnd. 17 : 3; οὐκ ἐπίστευσαν ὅτι ἦν τυφλός, dat hij blind geweest was, Joh. 9 : 18. De uitzonderingen hierop zijn weinige.

4. Den *aoristus* bespreek ik eerder dan het futurum, omdat hij vooral van praesens en imperfectum te onderscheiden is. De indicativus aoristi verschilt van het imperfectum op dezelfde wijze als het Latijnsche perfectum historicum of de Fransche passé défini. Door hem wordt het verhaal voortgezet. Hij deelt gebeurtenissen mede afgezien van duur of gevolgen. Dit plaatsgrijpen van een verleden handeling duidt hij aan, hetzij in het algemeen, hetzij in haar begin (inchoatieve of ingressieve aoristus), hetzij op haar einde, de handeling in

haar geheel samenvattend (complexieve aoristus). De ingressieve aoristus van verba, die een toestand aanduiden, beteekent het in dien toestand komen [1]). Bijv. ὑπηκούσατε, gij zijt gehoorzaam geworden, Rom. 6:17; ἐπτώχευσεν, hij werd arm, 2 Kor. 8:9; ὃς ἐγένετο νεκρὸς καὶ ἔζησεν, levend werd, Op. 2:8. De complexieve aoristus kan ook gebruikt worden voor iets, wat lang duurde (ἐνέμεινεν διετίαν, Hnd. 28:30) en wat meermalen geschiedde (τρὶς ἐρραβδίσθην, 2 Kor. 11:25), wanneer maar goed de afloop van de handeling in het oog wordt gehouden of de herhaalde gebeurtenissen op zich zelf staan.

De aoristus gnomicus, waarvoor ook wel het praesens gebruikt kan worden (Lat. het perf. gnom.), dient om iets verledens uit te drukken, waarbij aan den hoorder de gevolgtrekking wordt overgelaten, dat hetzelfde elk oogenblik weer kan gebeuren. Vooral komt hij in het gewone Grieksch voor in spreekwoorden en vergelijkingen. Het N. T. heeft hem eenige malen in gelijkenissen. Bijv. κατενόησεν γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθεν, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν, Jak. 1:24. Wij vertalen door het praesens.

Evenals in het Latijn het imperfectum, gebruikt men in het Grieksch den aoristus in brieven, waarbij de schrijver zich verplaatst op het standpunt van hem, die den brief ontvangt.

---

1) Zóó komt het mij voor, dat men alleen den aoristus kan verklaren van εὐδοκεῖν, een welgevallen hebben. Bijv. ἐν ᾧ εὐδόκησα, in wien ik een welgevallen verkregen heb, op wien ik mijn welgevallen vereenigd heb, Mtth. 3:17 en parall.

Wij vertalen hier door het praesens. Bijv. ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί, Philem. : 19. Ἔγραψα kan echter somtijds ook wel betrekking hebben op een vroegeren brief of een vroeger gedeelte. De aoristus van den briefstijl wordt afgewisseld door het praesens.

De imperativus aoristi duidt een eenmaal gegeven en terstond uit te voeren bevel aan, terwijl die van het praesens meer in het algemeen wordt gebruikt. De aoristus kan ook hier ingressieve beteekenis hebben. Somtijds wisselen aoristus en praesens zonder merkbaar verschil met elkander af. Bijv. ποιήσατε καὶ τηρεῖτε, Mtth. 23 : 3; ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε, Joh. 2 : 8; vgl. ook 1 Petr. 2 : 17.

Negatief wordt vóór den imperativus praesentis eenvoudig μή gezet, doch de imperativus aoristi wordt achter μή vervangen door den coniunctivus prohibitivus. Zie § 49, 3.

De infinitivus aoristi meldt het plaatsgrijpen der handeling zonder meer en heeft in zooverre zeer veel overeenkomst met dien van het praesens. Toch kan hij somtijds gebruikt worden voor iets, dat één keer geschiedt, op echte aoristusmanier. Bijv. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, nl. voor een keer eens, Rom. 14 : 21. In de gevallen, waar het Attisch den inf. fut. verlangde, bijv. achter μέλλειν en ἐλπίζειν, verdraagt het N. T. evengoed den inf. aor. als praesentis. Zie sub 5 en 8.

Het participium aoristi duidt doorgaans aan, dat de handeling aan die van het hoofdwerkwoord is voorafgegaan. Bijv. ἀπαγαγὼν ποτίζει, Lk. 13 : 15; τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονο-

μήσω; Lk. 18 : 18. Staat het hoofdwerkwoord ook in den aoristus, dan kan het participium een gelijktijdige handeling aanduiden. Bijv. ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον, Mtth. 27 : 4.

5. Het *futurum* kan evengoed de toekomst aanwijzen voor den ingressieven aoristus als voor het praesens. Het wordt gnomisch gebruikt gelijk ook de aoristus en het perfectum. Bijv. μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται, Rom. 5 : 7. Gelijk wij dat ook bij praesens en imperfectum vonden, kan het tot relatieve tijdsbepaling dienen na ὅτι in den overgang tot de oratio recta. Is het hoofdwerkwoord in een verleden tijd geplaatst, dan wordt het futurum door „zou" vertaald. Bijv. ἐνόμισαν ὅτι λήμψονται, Mtth. 20 : 10.

Bij wijze van imperativus wordt de indicativus futuri gebezigd om een zeer beslist, vooral goddelijk, bevel uit te drukken, aan welks vervulling niet getwijfeld wordt. Bijv. καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, Mtth. 1 : 21. Zie § 49, 2.

De infinitivus futuri verdwijnt in het N. T. met uitzondering van de Handelingen en den brief aan de Hebreeën. Hij wordt vervangen door den infinitivus praesentis en aoristi.

Het participium futuri, bij een verbum finitum gevoegd tot aanduiding van het doel (Lat. supinum I), wordt weinig meer gebruikt. Daarvoor bezigt men andere zinswendingen. Ook bijvoegelijk en met generaliseerend lidwoord is het een zeldzame verschijning geworden. Bijv. τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς; 1 Petr. 3 : 13.

6. Het *perfectum* stelt de handeling voor als voltooid in het heden, waardoor een nieuwe, nog voortdurene toestand is

ingetreden. Zoodoende heeft het in zekeren zin praesens-beteekenis. Bijv. κέκραγα, roepen; ἕστηκα, staan; ἥγημαι, van meening zijn; ἤλπικα, zijn hoop gebouwd hebben; μέμνημαι, zich herinneren; πέπεισμαι, overtuigd zijn; πέποιθα, vertrouwen; τέθνηκα, dood zijn. Zie § 24. Anderszijds kan ook de nadruk vallen op het voltooid zijn der handeling.

In den tijd van het T. N. werden de grenzen tusschen perf. en aor. minder vast dan vroeger. Men gebruikt den aor. somtijds voor een toestand, waar het perfectum gewenscht was. Bijv. ἐξέστημεν, wij zijn buiten zinnen (teg. σωφρονοῦμεν), 2 Kor. 5 : 13. Vaker wordt het perfectum als aoristus gebruikt voor den verleden tijd. Bijv. νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα, 2 Kor. 11 : 25, onder eene opsomming van gebeurtenissen in den aoristus. Vgl. het Lat. perf. hist.

Voor het perfectum gnomicum kan dezelfde tekst tot voorbeeld dienen als voor den aoristus gnomicus (zie sub 4): κατενόησεν καὶ ἀπελήλυθεν καὶ εὐθέως ἐπελάθετο, Jak. 1 : 24.

Evenals het praesens bij relatieve tijdsbepaling somtijds door het imperfectum vertaald moet worden, zoo ook het perfectum door het plusquamperfectum. Bijv. οὐδενὶ ἀπήγγειλαν οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν, gezien hadden, Lk. 9 : 36.

De imperativus komt alleen voor in de vormen ἔρρωσο enz. en πεφίμωσο, houd den mond; hij is krachtiger dan het praesens.

7. Het *plusquamperfectum* beantwoordt aan hetgeen van het perfectum gezegd is, waartoe het in verhouding staat als

het imperfectum tot het praesens. Het duidt, zooals boven (sub 1) gezegd is, de handeling aan als voltooid en verleden.

8. De *coniugatio periphrastica* heeft vooral plaats door middel van het hulpwerkwoord *εἶναι*. Reeds in het Attisch werd het futurum exactum omschreven door het participium perfectum van het activum met het futurum van *εἶναι*. In het N. T., dat geen futurum exactum heeft, moet op dezelfde wijze het passivum omschreven worden. Bijv. *ἔσονται διαμεμερισμένοι*, Lk. 12 : 52. Evenals in het vroegere Grieksch wordt van het perfectum ook de coniunctivus (optativus) door omschrijving gevormd., Bijv. *ᾖ πεποιηκώς*, Jak. 5 : 15; *ᾖ δεδομένον*, Joh. 3 : 27; 6 : 65 [1]). Het N. T. gebruikt echter ook de periphrasis, waar zij niet noodig is, in den indicativus, geheel met dezelfde beteekenis. *Γέγραπται* en *ἔστιν γεγραμμένα*, Joh. 20 : 30, 31 komen op hetzelfde neer. Ja, zelfs worden de imperativus en het participium zelf wel eens omschreven op dezelfde wijze. Somtijds kan die omschrijving dienen om krachtiger zijn bedoeling te uiten. Bijv. *ἑστὼς ἐπὶ τοῦ βήματος Καίσαρός εἰμι*, Hnd. 25 : 10.

Met het participium aoristi wordt in sommige getuigen omschreven *ὅστις ἦν βληθείς* en door sommige geleerden gegist *λη<μ>φθείς*, Lk. 23 : 19. In het N. T. een unicum!

---

1) Tot de noodzakelijke periphrasis kan men ook rekenen den 3en p. pl. van het pf. en plusquampf. der verba, met consonantstammen, welke niet door achtervoeging van *-νται* (*-ντο*) gevormd kunnen worden. Bijv. *εἰσὶν συνηγμένοι*, Mtth. 18 : 20; *ἀπεσταλμένοι ἦσαν*, Joh. 1 : 24. Zie over de foutieve vertaling § 18.

Ook het participium praesens wordt gebruikt in eene coniugatio periphrastica met εἶναι of het inchoativum daarvan, γίνεσθαι. Het dient vooral tot omschrijving van het imperfectum (met ἦν) en het futurum (met ἔσομαι). Hoewel dergelijke omschrijvingen in het oude Grieksch niet geheel ongewoon waren, neemt hun getal in het N. T. onder Arameeschen invloed sterk toe. Ofschoon zij met hetgeen zij omschrijven ident zijn, dienen zij toch dikwijls om, beter dan het gewone impf. of fut., een duurzame handeling aan te duiden. Wij kunnen dan vertalen door: aan het... zijn. Bijv. καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν, aan het wachten, Lk. 1 : 21; ἦν βαπτίζων, aan het doopen, Joh. 3 : 23. Zelfs fut. pass. ἔσεσθε μισούμενοι, men zal u (voortdurend) haten, Mtth. 10 : 22.

Impersonalia worden vooral gaarne op die wijze omschreven. Bijv. πρέπον ἐστὶν = πρέπει, δέον ἐστὶν = δεῖ enz. Veel zeldzamer is de periphrasis van het praesens indicativi der persoonlijke werkwoorden (met εἰμί). Nog minder komt de omschrijving van den infinitivus (met εἶναι) en van den imperativus (met ἴσθι) voor. Bijv. ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων, Lk. 19 : 17.

Μέλλειν, van plan zijn, met inf. fut. of praes (N. T. aor.) werd al in het Attisch gebruikt voor de schakeeringen, die het futurum miste, nl. den coniunctivus en het impf. (= zou). Bijv. ἔμελλον γράφειν, Op. 10 : 4. Bovendien vervangt het somtijds den verdwijnenden infinitivus en het participium futuri.

§ 49. De modi. De verbale vormen in den eenvoudigen hoofdzin.

1. De *modi* van het werkwoord worden in twee soorten onderscheiden, naarmate zij een persoonsuitgang hebben of als nomina behandeld worden. De verbale vormen zijn: indicativus, coniunctivus, optativus en imperativus; de nominale: infinitivus (indecl.) en participium.

2. De *indicativus* dient om feiten mede te deelen, te ontkennen of te vragen. Afwijkend van ons taalgebruik wordt in het Grieksch de indicativus (zonder ἄν) gebruikt bij de verba van kunnen, moeten en dgl., om aan te duiden, dat iets al of niet behoorde te geschieden, terwijl in werkelijkheid het tegenovergestelde plaats heeft of had. Hiervoor wordt het imperfectum gebezigd, zoowel wanneer de mogelijkheid in het heden als wanneer zij tot het verleden behoort. Bijv. ἔδει, men moest eigenlijk, men had moeten; ὤφειλον, ik moest; ἐδύνατο, kon, had gekund; εἶχον, ik had moeten, 3 Joh. : 13; καλὸν (κρεῖσσον) ἦν, het ware goed, beter (geweest); ἐξὸν ἦν, het was geoorloofd. Natuurlijk kan een imperfectum van dergelijke verba ook gebruikt worden voor iets wat behoorde, afgezien van de vraag of het geschiedde, ja, al geschiedde het ook Bijv. ἔπρεπεν, het betaamde, Hebr. 2 : 10, ἔδει, Lk. 24 : 26.

Het N. T. gebruikt echter dit impf. ook, waar in het Attisch het praesens voldoende en beter is. Bijv. ὡς ἀνῆκεν, zooals het betaamt, Kol. 3 : 18. Daarentegen wordt ook wel

in dit geval, in overeenstemming met het klassieke Grieksch, het praesens gebruikt. Bijv. ποιοῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστιν, Mtth. 12 : 2.

De indicativus van den onvervulbaren wensch (impf. en aor.) wordt zonder εἴθε of εἰ γάρ (Att.) gebruikt. Het Attische hulpwerkwoord ὄφελον, dat een partikel geworden is, vervangt ze. Zie § 28, 103. Bijv. ὄφελον ἐβασιλεύσατε, och of gij, 1 Kor. 4 : 8 (Att. ὠφέλετε βασιλεῦσαι). Eens, Gal. 5 : 12, wordt het impf. door het futurum vervangen.

De verba voluntatis worden, indien ze er bij staan, in het Attisch gebruikt in den optativus potentialis met ἄν, βουλοίμην ἄν (in het N. T. maar één voorbeeld, zie sub 4), bij een vervulbaren, in den indicativus bij een onvervulbaren wensch, ἐβουλόμην ἄν. In het N. T. wordt voor beide gevallen het imperfectum indicativi zonder ἄν gebezigd, zoodat ἤθελον, ἐβουλόμην, ηὐχόμην beteekenen kunnen: ik wilde wel (vervulbaar), en: ik had wel gewild (onvervulbaar). Toch is dit imperfectum het meest in gebruik bij onvervulbare wenschen. Voor vervulbare wenschen gebruikt het N. T. zeer dikwijls het praesens indicativi, dat onze Statenvertaling geschikt door het imperfectum vertaalt. Bijv. θέλομεν, wij wilden wel, Mtth. 12 : 38, Mk. 10 : 35, Joh. 12 : 21; θέλω, 1 Kor. 7 : 7; βουλόμεθα, Hand. 17 : 20.

Het futurum indicativi vormt de grensscheiding tusschen indicativus en coniunctivus (sub 3), daar het niet alleen wat zijn zal, maar ook de bedoeling des sprekers aangeeft.

Het vervangt, on-Attisch, den imperativus bij een wettelijk bevel, waarvan de volvoering stellig verwacht wordt, =

gij zult. Zie § 48, 5. De ontkenning is *οὐ*. Bijv. *οὐ φονεύσεις*, Mtth. 5 : 21. Iets wat zeker niet geschieden zal, wordt somtijds ontkend door *οὐ μή* met ind. fut. Bijv. *οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο*. Doorgaans wordt echter dan de coni. aoristi gebezigd. Zie ook voor verder gebruik sub 3.

3. De *coniunctivus* dubitativus (deliberantis), hortativus en prohibitivus is in den hoofdzin uit het Attisch bekend.

De *dubitativus* komt meest voor in den eersten persoon enkel- en meervoud, zelden in den derden. Er kan aan voorafgaan *βούλει* of *βούλεσθε* (N. T. ook *θέλεις*), los er mede verbonden. Bijv. *ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμεν*, Mtth. 26 : 17; *τίνα θέλετε ἀπολύσω*; wien moet ik loslaten (Mtth. 27 : 17)? Het N. T. heeft hem ook wel in den 2 en 3 persoon, maar dan met gewijzigde beteekenis, meer overeenkomend met het futurum of betrekking hebbend op de mogelijkheid. Bijv. *ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται*; wat zal er geschieden aan... (Lk. 23 : 31)? *πῶς φύγητε*; hoe zult gij ontkomen (Mtth. 23 : 33)?

Omgekeerd wordt voor den eersten persoon wel eenvoudig het fut. ind. gebruikt. Bijv. *τί ἐροῦμεν* voor *λέγωμεν*, passim in Rom. Zelfs in een variant het praes. ind. *τί ποιοῦμεν*, = *τί ποιῶμεν*, Joh. 6 : 28. De zuivere dubitativus kan opgelost worden door middel van *δεῖ*. Bijv. *τί με δεῖ ποιεῖν*; = *τί ποιῶ*; Hnd. 16 : 30. De bijbeteekenis van mogelijkheid door middel van *δύνασθαι*. Bijv. *πῶς δύνασθε λαλεῖν*, Mtth. 12 : 34.

De *hortativus* wordt insgelijks uitsluitend in den eersten persoon gebezigd, aan welken regel ook het N. T. zich houdt.

De pluralis is het meest gebruikelijk. Vóór den singularis wordt Attisch gaarne ἄγε(δή), φέρε(δή) of δεῦρο geplaatst, in het N. T. ἄφες of δεῦρο (mv. δεῦτε). Die woorden kunnen echter óók vóór het meervoud gebruikt worden, zelfs vóór den tweeden persoon mv. van den imperativus. Bijv. ἄφες ἴδωμεν, stil, laat ons zien, Mtth. 27 : 49.

De *prohibitivus* wordt voor een verbod gebruikt met μή in den tweeden persoon aoristi, bij uitzondering in den derden persoon. Dit geschiedt niet in het praesens (minder zachte vorm), waar eenvoudig de imperativus gebruikt wordt, terwijl deze in den tweeden persoon aoristi bij een verbod uitgesloten is [1]). Bijv. μὴ θαυμάσῃς, Joh. 3 : 7, doch μὴ θαυμάζετε, Joh. 5 : 28; μὴ φοβηθῆτε, Mtth. 10 : 26, doch μὴ φοβεῖσθε, vs. 28. Beide vormen kunnen afwisselen. Bijv. μὴ φοβοῦ καὶ μὴ σιωπήσῃς, Hnd. 18 : 9. Voor den derden persoon aoristi is echter wel de imperativus geoorloofd. Bijv. μὴ γνώτω, Mtth. 6 : 3, naast μὴ γινωσκέτω, Mtth. 9 : 30. Vóór den prohibitivus komt in het N. T. dikwijls een los ὅρα, ὁρᾶτε of βλέπετε te staan.

Een sterke ontkenning met het oog op de toekomst is οὐ μή met coniunctivus aoristi, gelijk in beteekenis aan het Attische οὐ μή c. ind. fut. Zie sub 2. De codices bieden vaak

---

1) Een nog harder verbod (bevel) hebben wij, evenals in het Attisch, bij gebruik van οὐ met den tweeden persoon van het fut. ind. = zult gij wel eens? Dit verbod en vraagvorm vindt men in οὐ παύσῃ διαστρέφων; wilt gij wel eens laten, ophouden (Hand. 13 : 10)?

beide vormen, maar hellen toch voor het N. T. het meest over tot den coni. aor. Bijv. οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, gij zult daar volstrekt niet vandaan komen, Lk. 12 : 59. In een vraag of door eene negatie in zijn tegendeel veranderd, wordt het een sterke bevestiging. Bijv. οὐ μὴ πίω αὐτό; zal ik dien niet drinken? d. i. ik zal hem stellig drinken, Joh. 18 : 11.

Eindelijk komt somtijds de coniunctivus in den hoofdzin voor ter vervanging van den imperativus, maar dan voorafgegaan door het finale ἵνα (vgl. het Fransche „que" en het Att. ὅπως c. ind. fut.). Feitelijk heeft men hier met den weglating van θέλω te doen, zoodat dit geval eigenlijk bij de afhankelijke zinnen behoort (finale zin § 50, 2). Bijv. ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς, kom opleggen, Mk. 5 : 23, vgl. θέλω ἵνα δῷς, Mk. 6 : 25.

4. De *optativus* is wel sterk aan het verminderen in het N. T., maar toch komt hij nog voor. Als zuivere optativus, d. i. om een (vervulbaren) wensch uit te drukken, vindt men hem meestal in den aoristus (eens, Hnd. 8 : 20 impf.). De negatie is μή. Bijv. μὴ γένοιτο, dat dit niet geschiede = dat zij verre! Naast den optativus wordt, zelfs in verwenschingen de imperativus in het N. T. gebezigd. Bijv. ἀνάθεμα ἔστω.

Als potentialis met ἄν er bij (negatie οὐ), om eene mogelijkheid aan te duiden, kent het N. T. den optativus nagenoeg niet meer. Alleen vindt men er nog sporen van in de Handelingen. Bijv. εὐξαίμην ἄν (zie sub 2), Hnd. 26 : 29; πῶς γὰρ ἂν δυναίμην; hoe zou ik het toch kunnen (Hnd. 8 : 31)?

5. De *imperativus* kwam reeds boven ter sprake wat

betreft het verschil tusschen het praesens en den aoristus (§ 48, 4). Evenals in het oude Grieksch dient hij om een bevel, een verzoek en eene vergunning uit te drukken. Worden twee werkwoorden gecoördineerd en het eerste is een imperativus, dan kan de hoofdzin, waarin het eerste voorkomt, als een concessieve of conditioneele bijzin vertaald worden. Bijv. *ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε*, indien gij al toornt, zoo zondigt toch niet, Ef. 4 : 26.

Behalve door den imperativus kan een bevel worden uitgedrukt door *οὐ* cum fut. ind. in een vraagzin (zie bl. 205 nt.) = wilt gij wel eens; (*θέλω*) *ἵνα* c. coni. (zie sub 3); den indicativus futuri (zie sub 2); den infinitivus (zie § 51, 2) en eindelijk in het Attisch door *τί οὐκ* c. ind. praes. of aor. (vriendelijke aansporing), waaraan het N.-T.ische *διατί οὐχί* c. ind. praes. herinnert. Bijv. *διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;* 1 Kor. 6 : 7.

---

§ 50. De verbale vormen in den afhankelijken zin.

1. Van de *voorwaardelijke* zinnen heeft men in het Attisch vier vormen. *Vooreerst:* in de protasis *εἰ* met den indicativus van een hoofdtijd, waarop de apodosis in een hoofdtijd volgt. Daar wordt in den afhankelijken zin (protasis) een werkelijkheid verondersteld (realis). Men zou hem kunnen vertalen door: indien het waar is, dat. Bijv. *εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπέ*, Mtth. 4 : 3. *Ten tweede:* in de protasis *εἰ* met den indicativus

van een historischen tijd, waarop de apodosis in den indicativus van een historischen tijd met ἄν volgt. Daar wordt in den afhankelijken zin eene niet-werkelijkheid of eene onmogelijkheid verondersteld (irrealis). Men zou hem kunnen vertalen door: indien het zoo (geweest) ware (wat niet het geval is). Bijv. εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε, Joh. 8 : 19. *Ten derde:* in de protasis εἰ met den optativus, waarop de apodosis in den optativus met ἄν volgt. Daar wordt in de protasis een subjectieve mogelijkheid verondersteld (potentialis). Men kan hem vertalen door: gesteld, dat het geval mocht wezen. *Ten vierde:* in de protasis ἐάν met den coniunctivus, gevolgd door de apodosis in een hoofdtijd. Daar wordt in de protasis iets, dat zich in het algemeen kan voordoen in heden of toekomst, iets objectief-mogelijks, verondersteld (eventualis). Men kan vertalen door: indien, in geval dat. Bijv. ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται, Mtth. 5 : 13.

Bij den *eersten vorm* valt op te merken, dat de protasis ook wel eene werkelijkheid, een feit in het verleden veronderstellen kan en dat dan een historische tijd, de aoristus, gebruikt wordt. Bijv. εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτόν, Mk. 3 : 26. Somtijds wordt εἰ in het N. T. vervangen door ἐάν, maar, opmerkelijk genoeg, wordt dan doorgaans achter de coniunctie de indicativus praesentis gebruikt, alsof er εἰ stond. Bijv. ἐὰν ὑμεῖς στήκετε, 1 Thess. 3 : 8. Een Hebraïsme is εἰ c. ind. fut. in eene eed, waar het gelijk staat met: waarlijk niet. Bijv. εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου, Hebr. 3 : 11, 4 : 3. Zie § 54, 3 *b*.

Op den *tweeden* vorm heeft men een eigenaardige uitzondering in Mk. 9 : 42, *καλόν ἐστιν αὐτῷ μᾶλλον εἰ περίκειται*, nog sterker Luk. 17 : 2, *λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ περίκειται.* Men verwacht hier natuurlijk den irrealis in historische tijden, vgl. *καλὸν ἦν εἰ οὐκ ἐγεννήθη*, Mtth. 26 : 24. De onjuiste praesens-vormen kunnen misschien verklaard worden uit Latijnschen invloed, omdat *καλὸν ἦν* de vertaling kan zijn van „melius *est*" zoowel als van „melius *erat.*" Zie § 49, 2.

Verder valt op te merken, dat bij den tweeden vorm *ἄν* in de apodosis gemist kan worden bij de N.-T.ische schrijvers.

Wordt het behouden, dan staat het gaarne zoover mogelijk naar voren. Bijv. *οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο*, Joh. 18 : 36 (var.). Het kan echter niet vóór *οὐ* komen te staan. Bijv. *Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην*, Gal. 1 : 10.

De *derde* vorm komt niet meer volledig voor in het N. T. Dit hangt samen met het verdwijnen van den optativus. Wel vindt men nog de protasis in den vorm, maar de apodosis heeft den optativus niet, die immers in den hoofdzin als potentialis zeer verminderd is. Zie § 49, 4. Op een plaats in de Hnd., waar hij had kunnen voorkomen, wordt juist het verbum finitum door den inf. vervangen, waarbij nog het in het Attisch onmisbare *ἄν* wordt weggelaten: *εἰ δύναιντο, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον*, Hnd. 27 : 39. In de verdere gevallen, waar de optativus in den voorwaardelijken bijzin staat, heeft de hoofdzin den indicativus: *ἔσπευδεν, εἰ δυνατὸν εἴη*, Hnd. 20 : 16; *οὓς ἔδει, εἴ τι ἔχοιεν*, 24 : 19; *σπείρεις, εἰ τύχοι*, als het zoo treft, al naar het uitkomt, 1 Kor.

15 : 37. In 1 Petrus wordt het verbum finitum van den hoofdzin juist uitgelaten: εἰ καὶ πάσχοιτε, μακάριοι, 3 : 14; κρεῖττον, εἰ θέλοι, vs. 17. Men voelt hier niet de noodzakelijkheid van den potentialis. De vorm herinnert aan een ander verschijnsel in het Attisch, waar εἰ met den optativus in den bijzin, terwijl in den hoofdzin een historische tijd zonder ἄν staat, eene in het verleden herhaaldelijk verrichte handeling uitdrukt. Maar de beteekenis beantwoordt ook hieraan niet. Misschien kan εἰ c. opt. hier nog het best worden vertaald door: gesteld dat.

De *vierde* vorm kan, ook in het Attisch, in zooverre gewijzigd worden, dat bij een geval, hetwelk betrekking heeft op de toekomst, in de protasis in plaats van ἐάν c. coni. ook εἰ c. ind. fut. gebruikt mag worden. Men vergelijke de verwantschap van ind. fut. en coni. aor. in § 49, 2, 3. Toch is de ind. fut. in het N. T. in dit geval betrekkelijk zeldzaam en kan dan nog doorgaans tot den eersten vorm worden teruggebracht. De ind. fut. achter ἐάν in plaats van den coniunctivus aoristi vindt men nooit gesteund door het eenparig getuigenis der handschriften.

Evenals in het Attisch komt ἐάν c. coni. aor. in den vierden vorm zeer dikwijls overeen met het fut. exactum in het Latijn, en wordt dan in onze taal, minder logisch, door het perfectum weergegeven. Dit geldt, wanneer de apodosis in het futurum staat. Bijv. ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ (geworden is), ἐν τίνι ἁλισθήσεται; Mtt. 5 : 13.

Het onderscheid tusschen den eersten en den vierden

vorm is in het N. T. aan het verflauwen. Dit blijkt o. a. uit het gebruik van *ἐάν* met den indicativus. Toch gevoelt men nog wel het verschil, zooals duidelijk blijkt uit zinnen, waarin *εἰ* en *ἐάν* in verschillende schakeering naast elkander gebruikt worden. Bijv. *εἰ ταῦτα οἴδατε* (werkelijkheid), *μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε* (toekomst), Joh. 13 : 17; *εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;* Joh. 3 : 12.

Wat de conditioneele bijzinnen in het algemeen aangaat, kan nog opgemerkt worden, dat wel eens de hoofdzin wordt weggelaten. Bijv. *ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον* (nl. wat dan?); Joh. 6 : 62. Dit geschiedt vooral, ook in 't Attisch, wanneer er een tweede voorwaardelijke bijzin met *εἰ δὲ μή* op volgt. Bijv. *κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον* (nl. zoo is het goed) · *εἰ δὲ μήγε* (maar anders), *ἐκκόψεις αὐτήν*, Lk. 13 : 9.

Εἰ δὲ μή(γε) beteekent: anders, in het tegenovergestelde geval (si minus). Daarachter wordt het werkwoord weggelaten. Bijv. *εἰ δὲ μή, εἶπον ἂν ὑμῖν*, anders zou ik het gezegd hebben, Joh. 14 : 2. *Εἰ μή* (Attisch), *εἰ μή τι*, *ἐκτὸς εἰ μή*, hetzij met indicativus of coniunctivus, wordt veel vaker gebruikt dan *ἐὰν μή*. Deze woorden beteekenen: behalve wanneer, tenzij dat (nisi vero), maar grenzen somtijds aan de beteekenis: alleen, evenwel (*πλήν* in een hoofdzin). *Εἴπερ* is het versterkte *εἰ* = indien ten minste.

De concessieve bijzinnen behooren bij de voorwaardelijke. Daarin worden *εἰ* en *ἐάν* gaarne door *καί* versterkt: *εἰ καί*, *ἐὰν καί*, indien ook al, al... ook. Zie § 54, 3 *f*.

2. De *finale* zinnen worden ingeleid door ἵνα, ὅπως of μή. In het Attisch hebben zij na een hoofdtijd doorgaans den coniunctivus, na een historischen tijd den optativus. De coniunctivus wordt in het N. T. uitsluitend gebruikt in beide gevallen. Wordt in het Attisch de coniunctivus achter ὅπως wel eens vervangen door den ind. fut., in het N. T. geschiedt dit daarentegen juist achter ἵνα en μή. Bijv. παραδῶ ἵνα καυθήσομαι, 1 Kor. 13 : 3, var. Eigenaardig is het in het N. T. veel voorkomend gebruik, dat achter den coniunctivus, die op ἵνα volgt, met καί een gewoon fut. ind. gehecht wordt om het verdere resultaat aan te duiden. Dit gebruik schijnt voort te komen uit de Hebreeuwsche vau concecutivum. Bijv. ἵνα καρπὸν φέρητε καὶ γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί, Joh. 15 : 8. Het ouderwetsche ὅπως ἄν cum coni. komt bij uitzondering voor. Over ἵνα in plaats van den infinitivus zie men § 51, 2.

3. De *relatieve* zinnen geven, voor zooverre zij beschrijvend zijn, tot geene opmerkingen aanleiding. Zie echter § 36, 4. Zij kunnen meestal door hoofdzinnen vervangen worden en daarom ook alle vormen van den zelfstandigen zin aannemen. Dit is echter niet het geval met de hypothetische en de finale relatieve zinnen.

In het oude Grieksch worden na een hoofdzin in een hoofdtijd de relativa gevolgd door ἄν met den coniunctivus generalis of iterativus, om een geval aan te duiden, dat zich in het algemeen kan voordoen of zich bij herhaling voordoet; staat de hoofdzin in een historischen tijd, dan komt de hypo-

thetisch relatieve zin in den optativus zonder ἄν. Het N. T. heeft wel steeds in het vereischte geval den coniunctivus met ἄν, betwelk slechts door δέ en γάρ van het relativum gescheiden mag worden, doch den optativus vervangt het door den indicativus met ἄν, zoowel van den aor. als van het impf. Bijv. ὅσοι ἂν ἥψαντο αὐτοῦ ἐσῴζοντο, Mk. 6 : 56. In zulke zinnen staat ὅς(τις) ἄν gelijk met ἐάν τις. Voor het futurum wordt de coniunctivus van den aoristus gebruikt, maar wellicht is ook de indicativus futuri geoorloofd. Bijv. ὃς δ'ἂν ἀπολέσει (var. ἀπολέσῃ), Mk. 8 : 35. Weglating van ἄν is volgens sommige getuigen geoorloofd. Bijv. ὅστις τηρήσῃ (var. -σει), Jak. 2 : 10.

De finale relatieve zinnen in het N. T. kunnen eenvoudig den indicativus futuri hebben, maar ook den coniunctivus. Bijv. ποῦ ἐστιν τὸ κατάλυμα, ὅπου φάγω (= ἵνα ἐκεῖ φάγω); waar ik eten kan, om daar te eten, Mk. 14 : 14.

Ἄξιος heeft, behalve den infinitivus en het dezen vervangende ἵνα, eens het relativum c. ind. fut. achter zich. Vgl. het Lat. „dignus qui" c. coni. Bijv. ἄξιός ἐστιν ᾧ παρέξῃ τοῦτο, Lk. 7 : 4.

4. De *temporale* zinnen met ὅτε, ὅταν, ὡς, ἐπειδή staan op eene lijn met de relatieve zinnen. De aoristus duidt aan, dat de handeling aan die van den hoofdzin is voorafgegaan en beantwoordt dus, waar deze in een verleden tijd staat, aan ons plusquamperfectum. Doorgaans hebben deze zinnen den indicativus. Evenals het relativum kan ὅτε in finale zinnen (zie sub 3) naast den ind. fut. ook den coniunctivus hebben: ἕως ἥξει ὅτε εἴπητε, Lk. 13 : 35, maar beter is dan ὅταν c. coni.

Anderszijds wordt ook ὅταν vreemd gebruikt, nl. in iteratieven zin met den indicativus zelfs van den aoristus, waar men Att. ὁπότε en ὅτε c. opt. bezigt. Bijv. καὶ ὅταν (zoo vaak als) ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως, Mk. 11 : 19. Maar verder komt het ook op minder correcte wijze, ja zelfs in de beteekenis van ἐάν voor.

Die conjuncties, die beteekenen: totdat, zoolang als, hebben, evenals vroeger den indicativus. Zij zijn ἕως, ἕως οὗ (ὅτου), ἐν ᾧ, ἄχρι(ς), ἄχρις οὗ, μέχρι(ς), μέχρις οὗ. Krijgen zij echter den coniunctivus generalis of iterativus, dan wordt doorgaans het vroeger daarbij noodzakelijke ἄν weggelaten.

Insgelijks is bij πρίν c. coni., eer, voordat, het gebruik van ἄν beperkt, terwijl bovendien deze conjunctie vaak door ἕως vervangen wordt. Hnd. 25 : 16 heeft πρὶν ἤ den optativus van de indirecte rede.

5. De *objectszinnen* tellen, in ruimeren zin genomen, drie soorten: de eigenlijke objectszinnen, de afhankelijke vraagzinnen en de finale objectszinnen achter de verba van bezorgdheid.

De eigenlijke objectszinnen worden ingeleid door ὅτι, dat. Ὡς heeft, waar het zoo voorkomt (Lk. Paul.), meer de beteekenis „hoe" [1]), ofschoon het zich wel gelijk ὅτι laat vertalen.

---

1) Driemaal komt ὡς ὅτι voor (2 Kor. 5 : 19; 11 : 21, 2 Thess. 2 : 2), door sommigen verklaard als een pleonasme, overeenkomend met ons „als dat", „hoe of". Beter is het wellicht, dit ὡς ὅτι c. temp. fin. gelijk te stellen met ὡς c. gen. absol. = alsof. In dit geval staat ὅτι in beteekenis gelijk met den genitivus absolutus.

De objectszinnen met ὅτι zijn zeer talrijk in het N. T. en hebben groote veroveringen gemaakt op het gebied van den acc. c. inf. Zie § 51, 2. De beide wijzen van uitdrukking zijn foutief dooreengehaald in θεωρῶ ὅτι μέλλειν ἔσεσθαι, Hand. 27 : 10.

In het Attisch hebben de objectszinnen na een hoofdtijd den indicativus, na een historischen tijd den optativus van de oratio obliqua. In het N. T. wordt echter nooit de optativus gebruikt na een historischen tijd. Intusschen treedt de oratio recta dikwijls in plaats van de oratio obliqua, hetzij gedeeltelijk, zoodat alleen tijd en wijs der rechtstreeksche rede wordt gebezigd, hetzij geheel, zoodat ook de persoon der rechtstreeksche rede wordt gebruikt. Voor het eerste geval zie men de relatieve tijdsbepaling onder de verschillende tempora van § 48, 2 enz. In het tweede geval heeft men te doen met ὅτι recitativum, dat met ons: „..." gelijk staat. Bijv. ὁ λέγων ὅτι ἔγνωκα αὐτόν, die zegt: „ik ken hem", 1 Joh. 2 : 4.

De afhankelijke vraag heeft Attisch insgelijks na hoofdtijden den indicativus en na historische tijden de optativus van de indirecte rede. Echter kan ook daar reeds de indirecte vraag elke wijs van den hoofdzin aannemen. Zoowel het een als het ander vindt men in het N. T.: Coni. dubit., bijv. μὴ μεριμνᾶτε τί φάγητε, Mtth. 6 : 25; optat. potentialis (zie § 49, 4), bijv. ἐνένευον τὸ τί ἂν (hieruit blijkt pot.) θέλοι καλεῖσθαι αὐτό, Lk. 1 : 62. Ontbreekt een eigenlijk interrogativum, dan leidt εἰ de indirecte vraag in. Θαυμάζω εἰ, dat in het Attisch „ik ben benieuwd of" beteekent, hecht in het N. T. niet de vragende

beteekenis aan εἰ en wordt vertaald „ik verwonder mij, als (dat)." Evenals in het Attisch komt εἰ van den indirecten vraagzin ook voor met de beteekenis: (om te zien) of, vooral versterkt door ἄρα(γε) (Lat. si forte). Het negativum is μήποτε. Bijv. διώκω εἰ καταλάβω, Phil. 3 : 12; εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί, Hnd. 8 : 22; ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι, εἴ πως δύναιντο, Hnd. 27 : 12.

De finale objectszin achter verba van vreezen wordt in het Attisch door μή ingeleid (negatief μὴ οὐ). Na een hoofdtijd staat de coniunctivus, als er van iets toekomstigs, de indicativus, als er van iets verledens sprake is; na een historischen tijd de optativus. Het N. T. versterkt den vorm μή gaarne tot μήποτε of μήπως, maar verzacht het begrip in zooverre, dat deze constructie ook bij een bloot vermoeden gebruikt kan worden. Vgl. μήποτε als ontkenning van εἰ der indirecte vraag. Bij twijfel en bezorgdheid beteekent μήποτε in den hoofdzin „wellicht", in den afhankelijken zin „of wellicht." Ook hier is het negatieve μὴ οὐ. Bijv. μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ, er kon eens niet genoeg zijn, Mtth. 25 : 9. Men moet er dan iets als δέος ἐστὶν vóór denken. Het gebruik van de verba timendi met μή is niet veelvuldig in het N. T. Vaker wordt achter allerlei andere verba een afhankelijke zin met μήποτε en μήπως gehecht, waar wij dan bezorgdheid tusschen de regels door moeten lezen. Bijv. μήπως εἰς κενὸν τρέχω (coni. geldt toekomst) ἢ ἔδραμον (geldt verleden), Gal. 2 : 2. Wat overal voor het N. T. van kracht is, is het ook hier, dat het fut. ind. nauw grenst aan den coniunctivus.

Bij de objectszinnen verdient nog opmerking het ook

vroeger gewone verschijnsel van de prolepsis, waardoor het subject van den afhankelijken zin tot object van den hoofdzin wordt gemaakt, vooral na de verba van onderzoeken, gewaarworden, aanwijzen, zeggen, weten en vreezen. Bijv. *ὃν ὑμεῖς λέγετε ὅτι θεὸς ἡμῶν ἐστιν*, Joh. 8 : 54; *σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς*, Gal. 6 : 1. Vreemder (niet subject van den afhankelijken zin) *φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς*, Gal. 4 : 11. Ook met omzetting in het passivum (nominativus). Bijv. *εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐγήγερται*, als van Christus gepredikt wordt, dat = als gepredikt wordt, dat Christus, 1 Kor. 15 : 12.

---

§ 51. De infinitivus.

1. De infinitivus heeft de beteekenis van een onverbuigbaar substantivum en heeft als zoodanig, vooral in de casus obliqui het anaphorisch *artikel* noodig. Hij kan subject en object van den zin zijn, kortom in alle opzichten dienst doen als een substantivum. Alleen is een attribuut bij den infinitivus een hooge uitzondering: *διὰ παντὸς τοῦ ζῆν*, Hebr. 2 : 15. De negatie is *τὸ μή* c. inf. Het gebruik van den infinitivus met het lidwoord heeft zich zeer uitgebreid in het later Grieksch. Het kan ook tijdbepalende en redengevende bijzinnen vervangen. Maar niet bij alle schrijvers is het even veelvuldig. Zij, die onder invloed van de Grieksche litteratuur staan, hebben dezen infinitivus meer dan het vulgaire Grieksch,

De infinitivus blijft dezelfde casus regeeren als de verbale vormen.

Eigenaardig is, ook al in vroeger Grieksch, de genitivus met het lidwoord tot aanwijzing van een doel. Hierbij heeft men een weggelaten ἕνεκα te denken. Somtijds kan ook de genitivus uit het verband verklaard worden. Bijv. na nomina: ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν, Lk. 10 : 19. Τοῦ (negatief τοῦ μή, bijv. καταπαύειν τοῦ μή, Hnd. 14 : 18) c. inf., los aangehecht met finalen of consecutieven zin (ἕνεκα), wordt in het N. T. nog het meest gebruikt. Bijv. ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν, om te, Mtth. 13 : 3. Hetzelfde drukt de losse infinitivus zonder lidwoord uit, terwijl ook daar, waar men een enkelen infinitivus verwacht, met deze beteekenis τοῦ kan staan. Bijv. ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν, Hnd. 27 : 1.

Εἰς τό c. inf. krijgt in het N. T. vrij wel de beteekenis van ὥστε c. inf. en is dus consecutief, maar toch ook finaal. Insgelijks ontstaan door andere praeposities allerlei belangrijke wendingen, maar wier beteekenissen duidelijk genoeg zijn. Alleen valt in het N. T. het veelvuldig gebruik er van op. Als een Hebraïsme kan aangemerkt worden ἐν τῷ c. inf., terwijl, doordat, nadat (aor.). In dergelijke wendingen worden niet aangewend de praeposities: ἐπί, κατά, παρά c. acc.; ἀπό, μετά, περί, ὑπέρ, ἄνευ, χωρίς, χάριν enz. c. gen.; ἐπί, πρός c. dat.

2. De infinitivus *zonder lidwoord* heeft meer het karakter van een verbalen vorm. Hij staat in plaats van den imperativus slechts twee malen: χαίρειν μετὰ χαιρόντων, κλαίειν μετὰ κλαιόντων, Rom. 12 : 15; τῷ αὐτῷ στοιχεῖν, Phil. 3 : 16. Daar er geen nomi-

nativus bij staat, kan men niet uitmaken, of deze infinitivus, als somtijds in het oude Grieksch, geheel absoluut, of afhankelijk van een weggelaten verbum voorkomt, zooals bijv. χαίρειν in eenen brief (sc. λέγει). Hnd. 15 : 23; 23 : 26; Jak. 1 : 1. Wanneer een nominativus noodig is, wordt de infinitivus door ἵνα c. coni. vervangen. Bijv. ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα, Ef. 5 : 33. Zie § 49, 3 en 5. De bekende Attische absolute infinitivus achter ὡς vindt men in het N. T. slechts eens: ὡς ἔπος εἰπεῖν, om zoo te zeggen, in één woord, Hebr. 7 : 9. Tot aanwijzing van doel staat in het Grieksch de infinitivus vooral na verba van kiezen, aanstellen, overlaten, geven, zenden en dergelijke. Dit gebruik is veelvuldig in het N. T. naast dat van τοῦ c. inf. (zie sub 1). Het vervangt bij verba van komen ook het Attische, in het N. T. ongebruikelijke participium futuri. Bijv. ἀνέβησαν προσεύξασθαι, Lk. 18 : 10. Deze infinitivus wordt in het N. T. vaak door ἵνα c. coni. vervangen. In het oude Grieksch kwam er wel eens ὅπως voor in de plaats, maar in het nieuwere begint hij zich in ἵνα op te lossen.

Onze consecutieve bijzinnen worden in het Attisch weergegeven door ὥστε met acc. c. inf. = zoodat. Aan het begin van een hoofdzin echter beteekent het (c. ind. enz.): zoodoende, derhalve. Dit ὥστε met acc. c. inf. wordt in het N. T. ook wel vervangen door den lossen inf., waarbij het subject in den acc. kan staan. Bijv. διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς . . ., ψεύσασθαί σε, Hnd. 5 : 3. Maar nu wordt voor dezen inf. ook weer het finale ἵνα c. coni. gebruikt, zoodat dit laatste evenals het Latijnsche „ut"

naast de finale ook een consecutieve beteekenis kan erlangen, die het oorspronkelijk niet bezat. Bijv. τίς ἥμαρτεν, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ; Joh. 9 : 2. Zoo heeft ἵνα zich al meer en meer ingedrongen in het gebied van ὥστε, ὅπως en van den Attischen infinitivus, die dienst doet als object bij onvolledige verbale begrippen tot aanvulling en nadere bepaling na de verba van: willen, kunnen, streven, wenschen, bidden, aansporen, bewerken, hinderen, schuwen, veroorloven, enz. Vele dier woorden hebben evengoed ἵνα c. coni. als den inf. in het N. T. achter zich. Ook de infinitivus als subject bij verba impersonalia en bij de copula en dgl. met praedicaatsnomen kan in het N. T. door ἵνα vervangen worden. Bijv. συμφέρει ἵνα, Mtth. 5 : 29; ἔρχεται ὥρα ἵνα, Joh. 12 : 23 e. e. Kortom elke infinitivus kan door ἵνα vervangen worden, wanneer er maar niet een feit door uitgedrukt wordt.

Πρίν, eer, voordat, heeft Attisch den infinitivus achter zich, als de hoofdzin bevestigend is; doch indien deze ontkennend is, volgt na een hoofdtijd πρὶν ἄν c. coni., na een historischen tijd πρίν c. ind. Wat van de verbale vormen achter πρίν in het N. T. gebruikt wordt, bleek § 50, 4. Het N. T. gebruikt gaarne πρὶν ἤ vóór den infinitivus bij bevestigenden hoofdzin. Bijv. πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρράν, Hnd. 7 : 2. Maar ook πρὸ τοῦ c. inf. Deze infinitivi worden niet door ἵνα vervangen.

Bij den inf. achter verba iubendi, vooral κελεύειν, maar ook ἐπιτάττειν, διατάττειν, προστάττειν, ἐντέλλεσθαι, αἰτεῖσθαι, λέγειν, ἀποστέλλειν, ἐνορκίζειν, ἐπικαλεῖσθαι heeft het N. T. de Latijnsche

constructie van „iubere" overgenomen, hetwelk, als de persoon, die de handeling moet verrichten er niet bij staat, gevolgd wordt door den inf. pass. met den acc. van het object der handeling. Bijv. τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλεσαμένου τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέλευσα τηρεῖσθαι αὐτόν, Hnd. 25 : 21.

De accusativus cum infinitivo beantwoord aan het oude Grieksch. Wanneer hoofdzin en afhankelijke zin hetzelfde subject hebben, wordt ook thans de acc. c. inf. vervangen door den nominativus c. inf. Bijv. ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ, Rom. 9 : 3. Het subject kan in den bijzin ook weggelaten worden. Bijv. ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, 1 Joh. 2 : 9. Echter wijkt het N. T. dikwijls af en gebruikt op Latijnsche wijze het pronomen reflexivum. Bijv. τῶν λεγόντων Ἰουδαίους εἶναι ἑαυτούς (klassiek: Ἰουδαίων εἶναι met assimilatie [1])), Op. 2 : 9; ἐγὼ ἐμαυτὸν οὔπω λογίζομαι κατειληφέναι, Phil. 3 : 13. Zoo gaat geheel niet meer de oude regel op, dat bij alle infinitivi, waarvan het subject overeenkomt met dat van het regeerend verbum, het subject niet opnieuw uitgedrukt wordt. De infin. achter praeposities heeft in het N. T. zelfs doorgaans het overbodige subject er nog eens bij [2]). Bijv. μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με (overbodig) προάξω, Mtth. 26 : 32.

---

1) Deze assimilatie is niet meer gewoon in het N. T. Wel heeft men haar nog bij bepalingen, die niet zoozeer bij den infinitivus behooren. Staan zij meer in verband met den infinitivus, dan komen zij in den acc. te staan. Bijv. ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις... ἐκλεξαμένους, met een zeer juist onderscheid der naamvallen, Hnd. 15 : 25.

2) Dit kan wel eens tot onduidelijkheid leiden. Vgl. πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, Joh. 1 : 49, waar σε object is.

Achter het doelaanwijzend εἰς τό en πρὸς τό c. inf. wordt het echter weggelaten.

Omgekeerd wordt weer somtijds bij den acc. c. inf. het subject weggelaten, waar het staan kan. Bijv. παρακαλῶ (sc. ὑμᾶς) ὡς παροίκους, ἀπέχεσθαι, 1 Petr. 2 : 11. De acc. c. inf. heeft zich in sommige gevallen wat uitgebreid, maar daarentegen veel terrein verloren door de objectszinnen met ὅτι, die in het N. T. aanmerkelijk talrijker zijn dan vroeger. Zie § 50, 5. Nog zeldzamer is de nominativus cum infinitivo. Ook de oratio obliqua met zijne vele infinitivi, zoo algemeen in het oude Grieksch, behoort tot de uitzonderingen in het N. T. Komt een schrijver als Lukas er even toe, dan keert hij toch bijna onmiddelijk weer tot de directe rede terug. Het in de klassieke taal veel gebezigde ἄν bij den infinitivus mist men in het N. T.

§ 52. Het participium.

1. Het *attributieve* participium wordt, wat zijne plaatsing betreft, geheel behandeld als een adiectivum. Het staat tusschen het artikel en het substantivum of achter het substantivum met herhaling van het lidwoord. Zie § 43, 6. Vooral met, maar ook wel zonder lidwoord kan het een betrekkelijken bijzin vervangen en daardoor in onze taal worden weergegeven. Zie § 50, 3. Liever worde het echter zonder lidwoord anders beschouwd (zie sub 2), tenzij het staat bij een woord, dat zelf

geen lidwoord bij zich heeft. Bijv. ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, Lk. 6 : 48. Ook dan wordt (niet Attisch) nog gaarne aan het participium het lidwoord toegevoegd, zelfs achter τινές. Bijv. χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, 1 Petr. 1 : 7; εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, Gal. 1 : 7 (zonder lidwoord zou het ptc. beteekenen: aan het beroeren zijn, zie § 48, 8). Uit de plaatsing van het lidwoord volgt, dat in τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον, 1 Petr. 1 : 15, het participium attribuut is van het gesubstantiveerde ἅγιος, dus: de Heilige, die u riep.

Gesubstantiveerd heeft het participium doorgaans het lidwoord. Men vertaalt het door: hij, die. In den regel is het een generaliseerend lidwoord. Zie § 43, 7 en 8. Maar het part. fut. komt bijna niet meer voor, zoodat dit daarbij niet meer de Attische diensten vervullen kan (= iemand, om te...). Bijv. τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς, 1 Petr. 3 : 13. Wel wordt om het lidwoord zoo algemeen mogelijk te maken, dit voorafgegaan door πᾶς. Dan staat de uitdrukking gelijk met πᾶς ὅστις c. verb. fin. Somtijds komt het gesubstantiveerde participium, on-Attisch, zonder lidwoord voor, met name achter οὐκ ἔστιν, ἔχω en dgl. Het beteekent dan „iemand, die." Bijv. καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον καθήμενος, Op. 4 : 2. Zie § 44, 8. Natuurlijk kan evenals het adiectivum ook het participium als een substantivum neutri generis behandeld worden. Bijv. τὸ νῦν ἔχον, Hnd. 24 : 25.

Aan het Latijnsche „post Christum natum" dat wij door een subst. verbale weergeven, herinnert τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος, van het verschijnen der ster, Mtth. 2 : 7. Attisch wordt

op die manier wel het ptc. coniunctum gebruikt. Bijv. τὸ χωρίον κτιζόμενον.

2. Het *appositieve* participium (part. coniunctum) staat zonder lidwoord om den tijd, de omstandigheid, de reden, een voorwaarde, een beperking en het doel aan te duiden. Het dient derhalve tot vervanging van afhankelijke bijzinnen of van adverbiale uitdrukkingen. De samenhang wijst uit, of men het moet vertalen door: toen, daar, als, hoewel, of: om te. Met een participium staat gelijk een nomen met ὤν, zijnde, verbonden. Bijv. δίκαιος ὤν, als fatsoenlijk man, Mtth. 1 : 19; καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας, Kol. 2 : 13. Bij uitzondering wordt in het N. T. dit ὤν weggelaten. Bijv. Ἰησοῦς δὲ πλήρης (sc. ὤν) πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν, Lk. 4 : 1. Het participium vervangt temporale, causale, conditioneele [1]), concessieve en adversatieve bijzinnen. Bijv. γνόντες τὸν θεόν, ofschoon God kennende, Rom. 1 : 21, adversatief. Bij het concessieve of adversatieve participium kan in het N. T. tot versterking καίπερ, καὶ ταῦτα, en dat nog wel (beide Att.), καίτοι, καίγε (on-Attisch) gevoegd worden. Conditioneel: οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη, als zij ligt, Mtth. 5 : 14. Causaal: ἀγρυπνοῦσιν ὡς ἀποδώσοντες, daar zij zullen, als die zullen, Hebr. 13 : 17 [2]).

---

1) Evenals bij den infinitivus is ook bij het participium ἄν ongebruikelijk in het N. T. Bij het attributieve part. ὁ λαμβάνων ἄν, Joh. 13 : 20.

2) Met ptc. fut. werd ὡς vroeger veel gebruikt in finalen zin, waarmede het hier nog nauw verwant is.

Het participium futuri werd in het Attisch gebruikt tot doelaanwijzing na verba van richting. Dit komt in het N. T. slechts zelden voor, nl. eenige malen in de Handelingen en ἔρχεται σώσων, om te redden, Mtth. 27 : 49. In het Attisch is het schema bij het zenden van boden: ἀποστέλλω λέγων, obi. ἐροῦντα (fut. om te zeggen), maar de bode zelf ἔρχεται λέγων. Het N. T. heeft hier niet in twee, maar in alle drie de gevallen het praesens. Bijv. ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα, Hnd. 3 : 26, evengoed als ἔπεμψεν λέγων, Lk. 7 : 19, 20; ἔρχεται ἀγγέλλουσα, Joh. 20 : 18. Daarom is Hnd. 15 : 27 niet het futurum ἀπαγγελοῦντας noodig (D. en conjecturen). Tot doelaanwijzing kan het N. T. het participium praesentis bezigen.

Bijwoordelijk worden vertaald vooral de participia, die op de wijze of de omstandigheden duiden. Bijv. ἐμβὰς εἰς (τὸ) πλοῖον, per schip, passim; ἀγνοῶν = κατὰ ἄγνοιαν, uit onwetendheid, 1 Tim. 1 : 13, vgl. Hnd. 3 : 17. Λαβών, παραλαβών, ἔχων (μεθ' ἑαυτοῦ), φέρων kan men, evenals in het Attisch, eenvoudig vertalen door „met." Verder ἀρξάμενος ἀπό, van ... af; προσθείς, verder, Lk. 19 : 11 (Hebraïstisch); χαίρων, blijde; σπεύσας, haastig, μεταβαλλόμενος, daarentegen, andersom, Hnd. 28 : 6. Zie § 45, 1.

De ontkenning οὐ of μή bij een participium vertaalt men door: zonder te, met den inf. Bijv. πῶς οὗτος γράμματα οἶδεν μὴ μεμαθηκώς, zonder gestudeerd te hebben, Joh. 7 : 15; μηδὲν ὤν, zonder iets te zijn, Gal. 6 : 3. De negatie voor de participia, boven genoemd, die „met" beteekenen, maakt er „zonder" van. Bijv. πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, Mtth. 9 : 36. In het algemeen

kan dikwijls het Grieksche participium coniunctum in onze taal worden weergegeven door een gecoördineerden zin met „en." Het Hebreeuwsch heeft de gewoonte de zinnen aan elkander te hechten met de voortdurend herhaalde vau. Dit monotone gebruik konden de N.-T.ische schrijvers ontwijken door het gebruik van Grieksche participia, wat zij dan ook, de een meer, de ander minder, gedaan hebben. Zoo vindt men vooral vaak *ἀπεκρίθη λέγων* of *ἀποκριθεὶς εἶπεν*, hij antwoordde en sprak. Voor de tijden zie men § 48, 4.

3. Het participium *absolutum* is het participium gebruikt in dezelfde beteekenissen als sub 2, maar zóó, dat het nomen, waartoe het in betrekking staat, niet elders in de constructie van den zin voorkomt. Het N. T. kent vrij wel alleen den Attischen genitivus absolutus. Werden al in het Attisch de afwijkingen minder streng vermeden dan in het Latijn, in het N. T. wordt er niet nauw op gelet, of het woord, waarop het participium betrekking heeft, al eens in den zin voorkomt in den een of anderen naamval. Bijv. *καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ*, Mtth. 5 : 1; *ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας*, Hnd. 4 : 37; *ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς Ἰερουσαλὴμ καὶ προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει*, Hnd. 22 : 17. Evenals in het oudere Grieksch mag het subject van het participium worden uitgelaten, als het gemakkelijk uit den samenhang er bij gedacht kan worden. Wat men wel eens den nominativus absolutus genoemd heeft, is geen grammatikaal verschijnsel, maar eene abnormaliteit en behoort bij de anakoluthie. Zie § 57, 2.

De accusativus absolutus, die bij impersonalia vroeger den genitivus verving, is ongebruikelijk in het N. T. Men vindt hem alleen nog in τυχόν, misschien, 1 Kor. 16:6. Vindt men verder al eens een participium neutri generis van een impersonale in het N. T. afzonderlijk, dan moet er ἐστὶν bij gedacht worden. Zie § 48, 8. Hoe de acc. abs. ontweken wordt, blijkt bijv. Hnd. 23:30, waar μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα ἔσεσθαι in het Attisch geluid zou hebben μηνυθὲν ἐπιβουλὴν ἔσεσθαι.

4. Het *praedicatieve* participium kwam al terloops ter sprake bij de coniugatio periphrastica, zie § 48, 8. Evenals εἶναι en γίνεσθαι wordt ook ὑπάρχειν gebruikt. Bijv. προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων, was vroeger al aan het, Hnd. 8:9. Gelijk in 't Attisch heeft men τυγχάνω ποιῶν, ik doe juist; λανθάνω ποιῶν, ik doe ongemerkt; maar φθάνω als simplex verloor deze constructie. Alleen komt nog voor προφθάνω ποιῶν, ik doe eerder dan (vgl. προϋπάρχω); διατελῶ, οὐ διαλείπω ποιῶν, ik houd vol te doen, doe voortdurend; παύομαι ποιῶν, ik houd op te doen, doe niet meer. Sommige verba worden niet meer zoo met het participium gebruikt. Van ἄρχομαι vindt men alleen de constructie met den infinitivus. Διαμένειν, blijven, komt voor met een adiectivum, διέμενεν κωφός, Lk. 1:22, waarbij men echter, zooals geoorloofd is, aan eene weglating van ὤν kan denken. Φαίνεσθαι c. part. beteekent in het Attisch „blijken", terwijl het c. inf. „schijnen" heet. Wel komt φαίνεσθαι c. part. in het N. T. voor, maar het participium is daar het coniunctum, nl. Mtth. 6:16, 18. Blijken is in het N. T. εὑρίσκεσθαι c. partic.

Daarentegen heeft in het N. T. weer een aantal andere, meest synonieme verba deze Attische constructie met het participium, nl. ἐπιμένειν, blijven doen, voortdurend doen; τελεῖν, ophouden met; ἐγκακεῖν, opgeven te doen, moede worden. Καλῶς ποιεῖν c. part., goed aan iets doen; ἁμαρτάνειν c. part., kwaad aan iets doen; τί ποιεῖτε λύοντες; wat haalt gij daar uit door los te maken (Mk. 11 : 5)? Vooral komt zeer dikwijls in het N. T. στήκειν, ἑστάναι c. part. voor, = staan te... Bijv. τί ἑστήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Hnd. 1 : 11. Daaraan beantwoordt ook ἔρχεσθαι c. part., = komen te..., gaan... Bijv. ἦλθεν βλέπων, hij kwam te zien, Joh. 9: 7. De verba worden daarbij ook wel omgewisseld. Bijv. ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ, Lk. 18 : 5; ἐλθὼν κατῴκησεν, Mtth. 2 : 23.

Het participium bij verba, die een gemoedsbeweging uitdrukken, ἥδεσθαι, χαίρειν, ἄχθεσθαι, ἀγανακτεῖν, αἰσχύνεσθαι enz., was vroeger zeer gewoon, maar in het N. T. kan daarbij het participium doorgaans als ptc. coniunctum opgevat worden. Alleen heeft men die constructie nog blijkbaar Hnd. 16 : 34, ἠγαλλιάσατο πεπιστευκώς.

De werkwoorden van gewaarworden en weten [1]) worden gevolgd als object door een accusativus cum participio. Verba, die den genitivus regeeren, hebben in dit geval natuurlijk een

---

1) Die van aanwijzen, welke Attisch hierbij behooren, hebben in het N. T. den acc. c. inf. of ὅτι achter zich. Het zijn ἐπιδεικνύναι, ὑποδεικνύναι, φανεροῦν, δηλοῦν met het adi. δῆλος, πρόδηλος.

genitivus cum participio. De Statenvertaling geeft dergelijke uitdrukkingen dikwijls in onze taal ook weer met een participium. Een infinitivus ware minder stroef. Bijv. θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους (openstaan) καὶ τὸν υἱὸν ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ, Hnd. 7 : 56; ἤκουσα δὲ καὶ φωνῆς λεγούσης (zeggen) μοι, Hnd. 11 : 7. Een ander geval is het, wanneer het participium attributief staat bij het object blijkens het lidwoord, zooals ἐπιγνοὺς τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν, de kracht, die van hem uitging, Mk. 5 : 30. Zie § 43, 6. Wanneer de waarneming of kennis op het subject zelf betrekking heeft, wordt in het Attisch in plaats van den acc. cum part. de nominativus participii gebezigd. Dit geschiedt in het N. T. alleen in het passivum. Bijv. εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, Mtth. 1 : 18. Overigens wordt in plaats daarvan ὅτι gebruikt.

Over het algemeen concureeren toch ὅτι en de acc. cum inf. met den acc. cum part. in het N. T. Daarentegen hebben de verba van meenen en houden voor, die den acc. c. inf. begeeren, in het N. T. weer somtijds den acc. c. part., waarbij nog ὡς gevoegd kan worden. Bijv. ἔχε με παρῃτημένον, Lk. 14 : 18; τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας, 2 Kor. 10 : 2. Eens vindt men zoo geconstrueerd ὁμολογεῖν, belijden, nl. 1 Joh. 4 : 2.

HOOFDSTUK 3. DE PARTIKELS.

---

§ 53. De adverbia [1]).

Adverbia en adverbiale uitdrukkingen met name van plaats en tijd kunnen op dezelfde wijze als een praedicaatsnomen bij εἶναι en γίνεσθαι voorkomen, gelijk in het oude Grieksch. Bijv. ὁ κύριος ἐγγύς (sc. ἐστιν), Phil. 4 : 5; ὀψὲ οὔσης τῆς ὥρας, Mk. 11 : 11. Minder klassiek is zoodanig gebruik van οὕτως, waarbij dan εἶναι moet opgevat worden als „gesteld zijn" = ἔχειν. Bijv. ἡ γένεσις οὕτως ἦν, Mtth. 1 : 18. Nog vreemder klinkt het praedicatieve οὕτως in τί με ἐποίησας οὕτως, Rom. 9 : 20; οὕτως (zoo iets) οὐδέποτε εἴδαμεν, Mk. 2 : 12. Als een dergelijk adverbium moet opgevat worden het neutr. plur. ἴσα, als, in τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, Phil. 2 : 6.

Gelijk in het Attisch kunnen adverbia van plaats en tijd ook attributief, ja zelfs gesubstantiveerd (zie § 43, 8) gebruikt worden op de manier der adiectiva. Bijv. εἰς χώραν μακράν, Lk.

---

1) De praeposities kwamen, beter dan hier, tot hun recht bij de leer der casus en zijn daarom reeds in § 42 behandeld.

15 : 13, 19 : 12; τὸν πότε τυφλόν, den voormaligen, Joh. 9 : 13; ἐν τῷ νῦν καιρῷ, Rom. 3 : 26.

Dikwijls gebruiken wij adverbia, waar het Grieksch met verba hetzelfde resultaat bereikt. Zie § 52, 4. Zoo ook het Hebraïstisch προσέθετο πέμψαι, zond vervolgens, Lk. 20 : 11.

Οὕτως wordt wel eens gebruikt na een participium als anaphora participii met de pleonastische beteekenis: derhalve, dientengevolge, daarna, in die omstandigheden. Bijv. ὁμιλήσας, οὕτως ἐξῆλθεν, Hnd. 20 : 11. Op dezelfde wijze τότε: καὶ διασωθέντες τότε ἐπέγνωμεν, Hnd. 28 : 1. Insgelijks pleonastisch ἔπειτα μετὰ τοῦτο, Joh. 11 : 7; τότε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Mk. 2 : 20. Οὐδὲ οὕτως, Att. οὐδ'ὥς, Lat. „ne sic quidem", beteekent „toch niet." Bijv. καὶ οὐδ'οὕτως εἰσακούσονταί μου, 1 Kor. 14 : 21.

Πῶς kan de beteekenis hebben „hoe komt het, dat", „hoe is het mogelijk, dat." Bijv. πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν; Mk. 4 : 40.

Van de correlativa wordt in uitroepen naast het relativum ὡς (Attisch) ook het interrogativum gebruikt. Bijv. πῶς συνέχομαι, Lk. 12 : 50. In de indirecte vraag naast ὅπως (Att., N. T. alleen Lk. 24 : 20) πῶς en ὡς. Bijv. διηγήσατο πῶς ὁ κύριος ἐξήγαγεν, Hnd. 12 : 17; μάρτυς ἐστίν, ὡς ἀδιαλείπτως μνείαν ποιοῦμαι, Rom. 1 : 9. Ὡς vormt den overgang van πῶς tot ὅτι in den objectszin.

Ἐκεῖσε en ἐκεῖ worden geheel door elkander gehaald en juist averechts onderscheidenlijk gebruikt in Joh. 11 : 8 en Hnd. 22 : 5.

De bekende attractie van het oude Grieksch wordt in het N. T. nog maar op ééne plaats gevonden, Lk. 16 : 26,

μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν (wij zouden zeggen *ἐκεῖ ἐκεῖθεν*) *πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν.* Zie de attractie van *ἐξ* en *ἀπό*, § 42, 1 *a*. Met de attractie van het betrekkelijke voornaamwoord (§ 44, 9) komt die van het relatieve adverbium overeen. Bijv. *συνάγων ὅθεν* (= *ἐκεῖθεν οὗ*) *οὐ διεσκορπίσας*, Mtth. 25 : 24.

---

§ 54. Conjuncties.

1. De *conjuncties*, die reeds in § 31 zijn opgesomd, kunnen hier kort behandeld worden. Hieronder geef ik een beknopt résumé van wat men aangaande hen grootendeels in elk woordenboek op het N. T. sub voce kan vinden. Voorbeelden behoeven derhalve slechts bij uitzondering genoemd te worden. De subordineerende conjuncties staan in nauw verband met § 50.

2. De *coördineerende* conjuncties omvatten de volgende soorten.

a. De *copulatieve* *καί*, **τε* [1]), *οὔτε*, *μήτε*, *οὐδέ*, *μηδέ*.

Καί vereenigt woorden, hetzij gewoon, hetzij zóó, dat aan het voorafgaande het algemeene begrip wordt toegevoegd (= kortom) of aan een voorafgaand algemeen begrip iets bijzonders wordt toegevoegd (= en wel met name). Eigenaardig is in het Grieksch het gebruik van *καί* tusschen *πολύς* en een

---

1) De partikels, door een * voorafgegaan kunnen niet het eerste woord van een zin uitmaken.

ander daarop volgend adiectivum. Bijv. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, Joh. 20 : 30.

Het coördineert woorden met zelfstandige zinnen, waar wij zouden subordineeren. Bijv. ὁ δυνατός, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, die machtig, en wiens naam heilig is, Lk. 1 : 49. Het vereenigt zinnen in het algemeen, vooral ook in navolging van de Hebreeuwsche zoo veelvuldig gebruikte aanrijgende vau, waarvoor echter somtijds het N. T. naar de participia grijpt. Na tijdsbepalingen wijst het op hetgeen te dien tijde geschiedt. Bijv. ἦν δὲ ὥρα τρίτη καὶ (wij vertalen subord. „toen", vgl. het Lat. „cum inversum") ἐσταύρωσαν αὐτόν, Mk. 15 : 25. Hiermede komt nauw overeen het Hebreeuwsch gedachte καὶ ἐγένετο καί, en het geschiedde, dat. Ook is een Hebraïsme het gebruik van καί na een gesubordineerden zin met ὡς of ὅτι. Bijv. καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν, ... καὶ ἰδού, Hnd. 1 : 10.

In levendige taal leidt καί somtijds een tegenstelling in, = maar, en toch. In een druk gesprek wordt eene vraag er mede begonnen, die terugslaat op hetgeen de andere spreker zoo juist zeide. Verder leidt het eenen zin in parenthesi in.

Het epexegetische of explicatieve καί beteekent „en wel", „namelijk"; het consecutieve „en zoodoende", vooral na imperativi.

Καί kan, metabatisch gebruikt, den overgang vormen tot een nieuw verhaal of gedeelte.

Meer met een adverbiale beteekenis wil het, toevoegend, zeggen: ook, bovendien, zelfs, nog. Vooral is in het Grieksch

eigenaardig het gebruik van dit *καί* in en na comparatieve zinnen en voor superlativi. Somtijds kan het beteekenen „en insgelijks." Bijv. *ὡς δὲ ἐβαπτίσθη καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς*, Hnd. 16 : 15.

In verbinding met *δέ* (*δὲ καί*, *καί ... δέ*) wordt *καί* door „ook" en *δέ* door „en" vertaald. Bijv. *καὶ σὺ δέ*, en ook gij, Lk. 1 : 76; *ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι*, en ik ben het ook door geboorte, Hnd. 22 : 28; *καὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη*, en ook de ch., vs. 29. Negatief *οὐδὲ καί*.

**Τε* vermindert in het N. T. Het meest vindt men het nog in de Handelingen. Het enkelvoudige *τε* verbindt zinsdeelen en zinnen met dezelfde beteekenis als *καί*. Het wordt enclitisch achter het woord gezet, waar *καί* vóór zou moeten staan. Dit gaat echter niet altijd op in de verbinding met *καί*, waarbij men uitzonderingen vindt als: *ἔπειθέν τε Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας*, Hnd. 18 : 4; *σύν τε χιλιάρχοις καὶ ἀνδράσιν*, Hnd. 25 : 23.

Correlatief (zoowel ... als, en ...) bezigt men *καί ... καί*, **τε ... καί*, **τε καί*, **τε ... τε*. Bij langere opsommingen **τε ... τε ... καί*, **τε ... καί ... τε* enz.

Negatieve correlatie heeft men in *οὔτε ... οὔτε*, *μήτε ... μήτε*. Ook kunnen positieve en negatieve vormen correlatief gebruikt worden. Bijv. *οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται ... καὶ κωλύει*, 3 Joh. vs. 10. Ja, zelfs kunnen er aanlasschingen zijn met *καί* en dgl. zoowel positief als negatief, waarbij men aan geen correlatie meer denkt.

b. De *disjunctieve* voegwoorden zijn *ἤ*, *ἢ καί*, *ἢ ... ἤ*, (*ἤτοι ... ἤ*). Hierbij kunnen ook gerekend worden *εἴτε ... εἴτε*,

„sive ... sive”, hetzij ... hetzij, maar dan door ellips van het verbum finitum. Bijv. εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Phil. 1 : 18. Deze komen al over de grenzen naar de copulatieve conjuncties heen. Somtijds staan de disjunctieve, vooral in ontkennende zinnen, met de copulatieve gelijk. Bijv. ὃς ἂν ἐσθίῃ ἢ πίνῃ ἀναξίως, 1 Kor. 11 : 27.

c. De ***adversatieve*** conjuncties. De correlatieve *μεν ... *δε, wel is waar, maar toch, hebben niet altijd even sterke adversatieve kracht. Zij duiden aan, dat de rede van het eene tot het andere overgaat (het metabatische δέ). Zij kunnen zelfs „deels ... deels” beteekenen. Zie § 43, 1. Hun gebruik beantwoordt aan het oude Grieksch, behalve dat de correlatie in het N. T. sterk verminderd is. *Μεν wordt bij vele N.-T.ische schrijvers niet of bijna niet gevonden. Wanneer δέ volgt, doet het voorafgaande μέν den nadruk vallen op het tweede deel. Heeft δέ niet den nadruk, dan wordt μέν terecht weggelaten. Ook wordt in het tweede deel δέ wel weggelaten, wat in het gewone Grieksch niet vreemd is. Dit geschiedt vooral vaak na het verder leidende *μὲν οὖν. Voorts bijv. ἐγὼ μὲν (althans) Παῦλος, 1 Thess. 2 : 18; πρῶτον μέν, allereerst, laat ik beginnen met, Rom. 1 : 8.

Aan het Attische *μέν ... ἀλλά, hetwelk ook voorkomt, herinnert het N.-T.ische *μέν ... πλήν.

Het afzonderlijke δέ kan een parenthesis inleiden. Verder kan het nauw grenzen aan καί, ook aan het epexegetische καί. Bijv. δικαιοσύνη δὲ θεοῦ, en wel, maar dan, Rom. 3 : 22.

Met negatie οὐδέ, μηδέ. Deze hebben vooraan in den zin, of achteraan, maar dan versterkt door een voorafgaande negatie de beteekenis: zelfs niet. Bijv. οὐδὲ οὕτως, ne sic quidem, toch niet, Mk. 14 : 59; οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι, Lk. 18 : 13. Vgl. het gesplitste οὐδὲ εἷς, § 44, 8. Voorafgegaan door eene afzonderlijke ontkenning beteekenen zij: en ook niet, evenmin. Bijv. μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν, μηδὲ βάλητε, Mtth. 7 : 6; οὐδέ... οὐδέ (μηδέ... μηδέ), noch... noch, stelt de twee begrippen meer afzonderlijk dan οὔτε... οὔτε (μήτε... μήτε).

Zoowel in οὐδέ en μηδέ als afzonderlijk worden in de handschriften δέ en τε vaak dooreengehaald. Zie § 1, 11. Ἀλλά, sed, verschilt van δέ, autem, hierdoor, dat het eerste meer het tegendeel, het andere meer een tegenstelling op het oog heeft. Daaruit volgt, dat ἀλλά gaarne tegenover een voorafgaande ontkenning staat [1]). Dit geschiedt vooral in de uitdrukkingen: οὐ μόνον... ἀλλά (καί), niet alleen, maar (ook); οὐκ... ἀλλά, niet... maar, niet zoozeer... als. Toch wordt ook achter οὐ wel δέ gebezigd om het tegendeel aan te duiden. Bijv. οἵ ποτε οὐ λαός, νῦν δὲ λαός, 1 Petr. 2 : 10. Aan den aanvang van een zin vormt ἀλλά een overgang tot de hoofdzaak (sterker dan δέ) vooral vóór eenen imperativus. Bijv. ἀλλὰ εἰπὲ λόγῳ, Lk. 7 : 7. Mattheus en Lukas gebruiken in dien zin ook πλήν. In Mk. 4 : 22 kan men ἀλλ' ἵνα alleen verklaren als parallel met het

1) Somtijds kan in dit geval ἀλλά door „want" worden vertaald. Bijv. τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν ἀλλὰ καθεύδει, want het slaapt, Mk. 5 : 39.

in hetzelfde vers voorafgaande ἐὰν μὴ ἵνα, zoodat hier ἀλλά = ἐὰν μή moet zijn.

In verband met andere partikels wordt ἀλλά gebruikt: ἀλλά γε (καί), toch zeker, ten minste (klassiek ἀλλά... γε); ἀλλὰ τοὐναντίον, maar daarentegen. Ἀλλ' ἤ (na eene ontkenning), niets dan, zal wellicht beschouwd moeten worden als ἄλλο ἤ, aliud nisi, en dus geaccentueerd ἄλλ' ἤ. Echter vergelijke men 2 Kor. 1 : 13, ἄλλα... ἀλλ' ἤ. Bijv. οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' ἢ διαμερισμόν, Lk. 12 : 51. Voorts zijn nog als coniunctiones adversativae te vermelden ὅμως μέντοι, *μέντοι, ὅμως [1]), echter, evenwel, toch. Καίτοι (klass.) en toch, somtijds met participium = ofschoon. Καίτοιγε, hoewel, evenwel, in parenthesi, bijv. Joh. 4 : 2.

Μενοῦν, μενοῦνγε (het Att. μὲν οὖν, dat in het N. T. ook vooraan in den zin kan komen), neen maar, integendeel, veeleer. Bijv. μενοῦν μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ φυλάσσοντες, Lk. 11 : 28. Het worde onderscheiden van *μὲν οὖν, dat het verhaal verder leidt, zie boven. Bijv. βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, 1 Kor. 6 : 4.

d. Eenige soorten van conjuncties komen deels subordineerend, deels coördineerend voor, en wel de *consecutieve*, *causale* en *concessieve*.

Het consecutieve *οὖν, dus, derhalve, komt veel voor in

1) Op de twee plaatsen, waar ὅμως afzonderlijk voorkomt, 1 Kor. 14 : 7 en Gal. 3 : 15, staat het zóó vreemd, dat men aan ὁμῶς, evenzoo, = ὁμοίως, ὡσαύτως, gedacht heeft. Of men moet het laten beantwoorden aan een verzwegen klassiek καίπερ.

het N. T., vooral in het Evangelie van Johannes. Niet alleen leidt het gevolgtrekkingen in, maar het dient ook om na een uitweiding weer tot het verhaal terug te keeren. Verder zet het het verhaal voort, in de geschriften van Lucas door μέν vergezeld, waarop geen δέ volgt. Zie sub c. Dit *μὲν οὖν, wel van het Attische onderscheiden, wordt door Lukas bij het nomen, pronomen of artikel met participium gevoegd. Bijv. ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία, de gemeente nu, Hnd. 9 : 31.

Οὐκοῦν, derhalve, dan toch, vindt men alleen in den vraagzin van Joh. 18 : 37. Ὥστε c. ind. aan het begin van den zin beteekent „zoodoende." Ἄρα, derhalve, komt vooral bij Paulus voor, die het, tegen Attisch gebruik in, wel eens in den aanhef van een zin plaatst. Het komt vooral voor in de verbinding *ἄρχγε, zoo dan, derhalve. Na een conditioneelen bijzin met εἰ vindt men ἄρα vooraan in de apodosis, = zoo, dan. Τοιγαροῦν, dan ook, komt nog zeldzamer voor dan *τοίνυν, dan nu. Δή, dan, toch, gebruikt het N. T. op eigenaardige wijze bij imperativi. Meer aan het Attisch beantwoordt ὃς δή, dan ook juist, καρποφορεῖ, Mtth. 13 : 23. Eindelijk heeft men nog διό (versterkt διόπερ), ὅθεν, weshalve.

Causaal is *γάρ, want, namelijk. In vragen en antwoorden heeft het nog zijn oude conclusieve kracht (γε ἄρα) en drukt het een zekere emotie uit. Vragend: toch, dan; antwoordend: toch, immers[1]). Καὶ γάρ en οὐδὲ γάρ hebben niet

1) Somtijds laat het zich in een antwoord geschikt door „anders juist"

de gewone Attische beteekenis „immers" (etenim) en „immers niet" (neque enim), maar willen in het N. T. zonder innerlijke verbinding eenvoudig zeggen: want ook, want ook niet. Bijv. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, Joh. 5 : 22. Ook ὅτι en ἐπεί worden coördineerend gebruikt in het N. T. met de beteekenis van γάρ, doch daar zij feitelijk van oorsprong subordineerend zijn, komen zij sub 3 ter sprake.

Van de concessieve coördineeren καίπερ (= Att.) en καίτοι cum partic., hoewel. Ook komt καίτοι(γε) c. verbo finito voor. Maar het schommelt heen en weder, zoowel tusschen de adversatieve en concessieve beteekenis als tusschen de coördinatie en subordinatie.

3. De *subordineerende* conjuncties zijn van de volgende soorten.

a. De *comparatieve* zijn ὡς, ὥσπερ, καθά, καθάπερ, καθό en het on-Attische καθώς. In correlatie er mede staat in den hoofdzin dikwijls οὕτως, οὕτως καί of καί. Dit καί kan ook in den comparatieven bijzin overgaan, ja zelfs in hoofd- en bijzin beide voorkomen [1]). Bijv. οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς κἀγὼ σὲ ἠλέησα; Mtth. 18 : 33. Ὡς en καθώς kunnen ook een eenigszins redengevenden zin aannemen, = Lat. „quandoquidem."

---

vertalen. Bijv. ἐν τούτῳ γὰρ τὸ θαυμαστόν, hierin steekt anders juist het wonderlijke, Joh. 9 : 30.

1) Vgl. het Attische ἴσος καί, waarvoor men in het N. T. vindt ἴσος ὡς καί: τὴν ἴσην ὡς καὶ ἡμῖν, Hnd. 11 : 17.

Tweemaal staan ὡς en ὥσπερ vergelijkend in een zin, zonder dat er iets daarbuiten aan beantwoordt, nl. Mtth. 25 : 14, Mk. 13 : 34. Hier heeft men aan eene slordige ellips of anakoluthie te denken.

Ὡς ἄν en ὡσπερεί, die spaarzamelijk voorkomen, beteekenen „als 't ware." Ook ὡς en ὡσεί staan evenals de twee voornoemde bij losse begrippen, = als; bij de begrippen van getal en maat = zoo wat, omstreeks.

Dikwijls wordt op on-Attische wijze ὡς bij het praedicaat gezet. Bijv. ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου, Lk. 15 : 19.

b. De *conditioneele* of voorwaardelijke conjuncties doen dienst in de voorwaardelijke bijzinnen. Zie § 50, 1. Over εἰ en ἐάν op zich zelf is daar al genoeg gezegd. Over εἰ in de indirecte-vraagzinnen zie men § 50, 5. Het versterkte εἴπερ kan concessief gebruikt worden: al is het ook, dat; maar het is doorgaans conditioneel: indien ten minste (vooral bijv. Rom. 8). Het kan nog eens versterkt worden door ἄρα. Bijv. εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, indien dan ten minste, 1 Kor. 15 : 15. Insgelijks is sterker dan εἰ de vorm εἴγε, welke dezelfde beteekenis heeft als εἴπερ, maar vooral gebruikt wordt, wanneer de voorwaarde gevaar loopt niet vervuld te worden. Correlatief worden εἴτε . . . εἴτε en ἐάν τε . . . ἐάν τε, hetzij . . . hetzij, gebezigd, maar ook εἰ μέν . . . εἰ δέ, indien . . ., maar indien.

Εἰ wordt op Hebraïstische wijze gebruikt na eedformules, = אִם. De gedachte is: ik mag gestraft worden, als iets gebeurt (m. a. w. het zal niet gebeuren), of: als iets niet gebeurt

(m. a. w. het zal stellig gebeuren). Derhalve wordt εἰ vertaald door „stellig niet" en εἰ μή door „zeker." Zie § 50, 1. Bijv. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται, Mk. 8 : 12 [1]).

c. De *finale* conjuncties zijn reeds behandeld in § 50, 2. Over ἵνα zie men § 51, 2, over μή in den finalen objectszin § 50, 5. Het *consecutieve* subordineerende ὥστε met den inf. werd reeds § 51, 2 behandeld.

d. De *temporale* conjuncties beschouwe men in verband met § 50, 4. Met betrekking tot den tijd, waarop iets geschiedt, heeft men ὅτε, ὅταν, ὁπότε, ἡνίκα, ὡς, ὡς ἄν, ἐπειδή, ἀφ' οὗ. Ὁπότε komt als variant voor, Lk. 6 : 3, in beteekenis aan ὅτε gelijk. Ἐπειδή vindt men slechts Lk. 7 : 1, ἡνίκα, wanneer, slechts 2 Kor. 3 : 15, 16. Ὅτε en ὡς vertaalt men, als zij op het heden slaan, door „nu", slaan zij op het verleden, door „toen", op de toekomst, door „wanneer." Ἀφ' οὗ = sedert dat. Den tijd, gedurende welken iets geschiedt, drukken uit ἕως met praesens, terwijl; ἕως ὅτου, ἄχρις οὗ, ἐν ᾧ, zoolang als. Deze uitdrukkingen ἕως οὗ, ἄχρι, μέχρι (οὗ) beteekenen met aor. coni. (fut. ind.) „totdat." Den tijd, voordat iets geschiedt, geven te kennen πρίν, πρὶν ἤ, zie § 50, 4; 51, 2 en πρὸ τοῦ c. inf., zie § 51, 1.

---

1) Dat eens, Rom. 14 : 11, in plaats van εἰ μή gebruik wordt gemaakt van ὅτι is niet te verklaren door het feit, dat in het Hebreeuwsch כִּי = ὅτι het meer gewone אִם־לֹא = εἰ μή kan vervangen, maar door uitlating van een stuk uit het citaat van Jez. 45 : 23. Echter kan wel het Hebreeuwsche grammatikale verschijnsel van invloed geweest zijn op Paulus' onvolledig citeeren.

e. De *causale* conjuncties zijn ὅτι, διότι, ἐπεί, ἐπειδή (ἐπειδήπερ versterkt), ὅπου, ἐφ' ᾧ, καθώς, καθότι, daar, aangezien. Eigenaardig is, dat ὅτι, διότι en ἐπεί dikwijls in het N. T. dezelfde beteekenis hebben als het coördineerende γάρ, want, immers. De overeenkomst van ἐπεί met γάρ gaat zelfs zóóver, dat op dezelfde wijze als Attisch γὰρ ἄν, οὐ γὰρ ἄν beteekenen kunnen „anders", „anders... niet", ἐπεί ook die beteekenis kan hebben, doch zonder ἄν. Bijv. ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν, want anders had hij moeten, Hebr. 9 : 26. Ὅτι wordt dikwijls gebruikt zooals „quod" in het Latijn, כִּי in het Hebreeuwsch en „dat" in het Nederlandsch. Ook al dient het tot vertaling van כִּי, zoo behoeft men het nog niet als een Hebraïsme, maar kan het als een algemeen taalverschijnsel beschouwen. Over τί (sc. γέγονεν) ὅτι zie men § 44, 7.

f. Het *concessieve* εἰ καί (ἐὰν καί), indien ook al, al... ook, komt overeen met κἄν (uit καὶ ἐάν), zelfs al. Daarentegen beteekent καὶ εἰ eenvoudig „en wanneer." Insgelijks heeft gewone conditioneele beteekenis καὶ ἐὰν μέν... ἐὰν δὲ μή, Mtth. 10 : 13. Καίτοι, hoewel, werd reeds sub 2 *d* genoemd.

---

§ 55. De negaties.

1. Οὐ *of* μή. De regel „οὐ simpliciter negantis est, μή nolentis", die in het oude Grieksch bij zijn toepassing wel eens wat ingewikkeld werd, heeft in het N. T. plaats gemaakt voor

een nog eenvoudiger: οὐ dient tot ontkenning bij den indicativus; μή bij de andere modi, zoowel de verbale als de nominale vormen. De uitzonderingen zijn weinig talrijk.

a. De *indicativus* in den hoofdzin wordt bijna nooit door μή ontkend. De vraagpartikel μή naast οὐ komt in § 56 ter sprake. Het elliptische μήτιγε, laat staan dan, hoeveel meer, vindt men alleen 1 Kor. 6 : 3. Hiervoor zou men Attisch μὴ ὅτι verwachten. In den bijzin heeft de indicativus van den conditioneelen zin, die in het Attisch steeds door μή genegeerd wordt, οὐ tot negatie in den eersten vorm, zie § 50, 1, en zelfs eens in den tweeden vorm: καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ (si non) ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, Mtth. 26 : 24 (Mk. 14 : 21). Verder heeft echter deze irrealis de negatie μή evenals de andere conditioneele bijzinnen. In de beteekenis van het Latijnsche „nisi" wordt steeds, onverschillig in welken vorm, εἰ μή gebruikt. Eens wordt μή gebezigd, waar men οὐ zou verwachten, omdat dit οὐ niet op den zin, maar op een enkel woord slaat, nal. εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέχεται, 1 Tim. 6 : 3. In relatieve zinnen vindt men de uitzonderingen: ὃ μὴ ὁμολογεῖ, 1 Joh. 4 : 3; ἃ μὴ δεῖ, Tit. 1 : 11; ᾧ μὴ πάρεστιν ταῦτα, 2 Petr. 1 : 9. Deze zijn voor Attische ooren aangenaam, omdat het relativum hier zeer algemeen gebruikt wordt en door het onbepaalde relativum had kunnen vervangen worden. In causale bijzinnen vindt men tweemaal μή, waar men ook Attisch οὐ zou verwachten: ἐπεὶ μήποτε, Hebr. 9 : 17; ὅτι μή, Joh. 3 : 18.

b. De *andere modi* hebben uitsluitend μή. Over de verba

van vreezen zie men § 50, 5. Bij den infinitivus heeft men slechts met een schijnbare uitzondering te doen, wanneer *οὐ* iets anders dan den infinitivus zelf regeert. Achter de verba met een negatief begrip staat vooral *μή* met den infinitivus op klassieke manier, voor ons gevoel pleonastisch. Bijv. *τίς ὑμᾶς ἐνέκοψεν ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι;* Gal. 5 : 7. Worden van dien regel al in het oude Grieksch *οὐ φάναι*, negare, en *οὐκ ἐᾶν*, vetare, uitgezonderd, in het N. T. is er meer schommeling te bespeuren. Ofschoon zij ook gevolgd worden door den infinitivus met *μή*, hebben *ἀρνεῖσθαι* (*ὅτι οὐκ* en met enkelen inf.) en *ἐγκόπτειν* (*τοῦ* c. inf.) ook andere constructies. *Κωλύειν* in het N. T. mist steeds *μή*. Het wordt gevolgd door den lossen infinitivus, dien het in het Attisch met de beteekenis „beletten" al had, en door den genitivus.

Bij het participium, evenals bij een adiectivum, gold oudtijds de regel dat er *οὐ* of *μή* kon staan, naarmate het vervangen kon worden door een zin met *οὐ* of *μή*. Maar in het N. T. openbaart zich de neiging van het latere Grieksch, om bij het participium bijna uitsluitend *μή* te gebruiken. Dit blijkt eigenaardig uit een parallel in Mark. 12 : 20, 21: *ἀποθνήσκων οὐκ ἀφῆκεν σπέρμα* en *ἀπέθανεν μὴ καταλιπὼν σπέρμα*. Het *οὐ* bij den indicativus wordt bij omzetting *μή* voor het participium. Toch vindt men exceptioneel nog wel *οὐ* bij een participium, zelfs somtijds daar, waar het vroeger niet geoorloofd was, wellicht onder invloed van het Hebreeuwsche לֹא, hetwelk de LXX bij het attributieve participium met lidwoord gaarne door *οὐ* ver-

talen. Bijv. τὴν οὐκ ἠγαπημένην, Rom. 9 : 25. Natuurlijk wordt, wanneer een enkel begrip ontkend wordt, οὐ gebezigd, ook al staat er een participium bij. De ontkenning van de uitdrukking ὁ τυχών, de eerste de beste, is οὐχ ὁ τυχών, bijzonder, niet alledaagsch. Dat het onderscheid tusschen οὐ en μή bij een participium niet goed meer gevoeld wordt, blijkt uit de parallel in 1 Petr. 1 : 8 ὃν οὐκ ἰδόντες ἀγαπᾶτε, vgl. εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ κτλ. Hier hebben οὐ en μή geheel dezelfde kracht. Een negatie met participium vertale men doorgaans door „zonder te." Achter ὡς heeft het part. gaarne οὐ tot negatie, ook in het N. T.

2. De *herhaling der negaties.* Οὐ μή geldt voor een zeer sterke ontkenning = volstrekt niet. Zie § 49, 2 en 3. Μὴ οὐ staat na de (ellips van) verba van vreezen, om de bezorgdheid uit te drukken, dat iets niet geschieden zal. Bijv. μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ, Mtth. 25 : 9. Zie § 50, 5. Voorts als vraagpartikel, waarop een bevestigend antwoord wordt verwacht. Zie § 56, 1.

Twee op elkander in een zin volgende eenvoudige negaties (uitzondering οὐ μή hierboven) heffen elkander op en geven eene bevestiging. Bijv. οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν μὴ ἐργάζεσθαι; 1 Kor. 9 : 6. Hetzelfde is het geval, wanneer de tweede negatie in een relatieven zin volgt. Bijv. οὐ (οὐδεὶς) ὃς οὐ = nemo non. Uitgezonderd is hier en daar de on-Attische uitdrukking οὐδὲν (οὐδὲ) οὐ μή, geenszins, als een uitbreiding van het bovengenoemde samengevoegde οὐ μή. Bijv. καὶ οὐκέτι οὐ μὴ αὐτὰ εὕρῃς, Op. 18 : 14. Aan het Attisch beantwoordt, dat de onbepaalde pronomina

en adverbia, die op eene negatie (ook samengestelde) volgen, dezelfde negatie aannemen en toch de negatie versterken in stede van haar op te heffen. Bijv. ὅρα μηδενὶ μηδὲν εἴπῃς, aan niemand iets, Mk. 1 : 44. Toch houdt het N. T. zich niet gestadig aan dit gebruik, maar wijkt er van af op eene wijze, die meer Nederlandsch dan Grieksch is. Bijv. οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, Mtth. 11 : 27; οὐ δύνῃ ἔτι οἰκονομεῖν, Lk. 16 : 2; θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε, Joh. 1 : 18.

3. Nog dienen *eenige opmerkingen* over de negaties te volgen. Van οὐ wordt de langere vorm οὐχί vooral als partikel van vraag en antwoord gebezigd. Zie § 56. Somtijds komt hij voor in dezelfde beteekenis als οὐ. Bijv. ἀλλ' οὐχὶ πάντες, Joh. 13 : 10, 11. Zoo ook voor μή: μήτι, Lk. 9 : 13. Bij voorkeur wordt de negatie geplaatst vóór het begrip, dat ontkend moet worden. Bijv. τάραχος οὐκ ὀλίγος, Hnd. 12 : 18. Op Hebreeuwsche wijze οὐ λαός, een niet-volk, o. a. Rom. 9 : 25. Tot één begrip heeft zich vereenigd het aloude οὐκ ἐᾶν, verbieden. Geldt de ontkenning den geheelen zin, dan komt zij bij voorkeur vóór het werkwoord. Dit is voor de duidelijkheid noodig. Waar, zooals op eenige plaatsen van het N. T., er niet op wordt gelet, ontstaat dubbelzinnigheid. Het schijnt, dat οὐ πάντως Rom. 3 : 9 opvallenderwijs gevonden wordt met de beteekenis van πάντως οὐ, volstrekt niet, 1 Kor. 16 : 12, dus anders dan 1 Kor. 5 : 10. Dezelfde moeilijkheid heeft men 1 Kor. 15 : 51 met πάντες οὐ = ? οὐ πάντες. Zie ook § 43, 6 en 44, 8. De met voorzetsels verbonden adiectiva en participia hebben algemeen in het Grieksch

de adverbiale bepalingen en derhalve ook de negatie gaarne vóór de praepositie. Bijv. *οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας*, Hnd. 1 : 5 (doch *μετ' οὐ π.*, Lk. 15 : 13); *μὴ ἐκ φαινομένων* (voor *ἐκ μὴ φ.*) *γεγονέναι*, Hebr. 11 : 3.

---

§ 56. De partikels van vraag en antwoord.

1. In *vragen* worden bij afwezigheid van interrogatieve pronomina en bijwoorden in de oude talen vraagpartikels gebruikt, die wij niet bezigen. *Ἆρα*, in het N. T. ook versterkt tot *ἆρά γε*, is eenvoudig vraagpartikel evenals het Latijnsche „-ne", zonder eenigszins op het antwoord invloed te willen oefenen. Bijv. *ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;* verstaat gij (Hnd. 8 : 30)? Men onderscheide het wel van het anders geaccentueerde *ἄρα*, zie § 54, 2 *d*, ofschoon bijv. Gal. 2 : 17 de grens vaag is. M. i. heeft daar *ἆρα* de voorkeur. Zie over *οὐκοῦν* § 54, 2 *d;* het komt niet als vraagpartikel voor.

Verwacht men een bevestigend antwoord (Lat. „nonne, Holl. „[dan] niet"), zoo wordt *οὐ* gebezigd, ook wel versterkt tot het N.-T.ische *οὐχί*. Hetzelfde resultaat verkrijgt men langs een omweg, door vóór de gewone ontkenning *οὐ* het straks te noemen *μή*, dat een ontkennend antwoord uitlokt, te zetten. Verwacht men een ontkennend antwoord op een ontkennende vraag, dan vermoedt men m. a. w. een bevestigend antwoord op een bevestigende vraag. Bijv. *μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν*

καὶ πιεῖν; 1 Kor. 9 : 4, vgl. vs. 5 en 1 Kor. 11 : 22. Eenvoudiger is het nog, οὐκ ἔχειν als één uitdrukking voor ons „missen" te beschouwen, waarvoor dan de vraagpartikel μή komt.

Μή, in het N. T. ook versterkt tot μήτι, geeft de verwachting van een negatief antwoord te kennen (Lat. „num", Holl. „immers niet", „wel"). Dit is het eenige μή dat in een hoofdzin bij den indicativus kan staan. Bijv. μήτι ἐγώ εἰμι; ik ben het toch niet (Mtth. 26 : 22, 25)? Vraagt men naar iets heel onwaarschijnlijks, dan wordt de enkelvoudige vraag ook wel ingeleid door het disjunctieve ἤ, zie § 54, 2 *b*. Dit heeft de beteekenis: of (meent gij) soms, Lat. „an." Bijv. ἢ οὐκ ἔξεστίν μοι ὃ θέλω ποιῆσαι ἐν τοῖς ἐμοῖς; Mtth. 20 : 15. Over καί in den aanhef van een levendige vraag, bijv. Lk. 18 : 26, zie men § 54, 2 *a*. Bij de tweeledige vraag komt πότερον ... ἤ alleen in afhankelijke zinnen voor. In de directe tweeledige vraag laat het N. T. πότερον eenvoudig weg, zoodat alleen het tweede lid ἤ overblijft. Bijv. ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω ἢ τὸν θεόν; Gal. 1 : 10. In de afhankelijke tweeledige vraag vindt men eens, Joh. 7 : 17, πότερον ... ἤ. Over εἰ, of, in indirecte vragen is reeds gehandeld § 50, 5. Bijv. met prolepsis, δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν, 1 Joh. 4 : 1. Dit εἰ wordt ook wel gebruikt in de directe vraag, een gebruik, dat, hoewel niet klassiek, in onze taal bij gesprekken niet ongewoon is. Bijv. Of hij het doen zal? Zoo εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρῃ; Lk. 22 : 49.

2. Voor *antwoorden* en bevestigingen is wel de rijkdom aan partikels van het oude Grieksch afgenomen, maar er is

nog heel wat meer overgebleven dan de Semietische talen bezitten.

Een bevestigend antwoord wordt gegeven met ναί, ja; verder door de woorden van den vrager, waar het op aankomt, al of niet gewijzigd te herhalen, evenals in het oude Grieksch. Bijv. ἐγώ εἰμι, Mk. 14 : 62. In Mtth. 21 : 30 zegt de gehoorzame zoon, als de andere οὐ θέλω antwoordt: ἐγὼ (ik wél) κύριε. Voorts wordt, eenigszins met tegenzin, een bevestigend antwoord gegeven door middel van de woorden: σὺ λέγεις, gij (niet ik) zeidet het daar, zegt het, = zooals gij zelf zegt, het is zoo. Bijv. Mtth. 27 : 11. Zie § 44, 1. Insgelijks, meer met instemming door middel van ὀρθῶς ἀποκρίνεσθαι, λέγειν, gelijk hebben (Att. εὖ λέγειν). Bijv. ὀρθῶς ἔκρινας, Lk. 7 : 43, ὀρθῶς ἀπεκρίθης, Lk. 10 : 28. Ναί eindelijk dient om het zelf gesprokene nog te accentueeren (bijv. ναί, λέγω ὑμῖν, ja, zeg ik u, Lk. 12 : 5), en aan eene bede kracht bij te zetten, = ach ja, doe het! ach toe! toe nu! Bijv. ναί, κύριε, als 't u belieft, Heer, Mtth. 15 : 27.

Een ontkennend antwoord geeft men met οὐ, in het N. T. ook οὐχί. Sterker met οὐ γάρ, toch niet, wel neen! Bijv. Hnd. 16 : 37. Over οὐ πάντως, πάντως οὐ zie men § 55, 3, over μὴ γένοιτο, volstrekt niet, § 49, 4. Aan een verzekering wordt kracht bijgezet door verschillende eedformules. Men zie bijv. § 50, 1 en § 54, 3 *b*. In het Attisch werd νή c. acc. gebruikt bij de aanroeping van een godennaam = ja, bij. Hieraan herinnert νὴ τὸ καύχημά μου, ja, bij mijne roem, 1 Kor. 9 : 15,

vgl. 15 : 31. In plechtige verzekeringen bezigt Jezus vooral ἀμήν, voorwaar, in het Johannes-evangelie ἀμὴν ἀμήν, zeer beslist, voorzeker. Voor het Attische ἦ μήν, waarachtig, bezigt het Grieksch van de N. T.-ische periode εἶ μήν.

Van de partikels ter verlevendiging en versterking van de taal komen in het N. T. nog eenige voor. *Γε (let wel, ja) dat, aan een woord toegevoegd, beteekent „althans", „ten minste", verliest aan invloed. Het doet het voorafgaande woord sterker op den voorgrond treden. Bijv. εἰ καὶ ... διά γε (althans om); καί γε, ja ook, ook nog maar; ἀλλά γε, toch ten minste (zie § 54, 2 *c*), maar zelfs; ὄφελόν γε, och of; εἴγε, indien maar (si quidem); ὅς γε, die dan ook (qui quidem). Meer en meer wordt het een aanhangsel van andere partikels, somtijds zonder eigen kracht. Εὖγε, bravo! mooi zoo! εἰ δὲ μήγε, anders (si minus, zie § 50, 1); ἄρά γε, zie sub 1; ἄραγε, derhalve, zie § 54, 2 *d; μήτιγε*, laat staan, zie § 55, 1 *a*; καίτοιγε, hoewel; μενοῦνγε, veeleer, zie § 54, 2 *d*.

Het Attische *τοι, waarlijk, bleef alleen voortbestaan in sommige samenstellingen: *μέντοι, intusschen, en καίτοιγε, hoewel, zie § 54, 2 *d; τοιγαροῦν*, dan ook, en *τοίνυν, dan nu, zie § 54, 2 *d*. Van *δή, ziedaar, nu, dan, wordt nog maar weinig gebruik gemaakt, het meest in aansporingen, = dan, toch. Ὅς δή (dan ook), Mtth. 13 : 23. In samenstellingen: *δήπου, immers, Hebr. 2 : 16; δήποτε, dan ook, Joh. 5 : 4.

Eindelijk dienen nog om een vraag of vermaning in te leiden eenige enkelvoudige imperativi bij wijze van partikels,

nl. *ἄγε* (Att.), wel aan; *ἄγε νῦν*, kom aan; *ἄφες*, stil; *θάρσει* (Att. *θαρρεῖ*), wees gerust, moed gevat! Mtth. 9 : 22; *ἰδού* (Att.) en *ἴδε*, ziedaar. Daarmede staat op eene lijn de ook Attisch gebruikelijke partikel *δεῦρο*, mv. *δεῦτε* (Hebr. לֵךְ, לְכָה, pl. לְכוּ), welaan, kom(t).

HOOFDSTUK 4. IETS OVER DEN STIJL.

§ 57. De zinsbouw.

1. De *woordschikking* van het N. T. is even vrij als die van het Grieksch en van het Hebreeuwsch, welke talen ver verwijderd zijn van onze Nederlandsche gebondenheid. Toch vindt men, vooral in den verhaaltrant, zekere gewoonten. In het N. T. wordt gaarne het praedicaat vooropgezet, gevolgd door het onderwerp, waarna het voorwerp komt. Dit alles gaat echter gepaard met de grootst mogelijke vrijheid om af te wijken. Deze afwijking geschiedt vooral door een woord, waarop alle nadruk moet vallen, al of niet met parallelisme, vooraan te plaatsen (inversio). Deze inversio heeft minder sterk plaats door een woord geheel op het einde van den zin te brengen, wanneer men het daar niet zou verwachten. Men heeft voorts de neiging, pronomina en partikels zonder nadruk (vooral enclitische) zoo dicht mogelijk naar voren te brengen, mits niet geheel in den aanhef van den zin.

Bepalingen komen bij voorkeur achter het bepaalde woord.

Bijzinnen vangen aan met de subordineerende conjunctie. Beide regels zijn al weer a potiori te verstaan.

Hoe groot ook de vrijheid zij, in de woordschikking is toch ten slotte een zekere orde, en het gaat niet aan, om in een slordige, onjuiste volgorde een „hysteron proteron" te bewonderen, of om als eene „traiectio" de onmogelijkste verbinding goed te praten. Evenmin is het geoorloofd, door toepassing van een „hyperbaton" een schrijver het omgekeerde van wat er staat in den mond te leggen.

Wat het vloeiende van den stijl aangaat, bekommeren de schrijvers van het N. T. zich zeer weinig om hun onbekende rhetorische wendingen. Het meest staat nog de brief aan de Hebreën onder den invloed van het kunstproza. De overige schrijvers worden bijv. niet onaangenaam aangedaan door hiaten. Heeft de brief aan de Hebreeërs een vloeiend rhythmus in vele gedeelten, veroorzaakt door de woordschikking (Hst. 12 : 13 zelfs een hexameter, vss. 14, 15 een trimeter), in de andere geschriften blijft zoo iets tot een enkel geval bepaald (Jak. 1 : 17, Op. 12 : 14). Dat citaten uit dichters hun maat hebben (Hnd. 17 : 28, 1 Kor. 15 : 33, Tit. 1 : 12) spreekt wel van zelve. Over hiaten zie men § 1, 3.

2. De *periodenbouw* is van veel belang voor de levendige afwisseling van de rede. Tegenover de periodische of afgesloten stijl van het kunstproza, waarbij de op elkander volgende zinnen harmonisch gebouwd en verbonden zijn, staat de zeer sobere monotone, aaneenrijgende stijl van het Hebreeuwsch. Deze

komt neer op het voortdurend achter elkander volgen van nieuwe zinnen, verbonden door *καί* (vau). Vooral komt hij voor in historische gedeelten onder Semietischen invloed, maar is in het algemeen een verschijnsel van den eenvoudigsten verhaaltrant, zooals bij ons het „en toen" van ongeoefende vertellers. Voorts behoort er toe het telkens beginnen van de zinnen of het voortzetten daarvan op een bepaalde, geliefkoosde manier, hetzij met *ὅτι*, met een relativum, een participium, of hoe dan ook, tot vermoeienis der lezers.

Ter afwisseling heeft de meer periodische stijl vele hulpmiddelen. Het „asyndeton" is het weglaten van de copulatieve conjuncties bij eene opsomming; het geeft door het naast elkander zetten van vele losse stukken iets levendigs aan de taal. Bijv. *ἔσονται οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι*, 2 Tim. 3 : 2. Maakt men er geen gebruik van, dan is het „polysyndeton" noodig, dat door de langzamer opsomming meer den indruk van volheid geeft. Bijv. *ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία κτέ.*, Rom. 9 : 4. Daar men bij opsommingen staat voor het alternatief: òf a-, òf polysyndeton, en onzen middenweg niet heeft, spreekt het van zelf, dat alleen in levendigen stijl achter eene bepaalde keuze eene bedoeling van smaak gezocht mag worden.

Nieuwe gedeelten tracht men zooveel doenlijk in verband met het voorafgaande te beginnen door middel van overgangen. Maakt men in eens een nieuw begin, dan noemt men dit *ἐξ ἀποστάσεως* (na een afstand, tusschenruimte).

Midden in een zin gebeurt het somtijds, dat de spreker of schrijver den vloed zijner woorden even stelpen wil, om bij één woord of gedachte wat op te merken, een opheldering of korte verbetering vooraf of achterna (prodiorthosis, epidiorthosis) te geven. Dit geschiedt in parenthesi. Daar echter de ouden niet het gebruik onzer leesteekens kenden, zijn zij spaarzamer met de parenthesis dan wij. Zie § 2, 3.

Het „anakoluthon" (van ἀκολουθεῖν, volgen, met α privans, eig. het niet volgende, de inconsequentie) heeft men, waar de begonnen constructie van een zin niet wordt volgehouden. Er wordt wel eens van eene rhetorische anakoluthie gesproken, maar feitelijk is zij een slordige wijze van spreken of schrijven, die bij de N. T.-ische auteurs nog al eens voorkomt. Men denke aan den nominativus absolutus, § 52, 3.

---

§ 58. De tropen en figuren [1]).

1. *Tropus* noemt men het gebruik van een woord (uitdrukking) in eene oneigenlijke of overdrachtelijke beteekenis. Daartoe behooren de metaphora, de metonymia en de synecdoche.

a. De *metaphora*, overbrenging (translatio), is de over-

1) Hier wordt natuurlijk slechts een zeer beknopt overzicht gegeven van die figuren, die de belangrijkste zijn voor het N. T.

drachtelijke uitdrukking, die door een beeld iets aanschouwelijk maakt. Bijv. ἐγὼ φωνὴ βοῶντος, Joh. 1 : 23. Doorgaans schuilt zij in een enkel woord, hetzij een verbum of nomen. Echter kan zij ook een geheelen zin of gedachte bevatten in den vorm van een beeld, zooals doorgaans in spreekwoorden het geval is. Dan ontstaat de *allegorie*, die niets anders is dan een voortgezette en in bijzonderheden uitgewerkte metaphora. Ἀλληγορία ontleent zijn naam aan ἄλλα ἀγορεύειν en is de redefiguur, die iets anders bedoelt dan zij letterlijk zegt. Bijv. Joh. 10 : 1 v. Zij verschilt hierdoor van de vergelijking en van de meer uitgebreide parabel of gelijkenis, dat daarin gesproken wordt van „gelijk zijn aan", van „zijn als" en dgl. Bijv. Mtth. 13 : 24 v. Natuurlijk kan men hier niet als maatstaf aanleggen het gebruik, dat het N. T. zelf van de woorden ἀλληγορεῖν, παραβολή, παροιμία maakt (zie wb. sub. voce), omdat dit geen stijlleer met technische benamingen geeft, maar a potiori spreekt.

b. De *metonymia* of immutatio (naamverandering) is de verwisseling van een nomen met een ander, dat er zinnelijk mede verwant is (causa pro effectu, possessor pro re possessa, continens pro contento, antecedens pro consequenti, abstractum pro concreto, en 't omgekeerde daarvan). Bijv. εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἀσπάσασθε αὐτήν (d. i. de bewoners), Mtth. 10 : 12.

c. De *synecdoche* (samenvatting) is de onderlinge verwisseling van het algemeene met het bijzondere (genus en species), der deelen met het geheel (pars en totum) en van het bepaalde getal met het onbepaalde. Verwisselt de meto-

nymia woorden om hun uitwendige, de synecdoche doet het om hun inwendige betrekking onderling. Bijv. *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*, Mtth. 6 : 11; *καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι*, na zeer korten tijd, Mk. 8 : 31.

Tot de synecdoche behoort de *antonomasia*, die wil zeggen, dat in plaats van een (eigen)naam een algemeen bekende bijnaam gebruikt wordt. Bijv. *ὁ πειράζων* = *ὁ διάβολος*, Mtth. 4 : 3; *ὁ Χριστός* voor *Ἰησοῦς* passim.

2. De *figuren* kunnen verdeeld worden in grammatische en rhetorische. Van de grammatische kunnen de orthografische, waarvan de apocope in *καμμύειν* § 1, 7 ter sprake kwam, ter zijde gelaten worden. De syntactische vinden hier, zoover noodig, vermelding.

a. De *ellips* (*ἔλλειψις*) is de uitlating van een of meer woorden, die voor de constructie noodzakelijk zijn en zich niet rechtstreeks uit den samenhang laten aanvullen. De voorbeelden er van zijn ook in het N. T. zeer talrijk, o. a. § 45, 2. Doorgaans heeft men met een ellips te doen, wanneer ter verklaring een „sc(ilicet)" noodig is. Zie § 36, 3. Bijv. *χαίρειν* (sc. *λέγει*) in brieven. Men heeft conventioneele en individueele ellipsen. Van de ellips is te onderscheiden de aposiopese (zie sub 3 *f*) die meer een rhetorische figuur is.

b. De *brachylogie* (*βραχυλογία*, breviloquentia) of syllepsis (*σύλληψις*) is eene verkorting of samentrekking van den zin, waarbij niet zoozeer de constructie als wel de gedachte onvolkomen is uitgedrukt. Hier kan men echter uit het verband

het ontbrekende er bij denken. Ook zij komt zoowel conventioneel als individueel voor. Bijv. ἵνα δὲ εἰδῆτε .... (wil ik dit zeggen:) σοὶ λέγω, Mk. 2 : 10 v.

c. De figura *praegnans* is eene rhetorische brachylogie. Zij is eene figuur, die een woord „zwanger”, „zwaar van beteekenis” maakt, zoodat het in den volsten zin wordt gebruikt (emphasis) of er meer in zit, dan men er in zoeken zou. Bijv. ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος, d. i. de weerlooze mensch, Joh. 19 : 5; σώσει εἰς (redden en brengen in), 2 Tim. 4 : 18; Hebr. 5 : 7.

d. De figura ἀπὸ κοινοῦ is de weglating van datgene, wat eigenlijk niet herhaald behoefde te worden, omdat het, somtijds eenigszins anders, al gezegd is. Bijv. de Paulinische formule οὐ μόνον δέ (nl. het genoemde), ἀλλὰ καί = daarbij komt, dat, bovendien, Rom. 5 : 3, 11, 9 : 10; εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ (sc. σκανδαλισθήσομαι), Mk. 14 : 29.

e. De *comparatio compendiaria* verkort eene vergelijking, door iets te vergelijken met den bezitter van het vergelekene. Bijv. ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν (dan die van de) γραμματέων καὶ Φαρισαίων, Mtth. 5 : 20. Zie § 40, 3 *c.*

f. Het *zeugma* (verbinding) heeft men, wanneer een verbum twee substantiva als object of bepaling bij zich heeft, schoon het slechts bij één daarvan past. Bijv. Mtth. 10 : 34. Ook gebeurt het wel, dat men uit een positief begrip het negatieve moet invullen of omgekeerd. Bijv. κωλυόντων γαμεῖν, (gebiedende) ἀπέχεσθαι βρωμάτων, 1 Tim. 4 : 3.

g. Waren de vorige figuren veroorzaakt door de weg-

lating van woorden, het *pleonasme* (πλεονασμός, overtolligheid) staat daar juist tegenover als het overtollig gebruik van een woord tot meerdere duidelijkheid of nadruk. Het is veelvuldig in het N. T. Bijv. πάλιν ἀνακάμπτειν, Hnd. 18 : 21; παρόμοια τοιαῦτα, Mk. 7 : 13. Over het polysyndeton (asyndeton) zie men § 57, 2, over de epiphora en anaphora sub 3, *b*, *c*.

h. Het *hendiadys* (ἓν διὰ δυοῖν) is één begrip door twee begrippen, verbonden door copulatieve conjuncties, uitgedrukt. Bijv. λαβεῖν τὸν τόπον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, van deze apostolische bediening, Hnd. 1 : 25; ταύρους καὶ στέμματα, 14 : 13.

i. Daar het anakoluthon reeds § 57, 2 behandeld is, blijft nog de *catachresis* te bespreken. Zij is eigenlijk ook eene slordigheid van den schrijver, die bij gebrek aan een passend woord een ander gebruikt. Bijv. χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς κατ' ἐκκλησίαν πρεσβυτέρους, Hnd. 14 : 23. De keuze had zeker niet plaats door het opsteken der handen van Paulus en Barnabas.

3. De *rhetorische* figuren worden in twee soorten verdeeld, nl. *verborum* en *sententiarum*, van woorden en zinnen, van vorm en gedachte. Zij worden onderverdeeld als volgt:

a. De *epanadiplosis* of epizeuxis (geminatio) is de nadrukkelijke herhaling van een woord. Bijv. σταύρωσον σταύρωσον, Joh. 19 : 6; ἀμὴν ἀμήν, passim bij Joh.

b. De *anaphora* (repetitio) is de herhaling van hetzelfde woord aan het begin van opeenvolgende zinnen of zinsdeelen. Bijv. al de zinnen, die met πίστει aanvangen in Hebr. 11.

c. De *epiphora* (conversio) is dezelfde herhaling van

achteren en wordt ook wel antistrophe genoemd. Bijv. *οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται*, Hebr. 2 : 16. Een verbinding van anaphora en epiphora in dezelfde zinnen noemt men *symploke*.

d. Tot den *parallelismus* behoorden de beide laatste figuren al. Deze is zeer gebruikelijk in het N. T., mede onder invloed van den O.-T.ischen parallelismus membrorum. Deze laatste komt voor als parallelismus synonymus en antitheticus.

e. De *antithese* (*ἀντίθεσις*, contrarium) is de tegenstelling, die men bezigt, wanneer men gedachten tegenover elkander stelt, om het kenmerkend onderscheid krachtiger te doen uitkomen.

f. De *aposiopese* (*ἀποσιώπησις*, reticentia) is eene plotselinge verzwijging met opzet aan het eind van den zin, omdat de schrijver zich bedenkt. Het eenige voorbeeld, dat men er van in het N. T. meent te vinden, Lk. 19 : 42, behoort bij de ellips en is geen aposiopese. Misschien kan men echter Mtth. 26 : 50 wèl zoo opvatten. Zie § 44, 7.

g. De *epanorthosis* (correctio) is de verbetering van eene gebezigde uitdrukking, welke men te zwak vindt. Bijv. *ἀλλὰ τί ἐξήλθατε; προφήτην ἰδεῖν; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου*, Mtth. 11 : 9.

h. De *paronomasia* (annominatio) is de terugkeering van hetzelfde woord of denzelfden woordstam in een klein bestek. Bijv. *κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς*, Mtth. 21 : 41; *μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν*, Rom. 12 : 3.

i. De *parechese* (παρήχησις, assonans) is het dicht achter elkander voorkomen van woorden, die eenigszins gelijk klinken. Bijv. ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν, Hebr. 5 : 8; λιμοὶ καὶ λοιμοί, Lk. 21 : 11.

j. De *allitteratio* is de verbinding van woorden, met dezelfde consonanten beginnend. Bijv. πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν, Mk. 5 : 26.

k. Het *homoeoteleuton* (ὁμοιοτέλευτον, similiter desinens) is de verbinding van woorden op denzelfden klank eindigend. Bijv. Rom. 5 : 16 vele woorden op -μα.

l. De *traductio* is de herhaling van hetzelfde woord met veranderden vorm. Bijv. 2 Kor. 3 : 5 v. van verschillende woorden.

m. De *climax* (κλῖμαξ, gradatio) is de opklimming van het mindere tot het meerdere. Sommigen eischen, dat zij gepaard ga met de herhaling van een voorgaand woord, en spreken, waar dit niet geschiedt, van *incrementum*. Het omgekeerde van de climax wordt wel eens *anticlimax* genoemd.

4. De figurae *sententiarum* worden als volgt gesplitst.

a. De *exclamatio*, de uitroep, als uiting van een diep bewogen gemoed.

b. De *apostrophe* (ἀποστροφή, allocutio), de afwending, nl. van de zaak, die men behandelt, tot iemand, dien, of iets, dat men aanspreekt, ook in geval van afwezigheid. Bijv. οὐαί σοι Χοραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊδάν κτέ., Mtth. 11 : 21, maar dan als zinswending van Jezus, niet van Mtth.; duidelijker Rom. 2 : 3.

c. De *prosopopoeia* (προσωποποιία, sermocinatio, personi-

ficatio) is de persoonsverbeelding, waardoor men aan andere dingen de eigenschappen van menschen als spreken enz. toeschrijft. Vooral in het O. T. komt evenals in de klassieke litteratuur de personificatie voor. In het N. T. bijv. Mtth. 6 : 3, 21 : 10, Op. 12 : 12.

d. De *interrogatio*, de rhetorische vraag, drukt in vragenden vorm een stellige meening uit. Bijv. *εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;* Rom. 8 : 31. Zij kan echter ook dienen om levendig allerlei ophelderingen in te leiden of tot opmerkingen aanleiding te geven op dialectische wijze, vooral bij Paulus. Bijv. *Ἑβραῖοί εἰσιν; κἀγώ κτέ*, 2 Kor. 11 : 22.

e. Het *oxymoron* (*ὀξύμωρον*), eene scherpzinnige dwaasheid, is een tegenstelling, die eene ongerijmdheid schijnt, maar niettemin een fijn gedachte waarheid bevat. Bijv. Rom. 1 : 20; *ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν κτέ*, 1 Kor. 1 : 25.

f. De litotes (*λιτότης*, tenuitas, eenvoud, verkleining) is de schijnbaar zwakke uitdrukking van een begrip door de ontkenning van het tegenovergestelde, maar inderdaad is de uitdrukking zeer krachtig. Bijv. *οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν*, zijn niet onkundig, d. i. weten zeer goed, 2 Kor. 2 : 11.

g. De *euphemismus* (*εὐφημισμός*, verzachting) gebruikt men, als een onheilspellend of onvoegzaam woord door een beter klinkend vervangen wordt. Bijv. *κοιμᾶσθαι*, ontslapen, voor *ἀποθνήσκειν*, sterven.

h. De *hyperbool* (*ὑπερβολή*) is de opzettelijke overdrijving in de manier van spreken. Bijv. *οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ*

κάμηλον καταπίνοντες, Mtth. 23 : 24. Zeer dikwijls komt zij voor, als van de adiectiva *πᾶς* of *ὅλος* gebruik gemaakt wordt. Bijv. Rom. 1 : 8.

i. De *ironie* (*εἰρωνεία*, dissimulatio, letterlijk: ontveinzing, het zich-van-den-domme-houden) wordt gebruikt, wanneer men het omgekeerde bedoelt van hetgeen men zegt, waarlijk niet uit onnoozelheid! Bijv. *ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ· ἤδη ἐπλουτήσατε· χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε*, 1 Kor. 4 : 8; *σὺ μαθητὴς εἶ ἐκείνου* (= ille, de beroemde), Joh. 9 : 28, zie § 44, 5. Zoo ook het *καλῶς* van Mk. 14 : 41.

j. De *prodiorthose* (*προδιόρθωσις*) tracht vooruit al een misverstand of aanstoot weg te nemen. Bijv. *ἐν ἀφροσύνῃ λέγω*, 2 Kor. 11 : 21. De *epidiorthose* (*ἐπιδιόρθωσις*) daarentegen wil het vooraf gezegde voor misverstand behoeden. Bijv. *κατὰ ἄνθρωπον λέγω*, Rom. 3 : 5. Men verwarre haar niet met de epanorthosis. Zie sub 3 g; vergelijk de pro- en epidiorthose § 57, 2.

REGISTERS

I. REGISTER VAN DE BESPROKEN PLAATSEN UIT HET NIEUWE TESTAMENT.

Handelingen.

Romeinen.

Kolossensen.

1 Thessalonicensen.

2 Thessalonicensen.

1 Timotheus.

2 Timotheus.

Titus.

Philemon.

Hebreën.

II. ZAKELIJK REGISTER.

III. REGISTER VAN GRIEKSCHE WOORDEN

VERBETERINGEN.

blz.	8	r.	6	v. b.	ι,	lees	ε.
„	16	„	12	v. b.	Γολγοθᾶ,	„	Γολγοθά.
„	17	„	1	v. o.	ccent,	„	accent.
„	22	„	1	v. o.	χειμάρρος,	„	χείμαρρος.
„	27	„	5	v. o.	-εως,	„	-έως.
„	36	„	7	v. o.	ἐγένομην	„	ἐγενόμην.
„	49	„	12	v. b.	σεαῦτον,	„	σεαυτόν.
„	53	„	4	v. b.	ὠ- ρύσμαι,	„	ὠρύομαι.
„	57	„	14	v. b.	δῶ,	„	δῷ.
„	65	„	10	v. b.	κατεγελοῦν,	„	κατεγέλουν.
„	115	„	6	v. o.	κρύπτειν,	„	κρύβειν.
„	179	„	12	v. b.	ὥρα,	„	ὥρα.
„	179	„	12	v. b.	ὀψία,	„	ὄψια.
„	187	„	7	v. b.	άποθνήσκειν,	„	ἀποθνῄσκειν.
„	212	„	12	v. b.	concecutivum,	„	consecutivum.